

**T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKLA İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
KİŞİLERARASI İLETİŞİM BİLİM DALI**

**KİŞİLERARASI İLETİŞİMDE NORMAL DIŞI DAVRANIŞLARIN
SOSYAL ÖĞRENME KURAMI BAĞLAMINDA İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

CANSU ŐERBETŐIOĐLU

İstanbul, 2019

**T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKLA İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
KİŞİLERARASI İLETİŞİM BİLİM DALI**

**KİŞİLERARASI İLETİŞİMDE NORMAL DIŞI DAVRANIŞLARIN
SOSYAL ÖĞRENME KURAMI BAĞLAMINDA İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

CANSU ŐERBETŐIOĐLU

Danışman: DR. ÖĞR. ÜYESİ EMEL GÜLER YILMAZ

İstanbul, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

HALKLA İLİŞKİLER Anabilim Dalı KİŞİLERARASI İLETİŞİM Bilim Dalı TEZLİ YÜKSEK LİSANS öğrencisi CANSU ŞERBETÇİOĞLU'nun KİŞİLERARASI İLETİŞİMDE NORMAL DIŞI DAVRANIŞLARIN SOSYAL ÖĞRENME KURAMI BAĞLAMINDA İNCELENMESİ adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 27.06.2019 tarih ve 2019-19/15 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi ...08.../...07.../...2019...

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

Öğretim Üyesi Adı Soyadı	İmzası
1. Tez Danışmanı Dr. Öğr. Üyesi EMEL YILMAZ	
2. Jüri Üyesi Doç. Dr. GÖZDE YILMAZ	
3. Jüri Üyesi Prof. Dr. NİLÜFER PEMBECİOĞLU	

ÖZET (ÖZ)

Kişilerarası iletişimde, iletişime katılan kişiler tarafından onaylanmayan ve rahatsız edici bazı normal dışı davranışlar görülmektedir. Bu davranışlar sözlü, sözsüz ve yazılı iletişim şekillerinde görülebilmektedir. Kişilerarası iletişimde görülen bu normal dışı davranışlar, sosyal öğrenme kuramı bağlamında diğer kişiler tarafından öğrenilmektedir.

Tezin ilk bölümünde kişilerarası iletişim, normal dışı davranışlar ve sosyal öğrenme kuramının kavramsal tanımı yapılmaktadır. Birinci bölümün ilk kısmında kişilerarası iletişim kavramı ve yaklaşımları, kişilerarası iletişim süreci ve unsurları, kişilerarası iletişim türleri, kişilerarası iletişime etki eden faktörler ve kişilerarası iletişim ile normal dışı davranış ilişkisi incelenmektedir. Birinci bölümün ikinci kısmında ise normal dışı davranış kavramının tanımı yapılmış, tarihsel süreci ve yaklaşımları incelenmiş ve boyutları belirlenmiştir. Birinci bölümün son kısmında ise sosyal öğrenme kuramına yönelik, öğrenme kavramı, öğrenme kuramları ve sosyal öğrenmenin unsurları ile boyutları incelenmiştir.

Tezin ikinci bölümünde ise Timothy Leary'nin kişilerarası döngüsel modeli ve kişilerarası problemler envanterinden yararlanılarak kişilerarası iletişimde görülen normal dışı davranışlar belirlenmiş ve bu davranışların sözlü, sözsüz ve yazılı iletişimdeki görünürlüğü incelenmiştir. İkinci bölümün diğer yarısında ise normal dışı davranışlar ile sosyal öğrenme kuramı ilişkisi kurulmuştur. Bölümün sonunda kişilerarası iletişimde normal dışı davranışların sosyal öğrenme kuramına bağlı olarak gerçekleşen öğrenme süreci anlatılmıştır.

Tezin son bölümünü araştırma kısmı oluşturmaktadır. Kişilerarası iletişimde normal dışı davranışların sosyal öğrenme kuramı bağlamında incelenmesi için göstergebilimsel çözümlene yapılmıştır. Göstergebilimsel çözümlene yöntemi bir filmin çözümlenmesi ile gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kişilerarası İletişim, İletişim, Davranış, Normal Dışı Davranışlar, Öğrenme, Sosyal Öğrenme, Sosyal Öğrenme Kuramı

SUMMARY (ABSTRACT)

Interpersonal communication has some disturbing abnormal behaviors that are not approved by the people involved in the communication. These behaviors can be seen in verbal, nonverbal and written forms of communication. These abnormal behaviors in interpersonal communication are learned by others in the context of social learning theory.

In the first part of the thesis, conceptual definition of interpersonal communication, abnormal behaviors and social learning theory are made. In the first part of the first chapter, interpersonal communication concept and approaches, interpersonal communication process and its elements, interpersonal communication types, factors affecting interpersonal communication and interpersonal communication and abnormal behavior are examined. In the second part of the first chapter, the concept of abnormal behavior is defined, its historical process and approaches are examined and its dimensions are determined. In the last part of the first chapter, the concept of learning, the theories of learning and the elements and dimensions of social learning are examined.

In the second part of the dissertation, Timothy Leary's interpersonal cyclic model and interpersonal problems inventory were used to determine abnormal behaviors in interpersonal communication and to examine the visibility of these behaviors in verbal, nonverbal and written communication. In the other half of the second part, the relationship between abnormal behavior and social learning theory was established. At the end of the chapter, the learning process which is based on social learning theory of abnormal behaviors in interpersonal communication is explained.

The last part of the thesis consists of research. A semiological analysis was conducted in order to examine abnormal behaviors in the context of social learning theory in interpersonal communication. The method of semiotic analysis was performed by the analysis of a film.

Keywords: Interpersonal Communication, Communication, Behavior, Abnormal Behaviors, Learning, Social Learning, Social Learning Theory

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖZ.....	iv
ABSTRACT.....	v
TABLO LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM

GENEL ANLAMıyla KİŞİLERARASI İLETİŞİM, NORMAL DIŞI DAVRANIŞLAR VE SOSYAL ÖĞRENME KAVRAMI

1.1. KİŞİLERARASI İLETİŞİM.....	4
1.1.1. Kişilerarası İletişim Kavramı.....	4
1.1.2. Kişilerarası İletişim Teorileri.....	7
1.1.2.1. Genel Kişilerarası İletişim Teorileri.....	7
1.1.2.1.1. Fonksiyonel Teori.....	7
1.1.2.1.2. İlişkisel İletişim Teorisi.....	8
1.1.2.1.3. Karşılıklı Anlam Yönetimi.....	9
1.1.2.1.4. İletişim Yeterliliği Teorisi.....	10
1.1.2.1.5. Belirsizlik Azaltma Teorisi.....	11
1.1.2.2. Psikolojik Yaklaşımlar.....	12
1.1.2.2.1. Sullivan'ın Kişilerarası İlişkiler Teorisi.....	12
1.1.2.2.2. Çağdaş Kişilerarası Teoriler.....	13
1.1.2.3. Sosyal Psikoloji Yaklaşımları.....	14
1.1.2.3.1. Atıf Teorisi.....	14
1.1.2.3.2. Sosyal Alışveriş Teorisi.....	16
1.1.2.3.3. Bağlanma Teorisi.....	17
1.1.2.3.4. Karşılıklı Bağımlılık Teorisi.....	18
1.1.2.4. Bilişsel Yaklaşımlar.....	19
1.1.2.4.1. Sosyal Bilişsel Teori.....	19
1.1.2.4.2. Kendini Algılama Teorisi.....	20
1.1.3. Kişilerarası İletişim Süreci ve Unsurları.....	20
1.1.4. Kişilerarası İletişim Türleri.....	22
1.1.4.1. Sözlü İletişim.....	22
1.1.4.2. Sözsüz İletişim.....	26
1.1.4.3. Yazılı İletişim.....	31
1.1.5. Kişilerarası İletişimi Etkileyen Unsurlar.....	32
1.1.5.1. Algı.....	32
1.1.5.2. Kişilik ve Kişisel Özellikler.....	33
1.1.5.3. Benlik.....	34
1.1.5.4. Kültür.....	35
1.1.6. Kişilerarası İletişimin Boyutları.....	36
1.1.7. Kişilerarası İletişim ve Normal Dışı Davranış İlişkisi.....	37

1.2. NORMAL DIŞI DAVRANIŞLAR	37
1.2.1. Normal Dışı Davranış Kavramının erevelendirilmesi.....	37
1.2.2. Normal Dışı Davranışların Tarihsel Sureci	39
1.2.3. Normal Dışı Davranışlara İlişkin Yaklaşımlar	40
1.2.3.1. Biyolojik Yaklaşım	40
1.2.3.2. Psikodinamik Yaklaşım.....	42
1.2.3.3. Varoluşsal Yaklaşım	44
1.2.3.4. Davranışçı Yaklaşım	45
1.2.3.5. Bilişsel Yaklaşım.....	46
1.2.4. Normal Dışı Davranışların Boyutları	47
1.2.4.1. İstatiksel Seyreklik	47
1.2.4.2. Toplumsal Normların İhlali.....	47
1.2.4.3. Kişisel Rahatsızlık Hissetme	48
1.2.4.4. Yeti Yitimi.....	48
1.2.4.5. Beklenmedik Olma.....	49
1.3. SOSYAL RENME KURAMI	49
1.3.1. renme Kavramı.....	49
1.3.2. renme Kuramları.....	51
1.3.2.1. Davranışçı renme Kuramları	51
1.3.2.2. Bilişsel renme Kuramı.....	56
1.3.3. Sosyal renme Kuramı.....	57
1.3.4. Modelleme ve Gözlem Yoluyla renme	60
1.3.5. Sosyal renme Kuramının Temel Kavramları	62
1.3.6. Sosyal renme Kuramının Boyutları.....	63
1.3.6.1. Karşılıklı Belirleyicilik.....	63
1.3.6.2. Sembolleştirme Kapasitesi	64
1.3.6.3. ngr Kapasitesi	65
1.3.6.4. Dolaylı renme Kapasitesi	65
1.3.6.5. Kendini Düzenleme Kapasitesi	66
1.3.6.6. z Yeterlik	66

2. BÖLÜM

KİŞİLERARASI İLETİŞİMDE NORMAL DIŞI DAVRANIŞLARIN GÖRÜNÜRLÜĞÜ VE SOSYAL RENME KURAMI İLE İLİŐKİŐİ

2.1. KİŞİLERARASI İLETİŞİMDE NORMAL DIŞI DAVRANIŞLAR	68
2.1.1. Baskın-Kontrolcü Davranış	68
2.1.2. Kinci-Benmerkezci Davranış.....	71
2.1.3. Soğuk-Düşmancıl Davranış	73
2.1.4. Sosyal ekinik Davranış	77
2.1.5. Hakkını-Fikrini Savunmayan Davranış	79
2.1.6. Yakın-İtaatkar Davranış	80
2.1.7. AŐırsı Normal-Fedakar Davranış	83
2.1.8. İntusif-Muhtaç Davranış.....	85

2.2. KİŞİLERARASI İLETİŞİMDE NORMAL DIŞI DAVRANIŞLARIN GÖRÜNÜRLÜĞÜ	87
2.2.1. Sözlü İletişim Durumunda Normal Dışı Davranışlar	87
2.2.1.1. Baskın-Kontrolcü Davranış	87
2.2.1.1.1. Konuşmada Aşırı Hakimiyet	87
2.2.1.1.2. Ses Tonunun Hakimiyeti	89
2.2.1.2. Kinci-Benmerkezci Davranış	89
2.2.1.2.1. Şantaj, Tehdit ve Manipülasyon	89
2.2.1.2.2. Tek Yönlü Konuşma	90
2.2.1.3. Soğuk-Düşmancıl Davranış	91
2.2.1.3.1. Hakaret ve Küfür Kullanımı	91
2.2.1.3.2. Kara Mizah ve Alayın Kullanımı	93
2.2.1.3.3. Psikolojik Şiddet Olarak Sözel Saldırı	93
2.2.1.3.4. Sözel Taciz	94
2.2.1.4. Sosyal Çekinik Davranış	94
2.2.1.4.1. Sözel İletişimde Duygusal Küntlük	94
2.2.1.4.2. Kısıtlı Konuşma Şekli	95
2.2.1.4.3. Sözel İletişimin Gerçekleşmemesi	95
2.2.1.5. Hakkını-Fikrini Savunmayan Davranış	96
2.2.1.5.1. Kendini Aşağılayan Konuşma Tarzı	96
2.2.1.5.2. Boyun Eğmeci Konuşma Tarzı	97
2.2.1.6. Yakın-İtaatkâr Davranış	98
2.2.1.6.1. Sürekli Onaylayan Konuşma Tarzı	98
2.2.1.6.2. Çatışmadan Kaçınan Konuşma Tarzı	99
2.2.1.7. Aşırı Normal-Fedakar Davranış	100
2.2.1.7.1. Mükemmeliyetçi Konuşma Tarzı	100
2.2.1.7.2. Aşırı Yardımsever Konuşma Tarzı	101
2.2.1.7.3. Aşırı İyi Niyetli Konuşma Tarzı	101
2.2.1.8. İnstrusif-Muhtaç Davranış	102
2.2.1.8.1. Bağımlı Konuşma Tarzı	102
2.2.1.8.2. Histerik Konuşma Tarzı	103
2.2.2. Sözsüz İletişim Durumunda Normal Dışı Davranışlar	104
2.2.2.1. Baskın-Kontrolcü Davranış	104
2.2.2.1.1. Kendini Büyüten Görünüm	104
2.2.2.1.2. Baskın-Kontrolcü Baş Hareketi	105
2.2.2.1.3. Üstünlük Belirten Bakış	105
2.2.2.1.4. Üstünlük Belirten El Sıkışma	105
2.2.2.1.5. Zayıf Duyguları Gizleyen Beden Dili Kullanımı	106
2.2.2.2. Kinci-Benmerkezci Davranışın Sözsüz İletişimde Görünürlüğü	106
2.2.2.2.1. Aldatıcı İyi İzlenim Bırakma	106
2.2.2.2.2. Yalan Söylemenin Beden Dilinde Görünümü	107
2.2.2.2.3. Üstünlük Belirten Beden Dili	107
2.2.2.3. Soğuk-Düşmancıl Davranış	108
2.2.2.3.1. Sadist Eylemler	108
2.2.2.3.2. Saldırgan Beden Dili Kullanımı	109
2.2.2.3.3. Takipçilik	111
2.2.2.3.4. Cinsel Saldırı ve Taciz	112

2.2.2.4. Sosyal Çekinik Davranış	112
2.2.2.4.1. Davranışlarda Duygusal Küntlük	112
2.2.2.4.2. Cansız Beden Dili Kullanımı.....	113
2.2.2.5. Hakkını-Fikrini Savunmayan Davranış.....	113
2.2.2.5.1. Kendini Küçülten Görünüm	114
2.2.2.5.2. Tedirgin Beden Dili Kullanımı.....	114
2.2.2.5.3. Ölü Balık Tokalaşması	115
2.2.2.6. Yakın-İtaatkar Davranış	116
2.2.2.6.1. Aşırı Uyumlu Beden Dili Kullanımı	116
2.2.2.6.2. İtaatkar Yürüyüş	116
2.2.2.7. Aşırı Normal-Fedakâr Davranış	117
2.2.2.7.1. Aşırı Sorumlu Eylemler.....	117
2.2.2.7.2. Aşırı Kişilerarası Duyarlılık	118
2.2.2.8. İnstrusif-Muhtaç Davranış.....	119
2.2.2.8.1. Pasif Beden Dili Kullanımı	119
2.2.2.8.2. Histerik Davranış Bozukluğu	119
2.2.3. Yazılı İletişim Durumunda Normal Dışı Davranışlar.....	120
2.2.3.1. Baskın-Kontrolcü Davranışın Yazılı İletişimde Görünürlüğü	120
2.2.3.1.1. Yazılı İletişim Ortamında Emir Kipinin Kullanılması	120
2.2.3.1.2. Üstünlük Belirten El Yazısı.....	120
2.2.3.2. Kinci-Benmerkezci Davranışın Yazılı İletişimde Görünürlüğü.....	121
2.2.3.2.1. Yazılı İletişim Ortamında Benmerkezci Söylem.....	121
2.2.3.2.2. Üstünlük Belirten El Yazısı.....	121
2.2.3.3. Soğuk-Düşmancıl Davranış.....	122
2.2.3.3.1. Yazılı İletişim Ortamında Nefret Söylemi	122
2.2.3.4. Sosyal Çekinik Davranış	123
2.2.3.4.1. Asosyal El Yazısı.....	123
2.2.3.5. Hakkını-Fikrini Savunmayan Davranış.....	123
2.2.3.5.1. Yazılı İletişim Ortamında Kendini Aşağılayan Yazılı İfadelerin Kullanımı.....	123
2.2.3.5.2. Özgüvensiz El Yazısı	124
2.2.3.6. Yakın-İtaatkar Davranış	124
2.2.3.6.1. Yazılı İletişim Ortamında Aşırı Uyumlu İfadelerin Kullanımı	124
2.2.3.6.2. İtaatkar El Yazısı.....	124
2.2.3.7. Aşırı Normal-Fedakâr Davranış	125
2.2.3.7.1. Yazılı İletişim Ortamında Aşırı Sorumlu İfadelerin Kullanımı	125
2.2.3.7.2. Mükemmeliyetçi El Yazısı.....	125
2.2.3.8. İnstrusif-Muhtaç Davranış.....	125
2.2.3.8.1. Yazılı İletişim Ortamında Bağımlı İfadelerin Kullanımı	125
2.2.3.8.2. İçer Dönük El Yazısı	125
2.3. KİŞİLERARASI İLETİŞİMDE NORMAL DIŞI DAVRANIŞLAR VE SOSYAL ÖĞRENME KURAMI İLİŞKİSİ	126
2.3.1. Karşılıklı Etkileşim ve Normal Dışı Davranış İlişkisi.....	126
2.3.2. Sembolleştirme Kapasitesi ve Normal dışı Davranış İlişkisi.....	129
2.3.3. Öngörü Kapasitesi ve Normal dışı Davranış İlişkisi	129

2.3.4. Dolaylı Öğrenme Kapasitesi	130
2.3.5. Kendini Düzenleme Kapasitesi	132
2.3.6. Öz Yeterlik	133
2.4. KİŞİLERARASI İLETİŞİMDE NORMAL DIŞI DAVRANIŞLARIN SOSYAL ÖĞRENME KURAMINA GÖRE ÖĞRENİLME SÜRECİ	134
2.4.1. Normal dışı Davranışların Model Alınarak Öğrenilmesi	134
2.4.2. Normal dışı Davranışların Gözlem Yolu ile Öğrenilme Süreci	136

3. BÖLÜM

ARAŞTIRMA: KÖTÜ KIZLAR FİLMİNİN KİŞİLERARASI İLETİŞİMDE NORMAL DIŞI DAVRANIŞLAR VE SOSYA ÖĞRENME KURAMI BAĞLAMINDA GÖSTERGEBİLİMSEL ÇÖZÜMLENMESİ

3.1. PROBLEM	137
3.2. ÖNEM	138
3.3. AMAÇ	138
3.4. SAYILTILAR	139
3.5. SINIRLILIKLAR	139
3.6. YÖNTEM	140
3.6.1. Veri Toplama Aracı	141
3.6.2. Evren/Örneklem	141
3.6.3. Bulgular ve Değerlendirme	141
3.7. GÖSTERGELER İLE ANLATININ ÇÖZÜMLENMESİ	142
3.7.1. Sinemasal Anlatının Çözümlemesi	142
3.7.2. Sözlü Anlatımın Çözümlemesi	143
3.8. FİLMDE YER ALAN KARAKTERLERİN KİŞİLERARASI İLETİŞİMDEKİ NORMAL DIŞI DAVRANIŞLARININ GÖSTERGEBİLİMSEL ÇÖZÜMLEMESİ	145
3.9. FİLMDE SOSYAL ÖĞRENMEYE ETKİ EDEN GÖSTERGELER İLE DÜZ ANLAM VE YAN ANLAMIN ÇÖZÜMLENMESİ	146
3.10. FİLMDE YER ALAN SÖZLÜ VE SÖZSÜZ GÖSTERGELERİN SOSYAL ÖĞRENME KURAMININ BOYUTLARI İLE ÇÖZÜMLENMESİ	147
3.11. MODELLEME İLE ÖĞRENME GÖSTERGELERİ	148
SONUÇ	150
KAYNAKÇA	156

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Normal Dışı Davranışların Sosyal Öğrenme Kuramına Göre Öğrenim Süreci.....	136
Tablo 2. Karakterlerin Kişilerarası İletişimdeki Normal Dışı Davranışlarının Göstergibilimsel Çözümlemesi	145
Tablo 3. Filmde Sosyal Öğrenmeye Etki Eden Göstergeler ile Düz Anlam ve Yan Anlamın Çözümlemesi.....	146
Tablo 4. Filmde Yer Alan Sözlü ve Sözsüz Göstergelerin Sosyal Öğrenme Kuramının Boyutları ile Çözümlemesi	147
Tablo 5. Modelleme ile Öğrenme Göstergeleri.....	148

KISALTMALAR

<i>a.g.e.</i>	Adı Geçen Eser
<i>a.g.m.</i>	Adı Geçen Makale
<i>bkz.</i>	Bakınız
<i>ev.</i>	eviren
<i>DSM</i>	Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders
<i>Ed.</i>	Editör
<i>ICI</i>	Interpersonal Circumplex Inventory
<i>Pp.</i>	Pages
<i>s.</i>	Sayfa
<i>ss.</i>	Sayfa Sayıları
<i>TDK</i>	Türk Dil Kurumu
<i>Vol.</i>	Volume

GİRİŞ

İletişim, sosyal bir varlık olan insanın hayatta kalabilmesini, toplum içerisinde kendine yer edinebilmesini, yeni duygu, düşünce ve bilgileri öğrenebilmesini, etkileşim kurmasını ve paylaşım yapabilmesini sağlayan bir ihtiyaçtır. İletişim kurmayan insan yoktur. Çünkü iletişim sadece konuşarak gerçekleşmez, aynı zamanda susarak ya da hiçbir şekilde etkileşime girmeyerek de iletişim gerçekleştirilmiş olur. Bu durum hayatın her alanını kaplayan iletişimin incelenmesi gereken bir bilim dalı olduğunu göstermektedir.

Kişilerarası iletişim ise iki ya da daha fazla kişi arasında gerçekleşen anlam paylaşma sürecini ifade eden, karşılıklı ilginin ve samimiyetin vurgulandığı bir iletişim biçimidir. İnsanlar kişilerarası iletişim sürecinde kendi varlığının anlamını kavrayarak, yaşamdan doyum elde etmeye çalışırlar. Yeni duygu, düşünce ve bilgiler öğrenirler. Sahip olunan duygu, düşünce ve inançları paylaşma fırsatı sağlarlar.

Batı kültüründe kişilerarası iletişimin tarihi eski çağlara dayanırken, ülkemizde yeni incelenmeye başlayan bir çalışma alanı olmaktadır. İletişim ile ilgili olarak çalışmalar daha çok kitle iletişimi üzerine yoğunlaşmıştır. Bu durum kişilerarası iletişim alanındaki çalışmaların boşluğunu göstermekte ve bu alanda çalışma yapmayı gerekli kılmaktadır.

Genel anlamda ise kişilerarası iletişim ile ilgili çalışmalar daha çok fayda ve ihtiyaç kısmına odaklanılmış, iletişim süreci içerisinde meydana gelebilecek normal olmayan davranışlar inceleme konusu olarak ele alınmamıştır.

Kişilerarası iletişim kuran insanlar sadece normal davranışlarda bulunmazlar, aynı zamanda normal dışı davranışlar olarak ifade edilen, iletişim ortamındaki insanlar tarafından onaylanmayan ve onları olumsuz yönde etkileyen davranışlarda da bulunabilirler. Bu da kişilerarası iletişimde normal dışı davranışların incelenmesi yönünde ihtiyaç yaratmaktadır.

Kişilerarası iletişimde normal dışı davranışlar denildiğinde, öncelikle normal dışı davranışın ne olduğunun belirlenmesi gerekmektedir. Normal dışı davranış kavramı, normal olanın ne olduğu ya da ne olmadığı konusundaki tartışmalara bağlı olarak şekil almaktadır. Bazı görüşler normalliği sağlıklı olmakla açıklamaya çalışmış, bazı görüşler istatistiksel olarak açıklamaya çalışmıştır. Kimilerine göre ise normallik diye bir şey yoktur. Normal olma bulunulan ortam, kültür ve algı içerisinde şekillenen bir kavramdır.

Normallik kavramının tam açıklamasının yapılamaması, kültüre, algıya ve kişilere göre şekillenmesi, kişilerarası iletişimde normal dışı davranışların belirlenmesini de zorlaştırmaktadır. Psikoloji literatüründe normal dışı davranışlar belirli boyutlar çerçevesinde tanımlanmaya çalışılmıştır. Bu boyutlar ile normal dışı davranışlar, kültürel ve toplumsal sorun yaratan, kişiye zarar veren, diğer kişilerce tahmin edilemeyen ve istatistiksel olarak az görülen davranışlar olarak ifade edilmektedir.

Normal dışılık ayrıca farklı yaklaşımlar etrafında da tanımlanmaya çalışılmıştır. Kişilerin bedensel rahatsızlıklarına ve genetik yatkınlıklarına ifade eden biyolojik yaklaşım, bilinç ve bilinçdışı sorunların etkisini ifade eden psikodinamik yaklaşım, normalliğin ya da anormalliğin insanın doğası ile ilişkili olduğunu savunan varoluşçu yaklaşım, normal dışılığın çevrenin etkisi ile öğrenildiğini ifade eden davranışçı yaklaşım ve insanın bilişsel yapısının yaratılmasındaki sorunlara vurgu yapan bilişsel yaklaşım olmak üzere beş yaklaşım bulunmaktadır.

Bu çalışmada normal dışı davranışlar hem davranışçı hem de bilişsel yaklaşımın bir ürünü olan sosyal bilişsel yaklaşım ile açıklanmaktadır. Yani kişiler çevrelerinden bilinçli olarak etkilenecek normal olmayan duygu, düşünce ve davranış edinirler.

Bu yaklaşımın yanı sıra kişilerarası iletişimde normal dışı davranışların belirlenmesinde Sullivan'ın yaklaşımı ve bu yaklaşımı geliştiren Timothy Leary'nin kişilerarası döngüsel modeli temel alınmıştır. Modelde 8 farklı kişilik bulunmaktadır. Her kişiliğin farklı davranış biçimleri olmasından yola çıkarak, bu 8 farklı davranış kişilerarası iletişimde normal dışı davranışlar olarak incelenmiştir. Bu davranışlar ise iletişimin sözlü, sözsüz ve yazılı unsurları ile incelenmiş, bu iletişim türlerinde nasıl bir görünüm yarattığı belirtilmiştir.

Kişilerarası iletişimin olumlu yanı sıra olumsuz yanının da incelenmesi, iletişim sürecinde gerçekleşen olumsuzlukların belirlenmesi ve çözüm getirilebilmesi adına yarar sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmanın ana konusunu ise kişilerarası iletişimde normal dışı davranışların belirlenmesinden sonra bu davranışların nasıl diğer kişiler tarafından öğrenilebileceği ve bu öğrenme sürecine etki eden unsurların belirlenmesi oluşturmaktadır. Öğrenme konusu, kişilerarası iletişimin ana fonksiyonlarından biridir. Daha önce de belirtildiği gibi insanların

hayatta kalabilmesi, toplumsallaşabilmesi, kendi kimliğini yaratabilmesi ve çevresini anlamlandırabilmesi iletişim kurarak öğrenmenin sağlanması ile gerçekleşir.

Sosyal bilişsel görüşü geliştiren Albert Bandura, sosyal öğrenmeyi kuramsallaştırmıştır. Sosyal bilişsel görüş, insanların sadece çevreden etkilenen pasif varlıklar olmadıklarını, aynı zamanda çevreyi de etkileyebilen etkileşimli varlıklar olduklarını gösterir. Çevre, birey ve davranış arasında üçlü nedensellik bağı vardır. Sosyal öğrenme kuramı ise insanların diğerlerini model alarak ya da gözlemleyerek yeni bilgiler ve davranışlar edindiğini savunur.

Sosyal öğrenme kuramına göre insanlar belirli yetilere sahiptir. İnsanlar çevrelerini ve insanları algılayarak bunları semboller halinde zihinlerinde kodlarlar. Ayrıca davranışlarını düzenleyerek, davranışlarının sonuçlarını öngörebilirler. Dolaylı olarak başkalarının davranışlarını öğrenebilirler.

Kuramda yer alan bu görüşler ve kişilerarası iletişimin ortak paydası olan insanın davranış biçimlerini, nedenlerini ve birbirleri ile etkileşimlerini belirlemede bu çalışmanın yararlı olacağı düşünülmektedir.

Çalışmada araştırma olarak bir filmin göstergebilimsel çözümlemesi yapılmıştır. Göstergebilimsel çözümleme normal dışı davranış ve sosyal öğrenme göstergelerinin sözlü, sözsüz ve yazılı kodlarının çözümlenmesinde yarar sağlamaktadır. Ayrıca filmlerde yer alan göstergelerin yoğun olması ve filmlerin gerçek hayatın bir kurgusu olarak yansıtılması, çalışmayı desteklemektedir.

Bu çalışma bize kişilerarası iletişimde normal dışı davranışların ne olduğu, nasıl oluştuğu, öğrenmeye etkisini, öğrenme nedenlerini, insanların davranışlarının nedenlerini, insanların öğrenme becerilerini ve kişilerarası iletişimin karanlık yüzünü gösterecektir.

1. BÖLÜM

GENEL ANLAMıyla KİŞİLERARASI İLETİŞİM, NORMAL DIŞI DAVRANIŞLAR VE SOSYAL ÖĞRENME KAVRAMI

1.1. KİŞİLERARASI İLETİŞİM

1.1.1. Kişilerarası İletişim Kavramı

İnsanlar yaşamları boyunca farkında olarak ya da olmayarak diğer insanlarla sürekli iletişim halindedir. İster susarak, ister konuşarak, bazen bir bakış ile bazen de duruşlarıyla başka insanlara sürekli sinyaller göndermektedir. Sosyal bir varlık olan insanın hayatta kalabilmek, yaşamlarını sürdürebilmek için iletişim kurmaya ihtiyacı vardır¹. Çevremizle sürekli olarak ilişki kurmaya, çevremizi ve diğer insanları tanımaya, onları anlamlandırmaya ihtiyaç duyarız. Hem bir organizma hem toplumun bir parçası hem de kültürel bir varlık olarak insan kendisini toplum içerisinde herhangi konuma yerleştirmeye çalışır. Bunu yaparken sadece iç dünyasıyla kurduğu iletişim yeterli olmaz. Başka insanlarla olan ilişkileri, içerisinde bulunduğu kültürün ona dayattığı kurallar ve toplumsal rollerle toplumda bir konum elde eder².

İletişimle ilgili çeşitli varsayımlar mevcuttur. Paul Watzlawick, Janet H. Beavin ve Don D. Jackson 1967 yılında yayınladığı Pragmatics of Human Communication adlı kitabında beş tane varsayım öne sürmüştür. Bunlardan ilki iletişim kurmanın imkansızlığıdır. Yani insanların herhangi bir şey yapmama davranışı bile bir anlam içermekte ve bu davranış da iletişim sayılmaktadır. Yani aynı ortamda bulunan ve birbirlerini algılayan kişiler her daim iletişim halindedirler. İki insanın birbirinin farkına varmasıyla iletişim süreci başlar³. İkinci varsayım ise iletişimin ilişki ve içerik düzeyinin olmasıdır. İnsanların etkileşim içerisinde olduğu kişilerle aralarındaki ilişkinin boyutu iletişimin yapısını etkilemektedir. Bu ilişkinin yapısı aynı zamanda içeriği de etkiler ve ilişkinin yapısına göre içerik oluşturulur. Üçüncü boyut ise ilişki türünün mesajların sıralamasına göre değişim gösterebileceğini söylemektedir. Yani hangi mesajın önce ya da hangi mesajın sonra geleceği mesajın anlamını etkilemektedir.

---

¹ Demet Gürüz ve Ayşen Temel Eğinli, **Kişilerarası İletişim (Bilgiler-Etkiler-Engeller)**, 5. Basım, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2015, s.1.

² Merih Zillioğlu, **İletişim Nedir?**, 4. Basım, Ekim 2010, İstanbul: Cem Yayınevi, s.65.

³ Doğan Cüceloğlu, **İletişim Donanımları**, 54. Basım, 2017, İstanbul: Remzi Kitabevi, s.46.

Diğer varsayım ise mesajların sözlü ve sözsüz iki tipte olmasıdır. Son varsayım ise iletişimde bulunan kişilerin eşit veya eşit olmayan ilişkiler içerisinde olduğudur⁴.

Communication kelimesinin karşılığı olan ve “*birbirlerine ortamlarındaki nesnelere, olaylar, olgularla ilgili değişimleri haber veren, bunlara ilişkin bilgilerini birbirine aktaran, aynı olgular, nesnelere sorular karşısında benzer yaşa deneyimlerinden kaynaklanan, benzer duygular taşıyıp bunları birbirine ifade eden insanların oluşturduğu topluluk ya da toplum yaşamı içinde gerçekleştirilen tutum, yargı, düşünce, duygu bildirimlerine*” iletişim denir⁵. Kişilerarası iletişim ise iletişimin bir çeşididir. Psikoloji, sosyoloji, sosyal psikoloji gibi bilim dallarının inceleme konusu olan kişilerarası iletişim, “human communication” yani insanlar arasındaki iletişime atıfta bulunmaktadır. Tarihsel açıdan bakıldığında 2400 yıllık bir geçmişe sahip olan kişilerarası iletişim⁶, iki insanın aralarındaki birbirlerine karşı zaman içerisinde sürekli değişen ilişkilerini ve rollerini incelemektedir⁷.

Kişiler arası anlamına gelen interpersonal kelimesi Latince kökenlidir. Interpersonal communication yani kişilerarası iletişim, iki insan arasında niyet edilerek ya da edilmeyerek gerçekleşen ve zamanla gelişen bir ilişkinin kişisel olmayan bir halden kişisel olana evrilmesi ile kişinin karşısındakini daha iyi tanıdığı, aralarındaki etkileşimin ve paylaşımın arttığı bir süreci işaret etmektedir. Çeşitli tanımlara sahip olmakla birlikte kişilerarası iletişimde diğer vurgulanan şey ise bu iletişimin sözlü ve sözsüz unsurlara sahip olmasıdır. İki ya da daha fazla insan duygularını, düşüncelerini iletmek için sözlü veya sözsüz sembolleri kullanmakta ve bu sayede hedefte bir değişim yaratmayı amaçlamaktadır⁸.

Stewart, iletişimin belli şekillerde olması gerektiğini söyler. “Yüksek derecede güvenin olduğu; her bir kişinin kendi duyguları ve kişisel geçmişi hakkında açıkça tartışmaya hazırlanmış olduğu, katılımcılar arasında hakiki ve karşılıklı bir hoşlanma ve ilginin olduğu durumlarda.” Örneğin, bir kişiye nasılsın diye sormamız genelde nasıl olduğunu merak etmemizden ziyade o kişiye jest yapmak ya da toplumsal kurallar dahilinde gerekli olduğunu düşündüğümüz içindir. Yani kişilerarası iletişim sadece bir mesaj değiş tokuşu değildir. İletişime dahil olanların anlam yaratması, bunları değiş tokuş etmesi ve bu durumun zamanla

---

⁴ Doğan Cüceloğlu, **Yeniden İnsan İnsana**, 46. Basım, 2012, İstanbul: Remzi Kitabevi, ss.19- 26.

⁵ Ünsal Oskay, **İletişimin ABC'si**, İstanbul: Simavi Yayınları, 1992, s.16.

⁶ Gürüz ve Eğinli, **a.g.e.**, s.49.

⁷ Peter Hartley, **Kişilerarası İletişim**, 2.Baskı, Ankara: İmge Yayınevi, 2014, s.41.

⁸ Gürüz ve Eğinli, **a.g.e.**, s.50.

gelişmesi ve değişimlere uğrayarak, anlamların çoğalmasa gibi karmaşık ve daha derin bir süreçtir⁹. Bazı kaynaklarda ise kişilerarası iletişimin daha sınırlandırılmış bir şekilde tanımlandığı karşımıza çıkmaktadır. Bazı iletişimciler, insanlar arasında gerçekleşen her iletişim biçimini kişilerarası iletişim olarak saymamaktadır. Özellikle tanımlamalarda kişilerarası iletişim dışında bu anlama gelen sosyal iletişim veya sosyal etkileşim terimleri de eş anlamlı bir şekilde kullanılmaktadır. İnsanlar arasındaki iletişimde mekan ve zaman birliğinin bulunmadığı durumlarda sosyal iletişim, bu birliğin bulunduğu durumlarda sosyal etkileşim terimleri kullanılmaktadır¹⁰.

Bu belirsizliği ortadan kaldırmak, bir iletişimin kişilerarası iletişim kabul edilebilmesi için bazı ölçütler kullanılmaktadır. Bunlardan ilki iletişime katılanların belli bir yakınlık içerisinde genelde yüz yüze olması gerekliliğidir. Kimi kaynak kişilerarası iletişimin sadece yüz yüze gerçekleşen bir iletişim olduğunu öne sürse de, özellikle günümüzde gelişen teknoloji ile insanlar belirli bir yakınlık duymadan telefonla, internetle iletişim kurabilmektedir. Ayrıca mesajlar sözlü veya sözsüz olmalıdır¹¹.

Diğer ölçüt, kişilerarası iletişimin gelişimsel bir süreç olduğu ve zamanla mesajların, kullanılan kanalın geliştiğidir. Kişilerarası iletişim dinamik bir süreçtir ve anlamlar zamanla değişim gösterir. Kişilerarası iletişim sonuçtur, yani bir sonuç üretir. Bazen bir amaç için bir başkasıyla iletişim kurarız, bazen ise amaçlanmadan iletişim gerçekleşir. İletilen mesajlar geri dönülemezdir. Yani bir kişiye istenilmeyen bir söz söylendiğinde ya da bir bakış atıldığında artık bunun geri dönüşü olmadığıdır¹².

Kişilerarası iletişim için en az iki insan gereklidir. Tek kişi ile gerçekleşen yani insanın kendi kendisiyle konuştuğu iletişime kişi içi iletişim denilmektedir. Kişilerarası iletişim çift yönlü yani karşılıklıdır. Burada bir bilgisel, duygusal bir alışveriş söz konusudur¹³. Bazı durumlarda ise monolog bir iletişim tarzı olabilmektedir. Bu iletişim şeklinde güç ilişkisi söz konusudur. Çünkü monologu söyleyen kişi, iletişimin zaman, mekan, kanal ve içeriğini kendisi belirlemektedir. Bu durumda tek yönlü bir iletişim söz konusu olmaktadır. Bu bir asker ile komutanı arasında gerçekleştiğinde, bazı kurallar söz konusu olduğu için normal bir

---

⁹ Hartley, a.g.e., ss.42-50.

¹⁰ Üstün Dökmen, **Sanattan ve Günlük Yaşamda İletişim Çatışmaları ve Empati**, 44. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2010, ss.41-43.

¹¹ Ersin Altıntaş ve Devrim Çamur, **Bedensel Dili Sözsüz İletişim**, 3.Baskı, İstanbul: Aktüel Yayınları, 2005, s.50.

¹² Denise Solomon ve Jennifer Theis, **İnterpersonal Communication: Putting Theory into Practice**, 2013, pp.4 -21.

¹³ Alim Kaya, **Kişilerarası İlişkiler ve Etkili İletişim**, 10.Baskı, Ankara: Pagem Akademi, 2017, s.5.

iletişim şekli olarak kabul edilmektedir¹⁴. Ancak karı-koca gibi daha yakın ilişkilerde bu tarz bir iletişim, anormal bir duruma işaret edebilir.

Sosyal bir varlık olan bir insan hayatla mücadele edebilmek için insanlarla ilişki halinde olmak zorundadır¹⁵. İnsanın, diğer insanlardan uzak bir şekilde yaşaması zordur. Çünkü insan, yemek içmek gibi fiziksel ihtiyaçların yanı sıra, sevmek, sevilmek, kabul görmek, güç ve statü elde etmek gibi sosyo-psikolojik şeylere de ihtiyaç duymaktadır. İletişim halinde olmayan, ilişki kuramayan insanların depresyona yakalanma olasılıkları vardır. Kurulan her kişilerarası iletişim kişinin var olmasını ve yaşam amacını bulmasını sağlar. Yani diyebiliriz ki “iletişiyorum, öyleyse varım”. Ayrıca insanlar, duygu ve düşüncelerini başkalarıyla paylaşmak ister. Böylece diğerini etkileyerek kişisel imajlarını belirleyebilirler. Bunu dışında kişilerarası iletişim kurma gereksiniminin diğer nedeni insanların başkalarıyla zaman geçirmek, eğlenme istekleridir. Birlikte mizahi bir dil geliştirebilir, dostluklar kurabilirler¹⁶. Son önemli gereksinimlerden biri de öğrenmedir. İletişim aslında insanların dış dünyayı tanımalarını sağlar. İnsan sadece kendi başına deneme yanılma yoluyla öğrenmez, aynı zamanda başkalarıyla iletişim kurarak ya da onları izleyerek de öğrenir. Bu yüzden iletişime ihtiyaç duyar. Ayrıca kendi toplumsal rollerini de iletişim kurarak öğrenir¹⁷.

1.1.2. Kişilerarası İletişim Teorileri

1.1.2.1. Genel Kişilerarası İletişim Teorileri

1.1.2.1.1. Fonksiyonel Teori

Bu teori insanların çeşitli sebeplerle kişilerarası iletişim kurmaya ihtiyaç duyduklarını belirtmektedir. Yani insanlar iletişim kurarak hem kendi davranışlarını değiştirir hem de diğerlerinin davranışlarını etkileyerek değişime sebep olurlar. Carl Lanson ile Franck Dance ‘ın geliştirdiği bu kuram üç ana fonksiyonu içermektedir. Bunlardan ilki bağlantı kurma fonksiyonudur. Bu fonksiyona göre insanlar kendileri ile çevresi arasında bağlantı kurmaya ihtiyaç duyarlar¹⁸. İhtiyaç göz teması, bedensel temas, duygusal yakınlık, arkadaşça sosyal etkileşim vb. yakınlıkları sağlar. İnsanların çoğu orta derecede bir samimiyet arama eğilimindedir. Bu fonksiyon genellikle sosyal olarak dışa dönüklükle yakından ilişkilidir.

---

¹⁴ İrfan Erdoğan, **İletişimi Anlamak** 4. baskı, Seçkin Yayıncılık, 2011, ss.271-274.

¹⁵ Rollo May, **Kendini Arayan İnsan**, Ayşen Karpat(çev.), İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık, 1997, s.30.

¹⁶ Solomon ve Theis, **a.g.e.**, pp.4 -21.

¹⁷ Zillioğlu, **a.g.e.**, s.65.

¹⁸ Gürüz ve Eğinli, **a.g.e.**,s.77.

Özellikle benzer yaş, konum, cinsiyet gibi benzer özelliklere sahip insanlar arasında etkileşime girme isteği daha fazladır. Bu motivasyonun doğuştan gelen bir temeli mevcuttur ve ilk olarak ailedeki ilk deneyimlerle elde edilir¹⁹. Diğer fonksiyon ise anlam üretme fonksiyonudur. İlk bölümlerde bahsedildiği gibi iletişim, katılımcılar arasındaki etkileşimden doğan anlam üretimidir. Belirli semboller aracılığıyla; bunlar sözlü, sözsüz ve yazılı düzeyde olabilir; anlam üretme ve bunları paylaşma sürecidir. İnsan kendi kimliğini dahi içerisinde yer aldığı ortamdaki ve bu ortamda bulunan insanlarla kurduğu iletişim sayesinde oluşturur²⁰. Son fonksiyon ise düzenleme fonksiyonudur. Yani kişi diğerleri üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğunu düzenleyebilmektedir. Bu fonksiyonların geçerli olabilmesi için sadece başka insanlarla konuşmak yeterli olmamakla birlikte, kişinin kendi içinde de iletişim kurabilmesi gerekmektedir. İletişim kişinin psikolojik, kültürel ve sosyal bağlar kurarak gelişebilmesi için gereklidir²¹.

1.1.2.1.2. İlişkisel İletişim Teorisi

Edna Rogers-Millar ve Frank Millar, kişilerarası iletişimi açıklamak için kişilerarası ilişkilerin tanımlayabilecek, ayırt edebilecek ve karşılaştırabilecek kavramsal bir çerçeve oluşturmak için üç temel boyut geliştirmiştir. İlişkisel bakış açısı içerisindeki model, ilişki içerisindeki kişilerin birbirleriyle etkileşimli bağlantılarını oluşturan iletişim düzenlerine dayanmaktadır. Karmaşık yapıdaki ilişkiyi incelemek için birçok boyutun tanımlanabilir olmasına karşın, üç boyut ile sınırlı tutulmuştur. Bunlar, kontrol, samimiyet ve güvendir²². Kontrol boyutu, ilişki içerisindeki kişilerin haklarının tanımlanmasına dayanır. İlişkide gücün kişiler arasındaki dağılımını belirtir. Burada mesajların bir kontrole dayalı olduğunu ve bu mesajlarının amacının kontrol sağlamak olduğu vurgulanır. Kişilerarası iletişim mesajları davranışları düzenleyici bir işleve sahiptir. İletişim içerisinde kontrol etmeye dayalı mesajları alan kişinin bu davranışı kabul edip etmemesine göre ilişkilerin yapısı değişiklik göstermektedir. Bu kontrol mesajlarını kabul edildiği ilişkiler tamamlayıcı ilişkiler iken,

---

¹⁹ Micheal Argyle, **The Psychology of Interpersonal Behavior**, Canada: Penguins Book, 1976, pp.28-30.

²⁰ Erdoğan, **a.g.e.**, s.75.

²¹ Gürüz ve Eğinli, **a.g.e.**, s.78.

²² Richard L. Conville ve L. Edna Rogers, **The Meaning of Relationship in Interpersonal Communication**, 1. Basım, United States of America: Praeger Publishers 1998, p.79.

kontrolün reddedildiği ilişkiler simetrik ilişkilerdir²³. İleriki bölümlerde güç ilişkileri, anormal güç odaklı iletişim şekilleri hakkında daha detaylı inceleme yapılacaktır.

İkinci boyut ise güven boyutudur. Güven boyutu, ilişkilerdeki belirsizlik hissini ortadan kaldırarak kişinin diğeriyle karşılıklı öngörülebilirliğini artırır. Bu öngörülebilirlik, gelecekteki eylemler, bağlılık düzeyi ve ilişkideki kesinlik duygusu üzerinde etkilidir. Yani güven oluşan ilişkilerde bağlılık derecesi artmaktadır. Samimiyet boyutu kişiler arasındaki yakınlık, duygusal yakınlık veya ayrılık derecelerini temsil eder. Duygusal yakınlık birçok şekilde ve farklı davranış biçimlerinde gösterilebilir. Samimiyet boyutu kişilerarası iletişime katılanların her birinin bildiği dereceye ve diğeri için ne ifade ettiğine göre değişiklik gösterir. Her ilişkinin kontrol, güven ve samimiyet boyutlarının birleşimi, o ilişki için kendine münhasırdır ve ideal bir kombinasyon yoktur²⁴.

1.1.2.1.3. Karşılıklı Anlam Yönetimi

Bu teori 1980 yılında Pearce ve Cronen tarafından yazılan *Communication, Action and Meaning: The creation of social relations* adlı eserde açıklanmıştır. Teoriye göre kişilerin, kişilerarası iletişim esnasında anlamları nasıl bir düzen içerisine yerleştirdikleri ve bunları nasıl yönettikleri önemlidir. Hangi ortamda, nasıl bir dil kullanıldığı, nasıl bir anlam yaratılmaya çalışıldığı yani kısaca iletişim becerileri konusu teorinin ana odağıdır.

İletişim bir bağlam oluşturma sürecini içermektedir. Bu teoriye göre, bu bağlam iletişim için en yüksek kavramsal bir düzeyde olmalıdır. Bir patron ile çalışan arasındaki ilişki ile bir karı-koca arasındaki ilişki aynı olmayacaktır. Burada önemli noktalardan biri mesajın içeriği, sözlü ve sözsüz iletişimin kullanım şeklidir. Diğer önemli nokta kültürel düzeydir. Kişilerarası iletişime katılan insanların içerisinde buldukları kültürel ortam onların karşılıklı anlam yönetimini etkilemektedir²⁵. Tüm bunlar göz önüne alındığında ilişkilerin belli kurallar dahilinde oluşturulduğu ve yürütüldüğü ortaya çıkmaktadır. Bu kurallar kurucu ve düzenleyici kurallar olarak ikiye ayrılmaktadır. Kurucu kurallar adından da anlaşılacağı üzere ilişki kurarken, bu ilişkideki üyelerin davranışlarının ne olması gerektiğini, ilişkinin biçimini tanımlar. Örneğin, bir patron-çalışan ilişkisinde, patron çalışana göre ilişkide daha

---

²³ Gürüz ve Aysen Temel Eğinli, **a.g.e.**, s.78.

²⁴ Conville ve Rogers, *The Meaning of Relationship in Interpersonal Communication*, pp.79-80-81.

²⁵ Frank E. X. Dance, **Human Communication Theory: Comparative Essays**, Harper & Row, 1982, pp.71-72.

çok hakimiyet alanına sahip olacaktır, çalışandan daha üst konumdadır. Düzenleyici kurallar ise var olan durumlarda nasıl davranılması gerektiğine işaret eder. Bu da üç şekilde görülür: iletişim kuran kişilerin rol dağılımı, birbirlerinin davranışlarını gözleyerek eş karşılıklar vermelerini anlatan yansıtma ve çeşitli şekilde kişilerin isteklerini ortaya koydukları müzakere şeklidir²⁶.

1.1.2.1.4. İletişim Yeterliliği Teorisi

Bu teori 1984 yılında B.H. Spilzberg ve W.R. Cupach tarafından ele alınan İnterpersonal Communication adlı kitabında açıklanmıştır. Buna göre, kişiler buldukları duruma ve koşula göre en uygun iletişim yöntemini seçme yeteneği o kişinin iletişim yeterliliğine sahip olup olmamasıyla alakalıdır²⁷. Bu iletişim yeterliliği dört boyutta incelenmektedir. Bunlardan ilki iletişime olan motivasyondur. Kişinin iletişim kurmaya isteği olmalıdır. Uygun motivasyona sahip bireyler sıcak ve samimi ilişkiler kurmaya çalışacaklardır. Ancak kimi durumlarda agresif, saldırgan ve bağımlı motivasyonlara da sahip olabilirler. İkinci boyut ise kişiliği oluşturan doğuştan gelen kalıtsal unsurları içeren biyolojik boyuttur. Bu boyut içe dönüklük ve dışadönüklük olmak üzere iki şekildedir. Dışadönük kişilerin iletişim kurmaya daha hevesli oldukları görülmektedir. Diğer bir boyut ise algısal ve bilişsel tarzıdır. Kişi diğerlerinden gelen sözlü veya sözsüz sinyaller doğrultusunda davranışlarını düzeltici eylemler geliştirebilir. Son boyut ise kültürel mirastır. Farklı kültürlerin insanları kabul edilen normlar doğrultusunda farklı iletişimsel eylemler gerçekleştirirler²⁸.

1.1.2.1.5. Belirsizlik Azaltma Teorisi

Belirsizlik azaltma teorisi, iki yabancı kişi etkileşime girdiğinde ortaya çıkan iletişim sürecini tanımlamak için kullanıldı. Charles Berger ve Richard Calabrese 1975 yılında yayınladıkları bir makalede, yabancılarla etkileşime girdiğimizde bir belirsizlik yaşadığımızı, iletişim sürecinde ne bekleyeceğimizi bilmediğimizi belirtti. Ancak etkileşim devam ettikçe bu belirsizlikleri azaltmaya yönelik bilgiler elde etmeye çalıştığımızı iddia etti. Belirsizlik Berger ve Calabrese 'e göre alternatiflerin sayısı arttıkça belirsizliğin derecesi de artar. Bu

---

²⁶ Gürüz ve Eğinli, **a.g.e.**, ss.80-81.

²⁷ **A.g.e.**, s.81.

²⁸ Argyle, **a.g.e.**, s.103.

sebeple, belirsizlik, herhangi bir şeyi tahmin etmeye ve onu açıklamaya çalışırken birden fazla olasılığın göz önünde bulundurulduğu bir bilişsel süreç olarak tanımlanmaktadır. İnsanlar sadece ilişkide bulunduğu kişiler hakkında belirsizliğe kapılmaz. Ayrıca kişi kendisiyle alakalı, nerede nasıl davranacağını, kendisinin sosyal ortamda hangi noktada konumlanacağı gibi konularda belirsizliğe kapılabilir.

Belirsizlik bilişsel ve davranışsal olmak üzere iki şekilde incelenmektedir. Bilişsel belirsizlik, başka kişilerin ne düşündükleri ve kendi düşüncelerimiz hakkındaki belirsizliktir. Davranışsal belirsizlik ise hem kendimizin hem de karşımızdaki kişinin davranışlarının öngörülememesidir²⁹. Belirsizlik insanları belli bir sosyal sınıflandırma ile tanımlamaya motive eder. Belli bir sosyal kimliğe bürünme, yeni gruplar oluşturma ya da var olan gruplara katılma ile belirsizliği ortadan kaldırmaya motive eder. Bazı önemli belirsizlikleri çözmek zorunludur³⁰. Hiçbir teoride iletişime katılanların birbirlerinin davranışlarını tahmin edemediği ve tanımlayamadığı bir kişilerarası ilişkinin oluşabileceği kabul edilmemektedir³¹.

Belirsizliği azaltmak için pasif, aktif ve etkileşimli olmak üzere üç temel strateji bulunmaktadır. Pasif strateji, kişinin diğerlerini gözlemleyerek bilgi sağlamasını belirtirken, aktif strateji bilgi edinmek için soru sormayı ifade eder. Etkileşimli strateji ise karşılıklı olarak iletişime katılanların kendilerini açmalarını ifade etmektedir³². Belirsizlik azaltma bir şeylerden anlam çıkarmakla alakalıdır. Bir şeyi anlamlandırırken doğru bir şekilde tahmin edebilme ve açıklayabilme yeteneğini arttırmak gerekmektedir. Soru sorarak belirsizliği azaltırken ise tanımlayıcı bilgiler denilen insanlar hakkında yaş, cinsiyet, demografik özellikler gibi noktalarda bilgiler alınarak tanımlama yapılabilir. Belirsizliği azaltan değişkenleri sözlü iletişim miktarı, sözel olmayan ifadeler, sorulan soru sayısı, samimiyetin seviyesi, karşılıklı bilgi paylaşımı, benzerlik ve olumlu hisler olarak yedi kategoride inceleyebiliriz³³.

---

²⁹ Mark V. Redmond, "Uncertainty Reduction Theory", **English Technical Reports and White Papers**, 2015, pp.2-6.

³⁰ Michael A. Hogg, "Subjective Uncertainty Reduction through Self-categorization: A Motivational Theory of Social Identity Processes", **European Review of Social Psychology**, Vol.11, No.1, (2000), pp.232 – 234.

³¹ Malcolm R. Parks ve Mara B. Adelman, "Communication networks and the development of romantic relationships: An expansion of uncertainty reduction theory" **Human Communication Research**, Vol.10, No.1, (1983), pp.55-56.

³² Gütüz ve Eğinli, **a.g.e.**, s.88.

³³ Mark V. Redmond, **a.g.e.**, pp.2-6.

1.1.2.2. Psikolojik Yaklaşımlar

1.1.2.2.1. Sullivan'ın Kişilerarası İlişkiler Teorisi

Kapsamlı bir kişilik kuramı oluşturan, kişilerarası teoriyi öne süren Sullivan, insanların kişiliklerini sosyal bir bağlam üzerinde geliştirdiklerini söylemektedir. Başka insanlar olmadan, hiçbir insanın kişiliğe sahip olamayacağını iddia eder. İnsan kişiliği hakkında bilgiye ulaşmanın, yalnızca kişilerarası ilişkilerin bilimsel çalışması ile mümkün olacağını belirtmiştir. Kişilerarası teorisinde, bebeklik dönemi, çocukluk dönemi, ergenlik dönemi, geç ergenlik dönemi ve yetişkinlik dönemi gibi gelişim aşamaları mevcuttur. Sağlıklı bir insanı gelişme, kişinin bir başka kişiyle yakınlık kurma becerisine dayalıdır³⁴.

Sullivan insanlarda ihtiyaçlar ve kaygı olmak üzere iki tip gerilim olduğunu kabul etmiştir. İhtiyaçlar insanları genellikle üretken eylemlere yönlendirmektedir. İhtiyaçlar, bir kişi ile çevresi arasındaki biyolojik dengesizliğin, organizmanın hem içinde hem de dışında meydana getirdiği gerilimleri ifade etmektedir. İhtiyaçlar tatmin olduklarında geçici olarak güçlerini kaybetmektedir ve daha sonra tekrarlayabilmektedir. En temel kişilerarası ihtiyaç hassasiyettir. Bir diğer gerilim olan kaygı ise, kişilerarası ilişkilerin gelişmesini engelleyen yıkıcı bir gücü oluşturur. İnsanları yeni şeyler öğrenmekten aciz hale getirir, algıları daraltır. Kişilerarası ilişkiler teorisinde, kişiliği oluşturan, istenilen amaca ulaşmak için güvenlik operasyonları ve kişilerarası refleksler olmak üzere iki refleks vardır³⁵.

Sullivan, bilişsel kişilik kuramcıları gibi, kendiliğin zihinsel yansımalarını inceler. Sullivan'ın kendilikle ilgili imgeleri üç temel başlıkta incelenir. Kişinin kendini iyi hissettiği, geçmişte ödüllendirildiği yönü olan, iyi-ben kişileştirmesidir. Bu kişileştirmeyi kaygı duygusu yaşanmayan, güvenlik ile bağdaştırılan davranışlar oluşturur. Bu kişiselleştirmenin zıttı, kişinin düşünmek dahi istemediği, ödüllendirilmemiş davranışlarından oluşan kötü-ben kişiselleştirmesidir. Bu iki kişiselleştirme bilinç düzeyinde yer almaktadır. Üçüncü kişiselleştirme olan ben-değil kişiselleştirmesi ise, kişinin bilinçaltında saklanan, hatırlamak istenmediği yönlerini, davranışlarını yansıtır. Freud'un bastırma kavramına benzemektedir³⁶.

---

³⁴ Jess Feist ve Gregory J. "Chapter 8 Sullivan: Interpersonal Theory Feist", **Theories of Personality 7th Ed** içinde (213-238), 2009, pp.213-238.

³⁵ Feist ve J., **a.g.e.**, pp.213-238.

³⁶ Jerry M. Burger, **Kişilik: Psikoloji Biliminin İnsan Doğasına Dair Söyledikleri**, İnan Deniz ve Erguvan Sarıoğlu(çev.), 1. Basım, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2006, ss.177-178.

1.1.2.2.2. Çağdaş Kişilerarası Teoriler

Leary, psikolojide kişilik veya davranış özelliklerinin sınırlı ve kusurlu olması, birçok değişkeni göz önünde bulundurmaması bakımından, kişiliğin boyutlarını tanımlarken yeni bir tanımlama yapmıştır. Toplam kişiliği, kişilerarası etkileşimlerin oluşturduğu kamu düzeyi, benliğin bilinçli durumunu inceleyen bilinç düzeyi ve başkalarının ve kişinin kendisinin sembolik tanımını içeren özel düzey olmak üzere üç alana bölmüştür. Bir dairesel şekil içerisinde düzenlenilebilecek on altı mekanizma aracılığıyla sistematikleştirilmiştir. Bilinçli ve özel kişilik düzeylerinden elde edilen veriler, kişilerarası özellik kavramı ile sistematikleşmektedir. Kişilerarası özellik, bireyin kişilerarası eylem potansiyelini tanımlayan bir özellik veya sıfat olarak açıklanmıştır³⁷. Leary, “açıkça, bilinçli veya sembolik olarak gerçek ya da hayali olarak bir insanla ilgili olan davranışla olan davranış”ların kişilerarası olduğunu söyler.

Daha sonraki dönemde Sullivan’ın bakış açısını genişleterek yeni bir kişilik sınıflandırması ortaya koyan Leary, Sullivan’ın “psikiyatrinin insanlar arasında yer alan veya insanlar arasındaki süreçlerin incelemesi olduğu” fikrini kabul eder. Psikiyatrinin ana konusunun kişilerarası ilişkiler olması gerektiğini söyler. Horney, Fromm ve Sullivan, kişiliğin kaygının önlenmesini sağlanmasıyla oluştuğunu söylemektedir. Kaygı, üçü için kişilerarası bir fenomendir. Horney, çaresizlik ve tehlike duygularını incelemiş, Fromm, izolasyon ve zayıflık duygularıyla ilgilenmiş, Sullivan ise özgüven kaybından bahsetmiştir. Anksiyete, başkaları tarafından korkunç bir şekilde reddedilme düşüncesine dayanan kişilerarası bir durumdur. Motive edici davranış kaygı azaltmaya yöneliktir³⁸.

Leary, kendi kişilik teşhis sistemini geliştirmiş ve kişilerarası döngüsel modelini oluşturmuştur. Bu modele göre, kişilerarası davranışlar evrenseldir ve sürekliliğe sahiptir. Davranışlar dairesel bir şekilde yer almakta ve kişilerarası ilişkiler döngü ve tamamlayıcılık özellikleri ile var olmaktadır. Modelde kişilerarası davranışı yöneten yatay ve dikey olmak iki ana boyut vardır. Yatay boyut, arkadaşlık ve düşmanlık eksenini, dikey boyut ise baskınlık ve pasiflik boylamını oluşturur. Bu boyutlar arasındaki birleşim yerleri de ilişkinin boyutlarını belirtmektedir. Davranışlar uyum sağlayıcı olan ve uyum sağlamayan davranışlar olarak

---

³⁷ Mervin B. Freedman, Timothy F. Leary, Abel G. Ossorio ve Hubert S.Goffey, “The Interpersonal Dimension of Personality”, **Journal of Personality**, Vol.20, Issue 2, (1951), pp.143-161.

³⁸ Timothy Leary, **Interpersonal Diagnosis of Personality**, California: Resource Publications, 1957, pp.4-8.

incelenmektedir. Bu model, Sullivan'ın hoşlanma ve gücün kişilerarası ihtiyaçları belirlediği görüşü içerir³⁹.

Daha sonraki teorisyenler Sullivan'ın “karşılıklı duygu teorisi” olarak adlandırdığı, iki kişi arasında oluşan etkileşimlerde “tamamlayıcılık” faktörünün var olduğunu belirtmişlerdir. Bu teorisyenlerden biri olan Kiesler, teorisinde tamamlayıcılık ilkesini formüle etmiştir. Buna göre kişiler arası eylemlerde, etkileşimli tamamlayıcı durumları başlatma, davet etme veya uyandırma eğilimler gözükmemektedir. Yani kişiler günlük hayatlarında ilişkilerini baskınlık/pasiflik ve düşmanlık/arkadaşlık boyutları etrafında düzenlemekte ve tanımlamaktadırlar. Buna göre de ilişkiler birbirini tamamlamaktadır. Ancak daha sonraki teorisyenler bu kişilerarası tamamlayıcılık ilkesini eleştirmişler ve davranışlara yönelik, davranışların belirsiz olması, hiyerarşik unsurlar, grup, cemaat gibi ilişkilerin etkisi gibi bazı faktörlerin etkili olduğunu ve tamamlayıcılığın her zaman gerçekleşmeyeceğini iddia etmişlerdir⁴⁰.

1.1.2.3. Sosyal Psikoloji Yaklaşımları

1.1.2.3.1. Atıf Teorisi

Atıf teorisi ilk olarak 1920 yılında Fritz Heider'in tez çalışmasında hem nesne algısı hem de kişi algısını içine alan bir teori olarak ortaya çıktı. Günümüzde nesne algısından nadiren bahsedilirken, teorinin an konusunu daha çok kişi algısı oluşturmaktadır. Heider, duysal bilgi ve gerçek nesnelere arasındaki ilişkiyi çözmeye çalışarak, gerçekte var olan nesnelere zihinde nasıl bir yer edindiğini sorgulamıştır. Nesne algısı çalışmalarından sonra Heider, sosyal etkileşim alanıyla ilgilenmeye başlamıştır. İnsanların birbirleriyle olan etkileşimlerini ve özellikler birbirlerinin davranışlarını nasıl algıladıklarını incelemiştir. Atfetme sürecinin kişinin algısıyla ilgili olduğunu, gözlemsel veriler ve inanç, arzu, duygular gibi nedenlerle ilişkili olduğunu ve karmaşık bir süreç olduğunu öne sürmüştür. Kişilerin

---

³⁹ Seval İmamoğlu, “Genç Yetişkinlikte Kişilerarası İlişkilerin Cinsiyet, Cinsiyet Roller ve Yalnızlık Algısı Açısından İncelenmesi”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2008), s.24.

⁴⁰ Leonard M. Horowitz, Kelly R. Wilson, Bulent Turan, Pavel Zolotsev, Michael J. Constantino ve Lynne Henderson, “How Interpersonal Motives Clarify the Meaning of Interpersonal Behavior: A Revised Circumplex Model”, **Personality and Social Psychology Review**, Vol. 10, No. 1, (2006), pp.67- 70.

hareketlerinin bilinçli olduğunu, iletişim yeteneklerine, duygulara, isteklere sahip olduklarını buna göre hareket ettiklerini belirtmiştir⁴¹.

Sosyal psikolojide atıf kavramının iki anlamı mevcuttur. İlki davranışların nedenlerini açıklamayı ifade ederken ikincisi de çıkarımda bulunmayı yani alıntılarla atıfta bulunmayı ifade eder. Teori Heider ile başlamış sonrasında Jones ve Davis ile gelişmiş ve Herold Kelley ile daha teorik bir model haline gelmiştir. Kelley' e göre atıfta iki düşünce mevcuttur: Dış atıf ile iç atıf arasındaki seçim atıfta bulunma sürecini oluşturur ve dışsal ile içsel sonuçlara varma uygulaması deneysel metodolojiye benzemektedir. Kelley, Heider'in aksine atfetme sürecinin tüm davranışları açıklamak için kullanırken, Heider sadece eğlence gibi kişisel olmayan veya kasıtsız olayların atfedilmesine odaklandı⁴². Burada bahsedilen iç atıf insanın kendisi ile ilgili düşünceleri iken, dış atıf diğerleriyle olan düşünceleridir. Kelly'nin atıf teorisi için geliştirdiği model akılcı insan bakış açısına sahiptir. Bazı durumlarda yükleme yanlışlıkları ortaya çıkmakta, insanların bilgiyi işleme süreçleri mantıklı olmayabilmektedir.

Atıf teorisi insanların diğer insanları nasıl algıladığıyla ilgilenmektedir. Yani iletişim sürecinde diğer insanların davranışlarının bazı sebeplere dayandığına, bu sebeplerin ne olduğu ve buna nasıl karar verdikleriyle ilgilenir.⁴³ Kişisel ya da kişisel olmayan sebepler ile üretilen atfetme süreci, çevremiz ile ilgili algılayışımızın ve tepkilerimizin birçoğu gündelik olaylardan kaynaklanır⁴⁴. Atıf teorisine göre davranışlar nedenleriyle birlikte algılanır. Yani insanlar sadece davranışı algılamakla kalmaz, bunun nedenini de algırlar. Zamanla başka araştırmacılar bu teoriyi geliştirmiş ve bazı psikolojik sorunları bu teori ile açıklamaya çalışmıştır. Örneğin, depresyon, karşılaşılan sorunların insanın kendi yetersizliklerine atfetme, kendini suçlama eğilimiyle oluşan düşük benlik algısıyla ortaya çıktığını iddia etmişlerdir. Yine aynı şekilde anksiyete, insanın kendisini yetersiz görerek kontrol algısını kaybetmesiyle ortaya çıktığı söylenmektedir. Ayrıca bu atfetme sürecinin hatalı gelişimi ilişkileri kötü yönde etkilemekte, ilişkilerde sorunlara neden olmaktadır⁴⁵.

---

⁴¹ Bertram F. Malle, "Attribution theories: How People Make Sense of Behavior", **Theories in social psychology** içinde (72-95), New York: Oxford University Press, 2011, pp.72-95.

⁴² Malle, **a.g.e.**, pp.72-95.

⁴³ Hartley, **a.g.e.**, s.185.

⁴⁴ Fritz Heider, **The Psychology of Interpersonal Relations**, Third Printing, Martino Fine Books, 1964, p. 16.

⁴⁵ Selim Hovardaoğlu, "Kişilerarası İlişkiler ve Davranış Bozuklukları", **Kriz Dergisi**, Cilt.3, Sayı.1, (1995), ss.9- 10.

1.1.2.3.2. Sosyal Alışveriş Teorisi

Sosyal alışveriş teorisi, ilk olarak sosyolog olan Homas ve Emerson'un incelediği, sosyal psikolog olan Thibaut ve Kelley'nin geliştirdiği bir teoridir. Teori insanların ilişki kurarken sevgi, saygı, kabul görme gibi belli ödül beklentisi içerisinde olduğunu ve ilişkilerini buna göre sürdürmesinden bahseder. Emerson'a göre sosyal alışveriş teorisinin merkezinde, iki önemli kavram ortaya çıkmaktadır: ödül ve değerler. Skinner'ın deneylerinde olduğu gibi, olumlu pekiştirici olan ödül kavramı burada ilişkiler için geçerlidir⁴⁶. Emerson ilişkilerde bağlılık ve gücün etkileri üzerinde çalışmıştır. Güç eşitsizlikleri ilişkileri kötü yönde etkilediği ve karşılıklı bağımlılığın bu noktada önemli olduğu üzerinde durmuştur. Thibaut ve Kelley ise kişilerin ilişki kurdukları diğer kişilerle ya da gruplarla istedikleri sonuca ulaşabilmek için işbirliği yaptıklarını söyler⁴⁷.

İkili ilişkilerin uygulanabilir olması için, olumlu bir şekilde kişilere ödül ve başka kazançlar sağlıyor olabilmesi gereklidir. "Eksojen" (dış etkenli) olarak adlandırılan bazı faktörler bu anlamda gereklidir. Bunlar ilişkinin sınır koşullarını oluşturan kişisel özellikler, fiziksel nesnelere, durumsal faktörler ve benzerleridir. Kişiler, başkalarına çeşitli hallerde yardım edebilecekleri ve herhangi bir kısıtlama olmadan hareket edebilecekleri arkadaş veya çalışma arkadaşı seçerler. Diğer taraftan endişe veren, rahatsızlık uyandıran kişilerden uzak durulur. Bu noktada yakınlık da etkili faktördür. Kişiler kendilerine en yakın gördükleri, ortak özelliklere sahip oldukları için değerlerinin desteklendiği kişilere daha yakın olurlar ve ilişki kurmaya çalışırlar. Kişinin karşısındaki kişi tarafından onaylanıyor ve kabul görüyorsa o kişiyle iletişimine devam eder. Kimi durumlarda da ödül getirisi fazla olduğu için sosyal statünün de önemli rol oynadığı görülebilmektedir⁴⁸. Sosyal alışveriş konusunda farklı teorisyenler tarafından farklı görüşler ortaya konulsa da ortak nokta, sosyal alışverişin bazı zorunluluklar ortaya koyan bir etkileşimi tanımladığı konusunda aynı fikirdedirler. Bu alışveriş kişiler arasında kaliteli ilişkiler kurmayı da sağlamaktadır⁴⁹.

---

⁴⁶ Richard M. Emerson, "Social Exchange Theory", **Annual Review of Sociology**, Vol. 2, (1976), p.342.

⁴⁷ Aykut Bedük ve Ebru Ertürk, "Sosyal Mübadele Teorisi Bağlamında Güç Mesafesi ve Örgütsel Adalet Algılamalarının Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Üzerindeki Etkisi: Bir Araştırma", **İşletme Bilimi Dergisi**, Cilt.3, Sayı.1, (2015), s.5.

⁴⁸ John W. Thibaut ve Harold H. Kelley, **The Social Psychology of Groups**, Andesite Press, 2017, pp.49 – 50.

⁴⁹ Russell Cropanzano ve Marie S.Mitchell, "Social Exchange Theory: An Interdisciplinary Review", **Journal of Management**, Vol.31, No.6, (December 2005), p.875.

1.1.2.3.3. Bağlanma Teorisi

Bowlby tarafından 1969-1980 yılları arasında geliştirilen bağlanma teorisi, kuramı insanların kendileri için önemli olan insanlarla güçlü duygusal bağlar kurma gereksiniminin sebeplerini açıklamaktadır. Duygusal bağ kurma gereksinimi öncelikle yeni doğanlarda hayatta kalabilmek için gerekli olan ve gelişimlerini sağlayan bir bağlanma biçimiyle ortaya çıkar. Bu biçim yeni doğan ile ona bakan kişi- ki genellikle annesi- arasında gelişen, fiziksel yakınlaşmanın olduğu, yeni doğanı etraftan gelebilecek tehlikelere karşı koruyan ve çevreyi keşfetmesini sağlayan bir gerekliliktir⁵⁰.

Bu bağlanma biçimi sadece yeni doğanlarda değil aynı zamanda doğumdan ölene kadar görülen, yani yetişkinlerde de meydana gelen bir süreçtir. Yetişkinlikte de bağlanma davranışı, güçlü veya daha akıllı olarak algılanan, diğer insanlardan farklılaşmış kişiye yakınlık olarak sonuçlanan davranış şekilleri olarak kabul edilir. Yalnız bırakılan bir çocuk, kendi bakımını sağlayamayacağı ve kendini güvende hissedemeyeceği için ağlar ve bakımı üstlenen kişiyi ister. Ancak yaşla birlikte bu davranış biçimi azalır. Yetişkinlerde bu yoğunlukta bir istek ancak hasta ve yaşlı kişilerde görülmektedir. Bağlanma teorisi ile ilgili bazı varsayımlar mevcuttur. Bunlardan ilki bağlanmanın tercih sırasına göre yani belirli kişilerle sağlandığını vurgulayan özgüllük kavramıdır. Diğer nokta bağlanma miktarının zamanla, insanlar yetişkinliğe doğru ilerledikçe azalacağıdır. Bir başka ve önemli bir nokta ise duyguya bağlılıktır. Sevgi, hayranlık, aşk gibi güçlü duygusal bağların geliştiği kişiler arasında bağlanma oranı daha fazladır ve böyle bir bağlanma biçimi geliştiren insanlar için ayrılma büyük bir yıkıma sebep olmaktadır. Tanıdık olanı bilinmeyenden ayırt etme yani öğrenme bağlanmanın gelişiminde önemlidir. Son olarak bağlanmanın tüm memeli canlılarda gerçekleştiği belirtilmektedir. Bunların dışında Bowlby'nin vurguladığı bir başka nokta ise bağlanmanın bağımlılık ile karıştırılmaması gerektiğidir. Bağımlılığın özel bir yakınlığın korunması ve bir kişiye yönelik bir durum değildir Zorunlu olan güçlü bir duygu ile ilişkilendirilememekte ve kalıcı bağ anlamına gelmemektedir⁵¹.

Yetişkin bağlanmasının anormal durumları mevcuttur. Bağlanmanın anormal olduğu durumlarda ayrılma anksiyetesi, depresyon, sınır kişilik bozukluğu ortaya çıkmaktadır.

---

⁵⁰ Nebi Sümer ve Derya Güngör, "Yetişkin Bağlanma Stilleri Ölçeklerinin Türk Örneklemini Üzerinde Psikometrik Değerlendirmesi ve Kültürlerarası Bir Karşılaştırma", **Türk Psikoloji Dergisi**, Cilt.14, Sayı.43, (1999), ss.72-75.

⁵¹ John Bowlby, "The Making and Breaking of Affectional Bonds: I. Aetiology and Psychopathology in the Light of Attachment Theory", **British Journal of Psyciatry**, Vol.130, (1977), pp.202-204.

Çocukluk döneminde annenin erken kaybedildiği kişilerde, yetişkinliğe geçildiğinde, yetişkin bir bireyin zorluk yaşaması durumunda depresyon yaşanması yüksek ihtimaldir. Sınır kişilik bozukluğu da ayrılma kaygısının görüldüğü, bağlanma teorisi ile yakın ilişkili psikopatolojik bir bozukluktur⁵². Bunların dışında çocukluk dönemlerinde ebeveynleriyle beklenen güvenli ilişkiler geliştiren bireyler, yetişkinlikte ilişkilerini olumlu ve güven dolu şekilde sürdürürler. Ancak çocuklukta bu ortam oluşmazsa, bireyler yetişkinlik döneminde kıskanç, kaygılı, kararsız, takıntılı, duygusal iniş çıkışlı bir karaktere dönüşebilir ve anormal ilişkiler kurabilirler⁵³.

1.1.2.3.4. Karşılıklı Bağımlılık Teorisi

Karşılıklı bağımlılık teorisi, Thibaut ve Kelly tarafından 1959'da geliştirilmiştir. Karşılıklı Bağımlılık Teorisine göre, bireylerin yaptığı eylemlerin sonuçları kendilerinin ve diğerlerinin eylemlerinden etkilenir⁵⁴. Sosyal öğrenme ve sosyal alışveriş gibi teorilerden türetilen teoride, karşılıklı bağımlılık, karşılıklı etkileşim ve öğrenme gibi konular yer almaktadır. Bu teori kişilerarası iletişimin etkileşim yönüne vurgu yapmaktadır. Etkileşimler ödül ve bedele göre şekil almaktadır. Ödül ile kazanılan mutluluk ve bedel ile iletişime verilen çaba ve çatışmalar anlatılmaktadır. Ödül ve bedel, aynı zamanda kontrolün elde tutulmasına yani güç sağlamaya da yarar. İletişimde bir bireyin diğer bireyin davranışlarını kontrol etmesi, onun bu iletişimdeki gücünü arttıracaktır⁵⁵.

Karşılıklı bağımlılık iki şekilde gerçekleşir: ortak hedeflere ulaşmayı sağlayan olumlu karşılıklı bağımlılık ve ortak hedefleri ulaşmayı engelleyen olumsuz karşılıklı bağımlılık. Olumlu karşılıklı bağımlılık, bireylerin ancak işbirliği içinde oldukları zaman hedeflerine ulaşabileceklerine işaret eder ve teşvik edici etkileşimle sonuçlanır. Olumsuz karşılıklı bağımlılık ise hedef başarısı ile olumsuz bir ilişki olduğunda oluşur ve bireyler rekabete başladıklarında diğer bireylerin hedeflerine ulaşamadıklarını düşünürler. Bu bağımlılık sınırlayıcı etkileşimle sonuçlanır. Deutsch, karşılıklı bağımlılık, etkileşim düzeni

---

⁵² Olcay Tüzün ve Kemal Sayar, "Bağlanma Kuramı ve Psikopatoloji", **Düşünen Adam:Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi**, Cilt.19, No.1, (2006), ss.36-37.

⁵³ Sümer ve Güngör, **a.g.m.**, ss.72-75.

⁵⁴ Çağlar Çil, "Başarının Psikolojisi: Sosyal Karşılıklı Bağımlılık Teorisi", 2017, <https://psikolig.com/basarinin-psikolojisi-sosyal-karsilikli-bagimlilik-teorisi/> (02.02.2019).

⁵⁵ İmamoğlu, **a.g.e.**, ss.33-34.

ve sonuçlara odaklanmıştır⁵⁶. Bu noktada ulaşılması istenen hedefin açık ve kesin olması ve bireylerin yeteneklerine uygun olması gerekmektedir⁵⁷.

1.1.2.4. *Bilişsel Yaklaşımlar*

1.1.2.4.1. Sosyal Bilişsel Teori

Sosyal bilişsel teori, insanın kendini tanıması ve bunu aktarması hakkındaki önceki varsayımları, kendi hakkındaki bilgisi ve bunun düzenlenmesinin daha ayrıntılı ve kesin bir kavramsallaştırma içerisine yerleştirir⁵⁸. Bu teori, insanların ilişkilerinde bilgileri nasıl işlediklerine odaklanmaktadır. Buna göre sosyal bir ortamda bireyler bilgileri nasıl kodluyor ve bu kodlamaları geri çağırıyor kısmı önemlidir. Bu bilgi işleme süreci şemalarla gerçekleştirilir. Şema kavramını ilk olarak Safran kullanmış ve “bir olgunun belli bir takım örneklerine maruz kalındığında zihnin bulup çıkardığı genel bilişsel temsiller” şeklinde açıklamıştır.” Safran’a göre insanlar, kişilerarası iletişimlerini iyi bir şekilde sürdürülebilir eğilimindedirler. Safran ilk dönemlerde bağlanmanın kaynağını benlik ve diğerleri olarak ayrılan zihinsel modellerini bilişsel teori çerçevesinde almaktaydı. Daha sonra bu bilişsel teori yani şema kavramı ile kişilerarası yaklaşımı birleştirmiş ve kişilerarası şema kavramını ortaya çıkarmıştır⁵⁹.

Kişilerarası şema kavramı kişilerarası ilişkilerin sürdürülmesine yönelik kurallar ve stratejilere atıfta bulunur. Kişilerarası ilişkilerin amacı, kuralları ve stratejileri, kişisel şemalardan yola çıkan bilgiler olarak görülmesi, ilişkilerin sürdürülmesiyle ilgili önceki etkileşimlerden elde edilen kodlanmış bilgiler dahilinde oluşmuştur. Kişilerarası bir şemada, ilişkilerin devam edebilmesi için kapalı kurallar söz konusudur. Örneğin, bir erkeğin bir kadınla flört etmek için iletişime geçtiği durumda, kullandığı sözlü veya sözsüz semboller daha önceden bu konuda kodlanmış bilgilerinden oluşmaktadır. Bu semboller daha önceki tecrübelerle öğrenilebileceği gibi, bir başkasını model alarak da öğrenilebilir⁶⁰. Kişinin sahip olduğu ya da sonradan geliştirdiği kişilerarası şemalar bir sonraki ilişkisini etkilemektedir.

---

⁵⁶ W. Johnson ve Roger T. Johnson, **Social Interdependence Theory**, D. J. Christie (Ed.), Encyclopedia of Peace Psychology, 2009, pp.1-4

⁵⁷ Çağlar Çil, “Başarının Psikolojisi: Sosyal Karşılıklı Bağımlılık Teorisi”, 2017, <https://psikolig.com/basarinin-psikolojisi-sosyal-karsilikli-bagimlilik-teorisi/> (02.02.2019).

⁵⁸ Susan M. Andersen ve Serena Chen, “The Relational Self: An Interpersonal Social–Cognitive Theory”, **The American Psychological Association**, Vol. 109, No. 4, (2002), pp.620-628.

⁵⁹ İmamoğlu, **a.g.e.**, s.38.

⁶⁰ Jeremy D. Safran, “Towards A Refinement of Cognitive Therapy In Light of İnterpersonal Theory”, **Clinical Psychology Review**, Vol. 10, No.1, (1990), pp.87 -94.

Örneğin, kişi bir arkadaşı tarafından birkaç defa kandırılmışsa, kişi bu ilişkiye son verecek ve gelecekte arkadaşlarını seçerken bu durumu göz önünde bulundurarak, aynı tip arkadaşlar seçmeyecektir. Bunun dışında eğer olumlu anlamda duygusal yakın ilişkiler kurmuş bir kişi yine bu tarz ilişkilere yönelecektir. Safran'a göre bazı kişilerin diğerlerine göre kişilerarası şemaları daha gelişmiştir. Bu kişiler daha sosyal ve dışa dönüktürler⁶¹.

1.1.2.4.2. Kendini Algılama Teorisi

Kendini algılama teorisi önceleri bir zihinsel felsefik bir kavram olarak ele alınmak için formüle edilmiştir⁶². Bem tarafından 1970'li yıllarda ortaya atılan bu teoride, kişiler kendilerini dışarıdan bakan bir göz ile gözlemlemekte ve bu şekilde kendilerini daha iyi tanıyabilmektedir. Bu şekilde kişiler tutum ve davranışlarını, duygularını ve içerisinde bulunduğu koşulları istediği şekilde düzenleyebilmektedir. Genelde davranışları gözlenen karşıdaki birey iken burada gözlenen kişi gözleyen kendisidir⁶³. İlişkilerde sorun yaşandığında kişi kendisiyle ilgili düzeltmelerde bulunurken, sorun olmayan durumlarda kendi davranışlarını kabul ederler⁶⁴.

1.1.3. Kişilerarası İletişim Süreci ve Unsurları

Kişilerarası iletişim için en az iki kişinin var olması gerektiğini daha önceden bahsetmiştik. Bu iletişim sürecini sağlayan ve ona etki eden bazı unsurlar yer almaktadır: kaynak, alıcı, mesaj, kanal, kodlar, iletişim ortamı, geri bildirim, gürültü ve iletişim yeterliliği.

Kaynak ile alıcı, kişilerarası iletişimde mesaj alışverişini yapan temel unsurlardandır. Kaynak, kısaca alıcıya mesaj gönderen kişiye denmektedir. Kaynak, hedeflediği kişiye ya da kişilere ulaşabilmek için mesajının taşıyacağı bir bilgiyi, bir duyguyu ya da düşüncüyü bir iletişim kanalıyla gönderebilecek biçimde kodlar. Kelimeler, sesler, simgeler, resimler bu kodları oluşturur. Bu kodlamaların uygun bir biçimde yapılması gerekmektedir, yapılmadığı takdirde istenilen mesaj yerine farklı şeyler algılanabilir. Kaynak iletiyi kodlarken en net, en kısa ve dikkat çekici şekilde kodlamalıdır⁶⁵. İkinci önemli unsur olan alıcı, mesajı dinleyen,

---

⁶¹ İmamoğlu, a.g.e., s.39.

⁶² Daryl J.Bem, "Self-Perception Theory", *Advances in Experimental Social Psychology*, Vol 6, (1972), p.1.

⁶³ İmamoğlu, a.g.e., s.39.

⁶⁴ Bem, a.g.m., p.8.

⁶⁵ Oskay, a.g.e., s.19.

izleyen veya okuyan kişidir. Kaynağın gönderdiği mesajların istenilen bir biçimde hedefe ulaşım ulaşılmadığının anlaşılmasında rol oynayan temel unsur alıcıdır⁶⁶.

Kaynak ile alıcı arasında aktarım yapılan bilgi, fikir, duygu ve benzeri her şey *mesajdır*. Kişilerarası iletişimde mesajlar gönderilmeli ve alınmalıdır. Mesajlar görsel, işitsel, tatsal ve benzeri her şekilde olabilmektedir. Sözcüklerin gerekmediği yerlerde bir dokunma veya herhangi bir davranış ile mesaj oluşturulabilir. Giysilerden saçın taranmasına, el kol hareketlerinden bulunulan mekana kadar her şey bir mesajdır. Ayrıca mesajların yüz yüze olması gerekmez. Günümüzde teknolojik aygıtlar ile yüz yüze olmaya gerek kalmadan her şekilde iletişim kurulabilmektedir⁶⁷. Mesajların gönderilecek duruma gelmesi için önce kodlanması gerekmektedir. Kodlar kültürün bir parçası olan bir anlam sistemidir. Kodları oluşumu belli kurallar dahilinde olur ve bu kurallar toplumun üyelerince kabul edilir. Sözlü veya sözsüz her şey bir koddur⁶⁸.

Geribildirim, kaynağın yolladığı mesajın alıcı tarafından algılandıktan sonra, kaynağa verdiği tepkisidir. Kaynak alıcıda nasıl bir etki yarattığını geribildirim ile öğrenir. Geribildirime göre kaynak gönderdiği mesajı yeniden düzenlemekte ve alıcının gönderdiği mesaja karşılık vermektedir.⁶⁹ Diğer bir unsur kanal ise kaynağın gönderdiği mesajları alıcıya ulaştıran araçlardır. Bu yüz yüze konuşmada sesin ulaşmasını sağlayan hava olabileceği gibi, görsel mesajları ileten bir cep telefonu olabilmektedir⁷⁰.

İletişim ortamı, fiziksel ve psikolojik özellikleri ile iletişimin içeriğini ve boyutu etkileyen ortamdır. İletişim ortamı üç şekilde incelenir: kişilerle ilişkili özellikler, iletişim ortamının sosyal özellikleri ve yine bu ortamın fiziksel özellikleri. Bu iletişim ortamı içerisinde, bu ortamı bozacak bir unsur mevcuttur ve buna *gürültü* denir. Gürültünün kaynağı kanal da olabilir alıcı da ya da kullanılan kanal. Gürültü üç şekilde incelenir: bir ortamda çok sesin bulunmasından dolayı konuşulanların duyulmaması gibi bir durumu anlatan fiziksel

---

⁶⁶ Metin İnceoğlu, **Tutum Algı İletişim**, 6.Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2011, ss.209-210.

⁶⁷ Joseph A. Devito, **Kişilerarası İletişim**, Sacide Vural(çev.), Ankara: Gazi üniversitesi İletişim Fakültesi Yayını, 2010, ss.6-16.

⁶⁸ Zillioğlu, **a.g.e.**, s.103

⁶⁹ Gürüz ve Eğinli, **a.g.e.**, s.61.

⁷⁰ Feyzullah Eroğlu, **Davranış Bilimleri**, 11. Basım, İstanbul: Beta Yayınları, Ekim 2011, ss.324-326.

gürültü, kişinin sesinin kısılması gibi nörofizyolojik temelli gürültü ve kişinin aşırı sınırlı olmasından kaynaklı mesajı yanlış algılamasından kaynaklı psikolojik gürültü⁷¹.

Son olarak iletişim sürecinde önemli sayılabilecek unsur ise *iletişim yeterliliğidir*. İletişim yeterliliği teorisinde de anlatıldığı gibi kişilerarası iletişimin var olabilmesi için iletişime katılanların bu konuda yeterliliğe sahip olmaları gerekir. Kültür bu yeterliliği belirleyen en önemli unsurlardan biridir⁷².

1.1.4. Kişilerarası İletişim Türleri

1.1.4.1. Sözlü İletişim

Konuşarak gerçekleştirilen iletişime sözlü iletişim denilmektedir. Bu iki kişi arasında yüz yüze bir biçimde olabileceği gibi telefon ya da internet (görüntülü konuşma) gibi teknolojik aygıtlar ile daha uzak mesafelerle de gerçekleştirilebilir. Karşılıklı konuşmak, şarkı söylemek, mektup yazmak ya da şiir okumak ve benzeri şeylerin hepsi sözlü iletişimi oluşturur. Yani insanların fikirlerini, duygularını ve izlenimlerini söz ile bildirmesine sözlü iletişim denilmektedir⁷³. İfade edilmek istenenlerin söz ile anlatıldığı bu anlatıma konuşma denmektedir⁷⁴. Sözlü iletişim, günlük yaşantıda konuşma dili olarak kullanılmaktadır. Konuşma ise, dilin, burnun, nefes borusunun, ses tellerinin ve diğer organların senkronize bir şekilde çalışmasıyla gerçekleşen karmaşık bir süreçtir⁷⁵.

Sözlü iletişim dil ve dil ötesi olmak üzere iki başlıkta incelenmektedir. Yüz yüze bir ortamda söz ile kurulduğunda dil ile iletişim denir. Dil ötesi ise iletişimdeki sesin tonlamasıyla ilgilidir. Sesin hangi hızda, şiddette ve tonda olduğu bu konuda önemlidir⁷⁶. Kişilerarası iletişimde ne söylenildiğinden çok nasıl söylendiğine dikkat edilmektedir. Araştırmalar göstermektedir ki, insanlar konuşurken sözcüklerin, cümlelerin söylenme şekline dikkat etmektedirler. İsteyerek ya da istemeden yapılan konuşmalara dil davranışı denmektedir. Dil sürçmesi istemeden gerçekleşen bir eylem olduğu için niyet edilmemiş dil davranışını anlatır. Niyet edilmiş dil davranışı ise karşımızdaki kişiye korkutmak amaçlı

---

⁷¹ Cüceloğlu, *Yeniden İnsan İnsana*, ss.50-75.

⁷² Gürüz ve Eğinli, **a.g.e.**, s.59.

⁷³ Bülent Çiftınar, **Bedensel Dil**, Ekin Yayınevi, Eylül 2013, s.20.

⁷⁴ Canan İleri, "Anlatım", Hülya Pilancı(Ed.), **Sözlü ve Yazılı Anlatım** içinde (3-11), Açıköğretim Fakültesi Yayınları No: 590, 1998, s.10.

⁷⁵ Gürüz ve Eğinli, **a.g.e.**,s.95.

⁷⁶ Orhan Erdem, **İletişimde Başarının Yolu: Bedensel Dilini Anlamak**, 1.Baskı, İstanbul: Yakamoz Yayınları, Mayıs 2012, s.49.

sesimizi yükseltmemizdir⁷⁷. Konuşmaların etkili olmasında da bu dil davranışları önemli rol oynamaktadır. Etkili konuşmanın gerçekleşmesinde fizyolojik durum, ses tonu, sözcük seçimi, vurgu, simgesel dil, sesin hızı, üslup, zihinsel etkinlik gibi faktörler rol oynamaktadır. Ses kişinin anlık ruh halini yansıttığı için, örneğin, alçak ses tonuyla konuşmak gibi bir durum genelde üzgün bir ruh halini temsil eder. Bazı hecelere daha bastırarak konuşma ya da çok monoton yani sıkıcı şekilde konuşmak gibi davranışlar konuşmaları olumsuz yönde etkileyebilir. Konuşmada mizahın kullanımı ise konuşmanın daha eğlenceli bir hal almasını sağlayarak, dinleyenlerin dikkatini çekebilmektedir. Ayrıca kullanılan kelimeler de hem yerine hem de kullanım şekline göre etkili konuşmada önemlidir⁷⁸.

Sözlü iletişim, dil ile ilgilidir ve insanların duygu ve düşüncelerini iletmek için konuşmalarına dille iletişim denilmektedir. Dil simgesel kodların temelini oluşturur yani bir simgeleştirme sürecidir. Sözlü iletişim, dil unsuruna bağlıdır. Konuşma dil ile gerçekleştirilen bir yeti olarak biyolojik ve fizyolojik içeriğe sahiptir ve toplumsal, kültürel bir kavramdır. Değerler, kurallar, gelenek ve görenekler dil ile toplumsallaşır ve diğer kuşaklara aktarılır. Konuşma bireysel gözükmesine rağmen, toplumsal ve kültürel bir niteliktedir. Konuşurken kullanılan kelimeler, konuşma biçimi, sesin hızı gibi birçok faktör kültürel bir nitelik taşır⁷⁹. İnsanlar arasındaki iletişimi, sosyal etkileşimi, ortaklaşa anlaşılabilir ve paylaşılan dil belirlemektedir⁸⁰.

Toplumsal bir varlık olan insan, iletişim kurmaya gereksinim duyar. Bazı görüşlere göre, insanların ilk çağlarında aralarında sözlü iletişimden ziyade beden dilinin yani sözsüz iletişim kullandıkları düşünülmektedir. Yani Sözlü iletişim sözsüz iletişimden sonra oluşmuştur. Dilin oluşma tarihi çok eskilere dayanmakta ve merak edilen bir konu olmaktadır. Platon dil konusunu merak etmiş ve Kratylos adlı eserinde dil için şöyle demiştir. “Kendi özel düşüncelerini sesin yardımıyla, özne ve yüklem yardımıyla anlaşılabilir duruma getirmek”. Dil belli bir kurallar bütününe sahip, canlı bir yapıya sahip olan yani sürekli değişimler gösteren ve kültürü yansıtan bir varlıktır⁸¹. Dil, gerçek dünyanın sembolleştirilmesiyle oluşan

---

⁷⁷ Çiftpınar, **a.g.e.**, s.21.

⁷⁸ Nursel Telman ve Pınar Ünsal, **İnsan İlişkilerinde İletişim**, 1.Baskı, İstanbul: Epsilon Yayıncılık, Kasım 2005, ss.77-87.

⁷⁹ Gürüz ve Eğinli, **a.g.e.**, ss.108-109.

⁸⁰ Eroğlu, **a.g.e.**, ss.328-330.

⁸¹ Zakine Öztürk Çelik, “Sözlü Anlatım (Konuşma)”, Hülya Pilancı(Ed.), **Sözlü ve Yazılı Anlatım** içinde (41-55), Açıköğretim Fakültesi Yayınları No: 590, 1998, ss.41-42.

sözcüklerden oluşmaktadır. Sözcükler, soyutlanmış ve filtrelenmiş bir gerçeklik sunmaktadır. Sembolleştirme dilin en derin boyutunda yer alan sözcükleri temsil eder ve sürekli olarak olayları soyutlamayı içermektedir. Yani sözcükler, nesnelerin kendisi değil, onları temsilen oluşturulan soyut sembollerdir. İnsanlar sembolleştirilmiş soyut kavramlar çerçevesinde dünyayı değerlendirir ve algılar. Örneğin, şehit kelimesi başka bir toplumda sadece bir ölüm durumunu temsil ederken, Türk toplumunda bu anlam daha da derinleşmekte ve vatani için ölmeyi göze alan kahramanlığı simgelemektedir. Anlamaların oluşmasında önce kavramların içselleştirilmesi, sonra soyutlaştırılması gerekmektedir. Örnekte belirttiğimiz gibi şehit kavramının Türkiye’de kahramanlık olarak algılanması, belli bir tarihte gerçekleşen bir süreç içerisinde olmuştur⁸².

Dil hem kişinin kelime dağarcığını hem o kelimeleri ne zaman nasıl şekilde kullanılacağını ve ne anlama geldiklerini ve istenilen anlamlı mesajı oluşturmak için onları nasıl bir araya getireceğimizi kapsar. Dil soyut, keyfi, kültürel olarak belirlenir ve bir sonucu oluşturur. Dilin soyut yönünden bakacak olursak, örneğin, armut denildiğinde, iletişim kurduğumuzu kişinin zihninde armudu oluşturabilmesi için o an armudu tutmasına gerek olmamaktadır. Dil fiziksel olarak mevcut olmayan soyut şeylere atıfta bulunur. Dil, kişisel anlamlarla ilgilidir. Her insan kelimelere farklı anlamlar yükler. Örneğin, bir kişi için kedi olumlu anlamda, sevimli, sempatik bir canlıyı ifade ederken, başkası için nefret edilen, uzak durulan bir canlıdır. Dil keyfidir, belirli bir nesneyi ya da düşünceyi anlatmak için bir kelimeyi kullanmanın anlamı yoktur. Sözcükler ile temsil ettikleri arasında kesin bir bağ yoktur ve bu nedenle sözcüklerin anlamsız anlamları vardır. Bu yüzden aynı sözcük için insanlar farklı yorumlarda bulunabilirler. Ayrıca dil bir sonucu işaret etmektedir. Mesela bir insan hayalini anlatmaya başladığında anlattığı şey rüyanın anca bir parçası olacaktır. Yani gerçek anlamda o rüyanın kendisini anlatmış olmayacaktır. Sadece onu kelimelerle katı bir hale getirecektir. Bunu en çok bir arkadaşınıza başınızdan geçen bir olayı anlattığınızda, olayın kafanızda daha netleştiği zaman görebilmektesiniz. Buna dilin bütünleştirici etkisi denir⁸³.

---

⁸² Süleyman Kaan Yalçın ve Murat Şengül, “Dilin İletişim Süreci İçerisindeki Rolü ve İşlevleri”, **Türkoloji Araştırmaları**, Cilt.2, Sayı.2, (Spring 2007), ss.754-755.

⁸³ Solomon ve Theis, **a.g.e.**, pp.128-151.

Dil öğrenilen bir olgudur. Çocuklar, yetişkinlerin konuşmasıyla ya da onlara soru sorarak kelimeleri öğrenirler. Çocuklar etraflarındakilerin konuşmalarını sadece taklit etmekten ziyade daha fazlasını öğrenirler. Örneğin, Karadeniz bölgesinde yaşayan çocuklar sadece kelimeleri öğrenmekle kalmaz aynı zamanda kullanılan lehçeyi ve aksanı da öğrenirler ve o yöredeki insanlar gibi konuşurlar⁸⁴. Dil toplumu oluşturan ortak değerleri, kuralları öğrenmeye yardımcı olmaktadır. Bir toplumun kültürü incelenmek isteniyorsa, o toplumda konuşulan dile ve bunun özelliklerine bakılması gerekmektedir. Dil toplum hakkında en iyi fikir verendir. Kültürü nesilden nesle aktaran dildir. Dil bir toplumun ortak özelliklerini öğrenmeye yardımcı olur. Bir bölgede kullanılan ve başka yerde karşılığı olmayan kelimeler olabilir. Bu kelimeler de o bölgedeki yaşam tarzını, üretim faaliyetlerini ve kişilerarası ilişkileri yansıtır olabilir⁸⁵.

Güzel ve etkili konuşmanın bazı ilkeleri vardır. Bunlar konuşmanın bir plan dahilinde gerçekleşmesi, bir konuya bağlı olması, iletilecek hedefe uygun şekilde olması, bir bütünlük dahilinde olması ve gereksiz ayrıntılara girilmemesi, inandırıcı olması, açık, net ve anlaşılır olması, ilginç olması, gerekirse örneklerle zenginleştiril daha anlaşılır hale getirilmesi, bilgi yanlışlığı yapılmaması ve sürükleyici bir şekilde duygu ve düşüncelerin aktarılmasıdır. Tüm bunların gerçekleşebilmesi için, konuşmacının da belli yetilere sahip olması gerekir. Konuşma insanın doğmasıyla başlayan bir yeti olsa da her insan etkili ve güzel konuşamaz. Bu yetiler sonradan öğrenilerek edinilir. Konuşmacı kendi dilinin ses bilgisini iyi öğrenmelidir. ⁸⁶ Bu aslında sözlü iletişim becerisidir. Sözlü iletişim becerisi, sosyal bir ortamda iyi bir iletişim kurabilmek için dili en etkili şekilde kullanabilme yeteneğidir. Kaliteli bir kişilerarası iletişimin sağlanabilmesi için dinleme ve konuşma becerilerinin iyi bir noktada olması gerekir. Konuşma esnek ve tutarlı bir düşünme yetisinin var olmasıyla gerçekleşir. Dinleme, konuşmadan önce kazanılan bir dil becerisidir. Dinleme becerisi, bilişsel bir gelişimin temelini oluşturur ve yaşamsal faaliyetler için gerekli süreçlerde önemli rol oynar. Çocuklar ilk önce annelerini ve babalarını dinleyerek dünyayı tanımaya

---

⁸⁴ Hartley, **a.g.e.**, s.207.

⁸⁵ Çelik, **a.g.e.**, s.47.

⁸⁶ Veysel Kılıç, "Dilin İşlevleri: Metin Eylem Kuramı Yaklaşımı", **Sosyal Bilimler Dergisi/Journal of Social Sciences**, Vol.1, No.2, (2007), ss.125-126.

başlar. Konuşma ise sonradan gelir. Dinleme kişiyi, düşünmeye ve zihinsel süreçleri kullanmaya yönlendirir⁸⁷

1.1.4.2. *Sözsüz İletişim*

İnsanların konuşmadan önce anlamak için geliştirdikleri ilk iletişim araçları ve dilleri bedenleri olmuştur. Duygularını, düşüncelerini, bilgilerini, izlenimlerini ve isteklerini beden dilleri aracılığıyla anlatan insanla, kendilerini ve çevrelerini bedenleriyle algılayabilmektedirler. Çevrede var olan sinyaller sinir sistemi ve duyu organları aracılığıyla beyne gönderilir ve burada bir anlam oluşturulur. Hoşa gitmeyen bir davranış varsa insanlar buna karşı çıkar, hoşa giden davranışlar varsa iletişime devam ederler⁸⁸. Sözel iletişimin dışında kalan tüm iletişim biçimleri sözsüz iletişimdir. Bu iletişim biçimi de diğer insanlarla kurulan etkileşimle öğrenilmektedir. Sözsüz iletişimin diğer karşılığı beden dilidir. Bir bakıştan susmaya, kıyafetten kullanılan mekana kadar her türlü sözel olmayan mesajları anlatan sözsüz iletişim yaklaşık 2500 yıllık bir geçmişe sahiptir⁸⁹. Darwin'in beden dili ilgili çalışmalarıyla başlayan ve günümüze kadar gelen beden dili konusu, kendi topraklarımızda 18. Yy.da Erzurumlu İbrahim Hakkı tarafından kaleme alınan "Marifetname" adlı eserinde yer almaktadır. Modern anlamda ise Türkiye'de Mümtaz Turhan 1938-1966 yılları arasında bazı çalışmalarda bulunmuş, daha sonra 1968 yılında Doğan Cüceloğlu beden dilinin kültürlerarası farklılıklarını araştırmıştır⁹⁰.

Sözsüz iletişim için Knapp bazı temel boyutlar ortaya koymuştur. Bunlara göre, el, kol, ayak, bacak hareketleri, kafa, beden duruşu, jest ve mimikler, göz hareketleri sözsüz iletişimdir. Ayrıca sesin yüksekliği, hızı, sessizlikler de beden dilini oluşturur. Dokunma davranışı ve bu davranışı etkileyen kişilerarası mesafelerin kullanımı ve fiziksel ortam da beden dilidir. Son olarak vücut kokuları ve giysiler de bu boyutların içerisinde. Beden dili insanların söylemek istediklerinin ötesindeki şeyleri anlatır. Bilinçli ya da bilinçsiz beden dili kullanılır. Bazen konuşurken farkında olmadan karşı tarafa sinyaller göndeririz ve

---

⁸⁷ Özge Erdoğan, Fatma Gül Uzuner ve Ahmet Gülay, "Sözlü İletişim Becerilerinin Geliştirilmesine İlişkin Sınıf Öğretmenlerinin Yaptıkları Çalışmaların İncelenmesi", **Ana Dili Eğitimi Dergisi**, Cilt.6, No.1, (2018), ss.167-168.

⁸⁸ Zuhale Baltaş ve Acar Baltaş, **Bedenin Dili**, 45. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, Ekim 2010, ss.11-12.

⁸⁹ Kaya, **a.g.e.**, s.158.

⁹⁰ Yıldız Kocasavaş, "Etkili İletişimin Sözsüz Adımı Olan Beden dili ve Türkçe Eğitimindeki Rolü", **Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt.1, Sayı.7, (2007), ss.50-53.

karşımızdaki kişi sözcüklerin ötesindeki anlamları fark edebilir. Beden dilini iyi okumak iletişim sürecinin daha etkili olmasını sağlar⁹¹.

Sözsüz iletişim içerisindeki kodlar, iletişimsizlik durumunu olanaksız kılar, duygu ve coşkuları daha iyi bir şekilde dile getirmeye yarar, kişilerarasındaki ilişkinin tanımlanmasını sağlar, sözlü iletişimin içeriğine yönelik bilgi vermede yardımcı olur, daha güvenilir iletiler sağlar ve kültüre göre biçimlenir. İnsanlar bir ortam içerisinde herhangi bir iletişim kurmasalar dahi bu bir iletişim sayılmaktadır. Bu da iletişimsizliği olanaksız kılmaktadır. Sözcükler iletişimde duyguları ve coşkuyu belirtmek için yetersiz kaldığından ötürü, beden dili bu konuda etkili olmaktadır. Ayrıca göz teması, beden duruşu, dokunma ve yakınlık gibi durumlarla da ilişkilerin boyutu ölçülebilir. Bir kişi yalan söylediğinde bunu söylediği sözlerden değil bedeninin belli hareketlerinden anlayabiliriz. Bu da sözsüz iletişimi sözlü iletişime göre daha güvenilir kılar. Son olarak sözsüz iletişimin kültürle yakından ilişkisi olduğunu söyleyebiliriz⁹². Sözsüz iletişim kültür içerisindeki öğrenilmiş davranışları yansıtır. Kültür, sözel olmayan eylemlerin nasıl gösterileceğini, bunların anlamlarının ne olduğunu ve hangi ortam çerçevesinde gösterilmesi gerektiğini belirler⁹³. Ayrıca sözsüz Doğan Cüceloğlu'nun belirttiği gibi sözsüz iletişim belirsizdir. Birey gerçek duygularını çok iyi şekilde yansıtsa bile, insanlar bu işaretleri yanlış ya da farklı yorumlayabilirler⁹⁴.

Beden dilinde bazı birincil işaret sistemi denilen kodlamalar mevcuttur. Bunlar insanın temel ihtiyaçlarından doğan ve ilgili durumlarda ortaya çıkan işaretlerdir. Beden dili kültürden kültüre farklılık gösterse bile bu birincil işaretler, evrensel kabul edilmektedir. Bu işaretler haz duyma yani gülme, mutsuzluk yani somurtma, öfke, tikslenme, korku, acı hissetme gibi işaretlerdir. Bu aslında bir organizma olan insanın bedensel ve ruhsal bütünlüğünü korumak adına gösterdiği davranış biçimleridir. Ancak bu evrensel işaretlerin yanı sıra toplumun biçimlendirdiği, kültürel değerlerin ve kuralların etkili olduğu beden davranışları mevcuttur. Her toplumun kendi kodları vardır. Bunlar içerisinde bulunduğu kültür ile şekillenmiştir. Doğuştan gelen jest ve mimikler bile, insanın içinde yaşadığı

---

⁹¹ Telman ve Ünsal, **a.g.e.**, ss.98-101.

⁹² Zillioğlu, *İletişim Nedir?*, ss.160-161.

⁹³ Larry A. Samovar, Richard E. Porter, Edwin R. McDaniel ve Carolyn S.Roy, "Nonverbal Communication: The Messages of Action, Space, Time, and Silence", **Communication Between Cultures** içinde (243-284), Eighth Edition, 2013, pp.273-274.

⁹⁴ Cüceloğlu, *Yeniden İnsan İnsana*, s.36.

toplumun kültürü içerisinde şekillenmiştir. Toplum insanı buna zorlar, çünkü insanın diğerleriyle iletişim kurabilmesi için uyum içinde yaşaması gerekir⁹⁵.

Sözsüz iletişim kimliğin oluşturulmasında kısmen sorumlu olduğu için, sosyal etkileşimde önemlidir. İnsanlar kimliklerini oluşturmak için sözsüz işaretlerden çıkarımlar ve çeşitli mesajlar alırlar. Dövme yaptırmak kimi kişiler için belli bir kimliği yansıtmının yoludur. Makyaj, kullanılan takılar, kıyafet tarzı, el sıkışma biçimi gibi unsurlar belli bir kimlik yaratımı için, diğer kişilere iletilen sözsüz işaretlerdir⁹⁶. Sözsüz iletişim, toplumsal yaşam içerisinde insanın kazandığı ve kendisine uyguladığı kişilik özelliklerini ve kendi içinde ve diğer ilişkide olduğu insanlara ifade tarzının bir parçasıdır. Kişi kendini bu ifade biçimine alıştıırır, diğer insanları inceler, ilişkilere göre kendini düzenler, geliştirir. Kısaca kişisel ve ilişkisel bir imaj oluşturur ve bunu da toplumun içinde bulunduğu kültüre göre yapar⁹⁷.

Günümüzde birçok insan sözlü iletişimi yazılı iletişimin yerine tercih etmektedir. Bu da sözsüz iletişimi ifade ettiği için, beden dilini iyi anlama ve iyi ifade edebilmenin önemini vurgulamaktadır. Kişilerarası iletişimde sözsüz iletişim, bedenin duruşu ve bu duruşun mesafesi, göz teması, ses tonu, el-kol-baş hareketleri, jest ve mimikler, mekan kullanımı, susma, gibi konuları içerir ve kişilerin bunlar üzerinden çıkardıkları anlamlarla ilgilenir. Kimi araştırmacılar duygunun ve duygusal zekanın da sözsüz iletişim unsuru olarak kabul edilmesi gerektiğini söyler⁹⁸. Sesin perdesi, yüksekliği gibi unsurlar da önemli bir sözsüz iletişim kaynağıdır. Bazı sözcüklerin yüksek bir sesle ve öfkeyle ya da monoton bir şekilde, belli sözcükleri vurgulayarak ya da alaycı gibi birçok şekilde söylem şekli vardır. Bu söyleniş şekilleri söylenen söze duygu ve anlam yükler. Samimi bir konuşma ile resmi bir konuşmanın büyük farkı vardır. Bu konuşma şekilleri kişilerarası ilişkilere göre şekil almaktadır. Duraklamaların fazla olması, fazla titreyen bir ses, güvensizliği ve heyecanı yansıtabilir. Bu

---

⁹⁵ Binnur Erişkon Cangil, "Beden Dili ve Kültürlerarası İletişim", **Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı.2, (2004), ss.71-72 .

⁹⁶ Samovar ve diğerleri, **a.g.e.**, pp.269-270.

⁹⁷ Erdoğan, *İletişimi Anlamak*, s.289.

⁹⁸ Ahmet Erkuş ve Ebru Günlü, "İletişim Tarzının ve Sözsüz İletişim Düzeyinin Çalışanların İş Performansına Etkisi: Beş Yıldızlı Otel İşletmelerinde Bir Araştırma", **Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi**, Cilt.20, Sayı.1, (Bahar: 7-24/2009), ss.10-12 .

da iletişim bozukluklarına neden olabilir. Herhangi bir niyet olmadan ve plan yapmadan konuşmak bu tür iletişim bozukluklarını getirebilir⁹⁹.

Beden dilinin ilk unsuru vücut hareketleridir. Konuşma sırasında vücudun dalgaları ve hareketleri iletişimi etkilemektedir. Burada beden duruşu önemlidir. Beden hangi yana doğru eğiliyor ya da yüz hangi yöne doğru bakıyor, omuzlar dik ya da çökek mü, kollar veya ayakların duruşu nasıl, açık mı kapalı mı bunların hepsi beden dilinde önemlidir¹⁰⁰. Diğer unsur yüz kaslarının hareketleridir. Burada jest ve mimikler önemlidir. Ayrıca göz davranışı da beden dili işaretidir. Göz bebeklerinin büyüklüğü veya küçüklüğü iletişime veya karşıdaki kişiye olan ilgiyi belirtmektedir. Bakışlar gözlerin içine dik bir şekilde değil, gözlerin tam ortasındaki üçüncü göz denilen bölgeye doğru olmalıdır. Gözlerin içine uzun süre bakmak, doğru bir iletişim şekli olmaz, karşı taraf için yanlış anlaşılmalara neden olabilir. Ayrıca bakma süresi de doğru ayarlanmalı, gereğinden fazla uzun tutulmamalıdır¹⁰¹.

Jestler yani el ve kol hareketleri, duyguları belirtir. Sürekli kendine dokunan ya da ellerini kollarını nereye koyacağını bilemeyen, ellerini büzen ya da gözlerini kaçırın insanlar genelde karşıdaki kişi ile beraber olmaktan hoşnut değildir. Kucaklama, öpme, okşama gibi dokunma davranışları da ilişkinin boyutuna göre şekil almaktadır. Bazen bir kişi kızgınlık anında bunu ne kadar gizlemeye çalışsa da, gergin olmasından dolayı, ellerinin titremesi gibi işaretler kızgınlığını ortaya koymaktadır. Yine dokunma şekli de beden dili işaretidir. Sevilen kişiye karşı, bu sevgiyi göstermek adına daha fazla dokunuruz, sarılırız. Özellikle üzgün bir kişiyi teselli etmek için sık sık o kişiye dokunma ihtiyacı hissederiz¹⁰². Bunlar dışında susma davranışı da gerek bilinçli gerekse bilinçsiz durumlarda gerçekleştirilen bir beden dilidir ve çoğu kez sıkıntı yaratan bir durumdur. Uzun süren sessizliklerde ilişkiler sıkıntıya düşebilir. Özellikle eşler arasında susma davranışı, kavgadan daha tehlikeli bir durumdur. Bu durum ilişkinin bitme noktasında olduğunu göstermektedir. Çünkü kavgalar, çözüm odaklıdır. Ancak susma, iletişime tamamen kapalı bir durumdur¹⁰³.

Diğer önemli nokta ise kişisel alanlardır. İlişkilere göre kişisel alanlar kullanılmaktadır. Hall fiziksel alanı dört başlık altında inceler. Mahrem alan, yani kişinin

---

⁹⁹ Rüşan Gökdağ, "İletişim Bozukluklarının Kişilerarası İlişkiler ve Etkileşimdeki Yerinin Önemi, Nedenleri ve Sorunlu Bireylerle İletişim Önerileri", **Kurgu Dergisi**, Sayı: 19, 2002, ss.147-148.

¹⁰⁰ Cüceloğlu, *Yeniden İnsan İnsana*, s.41.

¹⁰¹ Telman ve Ünsal, **a.g.e.**, ss.98-109 .

¹⁰² Cüceloğlu, *Yeniden İnsan İnsana*, ss.44-46.

¹⁰³ Zilhoğlu, **a.g.e.**, ss.162-163.

kendine en yakın hissettiği kişi ile arasında olan alandır. Fiziksel uzaklık bakımından en yakın alanı temsil eder. Kişisel alan ise, yakın arkadaşlarla kurulan alandır ve mahrem alana göre biraz daha uzaktır. Sosyal alan, arkadaşlar kadar yakın olmayan ama yine sosyal ilişkiler için kullanılan alanı ifade eder. Kamusal alan ise herkese karşı açık olan, örneğin bir alışveriş merkezinde tutulan uzaklıktır¹⁰⁴. Zamanın kullanımı da bir beden dilidir. Önem verdiğimiz kişilere karşı daha fazla zaman harcarız.

Fiziksel görünüm ve kokular ise diğer bir beden dilidir. Kıyafet şekli, saçlar gibi unsurlar burada önemlidir. Kıyafetin temiz ve düzgün olması karşı tarafta iyi bir izlenim yaratırken, dağınık bir saç, ütüsüz kıyafetler ya da uygunsuz bir giyim karşı taraf için hoş olmayan duygulara ve düşüncelere neden olabilir. Kullanılan koku da beden dili için önemlidir¹⁰⁵. Ayrıca bazı araçlar da kişilerarası iletişimde bir mesaj iletmek için kullanılır. Rozetler ya da takılar ile insanlara bazı sinyaller göndeririz. Örneğin, bir parti rozeti, kişinin o partiye olan bağlılığını göstermektedir¹⁰⁶.

Son olarak renkler, beden dilinde etkili ve en eğlenceli işaretlerdir. Her renk ayrı bir anlam içermektedir ve bu anlamlar kültürden kültüre çeşitlilik göstermektedir. İnsanlar çeşitli ortamlarda renkleri kullanarak, bazı anlamların yaratımını sağlamaktadır. Kırmızı enerjinin rengidir, yani insanlara heyecan vererek, onları hareketlendirir. Sarı, iyimserliğin rengidir. Turuncu ise iletişimin rengidir. Mavi, huzur veren, ruhu dinlendiren, ufku açan bir renktir. Yeşil, doğayı simgeler ve ayrıca güvenin rengidir. Kahverengi sabrın ve istikrarın rengidir. Bu renkleri kullanan insanlar mantıklarıyla hareket ederler. Siyah ise kimi ülkelerde matemin, kimi yerlerde tutuculuğun rengidir. Rock müzik dinleyenlerin ve bazı popüler başarılı insanların sıklıkla kullandıkları renktir¹⁰⁷.

1.1.4.3. Yazılı İletişim

Tarihin başlangıç noktası olan yazı, insanların konuşma ile birlikte kazanmaya başladıkları bir beceridir. Yazı, tarih boyunca çeşitli gelişimler göstermiş, önceleri daha soyut semboller kullanılmıştır. Resimler ya da belli şekiller yerine soyut sembollerden yazıya geçiş başlamıştır. Yazının gelişmesiyle de yazı konusunda çeşitli araştırmalar ve çalışmalar ortaya

---

¹⁰⁴ Erdoğan, **a.g.e.**, s.291.

¹⁰⁵ Solomon ve Theis, **a.g.e.**, pp.156-172.

¹⁰⁶ Üstün Dökmen, **Sanattan ve Günlük Yaşamda İletişim Çatışmaları ve Empati**, 44. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, Kasım 2010, s.44-50.

¹⁰⁷ Erdem, **a.g.e.**, ss.72- 75.

çıkıştır. Grafoloji de bu anlamdaki yazı bilimidir. Grafoloji el yazısına göre, bireyin kişilik özelliklerinin belirlenmesidir. El yazısı, insanın bir yönünü anlatan anlamlar içermektedir¹⁰⁸.

Aktarılmak istenen duygu, düşünce veya izlenimlerin yazı ile anlatılmasına yazılı iletişim denilmektedir. Yazı türleri ise düşünce yazıları, sanatsal yazılar ve yazışmalar olmak üzere üç şekilde incelenmektedir¹⁰⁹. Bu iletişimde insanlar mesajlarını yazılı şekilde iletirler. Bu iletişim biçiminde dergi, kitap, afiş, rapor, bildiri, mektup, elektronik posta gibi yazılı veriler yazılı iletişimin bir parçasıdır¹¹⁰. Zaman ve mekan konusunda, insanların arasındaki ilişki sınırlılıklarının genişletilmesinde yazılı iletişim en etkili iletişim biçimidir. İnsanları uzaktan haberleşmesini sağlar ve sözlü iletişime göre yazıları güvenilir bir şekilde saklama ve biriktirme imkanı tanır. “Söz uçar, yazı kalır.” Sözü bunu en iyi açıklar niteliktedir. Ekonomik gereksinimlerden etkilenerek ortaya çıkmış olan yazı toplumsal ve kültürel ilişkiler ve kurallar üzerinde etkili olmuştur¹¹¹.

Metin türleri iki özel ve resmi alanlara göre sınıflandırılmıştır. Bu ayrım sonraları iletişime katılan kişilerin rolleri bakımından dönüşüm geçirmiştir. Yazılı iletişimin biçimi, kullanımı, kullanılan kelimelerin seçimi, iletişim kurulan kişiye göre belirlenmektedir. Yazılı iletişim ayrıca sözlü iletişime göre hataların düzeltilmesi açısından ve iletişim kurmadan yapılan düşünsel faaliyetlerin daha uzun sürede gerçekleşmesi bakımından, sözlü iletişime göre daha avantajlıdır. Yazılı iletişimde kelimelerin kullanımına, yazım kurallarına dikkat etmek gerekir¹¹².

Yazılı iletişim ile ilgili olarak ilgili bölümde grafolojiden bahsetmişti. Konunun daha fazla açılması gerekirse grafoloji, el yazısı ile karakter analizi yapılmasıdır. Hem sanat hem de bilim olarak var olan grafoloji, el yazısı incelemesidir. El yazısı, biyolojik ve bilişsel süreçlerin bir arada çalışarak insanın ortaya koyduğu simgeleri ifade eder. Yazılı kelimelerin anlamından ziyade, el yazısının biçimi kişiliği, zihniyeti ve yetenekleri ifade eder. Kalem baskısı, karakter boyutu, satırlar, kelimeler ve harfler arasındaki mesafe, taban çizgisi, duruş

---

¹⁰⁸ Alpay Sarıyıldız, “El Yazısı (Grafoloji)’nin Türkçe Eğitimi Açısından Önemi”, **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt.17, Sayı.2, (Ağustos 2013), ss.84-88.

¹⁰⁹ İleri, **a.g.e.**, s.11.

¹¹⁰ Telman ve Ünsal, **a.g.e.**, s.111.

¹¹¹ Çiftçınar, **a.g.e.**, s.37.

¹¹² Erdinç Yücel, **İletişim Eyleminin Anatomisi**, Konya: Çizgi Kitabevi, Şubat 2011, ss.68-84.

çizgisi, noktalama işaretleri gibi unsurlar grafolojinin ilgi alanıdır¹¹³. Grafolojinin temel ilkeleri şu şekilde sıralanabilir¹¹⁴:

1. Her insanın el yazısı parmak izi gibi eşsizdir
2. Her insanın el yazısı bir bütünü oluşturur. Harfler, noktalama işaretleri, sözler hepsi bir bütündür. Hepsi birlikte incelenmelidir.
3. İnsanın el yazısı kendini anlatır. Her insanın el yazısında ona özgü değişmez unsurlar vardır.

1.1.5. Kişilerarası İletişimi Etkileyen Unsurlar

1.1.5.1. Algı

İnsanın duyu organlarınca taşıyıp, duysal veri halinde örgütlediği şeye algı denmektedir. Yani çevredeki uyarılara anlam verme, onları tanımlama sürecidir. Bir başka tanım ise, dış dünyadan gelen uyarıların zihinsel süreçlerle yorumlanmasıdır. Ne gördüğümüz, gördüğümüz şeyleri nasıl yorumladığımız ve bunlara karşılık nasıl davrandığımız algılarımızı oluşturur. İnsanın kendi beklentileri ve eylemleri neticesinde edindiği bilgiler ile diğer kişilerin hareketlerini harmanlayarak yarattığı algıya ise sosyal algılama denmektedir. Bu algılama biçimini beden dili, söylenen kelimeler, giyim şekli, mekânsal algılama gibi faktörler oluşturmaktadır. Kişinin çevresiyle olan ilişkisinden elde ettiği ve sınıflandırdığı bilgiler dünya hakkında bazı varsayımlara ve fikirlere sahip olmasını sağlar ve buna göre davranışta bulunmasına etki eder¹¹⁵. Duyumsal bilgilendirme olarak açıklanan algılama, duyma, tatma, görme, koklama ve dokunma gibi beş duyu organımızın yardımıyla bilgi alınmasıdır. Bu anlamda bir algılama tanımlandığında, algılamanın fizyolojik yönünü anlatır. Herhangi bir duysal engeli bulunmayan her insan eşit derecede algılar. Ancak sosyal ve psikolojik algılama denildiğinde bu kişilere göre değişiklik gösteren bir biçimi anlatmaktadır¹¹⁶. Bu da iletişimde farklı algılamaların olabileceğinden, algı ile iletişim arasındaki ilişkinin incelenmesini önemli kılmaktadır.

---

¹¹³ Ashraf Karami, "Relationship Between Personality and Handwriting Using Eysenck Test", **International Journal of Psychological and Brain Sciences**, Vol. 2, No. 2, (2017), pp.28-29.

¹¹⁴ İsmayil Hakkı Baltacıoğlu, "Grafoloji Konusu, Metodu, Prensipleri", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Cilt.12, Sayı.1.2, (1954), ss.133-135.

¹¹⁵ İsmail Bakan ve İlker Keleş, "Kurumsal Açından Algı ve Algı Yönetimi", **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 1, (2012), ss.21-22 .

¹¹⁶ İnceoğlu, a.g.e., ss.86-90.

Dışarıda gerçekleşen olay ve durumlar ile insanın bunu algılaması arasında farklılık oluşabilmektedir. İnsanlar yalnızca algıladıkları kadar bilebilmektedir. Algılar belli bir zemin içerisinde gerçekleşir. Bu zemin psikolojik ve sosyolojik durumlarla şekillenir. İnsanlar algıladıkları şeyi bilirken hangi zemin üzerinde, yani o algıyı etkileyen etkenin ne olduğu konusunda farkındalık göstermezler. Bu durum da kişiler arası iletişimde farklılıklara, yanlış yorumlamalara, sorunlu iletişimlere neden olmaktadır. Örneğin, evli bir kadın, kocasının davranışlarını kendi beklentileri doğrultusunda yorumlar ve algılar. Kocasından beklediği şekilde ilgi alaka görmeyen bir kadın, bu zemin içerisinde kocasını suçlayacak ve ona kızacaktır. Ama kocasının zemininde zaten kadın yeterli ilgi ve alakayı göstermektedir. Aynı durum öğrenme sürecinde de gerçekleşmektedir. Örneğin, bir çocuk anne ve babasının davranışlarının ne olduğunu tam fark etmeden, olması gereken karı koca ilişkisini bu ilişki dahilinde model alabilir ve kendi evlilik hayatında bu modeli uygulayabilir. Ancak ortak zemine sahip, algılamaların benzer olduğu durumlarda insanların birbirlerini anlamaları daha kolay olacaktır ¹¹⁷.

1.1.5.2. Kişilik ve Kişisel Özellikler

Bireylerin sahip oldukları kişilik özellikleri, hem kendilerinin hem de diğerlerinin kendisini algılamasında rol oynamakta ve ayrıca ilişkinin başlamasını, sürdürülmesini ve sonlandırılmasını etkilemektedir ¹¹⁸. Kişilik yapıları nevrotiklik/nevrotik olmama ile içedönüklük /dışadönüklük boyutlarıyla incelenmektedir. Nevrotiklik ekseninde bakıldığında, nevrotik bir kişiliğe sahip insanların, olayların ve diğer kişilerin olumsuz yönlerine odaklandıkları ve bu durumun iletişimi olumsuz yönde etkilediği görülmektedir. İçedönüklük ve dışadönüklük eksenin incelensek; içe dönük insanların sosyalleşmede daha çekingen ve duygusal olduklarını, hatıraları daha fazla akıllarında tuttukları görülmektedir. Dışadönük insanlar ise daha sosyal ve iletişim kurmaya hevesli kişilerdir¹¹⁹.

Kişinin sahip olduğu özellikler; yani cinsiyet, yaşı, eğitim ve sosyal statü gibi özellikleri kişilerarası iletişimi etkileyen diğer unsurlardır. Cinsiyet açısından ele aldığımızda, kadın ve erkeklerin farklı kişilerarası iletişim ve etkileşimde bulduklarını, olaylara bakış açılarının ve değerlendirmelerinin farklı olduğunu söyleyebiliriz. Kendilerini ifade etme tarzı

---

¹¹⁷ Cüceloğlu, *İletişim Donanımları*, ss.32- 37.

¹¹⁸ İmamoğlu, **a.g.e.**, s.51.

¹¹⁹ Telman ve Ünsal, **a.g.e.**, s.63.

ve kullandıkları dil farklıdır. Yaş ise insanların dünyayı ve diğerlerini algılama, iletişimi yönetme, tepkiler verme, beden dilini kullanma gibi süreçlerde farklılık yaratan ve kişilerarası iletişimi etkileyen diğer bir unsurdur. Bireylerin sosyal ev ekonomik statüsü de iletişim kurduğu çevre ve içinde olduğu meslek gruplarının farklılıkları ile kişilerarası iletişimi etkiler. Eğitim de, sözel ve sözsüz ifadelerin dikkatli kullanımı ve uygun davranışların sergilenebilmesi açısından önemlidir¹²⁰. Eğitim iletişime yön vermektedir. İletişim sürecindeki insanların ne konuşacaklarını ve nasıl davranacaklarını belirler. Bireyin ait olduğu toplumca kabul gören dili, konuşma tarzı, mizah anlayışı tamamen o toplum içerisinde öğrendiği niteliklerdir ve iletişim kurmada bu durum önem kazanmaktadır¹²¹.

1.1.5.3. Benlik

Kişinin dışarıdan kendini nasıl gördüğü, nasıl algıladığı ve nasıl tanımladığı ile ilgilidir. İnsanlar diğer canlılardan farklı olarak kendi hareketlerini ve tepkilerini düşünebilmektedir. Kendini algılama teorisinde de belirtildiği gibi, kişi kendini dışarıdan gözlüyor gibidir. İnsanın kendisi hakkındaki düşüncelerinin farkında olması, kişilerarası iletişimde önemli rol oynamaktadır¹²².

Kişinin kendisi hakkında oluşturduğu bilgiler benlikteki şemaları temsil eder. Markus, kişilerarası ilişkileri içeren, kişisel benlikle ilgili geçmiş deneyimlerle ve kültür ile ilişkili olarak bilişsel genellemelere benlik şeması adını vermektedir. Bu şema genel ve özgül temsillerden oluşur. Genel temsiller, sahip olunan kişisel özellikleri, özgül temsiler ise kişinin bir olay karşısında kavramsallaştırdığı bilgileri içerir. Kişilerarası iletişim kurarken, benlik algısı, kişinin başkaları ile kendini kıyaslamalarında bazen daha düşük bazense daha üstün görme anlayışı şeklinde görülür. Kişiler kendi benliklerini görebilmeleri için birbirleriyle iletişime geçmelidir¹²³.

İnsanın kim olduğu ya da kendini nasıl gördüğüyle, başka insanların nasıl gördüğü iletişim biçimini etkiler. Kendinin farkında olan kişilerin iletişimi daha olumludur. Kişinin kendini sevmesi ve kabullenmesi, yani benlik algısının yüksek olması iyi ilişkiler kurmasına yardımcı olur. Yüksek benlik algısına sahip insanlar daha özgüvenlidirler. Özgüveni fazla

---

¹²⁰ Gürüz ve Temel Eğinli, **a.g.e.**, ss.280-281.

¹²¹ Telman ve **a.g.e.**, s.72.

¹²² Hartley, **a.g.e.**, ss.161-162.

¹²³ İmamoğlu, **a.g.e.**, ss.53-54.

yüksek olan insanlar, kendi sözlü ve sözsüz mesajları ile iletişimlerini sürdürürler. Aynı şekilde fazla düşük özgüvene sahip insanlar, iletişimde pasif konumda yer alacaklardır¹²⁴.

1.1.5.4. Kültür

Düşünceler, eylemler, yaşantılar, davranışlar kültürel bağlam içerisinde oluşur. Sözel ve sözel olmayan iletişim becerileri de bu kültürel bağlam kapsamındadır. Sözsüz iletişimde örneğin, bir el sıkışma bile bir kültürün geleneksel selamlaşması olabilir. Kimi kültürlerde kadın ve erkekler çok samimi bir şekilde kucaklaşırken, kimi kültürlerde ise beden temasından kaçınılmaktadır. Asya kültüründe beden teması selamlaşmada yer almaz, sadece büyüklerin eli öpülür. Bazı kültürlerde aynı cinsten olan insanların el ele tutuşmaları samimiyeti ve arkadaşlığı temsil ederken, bazı kültürlerde bu uygun olmayan anormal bir davranış olarak görülebilmektedir. Kültürel değerlerin oluşturduğu toplum içerisindeki insanların sözlü ve sözsüz iletişim şekli, o toplumun kuralları dahilinde gerçekleşmektedir. Kültür öğrenilerek elde edilen bir kavram olduğu için, sosyal öğrenme modelinde de denildiği gibi, sözlü ya da sözsüz iletişim biçimleri gözlenerek, model alınarak öğrenilir. Bu süreçte geribildirim ve ödüllendirmeler yani toplum tarafından kabullenme gibi durumlar davranışların kazanımında etkili olur¹²⁵.

İletişimde kültürel farklılıklar büyüktür. Bu farklılıklar nedeniyle yanlış anlaşılmalara oluşabilmekte, hedefe mesajlar yanlış şekilde ulaşabilmektedir. Bunlar iletişimi engelleyen unsurlardır. Bu engeller, anlamsal engeller, sözcük ilişkisiyle ilgili engeller, tonlama farklılıklarıyla ilgili engeller, algılama farklılıklarıyla ilgili engeller şeklinde sıralanabilir. Anlamsal engeller, sözcüklerin anlamının kültürel farklılık içermesinden oluşur. Sözcük ile ilgili engeller ise bazı sözcüklerin yan yana geldiklerindeki anlam farklılığıyla ilgilidir. Tonlamanın kullanımı sırasındaki farklılıklar da tonlama farklılıklarıyla ilgili engelleri oluşturur. Algılama farklılıklarıyla ilgili engeller ise, farklı kültürlerdeki insanların farklı algılamalara sahip olmasıyla ilgilidir¹²⁶.

---

¹²⁴ Devito, **a.g.e.**, s.66.

¹²⁵ Kaya, **a.g.e.**, ss.160-161.

¹²⁶ Telman ve Ünsal, **a.g.e.**, s.72.

1.1.6. Kişilerarası İletişimin Boyutları

Kişilerarası iletişimin boyutları anlamında çeşitli görüşler mevcuttur. Doğan Cüceloğlu'nun *Yeniden İnsan İnsana* adlı kitabında belirttiği, Watzlawick, Beavin ve Jackson'ın önerdikleri bir iletişim varsayımı, kişilerarası iletişimin ilişki ve içerik düzeylerinin olduğudur. İlişki düzeyi içerik düzeyinin anlamlandıran çerçeveyi oluşturan daha üst aşamayı temsil etmektedir. İçerik, ilişki kuran kişilerin ilişkilerinin türüne göre, biçim almaktadır. Kişilerarası iletişim sürecinde kişiler, ilişkilerini sürekli tanımlarlar ve buna göre içerik üretirler. Bu durumda iletişimde sorun yaşanmaz¹²⁷.

Kişilerarası iletişim ölçeğinde ise, dışa yönelik algı ve içsel paylaşım olmak üzere iki boyuttan bahsedilmektedir. Dışa yönelik algı, kişinin diğerleriyle etkileşim kurma yeteneğini, içsel paylaşım ise, kişilerarası iletişim sürecinde diğerleri ile arasındaki mesafeyi kaldırma isteğini ifade etmektedir¹²⁸.

Kişilerarası İletişim Envanterine (ICI) göre ise kişilerarası iletişim boyutları, kişilerin kendileri hakkında bilgilerini açığa vurmasını ifade eden kendini açma, kişinin kendini diğerinin yerine koymasını ifade eden empati ile eş değer anlama sahip farkındalık, geribildirim değerlendirilmesi ve kabulü, kendini ifade etmek, konuşma sırasında ilginin verilmesini ifade eden dikkat, duygularla baş etme, netlik, kaçınma, hakimiyet, farklılıkların ele alınması ve algılanan kabul olarak ele alınmıştır¹²⁹.

Bu çalışmada ise ele alınacak boyutlar, Sullivan'ın çalışmasının uzantısı olan, Timothy Leary'nin döngüsel model olarak adlandırdığı modelde kullanılan boyutları ile incelenecektir¹³⁰.

1.1.7. Kişilerarası İletişim ve Normal Dışı Davranış İlişkisi

Kültürel kurallar, toplumsal normlar ve diğerlerinin algıları gibi birçok faktör, kişinin nasıl davranması gerektiği hakkında fikir verir. Bir grup içerisindeyken, o grubun kurallarına göre hareket edilmesi beklenir. Bu kurallara hareket edilmediği takdirde kişi, diğer insanlar

---

¹²⁷ Cüceloğlu, *Yeniden İnsan İnsana*, ss.21-22.

¹²⁸ Jared M. Campbell ve Öznur Ataş Akdemir, "The Development of Interpersonal Communication Scale: The Study of Validity and Reliability", *Turkish Studies International Academic Journals*, Vol.11, No.19, (Fall 2016), p. 859.

¹²⁹ Millard J. Bienvu, "An Interpersonal Communication Inventory", *Journal of Communication*, Vol.21, No.4, (December 1971), pp.381-387.

¹³⁰ İmamoğlu, *a.g.e.*, s.24.

tarafından dışlanacak, garip ve hatta düşmanca karşılanacaktır¹³¹. Bu yüzden dil ile bilincin gelişmesi arasında da doğrudan ilişki söz konusudur. Ne yaptığının bilincinde olmak kavramı gibi günlük konuşmalarda sık sık kullanılan deyimler, insanların hareketlerinin bilinçli ve kurallara uygun olması gerektiğini vurgular. Davranışlarının etkilerini ve sonuçlarının ne olabileceğini kavrayacak yaşta ve durumda olmayan insanlar için yaptığının bilincinde değil şeklinde ifadeler kullanılır¹³².

Bu gibi durumlar düşünüldüğünde, kişilerin kişilerarası iletişim sürecinde, uygun davranışlar sergileyebilecekleri gibi uygun olmayan yani tezin konusunun parçası olan kişilerarası iletişimdeki normal dışı davranışların var olabileceği çıkarılmaktadır. Bu davranışlar iletişimde bozulmalara neden olmakta ve ilişkileri bitirebilmektedir. Kişilerarası ilişkilerde anormal hallerin, kişilerin ruh hallerini kötü yönde etkiledikleri görülmektedir. Yani ilişkiler kişinin ruh sağlığını bozabilmektedir¹³³.

Kişilerarası iletişimde normal dışılığı incelemek için, öncelikle normal ve normal dışı kavramının ne olduğunu, nasıl bir tarihsel süreçten geçtiğini, boyutlarının ve yaklaşımlarının ne olduğunu belirtmek gerekir.

1.2. NORMAL DIŞI DAVRANIŞLAR

1.2.1. Normal Dışı Davranış Kavramının Çerçeveselendirilmesi

Gözlemlenebilen ve ölçülebilen, “tutum, gidiş ve hareket tarzı,” gibi kavramlarla anlatılmakta olan, konusunu oluşturan insan veya hayvan faaliyetlerine davranış denilmektedir. Bu anlamda bakıldığında davranışların bir nedeni olduğu, güdüsel olarak amaca yönelik gerçekleştirildiği söylenebilir. Genel bir tanım ile insanların tüm hareketlerinin karşılığı denilebilir. Psikoloji biliminin temel konusu olan insan davranışları, çeşitli nedenlere dayalı ve karmaşık bir süreçtir. Psikologlar, bir uyarıcının varlığı ile davranışların gerçekleştiğini savunmaktadır. Bu süreci, “uyaran-organizma-tepki-davranış” olarak açıklamışlardır¹³⁴. İnsan, yaşamda varlığını sürdürebilmek için, çevresine uyum sağlamak zorundadır. Bu uyum süreci dinamiktir ve insan çevresinde gerçekleşen değişikliklere karşı

---

¹³¹ Hartley, **a.g.e.**, s.138.

¹³² Zillioğlu, **a.g.e.**, ss.49-50.

¹³³ Hovardaoğlu, **a.g.m.**, s.7.

¹³⁴ M. Şerif Şimşek, Tahir Akgemici ve Adnan Çelik, **Davranış Bilimlerine Giriş ve Örgütlerde Davranış**, 7.Baskı, Gazi Kitabevi, s.3.

tepkiler geliştirir. Davranış, dinamik bir süreç olarak, gözlemlenebilmesinin dışında, davranışın nedenlerine yönelik çözümlenmeler anlamında önemlidir. Normal ve normal dışı davranışlar, insanın dünyayı algılayış tarzına göre hayatını sürdürebilmesidir¹³⁵. Hangi davranışın normal hangisinin anormal olduğu konusunda çeşitli düşünceler mevcuttur. Bu konuda ilk düşünce, normalliğin sağlıklı olma ile açıklanmasıdır. Yani sağlıklı, rahatsızlığı ya da sakatlığı olmayan insanlar normal olarak nitelendirilir. İkinci görüş ise normallik diye bir kavramın olmadığıdır. Normal kavramı ütöpiktir. Üçüncü görüş ise normalliğin ortalama bir anlamda olmasıdır. İstatiksel olarak çoğunluğun oluşturduğu grup, normal sayılmaktadır. Son görüş ise, normalliğin bir süreç olduğuna vurgu yapar. Herhangi bir durumu tanımlamaktan ziyade insanda görülen değişiklikleri tanımlar¹³⁶.

Normalliğin hastalık olarak tanımlanması, ruh hastalığı kavramını getirmiştir. Michael Foucault'ya göre ruhsal hastalık, “yabancılaşmış delilik”tir¹³⁷. Erasmus, Deliliğe Övgü adlı kitabında deliliğin bilgelikten daha normal olduğunu söyler ve deliliği över. Ona göre insan ne kadar bilgeyse, mutluluktan o derece uzaktadır. İnsanda ne kadar oranda delilik varsa o kadar çok mutluluk vardır. Bilge gibi gözükken birçok insanın aslında en delice davranışlarda bulunduğu bahseder. Erasmus'a göre bir adamın aşkından ölmesinden, kendi davranışlarıyla ilgilenmeyip başkalarının davranışları üzerinde yargılamalarda bulunan insanlara kadar, çeşitli şekillerde delili mevcuttur.¹³⁸ Karen Horney'e göre normallik, evrensellikten uzak, insanın içerisinde bulunduğu ve birbiri içerisine geçmiş bireysel ve kültürel etkenler tarafından oluşturulmuş bir kavramdır. Nevroz olarak adlandırdığı normal dışı davranışlar, davranış kalıplarından sapma olarak incelenmektedir. Bu davranışları ve nedenlerini inceleyen psikoloji biliminin evrenselliğini sorgulatmaktadır. Horney, normal dışı davranışların gözlemlenebilen kısmıyla ilgilenmiş ve gözlemlenebilen davranışları; sevmeye ve sevilme davranışı, kabul görme davranışı, insanın kendi benliğini değerlendirme davranışı, saldırganlık ve cinsellik davranışı olarak sınıflandırmıştır¹³⁹.

Normallik, günlük yaşamda ise “olgunluk” kavramıyla incelenmektedir. Psikolojik bakımdan olgun olan insanlar karşılıklı güven ve içtenliğe dayanan ilişkiler kurmaya çalışan

---

¹³⁵ Engin Geçtan, **Dinamik Psikiyatri ve Normal Dışı Davranışlar**, 11. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, Ocak 1995, s.14.

¹³⁶ **A.g.e.**, ss.30- 31.

¹³⁷ Micheal Foucault, **Psikoloji ve Ruhsal Hastalık**, Muhsin Hesapçıoğlu(çev.) Birey Yayıncılık, 1. Baskı, 2000, s.111.

¹³⁸ Desiderius Erasmus, **Deliliğe Övgü**, Ahmet Çalışkanlar(Çeviren), İstanbul: Olympia Yayınları, 2016, ss.39-86.

¹³⁹ Karen Horney, **Ruhsal Çatışmalarımız (Yapıcı Bir Nevroz Teorisi)**, Selçuk Budak (çev.) Ankara: Öteki Psikoloji, Kasım 1991, ss.24-50.

ve ilişkinin sorumluluğu alabilen insanlardır. Kendiyle barışık ve kendini seven insanlar olgundur ve bu sebeple başkalarıyla da iyi ilişkiler kurabilirler. Diğer insanlarla ve toplumla uyumlu insan olgundur¹⁴⁰.

1.2.2. Normal Dışı Davranışların Tarihsel Süreci

Normal dışı davranışlara ilişkin düşünceler ilk çağlara kadar dayanmaktadır. İlk çağlarda insanlar, anormal davranışların şeytanların, cinlerin, kötü ruhların veyapılan büyülerin eseri olduğunu düşünmekteydiler. Benliği ele geçiren varlığın iyi ya da kötü olduğunu, insanlardaki belirtiler belirliyordu. Doğa üstü güçleri olduğuna inanılan kişilere büyük saygı duyuluyordu ve bu doğa üstü kişiler kötü ruhun insan bedeninden çıkarılması için uygulamalarda bulunuyorlardı. Bunları yaparken büyü, dua, sihirli sözler, koyun gübresi ile şarap karışımı gibi kullanımı gibi çeşitli teknikler kullanıyorlardı¹⁴¹. Bu uygulamalar Mısırlılar ve Yunanlılar arasında tıbbın ve tıba yönelik düşüncelerin gelişimiyle yok oldu. Doğaüstü güçler yerine, davranışların gözlemlenebilirliği ve ölçülebilirliği önem kazandı. Modern tıbbın atası olarak bilinen Hipokrates, anormal davranışların öğrenme ile ilgili bilimsel bir yaklaşım olduğunu vurgulamıştır. Hipokrates, anormal davranışların tedavisi için, özel diyetler, istirahat, alkolden uzak durma, bekarlık ve egzersiz gibi beyin işlevini düzelterek önermelerde bulunmuştur. Bu tedavi yöntemleri günümüzde de kullanılmaktadır. Roma İmparatorluğu'nun yıkılışıyla birlikte doğaüstü teoriler geri dönüş sağlamıştır. Şeytan yine anormal davranışı açıklamakta kullanılmış, şeytan çıkarma, dualar, kutsal sular tedavi amaçlı kullanılmıştır. Avrupa'da ortaçağ döneminde kitlesel delilik ortaya çıkmış, insanlar kitlesel olarak zıplama, dans etme ve sarsılma gibi davranışlarda bulunmuştur. Tarantizm denilen, tarantulanın ısırması sonucu oluşan dans, likatropi denilen kurt adama dönüşme inancı ve kitlesel çılgınlık olan St. Vitus dansı bu dönemde görülmüştür. Bu davranışların bulaşıcı olduğuna inanılmıştır¹⁴².

17. yüzyıl ile birlikte delilerin dünyası, dışlanmışların dünyası haline gelmiştir. Fakirler, engelliler, sıkıntı içindeki yaşlılar, dilenciler, cinsel hastalıklılar, cüzamlılar, suçlular, özgür düşünceye sahip olanlar kısaca kral yönetiminin ve toplumun dışladığı, istemediği bir

---

¹⁴⁰ Geçtan, a.g.e., ss.32- 34.

¹⁴¹ James N. Butcher, Susan Mineka ve Jill M. Hooley, **Anormal Psikoloji**, 1. Basım, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2013, pp.50-64.

¹⁴² Christopher A. Kearney ve Timothy J. Trull, **Abnormal Psychology and Life: A Dimensional Approach**, Wadsworth Cengage Learning, 2012, p.11.

grup insan bir hastane olan ama gerçekte hapishaneyi andıran tımarhanelerde hapsedilmişlerdir. Foucault, bu tımarhaneleri “büyük kapatma” olarak kitabında yer vermiştir. Burada bir anlamda, Freud’un psikanalitik kuramı geliştirdiği döneme kadar, deliler susturulmuş, yok sayılmıştır. Freud, akıl ve akıl dışı arasındaki iletişimin bir olanağını açmıştır¹⁴³. Reformlara kadar olan dönemde akıl bozukluğu, toplumun karşıtı, akli ve toplumu tehdit eden unsur, hasta statüsü verilerek kapatılması gereken olarak tanımlanmıştır¹⁴⁴. Daha sonra reformların gerçekleşmesiyle birlikte, insancıl yaklaşımlar oluşmuştur. Akıl hastanelerinde reformlar gerçekleştirilmiş, tedavi yöntemleri değişmiş ve gelişmiş, akıl hastalarına bir canavar veya suçluymuş gibi değil, hasta insanlara yapılması gerektiği gibi nezaket ve duyarlılıkla davranılması yaklaşımı önem kazanmıştır. Akıl hastalarına güneş gören odalar ayrılmış, onlara egzersiz yapma hakkı verilmiştir¹⁴⁵.

Normal dışı davranışların çeşitlerinin gözlenmesi, sınıflandırılarak ayrı ayrı adlandırılması önemlidir. Alman doktor olan Emil Kraepelin 1866 yılında bugünkü normal dışı davranışlar sınıflandırmasının temelini atmıştır. Onun çalışmaları bugün de etkisini sürdürmektedir. ABD’de ortak bir teşhis ve sınıflandırma için Amerikan Psikiyatri Birliği’nin bastığı, “Akıl Hastalıkları Teşhis ve İstatistik Elkitabı (DSM)” 1952’den beri çeşitli değişimlere uğrayarak, son haliyle günümüzde kullanılmaktadır¹⁴⁶.

1.2.3. Normal Dışı Davranışlara İlişkin Yaklaşımlar

1.2.3.1. Biyolojik Yaklaşım

Biyolojik bakış açısı, zihinsel durumların, duyguların ve davranışların beyin fonksiyonlarından ve diğer fiziksel süreçlerden kaynaklandığını varsayımına dayanır. Genetik, nörokimyasal durumlar ve beyin değişiklikleri çeşitli türdeki psikolojik sorunlarla ilişkilendirilir.¹⁴⁷ Kraepelin, anormal davranışların biyolojik temelli olmasında öncülük eden isimlerden biridir. Ona göre, günümüzde de hala uzmanların yaptığı gibi, sendromların ve belirtiler biyolojik nedenlidir. Kraepelin, farklı biyolojik nedenlere sahip, demans ve manik-depresif psikoz olmak üzere iki ana zihinsel bozukluğun olduğunu önermiştir. Melankolinin, aileden gelen depresif genlerden, kimyasal dengesizlikten ya da beyindeki bazı değişimlerden

---

¹⁴³ Foucault, *Psikoloji ve Ruhsal Hastalık*, ss.97-110.

¹⁴⁴ Micheal Foucault, *Deliliğin Tarihi*, Mehmet Ali Kılıçbay(çev.), 4.Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 2006, ss.13-14.

¹⁴⁵ Butcher, *a.g.e.*, pp.50-64.

¹⁴⁶ Doğan Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı* 15. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, Eylül 2006, s.439.

¹⁴⁷ Geçtan, *a.g.e.*, s.49.

kaynaklandığı düşünölmekteydi. Bu göröşe göre, insan davranışı, her insanın hücrelerinin çekirdeğinde bulunan genetik kodlar ile oluşmaktadır ve anormal davranışlar da genetik olarak aileden kişiye geçmektedir. Genetik bileşimine genotip denilir. Genotipler, değışmeyen özellikleri üretmektedir. Zaman içerisinde değışebilen özellikler ise fenotip ile açıklanmaktadır. Bu değışik genetik ve çevresel faktörlerden kaynaklanmaktadır¹⁴⁸.

Kişinin salgı bezlerinin çalışması, bireyin beslenme düzeni ve kanın kimyasal yapısı gibi durumlar, davranışın nöropsikolojik süreçlerini açıklamaktadır. Ayrıca beynin farklı bölgelerindeki çalışma düzeni, beyin kabuğu denilen kortekslerin çalışma şekli de normal veya anormal davranışların oluşumunda etkili olmaktadır. Bireyin içerisinde bulunduğu çevresel değışiklikler de vücuttaki nörokimyasalların değışimine etkili olmaktadır. Biyolojik yaklaşımda normal dışı davranışlar iki faktör altında incelenir. Genler yoluyla alınan kalımsal faktörler ile beslenme şekli ve alınan ilaçlar davranışların oluşumunda etkilidir. Şizofreni, depresyon ve diğer rahatsızlıkların bu gibi faktörlerin yarattığı düzensizlikler sonucu oluştuğu kabul edilir¹⁴⁹.

Biyolojik ve çevresel etmenler arasındaki farklılıkları ortaya koymak, biyolojik temelli yaklaşımı ispatlamak için, ikizler üzerinde çalışmalar ve evlat edinenlerin çocukları ile olan davranışsal özelliklerini açıklama ve farklılıklarını ortaya koymak için çalışmalar yapılmıştır. Ancak bu düşünce sonraları değışime uğramıştır. Biyolojik yaklaşımda genler, hormonlar ve nörofizyolojik faaliyetlerin ilişkisinin yanı sıra, son yıllarda yapılan çalışmalarda, çocuklar ve hatta yetişkinlerde bile beyin yapısındaki deneyimlere bağı değışimleri işaret etmekte, biyolojik olarak genetik ve çevresel etkiler arasındaki bağı kurmaktadır. Gelişmiş nöronların artan metabolik taleplerini destekleyen çevresel uyarıların beynin sinaptik bağlarının kurulması ve değışime uğramasında etkili olduğu düşünölmektedir. Bu değışiklikler ile çevresel koşullar tarafından uyarılan sinir sistemlerinin kapasitesinde artış gözlenir. Yani hem hormonlar hem de stres, öğrenme ve sosyal etkileşimlerin tümü genleri etkileyerek nöronsal bağlantı düzenleri üzerinde değışiklikler yaratır. Beynin tüm işlevleri sosyal etkileşimlere açıktır¹⁵⁰.

---

¹⁴⁸ Kearney ve Trull, **a.g.e.**, pp.23-28.

¹⁴⁹ Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı*, s.27.

¹⁵⁰ Patricia B. Sutker, Henry E. Adams, **Comprehensive Handbook of Psychopathology**, Third Edition, Kluwer Academic Publishers, 2002, pp.86-87.

Genetik faktörleri, gelişimsel olaylardan, kültürel etkilerden, çocukluk deneyimlerinden ve barınma koşullarından ayrı tutmak zordur. Birçok insan davranışı çalışması gözlemlenebilecek sosyo-çevresel faktörlerin aktarımını incelemiştir. Davranışlar çevresel faktörlere göre uyarlanabilmektedir. Özellikle cezaevlerinde görülen anormal çevresel şartlar neticesinde saldırganlık, açlık, yüksek ses gibi insanı olumsuz yönde etkileyebilecek durumlar, onların kişiliklerinde ve davranışlarında değişimlerin oluşmasını sağlamaktadır. Saldırganlık davranışı göstermeyen insanlar bu şartlar altında saldırgan olmayı öğrenebilir. Bu beynin uyum sürecine atıfta bulunur¹⁵¹.

1.2.3.2. Psikodinamik Yaklaşım

Psikodinamik yaklaşımın çerçevesini, Freud tarafından ortaya atılan psikanalitik kuram oluşturur. Freud'cu yaklaşıma göre insan kişiliği bilinç ve bilinçaltı olmak üzere üç bölümde incelenmelidir. Buna topografik model denir. Farkında olduğumuz düşüncelerimizi oluşturan bölüm bilinç, farkında olmadığımız kısım ise bilinçaltıdır. Daha sonra Freud, bu topografik modelin kişiliği açıklamak için sınırlı olduğunu fark ederek, yapısal modeli oluşturmuştur. Modelde kişilik benlik yani ego, alt benlik yani id ve üst benlik yani süperego olmak üzere üç bölüme ayrılmaktadır. Alt benlik yani id, insanın en bencil ve ilkel benliğini oluşturmaktadır. Bu benlik yalnızca kişisel istekleri tatmin etmek için çalışır. Haz ilkesine göre hareket etmektedir ve toplumsal sınırlamaları umursamaz. Üst benlik yani süper ego ise, suçluluk ve utanç duygusunu yaratan, toplumsal kurallara uymayı sağlayan benliktir. Bu benlik, kişinin ahlak kurallarını çiğnediğinde cezalandırılacağı, erdemli davranışlarda bulunmasında ise değer göreceği bilincini oluşturur. Benlik yani ego ise bu iki benlik arasındaki dengeyi sağlamaya çalışır¹⁵².

Freud'a göre insanoğlunun doğuştan itibaren getirmiş olduğu iki temel eğilimi mevcuttur. Bunlar cinsellik ve saldırganlıktır. Bu eğilimler, insanın toplum içerisinde uyumlu yaşamasını zorlaştırmakta ve bu eğilimler gerek aileden gerekse diğer kişiler tarafından cezalandırılacağı etkisiyle bastırılmaktadır. Bu hoş olmayan cinsellik ve saldırganlık eğilimleri bilinçaltına itilir. Çünkü bu düşünce ve istekler bilinçte tutulduğunda kişide gerginlik ve rahatsızlık yaratır. Bu arzular çoğu kez farkında olmadan, dil sürçmesi, hatalar,

---

¹⁵¹ Diana H. Fishbein, "Biological Perspectives in Criminology", *Criminology*, Vol. 28, No.1, (1990), p.41.

¹⁵² Burger, *a.g.e.*, ss.77 –80.

unutmalar gibi davranışlarla ortaya çıkmaktadır. Aslında bilinçaltına atılanlar yok olmazlar, toplumca kabul edilen davranışlar olarak kendilerini ifade ederler¹⁵³.

Freud kaygıyı, egonun dış dünyadan gelebilecek tehlikelere karşı gösterdiği tepki olarak tanımlamaktadır. Ancak kişi gerçekçi olmayan bir kaygıyı da yaşayabilir. Bu da nörotik kaygıdır. Nörotik kaygı, baskılanan ve yok sayılan bir duygu olarak da yaşanabilir. Örneğin, Freud, kapalı bir yerde kalmaktan korkan bir erkek çocuğun bu korkusunu, çocuğun cinsel arzularına ve gereksinimlerini ifade etmesinden korkmasın bağlamıştır. Freud'un kızı olan psikanalist Anna Freud, kişinin bu kaygılı egosundan kaynaklı rahatsızlığı azaltmak için savunma mekanizmaları denilen yollara başvurduğunu belirtmiştir. Bunlar bastırma, kaçma, yansıtma ve benzeri şekillerde görülür¹⁵⁴.

Diğer bir psikanalitik kuramcı Adler ise, anormal davranışların aşağılık duygusundan meydana geldiğini söylemektedir. Aşağılık duygusu, yetersizlik, güçsüzlük bilincinden doğar. Hayatın önemli oluşu hakkındaki görüşler, hayat tarzına bağlıdır. Hayat hakkında görüşlerin yanlış olduğunu gösteren deneyimler sayesinde, kişi görüşlerinde düzeltmeler yapmaktadır. İnsan hayatı boyunca başkalarına karşı kin, güvensizlik, zarar verme duygusu, övünme, aşırıya kaçan alınganlık gösterme, topluluk korkusu, yalan söyleme, aldatma, egemenlik eğilimi, huysuzluk gibi birçok tersliklerle karşılaşır. Sosyal hayat, meslek ve aşk problemleri ile ilgili yaşanan keder durumu problemlere sebep olmaktadır. Kişi bu üç problem başkalarına karşı gelişmiş bir ilgi beklemektedir. Tanımladığı bir diğer duygu da üstünlük duygusudur. Üstünlük duygusu da normal bir şekilde işleyişini kaybettiğinde anormal davranışlara neden olmaktadır¹⁵⁵.

1.2.3.3. Varoluşsal Yaklaşım

Varoluşçu ya da insancıl yaklaşım olarak adlandırılan bu yaklaşım, çok sayıda psikologu kapsar. İnsanların psikolojik gelişim, büyüme ve sağlıklı, dengeli bir şekilde davranmaya eğilimliği olduğunu varsayar. Bu eğilime “kendini gerçekleştirme eğilimi” adı verilir. Kişi, arzu ve isteklerini tutarlı bir şekilde, kendi psikolojik gelişimi ve büyümesi şeklinde ifade etmek istemektedir. Bunu bazen saldırganlık, bazen cinsellik bazen de

---

¹⁵³ Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı*, s.31.

¹⁵⁴ G.C. Davison ve J.M. Neale, **Anormal Psikolojisi**, 7.baskı, Türk Psikologlar Derneği Yayınları, 2004, pp.30- 34.

¹⁵⁵ Alfred Adler, **Sosyal Duygunun Gelişiminde Bireysel Psikoloji**, Dr.Halis Özgü(çev.), İstanbul: Hayat Yayınları, Kasım 2002, ss.2-17.

bağımsızlık şeklinde göstermektedir. Ancak bu davranışların bazıları kişinin çevresince kabul edilmemekte ve kişi cezalandırılmaktadır. Çocukluk çağında gelişimin engellenmesi, kişinin temel gereksinimlerini ve arzularını yok saymasına neden olmaktadır¹⁵⁶.

Varoluşsal yaklaşımda, kişinin kendini geliştirme potansiyeli ve isteği olduğunu temel varsayım sayar¹⁵⁷. Bu bakış açısı, bireylerin eşsiz olduğunu, değer ve anlam arayışı içinde olarak kendini gerçekleştirme çabasında olmasını anlatır. İnsanların seçimleri özlerini oluşturur. Çünkü bu seçimler yaşamın getirdiği ve insanların düzenlediği değerleri yansıtmaktadır. Ayrıca insanlar ölümün bilincindedir. Bu bilinç, varoluşsal bir kaygıya neden olmaktadır. İnsan anlamlı ve doyurucu deneyimler yaşayıp yaşamadığını sürekli sorgulayarak endişe duymaktadır¹⁵⁸.

1.2.3.4. Davranışçı Yaklaşım

Öğrenme veya davranışçı yaklaşım olan bu yaklaşıma göre, normal dışı davranışlar diğer davranışlar gibi öğrenilmiştir. Bu yaklaşımdan önce psikolojide yapısalcılık fikri hüküm sürmekteydi. Yapısalcılık, zihinsel yapı ve süreçlerini inceleyen çalışmalara denilmektedir. Aklın nasıl çalıştığına ilişkin açıklamalar yapmaya çalışmak, bileşenlerini analiz etmek önemliydi. Daha sonra içe bakış şeklinin davranışları rasyonel anlamda açıklamaya yeterli olmayacağı düşünülerek, yalnızca gözlemlenebilen ve ölçülebilen davranışların incelenmesi öncelik kazanmıştır. Davranışçı yaklaşıma göre, doğa nesnel bir deney alanıdır. Davranışçılık, doğrudan gözlenemeyen zihinsel süreçleri incelemek yerine, gözle görülebilen davranışların incelenmesine odaklanan bir yaklaşım olarak açıklanmaktadır¹⁵⁹.

Bu yaklaşıma göre, normal dışı davranışlar, davranışçı yaklaşıma göre, diğer davranışlar gibi öğrenilmektedir. Normal dışı davranışları öğrenme şekli klasik koşullanma, edimsel koşullanma veya sosyal öğrenme şeklinde olmaktadır¹⁶⁰. Yanlış davranışlar pekiştirilmiş bir öğrenme sonucu oluşur. Saldırganlığın saygı duyularak ödüllendirildiği bir durumda ise, kişi saygı duyulmak için bu davranışı sürdürmeye devam edebilir. Aynı zamanda bu durum psikolojik tedavilerde de kullanılmaktadır. Davranış terapisi denilen bu

---

¹⁵⁶ Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı*, s.437.

¹⁵⁷ Karin Tusting ve David Barton, **Öğrenme Kuramları ve Yetişkin Öğrenme Modelleri Üzerine Kısa Bir İnceleme**, Ahmet Yıldız ve Aylin Demirli(çev.), Ankara: Dipnot Yayınları, 2011, s.47.

¹⁵⁸ Butcher, Mineka ve Hooley, **a.g.e.**, ss.140-142.

¹⁵⁹ Davison ve Neale, **a.g.e.**, ss.40- 44.

¹⁶⁰ Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı*, s.436.

terapide, uygun davranışlar pekiştirilerek kazandırılır. Başkalarıyla konuşma girişimi ödüllendirilmeyen ve insanlarla konuşmaktan vazgeçen bir kadına, bu davranışı ödüllendirilerek kazandırılabilir¹⁶¹. Davranışçı paradigma içerisinde yer alan sosyal öğrenmede de davranışların modelleme ve gözlem yoluyla öğrenildiğini belirtmektedir. Albert Bandura, psikolojik işlev bozukluklarını sınıflandırmak için sosyal öğrenme modelini kullanmıştır. Sosyal öğrenme taksonomisi, davranışsal yatkınlık ile uyaran durumlar arasındaki etkileşimi gözlemler. Bu görüşe göre, anormal davranışı oluşturan koşullar, bireyin içerisinde olduğu çevresel koşulların bir işlevidir¹⁶².

Bu konu öğrenme konusu başlığı altında daha detaylı olarak incelenecektir.

1.2.3.5. Bilişsel Yaklaşım

Dikkat ve bellek gibi temel bilgi işleme mekanizmalarına sahip, düşünme, plan yapma ve karar verme süreçlerinde insanın aktif olduğu yaklaşıma bilişsel yaklaşım denilmektedir. Watson ve Skinner gibi radikal davranışçılara göre, zihinsel süreçler göz ardı edilmiş, insan bilinci yok sayılmıştır. İnsanlar düşünce süreçlerinde pasif olarak görülmüştür. Bilişsel yaklaşım da bu bakış açısına tepki olarak doğmuştur. İnsanın düşünce ve bilgi işleme süreçlerinde yaşanan uyumsuz duygu ve davranışların anormal davranışlara yol açtığını ileri sürmüştür¹⁶³.

Bilişsel bakış, bilgi işlem ve öğrenmenin pasif olarak değil aktif olarak rol aldığı fikri vurgulamaktadır. Bazı psikologlar davranışsal ve bilişsel yaklaşımları birleştirerek bilişsel-davranışsal bir modelde birleşmişlerdir. Ayrıca bu model, öğrenme ilkeleri ve bilişlerinin kişinin davranışlarını etkilemek için etkileşimde bulunduğu fikrine dayanmaktadır. Kişi başkalarını gözleyerek ya da taklit ederek öğrenme sürecini tamamlar. Bilişsel-davranışsal bakış açısı, bazı davranışların basit bir pekiştirmeden ziyade gözlem yoluyla öğrenildiğini açıklamaktadır¹⁶⁴.

Bu yaklaşıma göre kişilik farklılıklarını insanların bilgi işleme süreçlerindeki farklılıkları oluşturur. İnsanların bilgi işlerken kullandıkları şemalar vardır. Bu şemalar bilgi algılama, düzenleme, işleme ve kullanmaya yardım eden bilişsel kodlamalardır. Çevrede

---

¹⁶¹ Burger, **a.g.e.**, s.539.

¹⁶² Sutker ve Adams, **a.g.e.**, p.20.

¹⁶³ Butcher, Mineka ve Hooley, **a.g.e.**, s.148.

¹⁶⁴ Kearney ve Trull, **a.g.e.**, pp.36-38.

birçok uyarıcı mevcuttur ve bu uyarıcıların yarattığı karmaşayı anlamlandırmak için bir çözüm bulunması gerekmiştir. Şemaların asıl işlevi de bu çevredeki karmaşık durumları algılamaya yardımcı olmaktır¹⁶⁵. Dış dünya ve kişinin kendisiyle ilgili kullandığı şemalar sayesinde, bu dünya içerisinde yaşamının getirdiği karmaşıklar şekil alır. Her insanın diğer insanlarla ilgili şemaları vardır. Bunun dışında kişinin kendisiyle ve toplum içerisindeki yeriyle ilgili şemaları da vardır. Cinsiyet rolleri de bu şemalardan biridir. Bunun dışında sosyal roller yani hangi davranışın ne zaman hangi koşulda uygun olacağına yönelik şemalar ve olayların nedenleri hakkındaki şemalar mevcuttur¹⁶⁶.

1.2.4. Normal Dışı Davranışların Boyutları

1.2.4.1. İstatiksel Seyreklik

Normal dışı davranışları ve normallığı tanımlamak için pek çok kriter kullanılmıştır. En yaygın kullanılan kriter, normallığın bir sosyal grupta en sık rastlanılan davranışlar tarafından belirlendiği ve bu çoğunluk içinde en az görülenlerin patolojik ve normal dışılıkları belirlediği istatistiksel kriterdir. Normal dışı davranışlar, normal davranışlardan hiçbir keskin çizgi ile ayrılamaz. Karmaşık bir konu olan istatiksellik, belirli kişisel işlevsellik alanları normal olarak görmeye çalışır¹⁶⁷. Toplumda, ortalama bir değerden saptıktan sonra, daha önceki gelişimin aşılmış dönemine atıfta bulunan, sağlığın her ölçüsünden sapmanın hastalıklı bir durum olduğunu söyleyen fenomen, istatistiksel bakış açısını tanımlamaktadır. “Toplumsal bir gerçeklik/olgu, belli bir toplum için gelişiminin aynı şekilde ancak belli bir dönemiyile ilişkili olarak normal olarak adlandırılabilir”¹⁶⁸.

Normal dışı davranışlar, seyrek olarak gerçekleşmektedir. Bir çan eğrisi ya da normallik eğrisi gibi olan durumda, insanların çoğunu kapsayan bir özellik belirtilir ve bunu dışındakiler anormal davranışlardır. Bir kişi normal olduğunda belli bir özelliği ya da davranış şeklinin ortalamadan fazla sapmaması gerekir. Belli seyrek davranışlar bu istatistiksel seyreklik ile incelenmektedir¹⁶⁹.

---

¹⁶⁵ Burger, **a.g.e.**, ss.616-617.

¹⁶⁶ A Butcher, Mineka ve Hooley, **a.g.e.**, s.149.

¹⁶⁷ Stephen Strack, **Differentiating Normal and Abnormal Personality:2nd Edition**, Springer Publishing Company, May 16, 2006, p.7.

¹⁶⁸ Foucault, *Psikoloji ve Ruhsal Hastalık*, ss 91-94.

¹⁶⁹ Davison ve Neale, **a.g.e.**, s.6.

1.2.4.2. Toplumsal Normların İhlali

Toplumsal normlar normal dışı davranışların belirlenmesinde bir başka kriterdir. İstatiksel sapmayla benzerlik göstermektedir. Normdan sapma durumu, kültürlerin normal olanı ne şekilde tanımadıklarına göre farklılık göstermesidir. Bir kültür, bir davranışı normal olarak karşılayabilir. Fakat başka kültürde normal olan tuhaf, olumsuz ve sapkın olarak karşılanabilir. Yine aynı şekilde 50 yıl önce normal dışı olarak görülen şey, günümüzde normal olarak da algılanabilir. Zihinsel bozuklukların belirtileri de kültürden kültüre değişmektedir. Normdan sapma ölçütüyle ilgili sorun, bir davranışın anormal olarak sayılabileceğine yönelik istatistiksel tanıma keyfi olarak karar verilebileceği ve eleştiriye maruz kalabileceğidir¹⁷⁰.

Çoğu toplumsal durumlarda nasıl davranılması gerektiğine dair inanışlar bulunmaktadır. Toplumsal normlardan daha ufak olan grup normları da önemlidir. İçinde bulunulan grubun kuralları çiğnendiğinde geri çevrilme riskiyle karşılaşılabilir. Grubun normlarına uygun olmayan davranışlarda bulunulduğunda diğerleri tarafından garip ve düşmanca algılanılabilir¹⁷¹. Toplumsal kuralları iki başlıkta inceleyebilir. İlki yaygın olarak yapılan davranışlar, ikincisi ise toplum tarafından onaylanmış davranışlardır. Toplumun üyeleri, kişiyi, kültürel çerçevenin oluşturduğu toplumun kurallarına göre bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde davranışlar göstermeye zorlar. Toplumsal kuralların değişimi yavaş bir şekilde gerçekleşmektedir¹⁷².

1.2.4.3. Kişisel Rahatsızlık Hissetme

Kişi herhangi bir psikolojik nedenden dolayı rahatsızlık duyuyor ya da acı çekiyorsa bu anormal bir durumun göstergesi olabilmektedir. Depresyondaki bir insanın mutsuz olması ya da anksiyetesi olan bir kişinin sürekli kaygılı, korku dolu bir şekilde olması ve bu durumun hayatı zorlaştırması gibi örnekler, bu ölçüte örnek olarak verilebilir. Her acı çeken durum anormal sayılmayacağı gibi, her anormal durumda acı çekilmeyebilir. Genel olarak tüm vakalarda bu durumun var olması gerekmektedir¹⁷³.

---

¹⁷⁰ Kearney ve Trull, **a.g.e.**, ss.3-4.

¹⁷¹ Hartley, **a.g.e.**, s.138.

¹⁷² Nuray Sakallı, **Sosyal Etkiler: Kim Kimi Nasıl Etkiler?**, 1.Baskı, Ankara: İmge Yayınevi, Mayıs 2001, ss.21-25.

¹⁷³ Butcher, Mineka ve Hooley, **a.g.e.**, ss.35-37.

1.2.4.4. Yeti Yitimi

Uzmanlar tarafından sıklıkla yapılan bir önemli ölçüt ise, bir davranışın, insanın etkili bir şekilde çalışabilmesine engel olup olmadığının belirlenmesidir. Örneğin, depresyondaki bir insan, hiçbir şey yapmak istemeyebilir, ilişki kurmakta zorluk çekebilir ya da isteksizlik içerisinde bulunabilir. Bu da hem kendisi açısından hem de ilişkileri açısından sorun yaratan bir durum olmaktadır. Normal dışı olarak anlatılan uyumsuzluğu ifade eden davranışlar, kişinin kendine bakmasını, başkalarıyla iyi ilişkiler kurmasını, okulda ya da işte iyi şekilde çalışabilme becerisini ve benzeri her hayati noktasına müdahale eden davranışlardır. Öyledir ki bazı kişiler yataktan çıkmakta, bir işe konsantre olmakta ya da düşünmekte zorluk yaşarlar¹⁷⁴.

1.2.4.5. Beklenmedik Olma

Kişi, her daim beklentilere uyan, tutarlı davranışlar içinde olmalıdır. Tutarsız ve beklentilere uymayan davranışlar, normal dışı davranışları tanımlamakta bir ölçüt olarak kullanılmaktadır. Kişiliğin tutarlı olması önemlidir. Dışa dönük bir insanın sosyal ortamlarda daha girişken olmasını ve bu durumun her zaman devam etmesi beklenir. Hatta bu davranışın tam da o kişinin niteliklerine uygun olduğunu belirten cümleler kullanılır¹⁷⁵. Kişilik gelişimsel bir bakış açısına sahiptir. Özellikle çocuklar uyumlu bir tutarlık ölçüsü göstermelerine rağmen, bazen çevreye cevap veren ve çevreye cevap verme şekli kendiliğinden, değişken ve öngörülemez bir halde olabilmektedir. Çocuklar çevreleriyle ilgili çeşitli davranışsal alternatifleri deniyor olabilir. Zamanla, çocuk kendisi için, isteklerine ulaşabilmesi için, hangi davranışın kabul gördüğünü fark etmeye başlamaktadır¹⁷⁶. Ancak artık yetişkinliğe geçmiş bireylerde değişimler, çocuklar kadar belirgin olursa burada anormal bir durumun varlığından söz edilebilir.

---

¹⁷⁴ Kearney ve Trull, **a.g.e.**, s.4.

¹⁷⁵ Burger, **a.g.e.**, s.23.

¹⁷⁶ Strack, **a.g.e.**, p.9.

1.3. SOSYAL ÖĞRENME KURAMI

1.3.1. Öğrenme Kavramı

Her canlı, dış dünyada hayatını sürdürebilmek için bazı uygun davranış şekilleri göstermek zorundadır. İnsanlar, hayvanlar gibi doğdukları andan itibaren kendi başlarına hareket edebilecek yeterliliğe sahip değildirler. Başka insanların desteğine ihtiyaç duymaktadırlar. Daha sonraları insan, gelişerek kendine yeter bir hal alır ve davranış şekillerini öğrenme yoluyla elde eder. Biyolojik, psikolojik ve sosyal bir varlık olan insan, çevresiyle uyum çabası içindedir ve bu çaba dinamik bir süreci içerir. Belli bir yaşantı sonucunda davranışlarda iyi ya da kötü bir şekilde gerçekleşen değişikliğe öğrenme denilmektedir. Bu değişim kalıcı ve uzun sürelidir. Bireyin aktif bir konuma olduğu öğrenme, gözlenebilen bir durum değildir, gözlenebilenler bireyin performansıdır¹⁷⁷. Öğrenme, pekiştirilmiş tekrarlama ile davranışta görülen kalıcı değişime denir¹⁷⁸.

Darwin'in evrim teorisinde canlıların sürekli değişen ve çevreye olan uyum için evrimleşen varlıklar olduğunu söylemesinden yola çıkarak, öğrenme, psikolojik olarak bireyin yaşamı boyunca çevresindeki düzensizlikler sonucu kendinde yarattığı değişimler olarak tanımlanabilir. Ayrıca insanın davranışı, içinde bulunduğu çevrenin bir parçasıdır. İnsanın bulunduğu çevresinde yarattığı düzenliliğe de öğrenme denilebilir¹⁷⁹. “Diğer bir ifadeyle öğrenme, bir bireyin çevresiyle etkileşimi sonucunda belli bir olgu, olay veya durum ile ilgili olarak kendi bilgisini, anlayışını veya davranışını inşa etmesinden oluşan aktif bir süreçtir”¹⁸⁰. İnsan, yaşamı yeni şeyler öğrenerek, çevresine anlam katar ve çevresi içerisinde konum elde eder¹⁸¹.

İnsanın içine doğduğu ortam ile uyum sağlama süreci olan toplumsallaşma, öğrenme ile doğrudan ilişkilidir. İnsanlar, ilk andan itibaren çevresinde gördüklerini ya da duyduklarını, yine çevresindeki kişilerin davranışlarını taklit ederek, toplumsallaşma sürecini gerçekleştirirler. İnsanın psikolojik olarak var olabilmesi, kişiliğinin oluşabilmesi için

---

¹⁷⁷ Binnur Yeşilyaprak(Ed.), **Eğitim Psikolojisi (Gelişim- Öğrenme- Öğretim)**, 21.Baskı, Ankara: Pagem Akademi, 2011, ss.166- 169.

¹⁷⁸ Şimşek, Akgemici ve Çelik, **a.g.e.**, s.130.

¹⁷⁹ Jan De Houwer, Dermot Barnes-Holmes ve Agnes Moors, “What is learning? On the nature and merits of a functional definition of learning”, **Psychonomic Bulletin & Review**, Vol.20, Issue 4, (August 2013), pp.633-634.

¹⁸⁰ Hasan Tutar, **Davranış Bilimleri**, 1.Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ocak 2013, s.27.

¹⁸¹ Kurtman Ersanlı, **Davranışlarımız**, Samsun: Eser Matbaacılık, Nisan 2010, ss.30-31.

öğrenme süreci boyunca deneyimler kazanması gerekir¹⁸². Bu toplumsallaşma süreci ile ilgili olarak, insanın toplumsallaşmasına yönelik tarihte çeşitli tartışmalar yer almaktadır. Thomas Hobbes' a göre insanlar bencil, zevk düşkünü varlıklardır ve bu şekilde sosyalleşerek toplumda yer edinebilirler. Jean Jacques Rousseau 'ya göre ise, insan dünyaya saf bir şekilde gelmiştir ve daha sonrasında toplum onu bozmuştur. İnsanlar, içerisinde bulunduğu ve var olan kültürel değerleri öğrenirler. Thorndike, bu kültürel öğrenmeyi “kör sınama” olarak adlandırdığı öğrenme şekli ile açıklamıştır¹⁸³.

Öğrenmeyi zorlaştıran ya da kolaylaştıran veya engelleyen bazı etkenler bulunmaktadır. Bunlardan ilki öğrenenle ilgili etkenler olan kişisel etkenlerdir. Bu etken, yaş, cinsiyet, zeka gibi kişisel özellikleri içermektedir. İnsanlar farklı yaşlarda farklı şekillerde öğrenirler. Mesela öğrenme hızı yaş ile alakalıdır. Ayrıca zeka düzeyi yüksek olanlar daha hızlı öğrenmektedir. Diğer etmen, güdülemedir. İnsanların harekete geçmesini sağlayan güçler olan güdüler, davranışı bir amaca doğru başlatır ve sürdürür. Güdülenmiş davranışlar daha hızlı öğrenilir. Güdü, hem davranışı oluşturur hem de davranışın tekrarlanmasını sağlar. Üçüncü etme ise insanın, herhangi bir şeyi öğrenebilmesi için genel uyarılmışlık halinde olması veya kaygılı olmasıdır. Kişi uyanık ise, tüm enerjisini yaptığı şeye yoğunlaştırır. Öğrenmenin gerçekleşmesinde diğer bir etmen ise, insanın fizyolojik durumunun sağlıklı olması gerektiğidir. Son olarak ise öğrenmede bireysel farklılıkların etkili olduğu söylenebilir. Her insanın öğrenme konusundaki yetenek düzeyi farklıdır¹⁸⁴.

Öğrenme süreci ile ilgili çeşitli kuramlar ortaya atılmıştır. Bunlar davranışçı öğrenme kuramları ile bilişsek öğrenme kuramlarıdır.

1.3.2. Öğrenme Kuramları

1.3.2.1. Davranışçı Öğrenme Kuramları

Düşünme gibi zihinsel süreçleri yok sayan ve davranışı sadece gözlemlenebilen şeylerle sınırlayan bilimsel paradigmaya davranışçılık denilmektedir. Davranışçılara göre insanların davranışları, sadece çevresel uyaranlara verilen şartlı tepkilerdir. Davranışçılık, öğrenme biçimini de bu şekilde tanımlar. Bu yaklaşıma göre öğrenme, basit ve daha küçük

---

¹⁸² İnceoğlu, **a.g.e.**, ss.140-141.

¹⁸³ Turhan Yörükhan, **Öğrenme, Etkileşme, Sosyalleşme, Kültür ve Kişilik**, 1.Baskı, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, 2013, s.33.

¹⁸⁴ Yeşilyaprak(Ed.), **a.g.e.**, ss.177-183.

unsurlarla incelenir ve öğretici kişi sadece bilgileri, düşünceleri ve duyguları ileten ve aktarandır. Bu bilgileri, düşünceleri ve duyguları doğru alan ve öğrenen kişiler ödüllendirilir. Davranışçı yaklaşım, yalnızca gözlemlenebilir davranışlarla ilgilenir. Bu yüzden, kişinin öğrendiği şeyleri ne şekilde ve nasıl algıladığı ile ilgili zihinsel süreçler incelenmez¹⁸⁵.

Davranışçılık, ilk kez 1913 yılında “Davranışçıların Gözüyle Psikoloji” isimli makaleyi yazan John B. Watson tarafından ortaya atılmıştır. Daha sonraki yıllarda davranışçılık kitap haline getirilerek daha geniş çapta incelenmiştir. Watson’a göre bilimsel olan şeyler yalnızca gözlemlenebilir şeylerden oluştuğu için, psikolojinin de bilim dalı olabilmesi için psikologların yalnızca gözlemlenebilir şeylerle ilgilenmesi gerekmektedir. Bilinç, düşünceler ve zihinsel süreçler gibi konular bu alan içerisinde yer almamalıdır. Bu öznel duygular, düşünceler, beklentiler, bilinçdışı gibi kavramlar, ancak gözlemlenebilir davranışlar içerisinde tanımlanabilirse davranışçılığın konusu olabilir. Watson kişiliği, “alışkanlık sistemlerimizin bir son ürünü” olarak açıklamıştır. Yani insanlar hayatları süresince belirli uyarıcılara ölçülebilir ve kestirilebilir şekilde tepki göstermeye koşullanırlar. Watson, koşullanmaya olan inancını, bir çocuğu istediği şekilde yetişkin bir hale getirebileceği savı ile destekliyordu. Burada çocuğun kalıtsal özellikleri, ailesinin etkisi ve zekası gibi özellikler yok sayılıyordu¹⁸⁶. Yani davranışçılar, öğrenmeyi amacı olmayan bir alışkanlık şekillendirilmesi olarak görmekteydi. Bu ise koşullanma ile gerçekleşmekteydi. Burada uyaran ve tepki olmak üzere iki ana kavram vardır. U-T şeklinde gösterilen koşullanma klasik koşullanma ve edimsel koşullanma olmak üzere iki şekilde incelenmektedir¹⁸⁷.

Davranışçılığın öncüsü sayılan klasik koşullanma, deneysel temele dayalı, en basit öğrenme biçimi olan şartlı refleksin yaratılması anlayışına dayanmaktadır. Organizma tarafından otomatik olarak gerçekleşen refleksler, onu dış uyarıcıya karşı korumaktadır. Bu savunma biçimi, biyolojik anlamda organizmada bulunan sinirler aracılığıyla otomatik bir tepki olup, öğrenilmiş davranışların dışında gelişmektedir. Bu Pawlov’un köpeklerle yaptığı deneylerde, bu şartsız refleks durumu açıklanmıştır. Köpek öncelikle şartsız refleks olarak et gördüğünde salya salgılar. Daha sonra zil sesi ve etin verilmesi çok sayıda tekrar ile

---

¹⁸⁵ Tusting ve Barton, **a.g.e.**, ss.15- 16.

¹⁸⁶ Burger, **a.g.e.**, s.516.

¹⁸⁷ H. Nermin Çelen, **Öğrenme Psikolojisi**, 3.Baskı, Ankara: İmge Yayınevi, Mayıs 2017, s.47.

gerçekleştirilir. Sonuç olarak şartsız uyarıcı olan et ortadan kalktığı halde, zilin sesini duyan köpek salya salgılamaya başlar. Buna göre öğrenme, klasik koşullanmada şartlı refleksin ortaya çıkmasıyla oluşmaktadır¹⁸⁸. Klasik koşullanmada ilk uyarıcıya karşı verilen tepkinin diğer uyarıcılar da verildiğinde ortaya çıkması durumuna genelleme denilmektedir. Köpek ile yapılan deneyde, zil sesi yerine ışık kullanıldığında, köpek yine aynı tepkide bulunuyorsa burada genelleme olduğu söylenir. Ayırt etme ise genellemenin karşıtı olarak farklı uyaranları seçilmesidir¹⁸⁹.

Pavlov köpekler ile ilgili deneyleri yaparken Edward Thorndike da Amerika'da hayvan davranışlarını incelemekteydi. Thorndike, insanlarda öğrenme davranışını incelemek istemesine rağmen, çalışması için uygun özneyi bulamamasından dolayı gözlem ile zeka ve öğrenme süreçlerini incelemek için hayvanları kullanmıştır. Thorndike, tasarladığı sistemde bir kutunun içine yerleştirilmiş kediler, kaçmak için manivelaya bastıklarında yiyecek ile ödüllendirilmektedir. Bu işlemde kediler, kaçış mekanizmasında hangi davranışlarının sonuçsuz olacağı ya da hangilerinin ödüllendirileceğini deneme-yanılma yöntemi ile öğrenmiş ve zaman geçtikçe deneme-yanılma miktarlarını azaltmışlardır. Thorndike araç ile koşullanma yöntemini bulmuş, U-T arasında bir ilişki olduğunu ve beyinde buna karşılık gelen bir sinirsel bağlantının gerçekleştiğini iddia etmiştir. "Bağlantıcılık" adını verdiği bu sistemde, eylemin sonucuna göre U-T arasındaki bağ güçlenir ya da zayıflar¹⁹⁰.

Diğer bir davranışçı olan Skinner'a göre ise davranışların nedenleri vardır. Doğal determinizmden etkilenen Skinner, insanları karmaşık bir makineye benzetir. Ona göre tepkiler, basit reflekslerdir. Öğrenme Skinner'a göre tepki olasılıklarının değişimidir. Burada pekiştireçler tepkilerin tekrar olasılığını arttırlar. Pekiştireçler olumlu ve olumsuz olmak üzere ikiye ayrılır. Ödüllendirme olumlu pekiştireci, ceza ise olumsuz pekiştireci oluşturur. Edimsel koşullanma, tepkinin miktarının artması olasılığını yaratan öğrenme sürecidir. Organizma ne kadar çok ödüllendirilirse o kadar tepki gösterir. İnsanlar pekiştirilmiş edimler sonucunda hareket eder, konuşur, araç kullanırlar. Pekiştireçler doğal olabileceği gibi yapay da olabilmektedir. Yapay pekiştireçler kültürel öğeler olabilmektedir. Belli bir kültürün parçası olan bir toplumda insan, o toplumun kurallarına göre hareket ettiğinde, toplum

---

¹⁸⁸ Y.Gülcan Ültanır, **Öğrenme Kuramları**, 2.Baskı, Ankara: Hatiboğlu Yayınevi, 1997, ss.26-27.

¹⁸⁹ Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı*, ss.142- 143.

¹⁹⁰ Akademik Kitap Klübü, **Psikoloji Kitabı**, 1. Basım, Alfa Yayınları, 2012, ss.60 – 86.

tarafından kabul edilir. Bu olumlu bir pekiştiricidir ve insanı böyle davranmaya zorlar. Ayrıca pekiştiriciler birincil ve ikincil olmak üzere iki şekilde de incelenmektedir. Birincil pekiştiriciler, organizmanın gereksinimlerini karşılarken, ikincil pekiştiriciler ise öğrenilerek elde edilen pekiştiricilerdir¹⁹¹.

Daha sonraki yıllarda geleneksel davranışçılık yaklaşımı ilgisini kaybetmiştir. Davranışçılığı kabul eden psikologlar öğrenmenin sadece klasik veya edimsel koşullanma ile gerçekleşeceği düşüncesini sorgulamaya başlamıştır. Çünkü insanoğlu sadece deneme-yanılma ile öğreniyorsa, hayatta kalma olasılığı az olmaktadır. Psikologlar, davranışçılığın konusunu sınırlı bulmuşlar ve içsel olayların da gözlemlenebilir davranışlar gibi koşullanabildiğini düşünmeye başlamışlardır. Sosyal öğrenme kuramı klasik davranışçılıktan sonra gelen, tarihsel gelişimi bakımından hem davranışçılık hem de bilişsel yaklaşımdan etkilenen bir kuramdır. Sosyal öğrenme kuramcıları davranış-çevre- davranış etkileşimini savunmuşlar, sadece çevrenin davranışı etkilediğini değil, davranışın da çevreyi etkileyebileceğini savunmuşlardır. Ayrıca içsel bazı ölçütler ve hedefler de pekiştiricileri oluşturmaktadır. Sosyal öğrenme kuramcıları içsel süreçleri de koşullandırmanın ilkeleri ile incelemişlerdir¹⁹². Sosyal öğrenme teorisinin orijinal çerçevesini Julian Rotter oluşturmuş, Albert Bandura ise geliştirmiştir. Bu aralıkta sosyal öğrenme veya taklit gibi konular hakkında çeşitli teorisyenler çalışmışlardır. Sosyal öğrenmenin klinik ortamlardaki karşılığı, davranış terapisi, halk ağzında ise bilişsel-davranışçı terapidir. İlk olarak Murray tarafından 1938’de sözü edilen sosyal öğrenme teorisi, kişisel çevrede insan davranışının nedenselliği olarak anlaşılmaktadır¹⁹³. John Dewey ise, insanların birbirlerinden öğrenmesi konusuna dikkat çeken ilk kişidir. Rus psikolog Lev Vygotsky, sosyal ortamda öğrenme konusunu inceleyen diğer bir kuramcı olarak, “potansiyel gelişim alanı” kavramını kullanmıştır. Ona göre insanlar, sosyal ortamlarda iletişim kurarak, başkalarından semboller, işaretler ve kelimeler öğrenmektedir. Bu kavramlara “psikolojik araç” demiştir¹⁹⁴.

Teorinin öncüsü Rotter’a göre ise, ödül veya takdir gibi pekiştiriciler, insanlarda beceri ve bilginin kazanılması ve performansın arttırılmasında önemli rol oynamaktadır. Bu pekiştiriciler kişiden kişiye değişebilmekte, bir kişinin ödül ya da güçlendirici unsur olarak

---

¹⁹¹ Çelen, **a.g.e.**, ss.90-94.

¹⁹² Burger, **a.g.e.**, ss.524- 525.

¹⁹³ Donald J. Keisler, **Beyond The Disease Model of Mental Disorders**, Praeger Publishers, 1999, p.93.

¹⁹⁴ Yeşilyaprak(Ed.), **a.g.e.**, s.247.

algıladığı şey başkaları için farklı algılanabilmektedir. Sosyal öğrenme teorisinde pekiştirici, gelecekteki bir pekiştirme ile bir davranışın ya da olayın gelebileceği beklentisini güçlü tutmaya yarar. Bu beklenti içerisinde, pekiştiricinin oluşmaması beklentiyi azaltacaktır. Örneğin bir bebek, deneyimler kazandıkça, önceki olaylarla arasında nedensel bir ilişki olan ile olmayı ayırt etmektedir. Beklentiler, bir durum ile ilişkili ya da benzer olarak algılanan başka bir durum ile genelleşebilir. Genelleştirilmiş beklentiler, kültürel koşullar içerisinde bireysel farklılıklar ile sonuçlanabilir¹⁹⁵.

Rotter, beklenti-değer kuramı adını verdiği yaklaşım ile kişilik kavramını oluşturmaya çalışan bir psikologdur. Birey, bir davranışı, o davranıştan bir sonuç beklediği için yapar ve o davranıştan elde edeceği sonucun da bir değeri vardır. Eğer beklenti veya değer düşük olursa, davranış ortaya çıkmamaktadır. Yani kişinin davranışı, beklenti ve davranıştan elde edeceği sonucun değeri olmak üzere iki faktör ile incelenir. Rotter'ın yaklaşımında bilişsel süreçler de yer tutmaktadır. Beklenti kavramı algılama ve bilişsel süreçlere dayanmaktadır. Rotter'ın değer kavramı ödül kavramını bir şekilde karşılamaktadır. Ancak buradaki ödül bilişsel düzeyde bir ödüllendirme¹⁹⁶.

N.E. Miller ve John Dollard ise fareler üzerinde araştırmalar yapmış ve taklit davranışının, taklit edilen davranışın ödüllendirilmesiyle öğrenildiğini gözlemlemişlerdir. Fareler önce aç bırakılmış, daha sonra akıllı olan ve yiyeceğe ulaşmayı bilen lider bir fare devreye sokulmuş ve diğer farelerin de lider fareyi taklit ederek yemeğe ulaştıkları, yani taklit etmeyi öğrendikleri görülmüştür. Daha sonra çocuklarında aile büyüklerini taklit ettikleri belirtilmiştir. Farklı konularda gözükken birçok taklit olayında, ilk şartlardan birisi, önemli farklarla birbirinden ayrılan bireyler arasında bir hiyerarşik yapının olmasıdır ve insanların da taklit sürecinde bu yapıyı göz önünde bırakılarak belli tepkilerde bulunmayı öğrenmeleridir. İnsanlar zekâ, yaş, tecrübe, popülerlik gibi belli özelliklere göre taklit edecekleri kişiyi seçmektedirler¹⁹⁷.

Gözlemlemeye dayanan bir öğrenme şekli olan sosyal öğrenme, John Dewey, Lev Vygotsky, J. Rotter gibi kuramcılardan sonra Albert Bandura tarafından açıklanmıştır. Bandura'nın öğrenme kuramı, davranışsal öğrenme kuramı içerisinde yer almaktadır. Derin ruhsal

---

¹⁹⁵ Julian B. Rotter, "Generalized Expectancies For Internal Versus External Control Of Reinforcement", **Psychological Monographs: General and Applied**, Vol. 80, No. 1, (1966), pp.1-2.

¹⁹⁶ Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı*, ss.426 -427.

¹⁹⁷ Yörükhan, **a.g.e.**, ss.63-65.

durumları açıklayan çok yönlü bir bakış açısına sahip kuramda birey ve çevre arasındaki etkileşime önem verilir. Bandura, daha çok şiddeti ve şiddeti izleyerek öğrenmeyi incelemiştir. Bandura, sosyal öğrenme kuramı içerisinde birey, çevre ve davranış değişkenleri ile karşılıklı belirleyicilik ilkesini, sembolleştirme ilkesini ve dolaylı öğrenme ilkesini açıklamıştır¹⁹⁸.

Bandura, Skinner'ın klasik ve edimsel koşullanma kavramlarına karşı çıkmamıştır. Ancak insanların sosyal bir ortamda öğrendiğini savunmuştur. Bandura, bu öğrenme şekline gözlem yoluyla öğrenme demiştir. Birey, öğrendiği davranışı uygulamak zorunda değildir ve davranışın ödüllendirilmesine ihtiyacı da yoktur. Bir kişinin bir davranışı öğrenmesi için tek şart, davranışı yapan kişinin gözlemlenmesidir¹⁹⁹. Bandura, davranışçı kuramın kavramlarını hem benimsemiş hem de zihinsel süreçleri de dikkate almıştır. Bir çocuk çevresini gözlemler, ilgisini çeken kişiyi seçer ve seçtiği kişi ile ilgili sembolleri kodlar ve hafızasında tutar. Zihninde belli bir örgütlenme yapan çocuk, davranışı taklit eder. Örneğin, çocuklar anne ve babalarını taklit ederek konuşmayı öğrenmektedirler. Yani dil gelişimi sosyalleşme sürecinde gerçekleşir²⁰⁰.

Bandura yalnızca taklit etmeyi değil, kişinin çevresindeki olayları da bilişsel olarak işlemeyle öğrenmenin gerçekleştiğini söyler. Bandura'ya göre kişi, içinde bulunduğu duruma ve olaylara verdiği anlamlara göre davranışta bulunur. Bandura performans ile öğrenme arasındaki ayrımı yapmış, performansı sonuçları güçlendiren ve kontrol eden kişinin eylemleri olarak tanımlar. Öğrenme ise gizli, içsel bir olaya yani kişinin bilişsel imajlarına atıfta bulunur²⁰¹. Yani Bandura'nın öğrenme teorisi davranışçılığın ana unsurlarını kullandığı için hem davranışçı hem de bilişsel unsurlara önem verdiği için bilişsel öğrenme yaklaşımı içindedir. Bandura bu iki yaklaşımı da kapsayan sosyal bilişsel yaklaşımı ortaya koymuştur. Sosyal öğrenme kuramı da bu yaklaşım içerisinde ele alınmaktadır²⁰².

---

¹⁹⁸ Ayla Oğuz, "Anthony Burgess'in Otomatik Portakal Adlı Romanında Şiddet ve Sosyal Öğrenme", **Kesit Akademi Dergisi**, Cilt.3, Sayı.10, (Aralık 2017), ss.321- 323.

¹⁹⁹ Çiğdem Kağıtçıbaşı, **Günümüzde İnsan ve İnsanlar Sosyal Psikolojiye Giriş**, 13. Basım, İstanbul: Evrim Yayınevi, Eylül 2012, ss.385- 398.

²⁰⁰ Eranlı, **a.g.e.**, s.140.

²⁰¹ Keisler, *Beyond The Disease Model of Mental Disorders*, pp.93-95.

²⁰² Bandura, *A Social Cognitive Theory of Personality*, pp.154-196.

1.3.2.2. Bilişsel Öğrenme Kuramı

Davranışçı modeller, davranışı ve öğrenmeyi sınırlandırarak yalnızca uyarana tepki olarak değerlendirmişlerdir. Bilişsel yaklaşım ise davranışçı öğrenmenin bu keskin görüşünü reddederek, öğrenmedeki bireysel rollerin, içsel mekanizmaların, zihinsel süreçlerin önemine odaklanmıştır. Bilişsel yaklaşımda öğrenmenin kökleri, iç görü ve anlamlandırmayı vurgulayan Gestalt psikolojine uzanmaktadır. Öğrenme, zihinsel yapıdaki ve bu süreçlerdeki değişimleri, zihinsel şemaları ve kişinin gelişimini ele alır. Bu süreçlerin çoğu doğrudan gözlenememektedir. İçsel-bilişsel süreçleri yorumlayabilecek ortamlar yaratılmaya çalışılmıştır. Miller ve Dollard'ın çalışmalarından sonra öğrenme sürecinde içsel yani gözlenemeyen etmenlerin rolü ortaya çıkmış, daha sonra bu çalışmalar sayesinde Bandura'nın sosyal öğrenme kuramı ortaya çıkmıştır. Kısacası davranışçı yaklaşımların karmaşık zihinsel süreçlerle geliştirilmesi bilişsel öğrenme modelini ortaya çıkartmıştır²⁰³.

Bilişsel öğrenme, zihinsel süreçler sonucunda kişinin öğrendiğini belirlemektedir. Duyuşsal ve nörofizyolojik öğrenme de bilişsel öğrenme kuramlarını oluşturur. Bilişsel kuramlar, öğrenmenin dinamik ve amaçlı bir süreç olduğunu söylemektedir. Kavramsal algılamalara yer verilir. İnsanlar kendi kaderlerini kendileri yaratabilecek yeteneğe sahiptir ve kendileri yaratırlar. Yani insanlar davranışlarının bilincindedir. Davranışları algılar, yorumlar ve tahmin edebilirler. Duyu organları aracılığı ile geçmişte edindikleri bilgileri zihinlerinde biçimlendirebilirler. Algılama, yorumlama ile birlikte gerçekleşir ve bu sebepten kişinin algıladığı ile gerçek nesne aynı değildir. Bilişsel yaklaşımçılar, davranışçı yaklaşımda yer alan çağrışım fikrini yetersiz bulurlar²⁰⁴.

Günümüzde psikolojide hem koşullanma ile öğrenme hem de bilişsel süreçler ile öğrenme olarak iki farklı öğrenme türü de kabul edilmektedir. Bu iki öğrenme şekli birbirini tamamlamaktadır. Bazı durumlarda insanlar, bilinç dışı olarak koşullanma ile hareket ederken, bazen yaptığının bilincinde, bilişsel süreçleri kullanarak davranışta bulunurlar²⁰⁵.

---

²⁰³ Tusting ve Barton, **a.g.e.**, ss.17- 20.

²⁰⁴ Tutar, **a.g.e.**, 280-281.

²⁰⁵ Cüceloğlu, *İnsan ve Davranış*, s.165.

1.3.3. Sosyal Öğrenme Kuramı

Albert Bandura, sosyal öğrenme ile ilgili ilk araştırmalarını çocuklar üzerinde yapmıştır. Ona göre çocukların davranışları, değerleri ve sosyal davranış kalıpları iki şekilde edinilmektedir. Öncelikle çocuklar, doğrudan veya özel eğitim ile öğrenme gerçekleştirirler. Bu öğrenme şeklinde, ebeveynler ile diğer sosyalleştiren kişiler ve durumlarla, sonuçlar ödüllendirilerek ya da cezalandırılarak, çocuk istenilen şekilde şekillendirilir. Çocuğun sosyalleşmesi sadece doğrudan eğitim yoluyla değil, aynı zamanda ebeveynlerin tutumları ve davranışlarının aktif bir şekilde taklit edilmesiyle de gerçekleşmektedir. Çocuklar yetişkinlerden saldırganlık davranışını öğrenebilir. Çocukların oyunlarında yetişkinlerin davranışları, tüm ebeveyn rol- davranışları görülebilmektedir²⁰⁶.

Bandura, gelişim psikolojisinin konusu olan, insan gelişiminin yaşa bağlı olarak evrelerden oluştuğu ve her insanda aynı şekilde gerçekleştiği fikrini eleştirir. Bu bakış açısında sadece bireyler arasında zaman içinde değişkenlik vurgulanmakta, cinsiyet, sosyoekonomik durum, kültürel farklılıklar, ortak değerler gibi değişkenler göz ardı edilmektedir. Ona göre farklı geçmişlerden gelen çocuklar, farklı davranışları ve pekiştireçleri deneyimlemelerinin yanı sıra, davranışlarında farklılık yaratan sosyal modellere maruz kalmışlardır. Yaptığı deneylerde de, sosyal modellerin gözlemlenmesi ile gözlemcinin, hiç gözlemlememiş olmasına rağmen, modelin davranışları ile uyumlu yeni uyaran duygulara tepki vereceği ortaya koyulmuştur. Bu sonuçlar genel toplumsal davranış kalıplarında modellemenin etkisini göstermektedir²⁰⁷.

Bandura, sosyal bir varlık olan insanların sadece deneme-yanılma yoluyla öğrenerek hayatta kalmalarının zor olduğunu, sosyalleşme sürecinin temelinde sosyal öğrenmenin gerçekleştiğini belirtmiştir. Kültür, aile gelenekleri ve eğitim, sosyal ve politik uygulamalar, bireyi şekillendiren, sosyalleşme sürecini yaratan durumlardır. İnsanlar bu ortamda, doğdukları andan itibaren kimlik yaratım süreci içerisine girerler. Önce cinsiyete uygun tutum ve davranışların biçimlendirilmesi sağlanır, daha sonra çocuğa bir isim verilerek farklılaşması sağlanır. Cinsiyete uygun roller, giyimden saç stiline kadar cinsiyet aşılımları yapılır. Bu kimlik oluşumu sürecinden sonra, çocuk yakın çevresindeki diğer yetişkinler, akranları ve

---

²⁰⁶ Albert Bandura, "The Role of Imitation In Personality Development", **The Journal of Nursery Education**, Vol. 18, No. 3, 1963, pp.207-215.

²⁰⁷ Albert Bandura ve Frederick J. McDonald, "Influence of Social Reinforcement and the behavior of models in shaping children's Moral Judgment", **Journal of Abnormal And Social Psychology**, Vol.67, No:3, (1963), pp.274-281.

televizyonda sunulan modeller aracılığı ile çoklu modellemeye maruz kalır. Böylece kimlik belirleme modelleme süreçleri gerçekleşmiş olur. Değerler, tutumlar ve davranış kalıpları sadece ebeveyn-çocuk ilişkisi ile aktarılmaz, kuşaklar arasında, daha uzun süren ve yavaş ilerleyen bir sosyal değişim gerçekleşir²⁰⁸.

“Taklit” ve “gözlemsel öğrenme” terimlerinin de kullanıldığı sosyal öğrenmede, bireylerin kendi öz kavramlarını sürekli ve yeniden organize ettikleri ve ortak özelliklere sahip modellerle gündelik ilişkilerde davranış değişimlerinin gerçekleştiği belirtilir²⁰⁹. Sosyal öğrenme içerisinde insan, iç güçler ya da çevresel etkiler tarafından yönlendirilen, pasif bir organizma değildir. İnsan üstün bir bilişsel kapasiteye sahip, yaşadığı deneyimlerden nasıl etkilendiğine ve gelecekteki yönünü nasıl etkileyeceğine karar verebilen bir varlıktır. Bu yüksek zihinsel süreçler de daha anlayışı ve öngörülmuş davranışların oluşmasını sağlar. Sosyal öğrenme, diğer yaklaşımlara göre insanı, daha adaletli, dışsal etkileri sembolik ve öz düzenleyici süreçlere sahip bir varlık olarak inceler²¹⁰. Çevreyi dönüştürme gücüne sahip insan gücü, sadece var olan hayat üzerinde değil, gelecek nesillerin yaşamlarını da etkileme gücüne sahip olabilmektedir. Toplumlar yenilikçi ve sosyal reformcu süreçlerden geçseler dahi, çoğu zaman tahakküm ve zulüm nesnelere olmaktadır. Bandura’ya göre insanlar gelecek nesiller için yaşanılabilir bir ortam yaratmak ve bunu korumak için birlikte hareket etmelidirler²¹¹.

Bandura, sosyal bilişsel kuram adını verdiği teorisinde, insanların kendi kendini örgütleyen, proaktif, sadece dışsal olaylarla şekillenmekten ziyade çevreyi de etkileyen reaktif bir organizma olduğunu söyler. İnsanlar, belli sonuçlar yaratabilmek için, kendi eylemlerini etkileme gücüne sahiptirler. Olayları düşünmek, planlamak, eylem planı oluşturmak gibi olağanüstü ve işlevsel zihinsel süreçlere sahip insanlar, yaptıklarından sorumlu, yani yaptığının bilincindedir²¹². Bandura’ya göre davranışçılar karanlı bir kutu ile bağlantılı U-T modelini sunmuşlardır. Edimsel koşullandırma yaklaşım, insanların yeteneklerini yok saymış ve aynı zamanda katı metodolojik yasaklamalar getirmiştir. İnsanların sahip olduğu duyusal,

---

²⁰⁸ Albert Bandura, “Social Learning Theory of Identificatory Processes”, David A. Goslin(Ed.), **Handbook of Socialization Theory and Research**, Rand McNally& Company, 1969, pp.213-255.

²⁰⁹ Bandura, **a.g.e**, pp.213-255.

²¹⁰ Albert Bandura, **Social Learning Theory**, Morristown,N.J.: General Learning Press, 1971,p p.1-46.

²¹¹ Albert Bandura, **Self-efficacy in Changing Societies**, Cambrige University Press, 1995, pp.1-11.

²¹² Albert Bandura, “A social cognitive theory of personality”, L. Pervin ve O. John (Ed.), **Handbook of personality** (2nd ed.) içinde (154-196), New York: Guilford Publications, New York: Guilford Press, 1999, pp.154-196.

motor ve selebral sistemler, onların hayatlarına yön ve anlam vermelerinde görevli araçlardır. Zihinsel olaylar, beyin aktivitelerini oluşturur. Bunlar, sürekli değişen çevreye uyum içinde olmasını sağlar²¹³. Bandura'nın "Human agency" olarak adlandırdığı görüşe göre, insanlar yaptıklarından sorumludurlar. Bandura'nın "agency" olarak belirttiği bu kavram, Türkçede eylemlilik olarak çevrilmiştir. "Eylemlilik, kişinin yaşamının yönüne ilişkin sorumluluk duygusu, yaşamı için sorumluluk alması, kişinin yaşamı ile ilgili kararları kontrol edebilme ve bunların sorumluluğunu alma konusundaki inancı ve yaşamdaki engellerle baş etmede ve seçtiği yaşam yönünde ilerlemeye ilişkin güveni olarak tanımlanmaktadır. Eylemlilik, öz saygı, yaşam amaçları, öz-yeterlilik ve iç denetim odağı olmak üzere dört psikolojik yapının birleşiminden oluşan üst bir psikolojik yapıdır"²¹⁴.

Bunlara göre sosyal öğrenmenin getirdiği temel yaklaşımlar; insanların başkalarının davranışlarını ve bunların sonuçlarını gözlemleyerek öğrendikleri, öğrenmenin her zaman kalıcı ya da kalıcı olmayan bir değişiklik getirmediği, bilişsel bir süreç olduğu için algının öğrenmede önemli bir rol oynadığı ve sosyal öğrenmenin davranışçı yaklaşım ile bilişsel yaklaşım arasında bir geçiş rolü oynadığı şeklinde sıralanabilir²¹⁵.

1.3.4. Modelleme ve Gözlem Yoluyla Öğrenme

Model, sosyal öğrenme kuramının en önemli unsurudur. İnsanlar, bir davranışı öğrenebilmek için, o davranışı gerçekleştiren başka insanları gözlemlemeleri gerekir. Model gözlemlenerek, yeni bilişsel beceri ve davranışlar kazanılabilir, öğrenilenler güçlendirilebilir ya da söndürülebilir ve kişi sosyal güç ve motivasyon kazanabilir. Gözlemcinin modeli seçmesinde yaş, cinsiyet, benzerlik ve statü gibi unsurlar etkili olmaktadır. İnsanlar genellikle kendi yaşlıları ya da yaşlarına yakın kişileri yakın görür ve model olarak seçerler. Ayrıca aynı cinsiyete sahip modeller seçilir. Kişi, kendisiyle benzer özelliklere sahip kişileri model alır²¹⁶. Kişiler, belirli sosyal ve teknik yetkinliklere sahip olan ve yüksek statü içerisindeki modelleri

---

²¹³ Albert Bandura, "Social Cognitive Theory: An Agentic Perspective", USA, **Asian Journal of Social Psychology**, Vol.2, No.1, (1999), pp.21-41.

²¹⁴ Hasan Atak, "Ruh Sağlığı Çalışmalarında Yeni Bir Psikososyal Değişken: Eylemlilik", **Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry**, Vol.3, No.3, (2011), s.483.

²¹⁵ Mustafa Bayrakçı, "Sosyal Öğrenme Kuramı ve Eğitimde Uygulanması", **Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı.7, (Ekim 2007), ss.201-202.

²¹⁶ Yeşilyaprak(Ed.), **a.g.e.**, s.252.

seçerler. Bu seçim etkisiz, bilgisiz ve düşük entelektüel ve sosyal statüye sahip modellere göre onlara daha fazla ödül getirir²¹⁷.

Sosyal öğrenme kuramı, uyarıcı- tepki ilişkisi yerine modelleme ile her türlü unsurun sembolleştirilerek öğrenildiğini varsayar. Kişi modeli gözleyerek ve davranışlarının sonucuna bakarak, onun davranışlarını öğrenebilir ve taklit edebilir. Her gözlemlenen şey, öğrenildiği gibi, taklit edilmeyebilir. Modelleme süreci dikkat, hatırlama, davranış oluşturma ve motivasyon olmak üzere dört aşamadan oluşmaktadır²¹⁸.

Gözlemci, öncelikle modele dikkat etmelidir. Modelin diğerlerinden farklı olan özelliklerini fark etmeli ve ayırt etmelidir. Modele maruz kalmak, modellemenin gerçekleşmesi için yeterli değildir. Modellemenin süresi, sıklığı, kesinliği, oranı ve karmaşıklığı gibi birçok değişken bu aşamada önemlidir. Ayrıca sosyal etkileşimde, modelin kontrol gücüne olan etkisi ve sonrasında ödüllendirilmesi ve ya cezalandırılmasını izlemesi gerekir. Gözlemcinin modelle belli aralıklarda bir araya gelmesi modelleme sürecinde etkili olurken, kimi durumlarda model ile bir etkileşim olmasa bile, modelin gücü ve ona duyulan hayranlık onun taklit edilmesini sağlamaktadır²¹⁹.

Hatırlama sürecinde ise, birey, modelin davranışlarını ve sonuçlarını gözler ve daha sonra kendi zihninde hayali bir prova oluşturur. Prova süreci, kimi durumda kişinin kendi davranışıyla kimi durumda ise taklit edilen modelin davranışlarına bağlı olarak gerçekleşir. Gözlemsel öğrenmede hayali ve sözel olan olmak üzere iki temsil bulunmaktadır. Hayali sisteme göre daha akılda kalıcı olan sözel temsil, sözel kodlamalardan oluşur. Bu kodlar hatırlamayı kolaylaştırmaktadır. Hafıza, kodları ve sonuçların yeniden üretilmesinde öncülük etmektedir. Sembolleştirme denilen bu kodlamalar, gözlemsel öğrenmeyi geliştirebilir²²⁰.

Modellemenin üçüncü aşaması olan davranış oluşturma aşamasında, sembolik temsiller eylemleri oluşturur. Uygun modellemenin gerçekleşmesine, bu süreçte yer alan becerilerin doğru bir şekilde kazanılıp kazanılmadığı etki eder. Eğer yanlış beceriler elde edilmişse, davranış oluşturma hatalı olarak meydana gelir. Ayrıca modellemenin doğru

---

²¹⁷ Bandura, *Social Learning Theory of Identificatory Processes*, pp.213-255.

²¹⁸ Bandura, *Social Learning Theory of Identificatory Processes*, pp.213-230.

²¹⁹ Bandura, *Social Learning Theory of Identificatory Processes*, pp.223-235.

²²⁰ Bandura, *Social Learning Theory of Identificatory Processes*, pp.236-255.

gerçekleşmesinde, gözlemcinin gerekli yeteneklere sahip olması gerekir. Son aşama olan motivasyon süreçleri ise, modellenmiş davranışın düzgün bir şekilde yürütülmesini sağlamaktadır. İstenilen davranışın elde edilmesini modeli gözlemleyerek öğrenen birey, bu davranışları oluşturmak için, modelin davranışının ödüllendirilip ödüllendirilmediği veya cezalandırıldığına bakarak zihninde bir fikir oluşturur. Eylemlerinin istenilen ödülü getireceğini düşünürse, o davranışı gerçekleştirir. Gözlemciler, modeli taklit edip sonra ödüllendirilmeyi beklemekten ziyade, davranış kalıplarını benimsemeye yönelik sağlanacak kazanç değerini önceden gözlemleyerek, daha yüksek bir gözlemsel öğrenme sağlayabilmektedir²²¹. Modelin davranışının öğrenilmesi ve davranışa dönüştürülmesinde, davranışa dönüştürücü güdülenmenin etkisi görülmektedir. Davranışın gerçekleşmesi için, dışsal bir ödül olmalı ya da içsel olarak bu duruma olumlu bir anlam verilmesi veya modelin ödül kazandığı gözlemlenmelidir²²².

1.3.5. Sosyal Öğrenme Kuramının Temel Kavramları

Bandura tarafından modellenen sosyal öğrenme teorisi, bazı temel kavramlardan oluşmaktadır. Bunlar, dolaylı güdülenme, dolaylı duygusallık, sembolik pekiştirme, öznel ve sosyal pekiştirme, dolaylı ceza ile dolaylı ödüllendirme²²³.

İnsan davranışlarının büyük bir kısmında itici güdünün kontrolü söz konusudur. Kaygı insanı harekete geçiren itici güçlerden en etkili güdüyü oluşturur. Özellikle duygusal öğrenmede bireyler, yerler ve olaylar ile ilişkili acı veren deneyimleri kaygı ile donatır. Bu işlemin amacı, kişiyi potansiyel tehditlere karşı korumaktır. Bu savunma davranışı, sıkıntıyı azaltma görevinden ötürü, bir kez oluştuktan sonra kaldırılması oldukça zordur²²⁴. Güdülenme yalnızca kişinin kendi tecrübeleri ile oluşmaz, aynı zamanda başkalarının davranışlarını ve sonuçlarını gözlemleyerek de oluşur. Başkalarının davranış sonuçlarına bakarak güdülenmeye “dolaylı güdülenme” denir.

Bazı korku, kaygı gibi duygular doğuştan getirilmez, çoğu başkalarının tepkilerinin gözlemlenmesi ile öğrenilmektedir. Fareden korkmayan bir çocuğun, annesinin fareden

---

²²¹ Bandura, *Social Learning*, pp.1-46.

²²² Sebahat Gözüm ve Beyhan Bağ, “Etkin Sağlık Eğitiminde Sosyal Bilişsel Öğrenme Kuramının Kullanımı”, **Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi**, Cilt.1, Sayı.2, (1998), s.39.

²²³ Bandura, *Social Learning*, pp.1-46.

²²⁴ Bandura, *Social Learning*, pp.1-46.

korkması ve çığlık atarak tepkide bulunması sonucu, çocuğun da fareden korkmaya başlaması buna örnek verilebilir²²⁵. Bu duruma “dolaylı duygusallık” denilmektedir. İnsanlar genellikle yabancıların olumsuzluklarından duygusal olarak daha az etkilenmektedir. Dolaylı duygusallık sembolik pekiştirme için önemli bir işlev görmektedir. Ortak korkular ya da kaygılar ortak sembollere dönüşmektedir. Kişiler ve uluslar ortak sembollere karşı ortak duygusallık göstermektedirler. “Sembolik pekiştirme” ise, insanların belirli şeylere ya da insanlara karşı güçlü duygusal tepkiler göstermesini sağlayan pekiştirmeyi ifade etmektedir. Örneğin, açık veya koyu ten belli bir sosyal grubun üyeleri tarafından rahatsız edici olarak algılanabilir.

Sosyal öğrenme içerisinde kişilerin, kendi kendilerini olumlayarak davranışlarını içsel olarak ödüllendirmeleri “öznel pekiştireç” kavramı ile açıklanmaktadır. Düşünce yoluyla pekiştirilme gerçekleşir. Özellikle duygusal tepkileri dışsal olaylar pekiştirememektedir. İnsanlar korku uyandıran düşüncelerle kendilerini korkutabilirler. Fiziksel olarak acı veren deneyimlerin olmadığı durumlarda, duygusal koşullanma bilişsel temelde gerçekleşmekte, kişi kendi kendine uyarılmaktadır. Ayrıca vicdani açıdan rahatsız edici bir davranışta bulunma düşüncesi, kişinin kendisini içsel olarak cezalandırması ile yok edilebilir²²⁶. “Sosyal pekiştireç” ise insan davranışının ve kişiliğinin oluşmasını sağlayan güçlü pekiştireçlere denilmektedir. Bu başkaları tarafından kabul edilme, onaylanma, övgü, gülümseme ve takdir gibi sosyal pekiştireçler, kişiye istenilen davranışın kazandırılmasını sağlayabilir²²⁷.

İnsanlar cezalandırıcı veya ödül vermeyen davranışlardan kaçınmakta, ödüllendirici davranışlarda bulunmaya çalışmaktadır. Sosyal etkileşim içerisinde, üyeler istediklerini elde etmek için birbirlerine bağımlıdır ve bu bakımdan birbirleri üzerinde güçleri vardır. İnsan davranışları yalnızca doğrudan doğruya beklenen sonuçlarla kontrol edilemez. İnsanlar başkalarının davranışlarının sonuçlarını gözlemleyerek fikir oluşturmaktadır. “Dolaylı ödüllendirme” başkalarının davranışlarının sonucunda ödüllendirilmesini gördükten sonra gözleyenin davranışındaki değişimi ifade eder. Bu kişinin, aynı neticeyi almak için davranışı gerçekleştirmeye yönelik güdülenmesini sağlar. “Dolaylı ceza” ise tam tersi olarak,

---

²²⁵ Yeşilyaprak(Ed.), **a.g.e.**, s.251.

²²⁶ Bandura, *Social Learning*, pp.1-46.

²²⁷ Bayrakcı, **a.g.m.**, s.201.

başkalarının davranışlarının sonucunda cezalandırılmasını ifade etmektedir. Gözlemci için cesaret kırıcı, güdülenmeyi engelleyen bir durumu anlatır²²⁸.

1.3.6. Sosyal Öğrenme Kuramının Boyutları

1.3.6.1. Karşılıklı Belirleyicilik

Sosyal öğrenme teorisi ya da sosyal bilişsel öğrenme teorisinin önemli ve Bandura'nın en üzerinde durduğu boyutlarından biri olan karşılıklı etkileşim, üçlü karşılıklı bir nedenselliği ifade etmektedir. Kişisel belirleyiciler, davranışlar ve çevresel etkiler arasında dinamik bir etkileşim söz konusu olduğu bir önceki karşılıklı etkileşim konu başlığı altında incelenmişti. Burada insanların davranışlarının hem çevreden etkilendiği hem de çevreyi etkilediği belirtilmişti. Bu davranışlar, kişisel ve toplumsal olarak "normal" olarak belirlenen davranışlar olabileceği gibi, kişilerin ve toplumun kabul etmediği, aykırı, düzen bozucu ve rahatsız edici olarak görülebilen normal dışı davranışları da içerebilmektedir. Zararlı karşılıklı etkileşimler gerçekleşebilmektedir. Doğal ve çevresel etkiler, kişilerin inançlarını, benlik algılarını, isteklerini ve niyetlerini etkilemektedir ve bu da davranışlarını şekillendirmektedir. Yani ne düşündüğü, neye inandığı ya da ne hissettiği nasıl davrandığına etki etmektedir. Aynı zamanda davranış ile de çevre değişime uğramaktadır. Davranışların gerçekleştirilmesi dış dünyada davranışın teşvik edilmesi ya da cezalandırılmasına göre şekil alacaktır. Ancak çoğu durumda kişiler ceza alsalar dahi davranışlarını devam ettirmektedir²²⁹

Sosyal kontrol denilen mekanizma sayesinde kişiler bazı davranışları gerçekleştirmeye ya da o davranışlardan sakınmaya zorlanmaktadır. Bazı durumlarda cezalandırılma gerçekleşmezse davranışların devam etmesi kaçınılmaz olmaktadır²³⁰. Türkiye'de, kadınlara yönelik sözlü veya fiziki cinsel saldırılara ilişkin haberler sıklıkla karşılaşılmaktadır. Hatta bu konuya ilişkin kadının dışarıda bulunma saatleri, kıyafet tercihi ve davranışlarının yanlış yorumlanması gibi nedenler ile bu saldırgan sözlü ve sözsüz davranışların normal olarak kabul edilerek, herhangi bir yaptırıma maruz bırakılmadığı

---

²²⁸ Bandura, *Social Learning*, pp.24-27.

²²⁹ Bandura, *A Social Cognitive Theory of Personality*, pp.154-196.

²³⁰ Albert Bandura, *Social Learning*, 1971, Stanford University, pp.1-46.

görülmektedir²³¹. Bu davranışların normal olarak tanımlanması, başka kişilerin de bu davranışı gerçekleştirmesini sağlayabilmektedir.

1.3.6.2. Sembolleştirme Kapasitesi

İnsanların amaçlı eylemlerde bulunması sembolleştirme kapasiteleri ile ilişkilidir. Sosyal bilişsel kuramda, insanlar bilişsel olarak kendilerini düzenleme yetisine sahiptirler. Çevrelerini anlama ve yaşamlarını yönetme güçleri vardır. Semboller ise düşünce aracı olarak hizmet ederler. Semboller aracılığıyla insanlar, deneyimleri, akıl yürütme ve eylem için rehber görevi görebilecek bilişsel modellere dönüştürürler. İnsanlar tecrübelerini simgeleyerek bir yapı oluşturur, hayatlarına anlam ve süreklilik kazandırır. İnsanlar sorunlarına alternatif çözümler üretmeye ve zorlu davranış arayışına girişmeden, sonuçları tahmin ederek davranışlarını ayarlarlar. Sembolleştirme yetisi ve esnekliği, insana yeni ve yaratıcı fikirler üretme yeteneği kazandırır²³².

Sembolleştirme kapasitesi, çoğu zaman hatalı kullanımdan dolayı kişisel sıkıntılar yaratabilmektedir. Bu yanlış kullanımlarda çoğu insan hayatını yoğun kaygı ve şüphe ile sınırlandırır. Kendisini değerlendirme biçiminde yapılan hatalı sembolleştirme ile kişi başarısızlıklarının ve sıkıntılarının kaynağı olabilmektedir²³³.

1.3.6.3. Öngörü Kapasitesi

Sosyal öğrenme teorisine göre, insanın diğer bir ayırt edici özelliği ise, öngörü yeteneğinin kapasitesidir. İnsanlar sadece var olan durumdan etkilenmezler, ayrıca geçmişten gelen bilgiler dahilinde davranışlarını şekillendirirler. Belli bir amaca sahip insan davranışları öngörüye göre düzenlenmiştir. İnsanlar olası eylemlerinin olası sonuçlarını tahmin ederler, buna göre bir hedef belirler ve istenilen sonuca ulaşabilmek için planlarını oluştururlar. İnsanlar ürettikleri sonuçlara göre düşünceleri ve duyguları oluşmaktadır. Öngörü kapasitesi

---

²³¹ Bkz. https://www.ntv.com.tr/turkiye/nevin-yildirimin-avukatleri-haksiz-tahrik-ve-iyi-hal-indirimiuygulansin,y6o_gDX6YEW-HC66-4jxUg (16.05.2019)

²³² Bandura, *A Social Cognitive Theory of Personality*, pp.154-170.

²³³ Bandura, *A Social Cognitive Theory of Personality*, pp.170-196.

sayesinde, insanlar kendilerini motive ederler ve davranışlarını önceden planlayarak yönetebilirler²³⁴.

1.3.6.4. Dolaylı Öğrenme Kapasitesi

İnsanlar kendi davranışları ve onların sonuçlarından öğrenmenin yanı sıra, başkalarının davranışlarını gözlemleyerek de öğrenirler. Bu sosyal öğrenmenin temel ilkelerinden biridir. Bandura, gözlem yolu ile öğrenme şekli ile taklit etmeyi birbirinden ayırmaktadır. Taklit davranışın aynı şekilde tekrarlanması, gözlem yoluyla öğrenme ise davranışın bilişsel süreçlerden geçirilerek, kişiye yarar getirecek davranışların ortaya çıkarılmasını anlatmaktadır²³⁵. Dolaylı öğrenme, insanlara davranışların öğrenilmesinde kolaylık sağlamaktadır. Bu şekilde kişinin, deneme-yanılma yolu ile yapacağı öğrenmede ortaya çıkabilecek hatalardan kaçınması sağlanır. Ayrıca dolaylı öğrenme kapasitesine sahip olan insan, çeşitli nedenlerden kaynaklı aşamayacağı sınırlılıklar sebebiyle erişemeyeceği bilgilerin kazanılmasını sağlar²³⁶.

1.3.6.5. Kendini Düzenleme Kapasitesi

Sosyal bilişsel bakış açısına göre insanlar kendilerini düzenleme kapasitesine sahiptirler. Davranışlarını kısmen beklentilerine göre düzenlerler. Olumlu sonuçlar yaratacak olan davranışları uygular ve kullanır, cezalandırıcı sonuçlar getirecek olanlardan ise uzak durulur. Sosyal bilişsel kurama göre pekiştirici otomatik olarak davranışı güçlendirmesinden ziyade, sonuç beklentisi ile çalışan bir güçlendirici unsurdur. Günlü hayatta, davranışlar çoğunlukla karışık etkiler yaratmaktadır. Davranışların sonuçları zaman içinde uzaklaşabilmekte, etkisini kaybedebilmektedir. Bu durum da yanlış değerlendirmelerin oluşmasına neden olabilmektedir. İnsanlar başkalarının deneyimlerini gözleyerek ve sonuçlarına bakarak kendilerini ayarlayabilmektedir. İnsan kendini düzenleme yeteneğini geliştirdikten sonra, kendine talepler, kılavuzlar, güdüler veya caydırıcı durumlar yaratabilmektedir²³⁷.

---

²³⁴ Albert Bandura, "Human Agency in Social Cognitive Theory", **American Psychologist**, Vol.44, No.9, (September 1989), pp.1175-1184.

²³⁵ Tuğba Yardımcı ve Hatice Mert, "İmplant Edilebilen Kardiyoverter Defibrilatörlü Hastaların Bakımında Sosyal Bilişsel Teori'nin Kullanımı", **Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi**, Cilt.12, Sayı.1, (2015), ss.28-29.

²³⁶ Bayrakçı, **a.g.m.**, s.201.

²³⁷ Bandura, *A Social Cognitive Theory of Personality*, pp.154,196.

İnsanlar üst bilişsel etkinliğe sahiptirler. Günlük hayatta, işlerinde düşüncelerini harekete geçirir, davranışlarda bulunurlar ve sonra bu düşüncelerin ve davranışların onlara ne kadar iyi hizmet ettiklerini analiz ederler. İnsanlar tahmini bir düşüncüyü zihinlerinde de yürütüp, sonra bilgi, düşünme becerileri ve eylem planlarının yeterliliğini değerlendirebilmektedir²³⁸. Kişi, kendisi ve davranışları hakkında öz eleştiride bulunmaktadır. Bu, gelecekte yaşanabilecek olumsuz durumların önünü keserken, olumlu durumların gerçekleşmesine yardımcı olmaktadır.

1.3.6.6. Öz Yeterlik

Öz yeterlilik, insanların motivasyon düzeyini, bir işe ne kadar çaba göstereceğini ve engeller karşısında ne yapacaklarını belirlemektedir. İnsanın bir işi gerçekleştirebilmesi hakkındaki yeteneklerine olan inancı, çabasıdır. Zorluklarla karşılaşan insanlar, yetenekleri konusunda kendilerinden şüphe duyduklarında çabalarını gevşetir ya da o işten vazgeçerler. Ancak yetenekleri konusunda güçlü bir inanca sahip olan insanlar zorluklar karşısında yılmadan daha gayretli bir şekilde çaba gösterirler. Öz yeterlilik, kişisel yeterlilik duygusudur. Öz yeterlilik inançları, bilişsel süreçlere dayanan karmaşık bir kişisel ikna süreci unsurudur. Kişinin fizyolojik durumu, kişisel deneyimler, sözel ikna ve kişinin belirli yeteneklere sahip olduğunu gösteren sosyal etki durumları, kişinin öz yeterlilik inancını etkilemektedir²³⁹.

Öz yeterlilik, insanın etkinliğini nasıl geliştirebileceği konusunda yönergeler sağlamaktadır. Algılanan öz yeterlik, kişinin var olan durumları yönetmesi için gerekli olan davranış kalıplarını planlamak ve yönetmek konusundaki yeteneklerine olan inançlarını ifade eder. Öz yeterliliği, dört ana etki biçimi oluşturur. Güçlü etki duygusunu yaratmanın en iyi yolunu ustalık deneyimleri oluşturmaktadır. Bir konuda ustalaşmış, başarılı olmuş kişiler, gelecekteki eylemleri konusunda güçlü öz yeterliliğe sahip olurlar. Başarısızlık gerçekleşmişse, kendilerine olan inançlarını kaybederler²⁴⁰.

Diğer bir etkili yöntem ise, sosyal modellerin deneyimleridir. Kişi kendisine benzeyen diğer kişilerin eylemleri ve sonuçları doğrultusunda, aynı etkileri kendilerinin de yaratabileceği inancını oluştururlar. İnsanlar, istedikleri yönde yeterliliğe sahip olan yetenekli

---

²³⁸ Bandura, *Human Agency in Social Cognitive Theory*, pp.1175-1184.

²³⁹ Bandura, *Human Agency in Social Cognitive Theory*, pp.1175-1184.

²⁴⁰ Bandura, *Self-efficacy in Changing Societies*, pp.5-8.

modeller ararlar. Bu modeller, bireye davranışları ve düşünme biçimleri ile gerekli beceri ve stratejileri öğretirler. Sosyal ikna ise, insanların inançlarını iyi yönde etkileyen diğer bir güçlendirici yoldur. Diğer insanlar tarafından bireye başarılı olabileceği yönünde ikna, teşvik ve övgüde bulunulması, bireyin öz yeterlilik inancını arttırmaktadır. Gerçekçi olmayan teşvikler, bireye zarar verebilmektedir. Psikolojik durumu geliştirmek, duygusal eğilimleri azaltmak gibi yollar da öz yeterlilik inancını etkilemektedir²⁴¹.

Öz yeterlilik inanışları, dört ana süreçte düzenlenir. İlk süreç olan bilişsel süreçte, kişi hedeflerini belirler, düşünce kalıplarını oluşturur. Daha sonra motivasyonel süreçte, kişi bazen dışarıdan gelen etkiler ile bazen de bilişsel olarak kendi kendini teşvik ederek güdülenir. Duygusal süreçte ise, kişi duygularını ayarlar. Kişinin baş etme yeteneklerine olan inançları zor durumlarda stres ve kaygı düzeyini arttırabilmektedir. Bu süreci iyi yönetenler bu duygularla baş edebilenlerdir²⁴². Son süreç olan denetim süreci, bireyin hayatında gerçekleşen olayların nedenlerine ilişkin algısını ifade etmektedir. Yaşanılan durumlar tesadüfi olarak mı, şans veya kaderin etkisi ile mi yoksa kişinin kendi kontrolü dahilinde içsel süreçler ile mi gerçekleştiği konusundaki algılarla ilgilidir²⁴³.

---

²⁴¹ Bandura, *Self-efficacy in Changing Societies*, pp.8-11.

²⁴² Bandura, *Self-efficacy in Changing Societies*, pp.5-11.

²⁴³ Arseven, **a.g.e.**, ss.67-70

2. BÖLÜM

KİŞİLERARASI İLETİŞİMDE NORMAL DIŞI DAVRANIŞLARIN GÖRÜNÜRLÜĞÜ VE SOSYAL ÖĞRENME KURAMI İLE İLİŞKİSİ

2.1. KİŞİLERARASI İLETİŞİMDE NORMAL DIŞI DAVRANIŞLAR

Sullivan, kişiliğin kişilerarası etkileşim ile oluştuğunu ve sosyal çevre içerisinde tekrarlanan kişilerarası davranış biçimleri ile tanımlanabileceğini, kişilerarası kişilik kuramı ile açıklamıştır. Bu kişilerarası etkileşimlerde ana güdüyü güven ve özsaygı oluşturmaktadır. Daha sonra Timothy Leary ise Sullivan'ın kuramını geliştirmiş ve güven ile özsaygı kavramlarına karşılık olan yakınlık ile baskınlık koordinatlarından oluşmuş bir döngüsel sistem içerisinde açıklamıştır. Yakınlık koordinatı, düşmanca-soğuk davranış ile arkadaşçası davranış arasındaki davranış değişikliklerini betimlerken, baskınlık ise baskın-kontrolcü davranış ile pasif-itaatkar davranış arasındaki davranış değişikliklerini betimler. Leary'nin bu döngüsel modeli daha sonra Miray Akyunus ve Tülin Gençöz tarafından "Kişilerarası Problemler Envanteri" adıyla Türkçeye uyarlanmış ve 64 maddelik kısa formu oluşturulmuştur. Bu envanter, kişilerarası problemlerin tanımlanmasını ve bu problemlerin sıklığının tespit edilmesini sağlamaktadır²⁴⁴. "Kişilerarası Problemler Envanteri", sekiz farklı kişilerarası problem alanını tanımlamaktadır²⁴⁵. Bunlar "baskın-kontrolcü", "kinci-benmerkezci", "soğuk-düşmanca", "sosyal çekinik", "hakkını- fikrini savunmayan", "yakın-itaatkar", "aşırı normal-fedakar", "instrusif-muhtaç" sekiz ayrı kategoriye ayrılmıştır.

Bu tezde ise belirtilen bu envanter üzerinden kişilerarası iletişimdeki normal dışı davranışları açıklamaya çalışılacaktır.

---

²⁴⁴ Miray Akyunus ve Tülin Gençöz, "Kişilik Bozukluğu İnanışlarının Kişilerarası Döngüsel Model Üzerindeki Temsili", **Türk Psikoloji Dergisi**, Cilt.31, Sayı.77, (2016), ss.2-3 .

²⁴⁵ Miray Akyunus ve Tülin Gençöz, "Kişilerarası Problemler Envanteri-Döngüsel Ölçekleri Kısa Formu Psikometrik Özellikleri: Bir Güvenirlilik ve Geçerlik Çalışması", **Düşünen Adam The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences**, Cilt.29, Sayı.1, (2016), s.37.

2.1.1. Baskın-Kontrolcü Davranış

Kişilerarası iletişimde bu davranış biçimini benimseyen kişiler, diğerlerine doğrudan ya da dolaylı olarak “ben senden üstünüm ve seni yönetebilirim, bana itaat et!” mesajı gönderirler. Leary, baskın-kontrolcü davranış biçimini kullanan kişilerin, kişilerarası kaygılarını gidermek için güç, başarı ve hırs araçlarını kullandıklarını belirtmiştir. Kişilerarası kaygıyı azaltmak için güç kullanma yolunu seçen kişiler, diğer kişilerden saygı, onaylanma ve ilgi beklemektedir. Liderlik ve kahramanlık gibi kavramları önemseyen bu kişiler, her türlü planlı davranışları ile hırs savaşına ve rekabete girmeye heveslidirler. Başkalarının onlara itaat etmesini ve boyun eğmesini isterler. Burada güç kavramı çeşitli şekillerde gerçekleşebilmektedir. En bilinen fiziksel güç dışında entelektüel güç de en yaygın güç eylemidir. Güçlerini yüksek bilgi donanımlarından alan bu kişiler, karşısındakini bilgileri ile ezmeye çalışmaktadır²⁴⁶.

Kişilerarası iletişimde hiyerarşik düzen doğrultusunda belirli durumlarda güç ilişkilerinin olması normal olarak kabul edilebilmektedir. Güç uygulamasının anormal sayıldığı durumlar, bu gücü uygulayanların aşırılığı ile gerçekleşmektedir. Aşırı otokratik davranışlar, gücü takıntı haline getirenler, zayıflıklarını gizlemek için bu yolu seçenler, abartılı bir şekilde güçlü ve mükemmeliyetçi davranışlar bu anormalliği açıklamaktadır. Bu kişiler, kişilerarası iletişimde kendilerini güvende hissedebilmek için, başkaları üzerinde korku ve tahakküm kurup, hayranlık uyandırmak istemektedir. Bu davranış biçimi, uyumlu ve pasif kişiler tarafından normal olarak karşılanabilmekte, bu kişiler ile işbirliği sağlanabilmektedir. Ancak iki güçlü davranış sergileyen kişi arasında güç savaşı ve diğer kişilerarası problemlerin gelişmesi muhtemeldir²⁴⁷.

Bireysel psikoloji ekolünün kurucusu Alfred Adler, insanların itici motivasyonlarının güç olduğunu söylemiştir. Bu motivasyon sağlanmadığında kişide “aşağılık kompleksi” oluşmaktadır. Kişi bu durumla başa çıkabilmek için “üstünlük kompleksi” geliştirir. Adler’e göre “üstünlük eğilimi, sosyal duygunun yetersizliği yüzünden başarısızlıkla karşılaşan bireyi, tehlikeli bölgeden uzaklaştırır.” Kişisel olarak üstünlük gösterme hali, kişilerarası işbirliğini yok etmektedir²⁴⁸. Adler’ e göre gerçekleştirilen bütün eylemler, yaşamdaki engeller üzerinde

---

²⁴⁶ Leary, a.g.e., pp.323-330.

²⁴⁷ A.g.e., pp.323-330.

²⁴⁸ Adler, a.g.e., ss.26-27.

üstünlük kurmak ve aşağılık duygusundan kurtulmak için yapılmaktadır. Eric Fromm ise, insanların güçlü olabilmek için güçlü olanların yanında yer almaya çalıştıklarını ya da kendileri diğerleri üzerinde baskı kurarak güçlü olmaya çalıştıklarından bahseder²⁴⁹.

Karen Horney de bazı insanların sevilme, şefkat görmek, onaylanmak gibi gereksinimleri karşılayabilmek ve kişilerarası endişelerini giderebilmek için başvurulan yol güç kazanma yoluna başvurduğunu belirtir. Güç unsuru bazen saygı kazanma bazen mal-mülk edinme ve bazen de fiziksel güç olarak ayırım göstermektedir. Kültürel etkenler de bu gücün algılanmasında önemlidir. Sevgi ve onaylanma görebilmek için güce başvurmak insanlar ile ilişki içerisine girmeyi sağlarken, güçlü olmak, saygınlık kazanma ve mülk edinme çabaları kişiyi diğerlerinden uzaklaştırmaktadır. Horney'e göre güç ile ilişkili nevrotik çabalar sadece kişinin endişeye karşı geliştirdiği bir savunma yöntemi değil, aynı zamanda baskıladığı düşmanlık duygusunun aktarabileceği bir kanal görevi yaptığını da belirtir. Kişi düşmanlık duygusunu diğerlerine, onlar üzerinde tahakküm kurarak, onları küçük düşürerek ve bazı şeylerden yoksun bırakarak yansıtabilir²⁵⁰.

Gücü elinde bulunduran yani başka bir deyişle mutlak erk sahibi olan kişi, kendini dünyanın merkezinde düşünerek, kendini üstün görür. Bu özellikleriyle narsistik kişi ile ortak bir yöne sahiptir. Ancak Narsistik kişi, güç sahibi olana kıyasla daha manipülatif, insanları daha değersiz gören bir yapıya sahiptir. Güç sahibi olan kişi, narsist kişi gibi çevresindekileri yok etmek, aşağılamak istememektedir. Kişi aslında tamamen güçsüz ve zayıf gözükmemek için bu davranışı geliştirir. Ayrıca hatalarının görülmesinden, suçlanmaktan ve eleştirilmekten nefret etmektedirler²⁵¹. Bu kişiler için hayattaki en önemli nokta güçtür. Bu sebeple insanları da güçlü olanlar ve zayıf olanlar olarak iki şekilde algırlar ve güçlü olan insanlara hayran olurlar. Zayıf kişiler onlar için aşağı, aciz kişilerdir. Bu durum bazı kadınların güçlü erkek isteme durumları ile örneklendirilebilmektedir. Güçlü erkek, bazı kadınlar için kahramandır²⁵².

Güç konusu kişilerarası iletişimde önemli ve iletişimin gelişimini etkileyici bir unsur olmakla birlikte, sosyal psikoloji alanında ilişkiler ve sosyal etkiler konusunda işlenen bir konudur. Gücün kime ait olduğu, kişiler birbirleri üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğu ve

---

²⁴⁹ Burger, a.g.e., ss.151-183.

²⁵⁰ Horney, *Ruhsal Çatışmalarımız(Yapıcı Bir Nevroz Teorisi)*, ss.161-164.

²⁵¹ Pascale Chapaux- Morelli ve Pascal Couderc, **İkili İlişkilerde Duygusal Manipülasyon: Narsist Bir Partnerle Yüzleşmek**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2011, ss.75-77.

²⁵² Karen Horney, **Çağımızın Tedirgin İnsanı**, İstanbul: Tur Yayınları, 1980, ss.164-166.

istediklerini yaptırabilecek mutlak güce sahip olmaları gibi konular incelenmektedir. Özellikle otorite ve sosyal etki kavramları ile birlikte incelenmektedir. Otorite, gücü yasal, sosyal ya da geleneksel kurallar içerisinde kullanmaya hakkı olan kişi veya kişileri ifade etmektedir. Otoritenin kimin elinde bulunduğu ve iletişimin sürecini nasıl etkileyeceğin iletişimin biçimine göre şekil almaktadır²⁵³.

Sosyal psikoloji literatüründe gücün ceza gücü, ödül gücü, otorite gücü, bilirkişi gücü, karizma gücü olmak üzere beş temel kaynağından bahsedilmektedir. Bu kaynaklardan biri olan ceza gücü korku üzerine sayalıdır. Psikolojik ya da fiziksel her türlü tehdit ve korku unsuru bu noktada önemlidir. Ödül gücü ise ceza gücünün tam tersi, kabul görme ve onaylanma sağlanarak ödül verilmesi ile gerçekleşmektedir. Otorite gücü, resmi bir otorite konumunu vurgular. Bilirkişi gücü, herhangi bir konuda bilgi sahibi olan kişinin gücünü anlatır. Son olarak karizma gücü ise, sözünün dinlendiği, kişiler arasında saygı göre kişi veya kişilerin gücünü temsil eder²⁵⁴.

Kişilerarası iletişimde gücü elinde bulduran kişi, etkileşimin başlatılıp başlatılmayacağına, iletişimin amacının, içeriğinin ve iletişimde bulunan kişilerin rollerinin ne olması gerektiğine karar verir. Güç ilişkisi, iki ya da daha fazla kişinin birbirlerinin davranışlarını ve düşüncelerini kontrol edebilmeleridir. Belli bir kaynağına sahip olmayan kişi güçlü olana bağımlı olur²⁵⁵.

2.1.2. Kinci-Benmerkezci Davranış

Kişilerarası iletişimde kinci-benmerkezci davranış biçimini benimseyen kişiler, narsist kişileri oluşturmaktadır. Bu kişiler kendini beğenmiş, soğuk, bencil ve sömürücü bir sosyal rol içindedirler. Özgüvenleri yüksek ve bağımsız olmaya yatkın bu kişiler, diğerlerine üstünlüklerini belirten iletiler gönderirler. Bu kişiler için kişilerarası kaygıyı azaltmanın ve benlik saygısını kazanmanın yolu narsistik göstergelerdir. Baskın-kontrolcü kişilerden farklı olarak, kinci- benmerkezci davranış sergileyen kişiler, diğer kişilerle aralarına mesafe

---

²⁵³ Sakallı, **a.g.e.**, ss.86-89.

²⁵⁴ **A.g.e.**, ss.86-89.

²⁵⁵ Jens Allwood, Power and Communication, Allwood and Ljung (Ed.),University of Stockholm, Dept of English, 1980, pp.1-10.

koymayı tercih ederler ve diğerlerinde kıskançlık ve aşağılık duygularını kışkırtırlar. Zayıf görünmek bu kişiler için tehlikeli ve aşağılayıcı bir durumdur²⁵⁶.

Narsistik davranış, kişiye öz-onay şeklinde bir ödül verebilir. Kişi kendine hayran, güvenliğini bağımsızlığına dayandırmış ve diğer kişileri aşağılayarak kendisini yüceltmıştır. Benmerkezci kişi, diğerlerini yönetmek, istediği yönde manipüle etmek ister. Bu da olumsuz bir iletişim biçiminin oluşmasına neden olur. Bu davranış şekli kişiler arasındaki iletişimde kıskançlık ve güvensizlik gibi duygular yaratmaktadır²⁵⁷.

Freud, 1914'te ilk olarak "Narsisizm Üzerine Bir Giriş" adlı makalesinde ego idealini kullanmış ve çocukların narsistik mükemmeliyetliklerini ebeveynlerine yansıtarak oluşturduklarını belirtmiştir. Daha sonra bu kavram değiştirilerek süperego ile açıklanmıştır. Freud'a göre çocuklar büyümeyi oyunlarında oynamakta ve oyunlarında yetişkinlerin hayatlarını taklit etmektedir. Freud narsisizmi açıklarken, bireyin cinsel dürtülerini önce kendine yansıtarak kendisini sevgi nesnesi haline getirdiğinden ve sonra da başka insanları sevgi nesnesi olarak seçtiklerinden bahseder. İnsanlar ilk önce kendilerini Tanrı gibi görürler. Daha sonra kendilerinin küçük bir varlık, birer ölümlü olduklarını kabul ederler. Narsistik insanın kendini koruma içgüdüsünün, kişinin bencilliğinin, libidal bir tamamlayıcısıdır. Kişi, sahip olduğu ben libidosu ile nesne libidosu arasında değişim yaratır. Biri yükseldiğinde diğeri düşmektedir. Örneğin, kişi aşık olduğunda ben libidosu düşer, nesne libidosu yükselir²⁵⁸.

Eric Fromm ise, Freud'un düşüncelerinin bir kısmına katılmış ancak, narsisizmi libido ile açıklamanın sınırlandırmaya neden olduğunu belirtmiştir. Fromm'a göre kişi mutlak bir narsisizm içerisinde doğar ve zamanla dış dünyayı tanımaya başlar. Dış dünyadaki nesnelere, kendisi dışındaki nesnelere olarak algılaması aylar sürmektedir. Dış dünyanın yasalarına maruz kaldıkça istemeden de olsa düşüncelerinde değişim oluşur ve başlangıçtaki narsisizmi nesne sevgisine dönüştür²⁵⁹. Horney ise, benlik şişmesi olarak da adlandırılabilir narsisizmi, çocukluk döneminde bozulan ilişkiler ile açıklamıştır. Bir çocuğun diğer insanlarla yabancılaşması üzüntü ve korku ile pekiştirilmişse narsisizmin çıkması olasıdır. Bu kişilerin

---

²⁵⁶ Leary, a.g.e., ss.332-340.

²⁵⁷ A.g.e., ss.332-340.

²⁵⁸ Sigmund Freud, **Narsisizm Üzerine ve Schreber Vakası**, 4. Basım, Metis Yayınları, Kasım 2012, ss.9-26.

²⁵⁹ Eric Fromm, **Şiddetin ve Sevginin Kaynağı**, Yurdanır Salman ve Nalan İçten(çev.), 5. Basım, Payel Yayınları, 1990, ss.62-64.

diğer kişilerle duygusal olarak bağ kurması zordur ve bu kişiler, sevme becerisini yitirdiği için boşluk yaşamaktadır. Narsisizm aslında kişinin kendini sevmesi değil, kişinin kendine yabancılaşmasıdır. Çünkü kişi kendine sevgi duyulmayan ortamda, beğeni toplayarak bu boşluğu gidermeye çalışır²⁶⁰.

Narsisizm, ben merkezli ile eş anlamlıdır. Literatürde bazı davranışsal özelliklere sahiptir. Bunlar kendini beğenme ve ego şişkinliği ile ifade edilen büyüklük, her konuda yetkin olduğuna inancı ifade eden sınırsız güç, başarı ve güzellik hayalleri, gösteriş içerisinde bulunmasını ve dürtülerine engel olamamasını ifade eden göstermecilik, eleştiriye duyarlılık ve kişilerarası iletişimde bozulmalar olarak sıralanmaktadır. Empati, benlik saygısı, dışa dönüklük, baskınlık ve bencillik gibi kavramlarla açıklanmaya çalışılmıştır. Bu kişiler empatiden yoksundurlar. Ayrıca başka tanımlamalarda güç, üstünlük, teşhircilik, kibir, sömürü ve kendine yeterlilik kavramları ile açıklanmıştır²⁶¹.

DSM-IV Tanı Ölçütleri Başvuru El Kitabı'na göre narsisizm tanımlanmıştır. Bu tanıya göre; kişinin kendisini çok önemli olarak görmesi, yeteneklerini abartılı bir şekilde ortaya koyması, sınırsız başarı, güzellik, zeka ile ilgili konularla ilgilenilmesi, sadece üstün yeteneklere sahip kişilerle anlaşabileceğine inanılması ve bu kişilerle arkadaşlık kurulması, çok beğenilmek istenmesi, her konuda hak sahibi olduğuna inanılması, kişilerarası ilişkilerin kişisel çıkarlar için kullanılması, kişilerin kişisel amaçlar için manipüle edilmesi, empati duygusundan yoksun olunması, başkalarının kıskanılması ve kişinin kendisinin kıskanılır biri olduğuna inanılması ve kendini beğenmiş, küstah tutumların sergilenmesi gibi davranışlar narsisizmin varlığını belirtmektedir²⁶².

2.1.3. Soğuk-Düşmanlık Davranış

Kişilerarası iletişimde soğuk-mesafeli davranış biçimi, soğukkanlılık, cezalandırıcılık ya da sadizm gibi kavramlarla incelenir. İnsan davranışının korkutucu ve yıkıcı yönüne vurgu yapılmaktadır. İşbirliğinden uzak, düşmanca duygular içerisinde, olumsuz bir kişilerarası iletişim biçimi bu başlığın konusudur. Fiziksel, ahlaki ya da sözlü araçlarla tehdit eden, korku

---

²⁶⁰ Geçtan, a.g.e., s.270.

²⁶¹ Peter M.Bradlee ve Robert A.Emmons, "Locating narcissism within the interpersonal circumplex and the five-factor model", *Personality and Individual Differences*, Vol. 13, Issue 7, (July 1992), ss.821-830.

²⁶² Amerikan Psikiyatri Birliği, *DSM – IV Tanı Ölçütleri Başvuru El Kitabı*, Ertuğrul Köroğlu(Çev), Ankara: Hekimler Yayın Birliği, 1994, s.248.

veren antisosyal kişiliğe sahip bireyler bu davranış şeklini kullanırlar. Bu davranış biçimi kişinin, kişilerarası kaygılarını azaltmak için seçtiği en tehlikeli yoldur. Kişi etrafındakilere “ben tehlikeli ve korkutucu bir insanım” mesajını vermektedir. Kendisine olan saygısını, diğerleri üzerinde korku hisleri yaratarak elde eden ve sadist olarak nitelendirilen bu kişiler, alaycı, yıkıcı, tehdit edici eylemlerde bulunarak güç kazanmayı amaçlarlar. Sosyopat, psikopat ya da antisosyal kişiliğe sahip bu kişilerin kişilerarası iletişimdeki bu davranışları diğer kişiler tarafından öfke, güvensizlik, korku ve suçluluk duygularını çeker. Ceza ve yıkıcı davranışlar, kişilerarası iletişimde en etkili araçlardır. Korkunç bir saygı ve küskün bir teslimiyet duygusu yaratırlar. İnsanları aşağılamak, küçük düşürmek, toplumsal normlara uymamak bu konunun davranış biçimleridir²⁶³.

Saldırganlık, bir kişinin bir başka kişiye ya da kişilere fiziksel, duygusal veya psikolojik anlamda zarar vermeyi amaçlı gerçekleştirdiği eylemlere denilmektedir. Yani bu tanımdan yola çıkarsak, davranışın saldırganlık olarak nitelendirilebilmesinde kişiye zarar verme niyeti önem taşımaktadır. Saldırgan davranışlar, doğrudan ya da dolaylı, sözel ya da sözsüz iletişim yoluyla, düşmanca ya da savunma amaçlı olabilmektedir²⁶⁴. Terry Eagleton “Kötülük Üzerine Bir Deneme” adlı kitabında bir eylemin kötü olarak nitelendirilmesi, kişilerin ya da toplumun onu nasıl algıladığına bağlı olarak değişim gösterdiğini belirtmektedir. Ona göre insanın içinde kötülük olduğu için kötülük yapmaktadır. İnsanlar psikolojik veya sosyal şartlar altında hareket eden otonom varlıklar değildir²⁶⁵.

Horney saldırgan insanların, herkesi düşman olarak algıladığını belirtir. Saldırgan insan için hayat, bitmek bilmeyen bir kavgadan ibarettir. Saldırgan tutumlar çoğu zaman açıkça görülebileceği gibi, bazı zamanlarda “maske” ardından da gerçekleşebilmektedir. Horney, bu tutumu “Makyavellice” bir tutum olarak görmektedir. Saldırgan tutum, bu kişiler için bir güç kazanım yoludur. Başkalarını kullanma, onları dolandırma, zarar verme, yıpratma, kendi çıkarı için kullanma görülmektedir. Ayrıca Horney bu kişilerin mükemmel bir görünüm yaratma ve üstün yeteneklere sahip olma gayreti içinde olduğunu da belirtmektedir²⁶⁶. Horney’e benzer görüşlere sahip olan Eric Fromm da saldırgan ya da sadist olarak

---

²⁶³ Leary, a.g.e., pp.341-350.

²⁶⁴ Bozkurt Koç, “Kişilerarası İlişki Tarzlarının Saldırganlık ile İlişkisi”, **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi**, Cilt.4, Sayı.3, (2014), s.63.

²⁶⁵ Terry Eagleton, **Kötülük Üzerine Bir Deneme**, Şenol Bezci(çev.), İstanbul: İletişim Yayınları, 2011, ss.8-15.

²⁶⁶ Horney, **Ruhsal Çatışmalarımız(Yapıcı Bir Nevroz Teorisi)**, ss.160-170.

nitelendirebileceğimiz bu kişilerin aslında kendilerini güçsüz ve yetersiz olarak algıladıklarından dolayı bu yola başvurduklarını söylemektedir. Öç duygusu ve kinlenme gibi dışsal bir itici güç ile hareket etmektedirler. Fromm'a göre öldürme, yıkıcılığın en etkili dışavurumudur. Ayrıca Fromm, sadist kişilere ait özellikleri sıralamıştır. Buna göre ilk olarak bu kişiler kendilerini yaşamın efendisi olarak görmektedirler. Kötücül eylemlerini ise güçlü insanlara değil, güçsüz ve aciz kişilere uyguluyorlar ve bu şekilde daha çok haz duyarlar. Güçlü insanlar onlar için hayranlık uyandırır ve bu kişilere taparlar. Ayrıca sadist kişiler yaşamdan korkmaktadırlar²⁶⁷.

Soğuk ve düşmanca davranış biçimi çeşitli şekillerde görülebilmektedir. Bu davranışlardan birisi göstermeciliktir. 1877 yılında Fransız nörolog Laseque tarafından ilk kez tanımlanan göstermecilik, ani ve takıntılı bir şekilde ortaya çıkan ve kişinin cinsel organının diğer kişi veya kişilere gösterilmesi ya da kişinin bu dürtüsüne engel olamaması şeklinde açıklanmıştır. Göstermecilik daha çok erkeklerde görülmektedir. Göstermeci kişi bu eylemini genellikle yabancıların olduğu bölgelerde gerçekleştirmektedir²⁶⁸. Göstermecilik DSM- IV Tanı Ölçütleri Başvuru El Kitabında tanımlanmıştır. Kitapta göstermecilik, “en az 6 aylık bir süre boyunca, kişinin genital organlarını, bunu beklemeyen bir yabancıya göstermesi ile ilgili yoğun, cinsel yönden uyarıcı fantezilerinin, cinsel dürtülerinin ya da davranışlarının yineleyici bir biçimde ortaya çıkması” olarak belirtilir²⁶⁹.

Diğer görülen bir davranış biçimi de obsesif ilişkisel saldırı ve takipçiliktir. Obsesif ilişkisel saldırı, bir kişinin, bir başka ilişki arzulayan tanıdık ya da yabancı bir kişi tarafından fiziksel ya da sembolik olarak mahremiyetine saldırılması, istenmeyen takip ve istilasıdır. Burada gelişen kişilerarası iletişim şekli istenmeyen ve olumsuz şekilde görülmektedir. Takip eden kişi, daha çok bağlantı kurmak, samimiyet içinde olmak ve kişinin peşinden koşmak istemekte, mağdur ise eş zamanlı olarak takipçiden uzaklaşmak ve özgürlüğünün sağlanmasını istemektedir. Bu davranışların çoğu hastalıklı ve takıntılı şekilde gerçekleşir. Takipçinin eylemleri sonuç alamadıkça zaman içerisinde daha çok artmaktadır. Bu eylemler fiziksel, psikolojik veya sembolik olarak gerçekleşmektedir. Stalking yani takipçilik ise obsesif ilişkisel saldırının daha ağır bir formunu oluşturmaktadır. Takipçilik, “ kişinin, bir

---

²⁶⁷ Eric Fromm, **İnsanda Yıkıcılığın Kökenleri 2.cilt**, Şükrü Alpagut(çev.), 2. Basım, Payel Yayınları, 1995, ss.20-38.

²⁶⁸ Geçtan, **a.g.e.**, s.229.

²⁶⁹ Amerikan Psikiyatri Birliği, **a.g.e.**, s.211.

başka kişinin güvenliğini tehdit eden iradeli, kötü niyetli ve tekrarlanan taciz davranışı” şeklinde tanımlanır. Takipçilik bir dizi eylemden oluşan suç eylemidir. Buna, çiçek göndermek, aşk mektupları yazmak örnek verilebilir²⁷⁰.

Obsesif ilişkisel saldırı çeşitlerinden biri de karşılıksız aşk sendromu olan erotomanidir. Hastalıklı düşüncelere sahip bu erotomanik kişiler, bir başka kişinin kendisini tutkuyla sevdiğine dair sanrılar geliştirirler. Bu tip kişileri çoğunlukla kadınlar oluşturmaktadır. Bu kurbanlarını genellikle yüksek sosyal ve ekonomik statüdeki kişiler arasından seçerler. Ayrıca bu kişiler çoğunlukla evlidirler ve ulaşılamazlardır. Kurbanın her davranışı olumsuz olsa dahi aşkın bir göstergesi olarak kabul edilmektedir²⁷¹ Erotomaniye katkıda bulunan iç faktör bulunmaktadır. Birincisi, takipçilerin benmerkezci olma eğilimi göstererek sadece kendi duygularına odaklanmalarıdır. İkincisi, takip eden kişinin kendi davranışlarının uygunluğunu rasyonalize ettiğiidir. Üçüncüsü ise, takipçilerin ısrarlı davranışını kültürel etkilerin teşvik ettiğiidir²⁷².

Dedikodu ise diğer bir düşmanca davranış şeklidir. Bir kişinin arkasından onu çekiştirerek veya kınayarak konuşma şekline dedikodu denmektedir. Dedikoduyu bazen gerçeğe dayanan bazen ise gerçek dışı bilgiler oluşturmaktadır. İnsanların özel yaşamlarını konu almaktadır. Dedikodu insanların formel iletişim kanallarını kullanarak birbirleri hakkındaki boş çekişmeleri şeklinde de açıklanabilmektedir²⁷³.

Diğer bir düşmanca davranış şeklini ise cinsel saldırılar oluşturmaktadır. Cinsel saldırı biçimleri, cinsel istismar, cinsel taciz ve tecavüzü oluşturmaktadır. Cinsel taciz, cinsel içerikli ve istenmeyen her türlü sözlü ya da fiziksel davranışı içerir. Cinsel istismar, yetişkinlerden ve çocuklardan cinsel yönde faydalanma olarak açıklanır. Tecavüz ise, istenmeyen ve zoraki gerçekleşen cinsel birleşmeyi ifade etmektedir. Çoğu tecavüz olayı planlı olarak gerçekleşmektedir. Araştırmacılar tecavüz eden kişileri dört şekilde sınıflandırır. İlki kadınlardan nefret eden saldırgan tiplerdir. İkincisi sosyopatik olan ve kadını sadece cinsel nesne olarak gören kişilerdir. Üçüncü tipler ise, kadınların giyimine göre kendilerinde tecavüz hakkını gören kişilerdir. Dördüncü son tipler ise, erkekliğini kanıtlamaya

---

²⁷⁰ Cupach, **a.g.e.**, pp.233-244.

²⁷¹ Volkan Topçuoğlu, Sefa Sarıbeyoğlu ve Esat Göktepe, “Bir Olgu Dolayısıyla Erotomani Kavramının Gözden Geçirilmesi”, **Düşünen Adam**, Cilt.10, Sayı.3, (1997), s.61.

²⁷² Cupach, **a.g.e.**, pp.244-246.

²⁷³ Başak Solmaz, “Söylenti ve Dedikodu Yönetimi”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı.16, 2006, ss.566- 568.

çalışan, genelde utangaç ve çekingen tavırlarda bulunan kişilerdir²⁷⁴. Tecavüz üzerine yapılan araştırmalarda, insanların %10'dan fazlası kadınların görünümüleri, gece yalnız başına sokakta bulunmaları gibi durumların erkekleri kızkırtabileceğine inanmaktadır. Mağdurun sözel veya sözel olmayan her direnişi tecavüzü doğrulamaktadır. Ayrıca mağdur kişi fiziksel ve psikolojik olarak yara almaktadır²⁷⁵.

2.1.4. Sosyal Çekinik Davranış

Kişilerarası iletişimde sosyal çekinik davranış biçimi güvensizlik ve isyan durumları ile ele alınmaktadır. Bu davranış biçiminde kişiler, küskünlük ve yoksunluk tutumları sergilerler. Kendileri ve diğer kişiler arasında mesafe kurarak, kişilerarası endişelerini gidermeye çalışırlar. Çoğu sosyal çekinik kişi iletişim kurmaktan kaçınmaktadır. Bu kişilerin sosyal çekinik davranış göstermesinin temelinde geçmişteki ilişkilerinde yaşadığı hayal kırıklıkları ve stresli durumlar yer almaktadır. Yaşanılan bu durumlar kişinin diğerlerinden uzaklaşmasına, uyumsuz davranmasına, güvensizlik duymasına ve işbirliğini tolere edememesine yol açmaktadır. Ayrıca bu davranış şekli kişiye rahatlık, bireysellik, özgürlük, bağımsızlık ve stresten uzak bir güven ortamı gibi ödüller sunmaktadır. Kişi hayatın sürprizlerine karşı korunmaktadır. Şüphelidir ve isyankar yaklaşım sürerler²⁷⁶.

Bu davranış şekli diğer kişiler tarafından olumlu şekilde karşılanmaz ve güvensiz, düşmanca yaklaşımı çeker. Bu da kişinin diğerlerinden ayrılmasına, izole bir hayat sürmesine ve de yabancılaşmasına yol açar. Uyumlu davranış gösteren kişiler, sosyal çekiniklerden rahatsız olmaktadır. Karşılıklı ilişki ilkesi gereğince bu davranışlar iç karartıcı sonuçlarla, düşmanlıkla sonuçlanmaktadır. Ancak bazı kişiler yakın ilişki kurarak sosyal çekinikleri kazanmaya çalışabilir. Bu durum, sosyal çekiniklerin tutumlarının gevşemesini sağlayabilmektedir²⁷⁷.

Sosyal çekinik davranış, psikiyatri literatüründe kişilik bozuklukları içerisinde şizoid kişilik bozukluğunu karşılamaktadır. Ayrıca paranoid kişilik bozukluğu da sosyal çekiniklerin şüpheli özellikleri ile eş düşebilmektedir. DSM – IV Tanı Ölçütleri Başvuru El Kitabı'na göre

---

²⁷⁴ Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı*, ss.467- 468.

²⁷⁵ Brian H. Spitzberg, "Sexual Coercion in Courtship Relations", Brian H. Spitzberg(Ed.), **The Dark Side of Close Relationship** içinde (179-233), Lawrence Erlbaum Associates, Inc., 1998, p.182.

²⁷⁶ Leary, **a.g.e.**, ss.269- 280.

²⁷⁷ **A.g.e.**, ss.269- 280.

şizoid kişilik bozukluğuna sahip kişiler, “sürekli, toplumsal ilişkilerden kopma ve başkalarıyla birlikte olunan ortamlarda duyguların anlatımında kısıtlı kalma” davranışı göstermektedir. Ailenin bir üyesi gibi davranmaz ve onlarla yakın ilişkilere girmek istemezler. Karşı cins karşı cinsel eğilim pek görülmemektedir. Yakın arkadaşları bulunmamakla birlikte, duygusal küntlük, soğukluk ve kopukluk görülmektedir. Paranoid kişilik bozukluğu ise, “başkalarını davranışlarını kötü niyetli olarak yorumlayıp sürekli bir güvensizlik ve kuşkuculuk gösterme” şeklinde kendini göstermektedir²⁷⁸. Bu davranış şekli sosyal fobi ile karşılaştırılmamalıdır. Sosyal fobisi olan kişiler, kişilerarası iletişim sürecinde duygularını yönetemeyen ve iletişim kurmaktan çekinen kişilerdir. Başkaları tarafından yargılanmaktan endişe duyarlar. Bu da bu kişilerin yalnızlaşmasına yol açar²⁷⁹.

Sosyal çekinik kişiler, iletişim kurmak için başkalarına ihtiyaç duymazlar ve bu sebeple tek başlarına bir hayat sürerler. Başka insanlarla iletişim halinde iken kendilerini rahat hissedemezler ve göz teması kuramazlar. Diğerlerinin yanında kimi zaman ciddi bir görünüm içinde, kimi zaman korku duyma ve kimi zaman aldırılmaz bir tutum içinde olabilirler. Çekingen bir yapıya sahiptirler ve başkalarının duygularını anlayamaz, empati kuramaz, ortak ve derin bir duygusal ve fikrîsel düzlemde bir araya gelemezler. Grup içerisindeki etkileşimleri de azdır. Mecburen iletişim kurmak zorunda oldukları resmi kurumlarda, sosyal alanlarda veya topluluklarda formalite gereği, formel bir iletişim kurarlar²⁸⁰.

Eugen Bleuler tarafından 1908 yılında ilk kez “şizoid” terimi kullanılmıştır. Şizoid Bleuler’e göre, “iç dünyasına yönlendiren, kişiliğin doğal bir bileşeni” şeklinde açıklanmıştır. Şizoid kişiler, sessiz, çekingen, şüphe duyan ve hassas kişileri oluşturmaktadır. Sosyal ilişkiler ve iletişim kurma kapasitesinde yetersizlik ve içsel bir eksiklik şeklinde görülmektedir. Şizoid kişilik bozukluğu, çekingen kişilik ile benzer özelliklere sahiptir. Her ikisinde de sosyal ilişkiler ve kişilerarası iletişimde zorluklar görülmektedir. Ancak çekingen kişilerde şizoid kişilerin aksine sosyal ilişki kurmak için gerekli kapasite ve iletişim kurmak için istek mevcuttur. Ancak fobik özellikler nedeniyle iletişim kurmaktan uzak durmaktadırlar. Guntrip, şizoid kişiliği, içe yönelme, çekilme, kendi kendine yeterlik, yalnızlık gibi özellikler

---

²⁷⁸ Amerikan Psikiyatri Birliği, **a.g.e.**, ss.242-243.

²⁷⁹ Yıldız Burkovik, **Sosyal Fobi**, İstanbul: Timaş Yayınları, 2011, s.29.

²⁸⁰ Sevilay Zorlu, “Şizoid Kişilik Bozukluğu”, Ocak 2012, https://www.tavsiyedyorum.com/makale_8157.htm (Ocak 2019)

ile açıklamıştır. Kısacası, şizoid kişiliğin oluşmasında travmatik durumlar sonucu ayrışma ve bireyselleşme süreci yaşanmaktadır²⁸¹.

Bu tip kişiler sosyal etkileşimden uzak, kişilerarası temasları az ve yüzeysel şeklindedir. Öfke, kaygı, nefret herhangi bir duygu göstermezler. İnsanlara karşı ilgisiz ve soğuk görünürler²⁸². Şizoid kişiler, sürekli terk edilme korkusu yaşamaktadır. Sevgi duygusu onlar için başkaları ile iç içe girip kendi kimliklerini yitirdikleri bir süreci ifade etmektedir. Şizoid kişiler iletişim kurarken kendi benliklerini maskeleyip, yapay benliklerini kullanmaktadırlar²⁸³.

2.1.5. Hakkını-Fikrini Savunmayan Davranış

Kişilerarası iletişimde hakkını- fikrini savunmayan davranış biçimini uygulayan kişiler, karşı tarafa “ben zayıf, güçsüz bir insanım.” Mesajını verirler. Bu davranış kişilerarası kaygıyı önlemenin yanı sıra, egoyu savunma işlevi de görür. Kendini küçülten kişiler, başkalarından cezalandırıcı ve üstünlük tepkilerini çeker. Bu kişiler, üstünlük tutumu içerisinde olan kişilerin, küçük görücü ve sömürücü iletişim içinde davranmasına neden olurlar. Narsisizm ve cezalandırıcı düşmanlık da bu alan içindedir. Bu davranış şeklinde kişi, kendini geri plana atar, kendini küçültür ve bu şekilde üstün de olabilmektedir. Yani hüznü, suçlu, çekingen ve zayıf davranan kişi, başkalarına çeşitli miktarlarda hor görme eğilimine sahip olacaktır. Kişilerarası iletişimde kendini küçülten ve bağımlı özellik gösteren kişiler, depresyon, kaygı ve suçluluk duyguları yaşarlar. İletişimde aktif değildirler ve özgüvenleri düşüktür. İletişimde bir sorun olduğunda kendilerini sorumlu tutarlar ve “ben değersizim”, “ben aşağıyım” gibi söylemlerde bulunurlar. Bu davranış biçimi psikopatolojik açıdan saplantılı nevroz davranışlarında görülmektedir²⁸⁴.

Alfred Adler, bu kendini aşağılama davranışını, “aşağılık kompleksi” ile açıklamıştır. Adler’e göre, insanoğlu ilk olarak bebeklik döneminde yetersizlik duygusunu gösterir. Bebekler bu yetersizlik duygusunu, hayati isteklerinin gerçekleştirilmesi için yapmaktadır. Aşağılık duygusu, insanların inançlarında kişisel ödünleme yaratır. Hayatın acıklı, tehlikeli

---

²⁸¹ Özgür Öner ve H. Hüseyin Özsan, “Şizoid Kişilik Bozukluğu”, *Türkiye Klinikleri J. Psychiatry*, Cilt.3, Sayı.1, ss.3-33.

²⁸² Ergun, Kütürk ve Coştur, *a.g.e.*, s.112.

²⁸³ Geçtan, *a.g.e.*, s.263.

²⁸⁴ Leary, *a.g.e.*, pp.282 -290.

güç yönleri, endişeler, tehlikeler, sosyal zorlamalar, hayal kırıklıkları, utanma gibi ruh halleri aşağılık duygusunun dinamik bir şekilde kendini gösterdiği alanlardır. Aşağılık duygusu, nevroza, psikoza ve mazoşist duruma yol açmaktadır. Aşağılık duyguları düşünme şeklinde, düşüncelerde ve davranışlarda kendini belli etmektedir. Sıkıntı, utangaçlık ve kötümserlik gibi karakter özellikleri görülmektedir. Aşağılık kompleksi, kişilik yetersizliğidir. Adler'e göre aşağılık kompleksi, çocukluk döneminde yetiştirilme biçimine göre gelişir²⁸⁵.

Karen Horney ise nevrozu insanların kaygı yaratan durumlardan kaçınması olarak görmüş ve bu uysal tip, saldırgan tip ve insanlardan uzaklaşan tip olmak üzere üç tipte incelemiştir. Uysal yani boyun eğmeci tip, insanlara yönelen kişidir. Bu tanımdaki kişiler "belirgin bir sevecenlik ve onaylanma ihtiyacı içinde, bütün yaşam beklentilerini onun için yerine getirecek ve iyiye ya da kötüye bütün sorumluluğu üstlenecek" bir eş, arkadaş, sevgili ya da ebeveyn aramaktadır. İnsan yakınlığına yönelik bir arzu, ait olma isteği mevcuttur. Bu nevrotik kişilerin öz saygısı, başkalarının onu onaylaması ya da ayıplaması ile oluşur ve değişim gösterir. Bu sebeple bu kişilere yönelik herhangi bir iletişimsel reddediş acılı bir durumu oluşturmaktadır. Terk edilmek, eleştirilmek ve reddedilmek bu kişiler için korkutucu durumlardır. Uysal tipteki kişilerin, nevrozlu durumlarını hoş görecektir bir eş bulmaları, onların çektikleri sıkıntıların giderilmesinde etkili olmaktadır²⁸⁶.

Bu kişiler pasif ve itaat etmeye eğilimli kişilerdir. Kendi haklarını aramazlar. Başkalarının tahakkümü altına kolaylıkla girebilirler. İtaat yük güç veya konuma sahip kişilerin emirlerini yerine getirmeyi ifade etmektedir. Kişi emrini yerine getirdiği kişinin davranışının doğruluğunu kabul etmeyebilir, ancak yine de yerine getirebilir²⁸⁷.

2.1.6. Yakın-İtaatkar Davranış

Kişilerarası iletişimde aşırı uyumlu davranış şekli, başkaları tarafından sevilme ve kabul edilmeye yönelik, diğerlerinde iyi duygular uyandırma, dostane ilişkiler kurma ve iş birliği yapma eylemlerini ifade etmektedir. Bu davranış şeklini benimseyen kişiler, toplum tarafından kabul gören değerleri önemserler ve dışsal uyuma içsel uyumdan daha çok dikkat

---

²⁸⁵ Adler, **a.g.e.**, ss.23- 26.

²⁸⁶ Horney, *Ruhsal Çatışmalarımız(Yapıcı Bir Nevroz Teorisi)*, ss.39-58.

²⁸⁷ Nuran Hortaçsu, **En Güzel Psikoloji Sosyal Psikoloji**, 1.Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Mayıs 2012, s.501.

ederler. Uzlaşma, birlikte hareket etme, üretken ve toplumun değerli bir üyesi olma istekleri fazladır. Diğer insanlar ile sosyo-ekonomik olarak tatmin yaratma eğilimi içindedirler²⁸⁸.

Bu kişiler kişilerarası kaygıyı azaltmak için, işbirliği kurma, dostça hareket etme ve uyum sağlama davranışlarını tercih etmektedir. Kendi içinde herhangi bir eleştirel ve suçlu davranışa bile tahammül edemezler. Özgünlükten uzak, grup ile hareket etme, toplumu yansıtmaya eğilimi içindedirler. Bu davranışlar, toplum tarafından beklenen davranışları yansıtsa da bireysel açıdan kişide depresif ve anksiyete bozukluklarının görülmesine neden olmaktadır. Ayrıca özgün ve geleneksel olmayan çoğu kişi bu aşırı uyumlu davranışları kişilerarası iletişimde olumsuz olarak algılamaktadır. Sürekli onay alma ve kabul görmek için yapılan davranışlar, güç odaklı kişilerin bu kişileri kullanmasına da neden olmaktadır²⁸⁹.

Freud anksiyeteyi gerçeklik ve nevrotik anksiyete olarak iki şekilde incelemiştir. Ona göre gerçeklik anksiyetesi, dış dünyadaki gerçek tehlikelerin yarattığı korku veya kaygıdır. Nevrotik anksiyete ise, kişinin kendi içsel olarak yarattığı ve sonucunda ceza ile karşılaşma korkusu duyduğu davranışları gerçekleştirme korkusudur. “Suçluluk anksiyetesi” olarak da ifade edilebilen bu korku, kişinin vicdani yönüyle ilgilidir ve bu yöndeki korkusudur. Bu korkunun ortaya çıkmasında çocukluk çağında ebeveynlerinden öğrenilmiş davranışlar ve sonuçları referans olmaktadır. Freud’un ortaya koyduğu “süperego” kavramı, suçluluk anksiyetesi ile ilişkilidir. Süperegosu yüksek yani toplumun yarattığı kurallara uymayı önemseyen kişiler, törelere ve kurallara aykırı davranışlarda bulunmaktan kaçınır ve bulunmayı tasarladıklarında dahi suçluluk hissederler. Freud’a göre bu korku bilinçdışıdır yani kişi farkında olmadan suç işlemekten, uyumsuz davranış sergilemekten korkmaktadır²⁹⁰.

Boyun eğme veya uyma davranışı başkaları tarafından sevilerek güvende hissetme ile kendini gösterebilmektedir. Sevmek adına başkalarının isteklerini sınırsız şekilde yerine getirme şeklinde görülebilir. Bu aynı zamanda kültürün de bir parçası olabilmektedir. Genellikle kadınlardan ailesine veya kocasına itaat etmesi ve geleneksel kalıplara uyması beklenir. Kadın da bu davranışı gerçekleştirerek tatmin hissedebilir²⁹¹.

---

²⁸⁸ Leary, **a.g.e.**, pp.292- 300.

²⁸⁹ **A.g.e.**, pp.292- 300.

²⁹⁰ Geçtan, **a.g.e.**, s.64.

²⁹¹ Horney, *Çağımızın Tedirgin İnsanı*, ss.102-105.

Uyma, “bir insan ya da insan grubunun gerçek ya da hayali baskılarının bir sonucu olarak kişinin davranış ya da düşünüşünde meydana gelen değişiklikler olarak” tanımlanmaktadır²⁹². Kolektif kültürün üyeleri olan insanlar, içerisinde buldukları grubun onayını almaya daha fazla yatkın olmakta ve uyma davranışını gerçekleştirmektedir. “Sosyal uyma davranışı” da denilen bu uyma şekli, özdeşleşme sonucu olarak, kişinin, başka kişinin ya da grubun fikrine, ona veya onlara benzeme isteği ile de ortaya çıkabilmektedir. Uyulan kişinin uyan kişi hakkındaki onayı, değeri ve olumlu düşünceleri devam ettikçe, uyma davranışı da devam etmektedir²⁹³.

Sosyal psikoloji konusu içerisinde uyma davranışı, Asch’ın araştırmaları ile incelenmektedir. Bu araştırmalara göre uyma, kabul ve itaat kavramları ile farklı anlamlara sahiptir. Uyma, kişinin belli nedenler ile düşüncelerini ya da davranışlarını değiştirmesi iken, kabul, kişinin başkalarının isteği üzerine yapmayacağı bir davranışı yapabilmesidir. İtaat ise, güç farkı sonucunda, gücün olduğu kişinin emirlerini yerine getirmektedir²⁹⁴. Ancak kişilerarası iletişimde aşırı uyumlu davranış şekli, itaat ya da kabul kavramlarından farklı bir anlamda açıklanmaktadır. Kişilerin belli psikolojik gereksinimleri ve bilişsel tutumları doğrultusunda hareket etmeleri, aşırı uyumlu davranışın konusunu oluşturur.

Sosyal uyma davranışı, kişisel farklılıklar ile kendini göstermektedir. Özellikle sevilme ihtiyacı içinde olanlar, diğerlerine göre daha fazla uyma davranışı gösterirler. Bazı kişiler, grup tarafından kabul görmek ve sevilme için grubun kurallarına uymaya çalışırken, diğer kişiler bunu önemsememektedir. Sevilme ve kabul görme ihtiyacı içinde olanlar, diğerlerinin kendileri hakkında ne düşündüklerini gazla önemsemektedir. Tek olmak, farklı olmak eğiliminde olan ve kendi yaşamlarını kontrole etme isteği yüksek olanlar, diğerlerine göre uyma davranışını sergilemezler. Özgüveni olmayan bireyler, uyma davranışını daha fazla gerçekleştirmektedir. Ayrıca eğitim ve zeka farklılıkları da uymayı etkilemektedir²⁹⁵.

İnsanlar sadece sosyal nedenlerle değil, doğru bilgiye ulaşabilmek ve uygun kararlar alabilmek için de diğerlerine uymayı tercih edebilmektedir. Belirsizliğin olduğu zamanlarda, diğerlerini gözlemek ve örnek almak doğru bir tercih olabilmektedir. Bilgi yetersizliğine dayalı olarak gerçekleşen uyma davranışı, kimi yönden normal ve olması gerekeni ifade

---

²⁹² Hartley, **a.g.e.**, s.327.

²⁹³ Kağıtçıbaşı, **a.g.e.**, ss.97-100.

²⁹⁴ Hortaçsu, **a.g.e.**, s.477.

²⁹⁵ Sakallı, **a.g.e.**, s.41.

edebilmektedir. Kişilerarası iletişimde aşırı uyma davranışı, kavramdan da anlaşılabilirliği gibi, aşırıya kaçan, kişinin kimi durumlarda kişinin kendi benliğini kaybettiği, duygu, tutum ve düşüncesinde, diğer kişilerin de etkisiyle oluşan değişim süreci ve eylemlerini ifade etmektedir²⁹⁶.

Bu aşırı uyumluluğun normal uyum ile arasındaki ayrımın yapılabilmesi için, uyumluluk özelliği baskın kişilerin özelliklerini belirtmekte yarar vardır. Öncelikle bu kişiler, herkese güvenirlere. Kolayca bir yöne doğru çekilebilir ve başkalarına karşı özlük haklarını kaybedebilirler. Kişisel alanlarını korumakta güçlük çekebilmektedirler. Kişilerarası çatışmalardan kaçınmakta ve çatışmaların olduğu durumlarda uzlaşmacı tavır içerisinde bulunmaktadırlar. Uysal, mütevazı ve kırılabilir yapıya sahip bu kişiler, herkesin her dediğini yapabilmekte, hayır demekte zorlanmaktadır. Saldırgan ve hırçın davranış sergilemezler ve olumsuz iletişim durumlarında affedici ve olumsuzlukları unutucu bir tavır sergileyebilmektedirler²⁹⁷.

Ayrıca uyma davranışı, suç psikolojisinin de konusu olmuştur. Suçlularla ilgili bilişsel bir bakış açısına göre, suç işleyenler suç işlemeyenlere göre, ahlaki açıdan daha az gelişmişlerdir. Kohlberg ahlaki gelişim düzeylerini üç düzeyde incelemiştir. İlk düzeyde ahlaki akıl yürütme fiziksel sonuçlara odaklanır. Yani ahlaka uygun davranışlar kurallarla çerçevelenmiştir. İkinci düzey ise, itaat etmeyi temsil eder. Toplumsal olarak kabul edilen davranışlar, içselleştirilmiş ve bu davranışlara itaat söz konusudur. Son düzeyde ise birey, toplumsal çoğunluğun görüşüne ve uygunluğuna düşen davranışlarda bulunur²⁹⁸. Bu noktada içselleştirilmiş bir uyma olduğu söylenebilir. Yani kişi toplumsal kuralları yüksek derecede benimsemiştir ve herhangi bir ceza olsun ya da olmasın uyma davranışını gerçekleştirebilmektedir.

2.1.7. Aşırı Normal-Fedakar Davranış

Kişilerarası iletişimde aşırı normal- fedakar davranışı, makul, başarılı, sorumluluk sahibi, olgun ve zayıflıktan kaçınmacı davranışlar tanımlar. Bu davranış biçiminde kişiler, kendilerini normal bir insan olarak yani güçlü, kendine güvenen ve bağımsız biri olarak sunar.

---

²⁹⁶ Şimşek, Akgemici ve Çelik, **a.g.e.**, s.137.

²⁹⁷ Tarık Solmuş, **İşyeri Terapisi: İş Yaşamında Kişilik ve Davranış Sorunları**, 1. Basım, İstanbul: Papatya Yayıncılık, Ekim 2010, s.14.

²⁹⁸ David Canter, **Suç Psikolojisi**, Ankara: İmge Kitabevi, 2011, s.76.

Yarım etme, danışmanlık yapma ve sorumlu görünme çabası vardır. Popüler figürler olarak ortaya çıkarlar ve başkalarıyla iyi anlaşmaya, onlar üzerinde hayranlık uyandırmaya çalışırlar. Bu kişiler, iletişimde aşırı normal davranma eğilimi içindedir. Kişilerarası kaygılarını gidermek, kişisel benliklerini korumak için bu yola başvurmuşlardır. Sorumlu davranış biçimi kişiye süperego tatmini gibi bir ödül vermektedir. Çünkü davranışları toplumsal kurallara yakındır²⁹⁹.

Sorumlu ve koruyucu davranış biçimi, diğer kişilerden bağımlılık ve saygı çekmektedir. Kendiden ödün veren bu kişiler, diğerlerinden saygı ve bağımlılık çekme eğilimindedirler. Ancak bu davranış her zaman bağlılığı çekmeyebilir. Ayrıca aşırı normal davranışı sürdüren kişiler uygunsuz bir davranış sergilediklerinde, diğer kişiler tarafından normalden daha fazla tepki alabilmektedirler. Örneğin, ideal bir koca, bu rolünü yerine getirmediğinde eşi tarafından daha fazla suçlanabilmektedir³⁰⁰.

Aşırı fedakar davranış ise daha çok başkalarını memnun etme, kendinden ödün verme ile ilgilidir. Aşırı fedakar kişiler, kendi memnuniyetleri için, gönüllü olarak başkalarını memnun etmeye çalışırlar. Başkalarının acısına karşı aşırı hassasiyet gösterebilirler. Bu davranışı genellikle öz saygılarını kazanmak ve diledikleri, gereksinim duydukları kişilerle daha yakın bir bağ kurma amacıyla gerçekleştirirler³⁰¹. Bu davranış biçiminde kişiler, başkalarının iyi niyetleri olduğuna inanmayı tercih etmektedir. Diğerlerine güvenmek için kolayca bahane bulurlar. Başkalarının yararına olma eğilimi içerisinde olurlar. Kişinin kendisi ile ilgili kişisel özellikleri iyi veya kötü yanlarını, mutluluklarını ya da üzüntülerini, duygularını ya da düşüncelerini, niyetini ve beklentilerini, kabiliyetlerini kendisinin uygun gördüğü kişi ya da kişilere, sözlü veya sözsüz iletişim yolu ile paylaşmasına kendini açma denmektedir³⁰². Aşırı normal- fedakar kişilerin kendini açma ve hemen samimiyet kurma eğilimleri oldukça yüksektir ve kendilerini kolayca ifşa edebilirler³⁰³. Başkalarından da aynı samimiyeti ve iyi niyeti beklemektedirler.

---

²⁹⁹ Leary, **a.g.e.**, ss.315-320.

³⁰⁰ **A.g.e.**, ss.315-320.

³⁰¹ Jeffrey E. Young, Janet S.Klosko, and Marjorie E. Weishaar, "Schema Therapy: A Practitioner's Guide", **Guilford Press**,NewYork, 2003, p.16.

³⁰² Bünyamin Çetinkaya, **Kendini Açma**, Pagem Akademi, 2.baskı, Ekim 2011, ss.14-15.

³⁰³ Donald J. Kiesler, **Ph.D.**, **The 1982 Interpersonal Circle: Acts Version**, 1985, Virginia Commonwealth University, pp.30-31.

Sorumlu ve aşırı normal kişilik, kişisel dürüstlüğü, özveriyi ve başkaları için endişelenmeyi, koruma çabalarını belirtmektedir. Bu kişiler, uygun ve geleneksel davranışları gerçekleştirmek için aşırı çaba sarf ederler. Duygusallık ve güçsüzlük görünümünden kaçınırlar. Mükemmeliyetçilerdir. Bu davranış şekli, içi boş “kurgu insan” izlenimi oluşturmaktadır³⁰⁴. En iyisini ve en uygun davranışı gerçekleştirmeye yönelik tutumları ifaden eden mükemmeliyetçilik, Hollender tarafından şöyle ifade edilmektedir: “hatasız davranış ve başarı yoluyla ailenin kabulünü sağlama girişi”³⁰⁵. Yani mükemmeliyetçilik, toplumca kabul edilen düşünce ve davranışlara uygun olarak, en iyisini, hatasız bir şekilde yapmayı ifade etmektedir.

Ayrıca aşırı normal davranış, obsesif- kompulsif bozukluk ile de ilişkilidir. DSM-IV Tanı Ölçütleri El Kitabı'na göre obsesif bozukluk, “ esneklik, açıklık ve verimlilik pahasına düzenlilik, mükemmeliyetçilik, zihinsel ve kişilerarası kontrol koyma üzerine aşırı kafa yormanın olduğu sürekli bir örüntü” olarak açıklanmaktadır. Obsesif kişiler, yaptıkları her işte aşırı ayrıntılara, kurallara önem verir ve aşırı titiz bir şekilde planlama yaparlar. Boş zaman yaratamayacak kadar kendilerini işlerine verirler. Ahlak, doğruluk veya toplumsal değerlere önem verir, vicdanlarının sesini dinlerler ve bu konuda esnek olamazlar. Katı ve inatçıdırlar³⁰⁶. Aşırı uyum davranışına, “kişilerarası obsesiflik” de denilebilir.

2.1.8. İntusif-Muhtaç Davranış

Kişilerarası iletişimde intrusif- muhtaç davranışta kişilerarası mesaj, “senin yardımına ihtiyacı olan bir hayranımın” şeklindedir. İçerik yönünde anlamına gelen intrusif kavramını karşılar hareketleri vardır. Bu davranış biçiminde kişiler, kişilerarası tutumlarında düşmanlık, bağımsızlık ve iktidar ifadelerinden kaçınmaktadır. Endişeli ve sürekli kaygılı olan bu kişiler, kişilerarası endişeyi başkalarına bağımlı yaşayarak azaltmayı amaçlayan bu kişiler, diğerlerinden gücü ve yardımseverliği çekmeye çalışırlar. Ancak çoğu zaman bağımlılık, güvensizliği kışkırtmaktadır. Sosyal çekinik davranış sergileyen kişiler tarafından olumsuz karşılanırlar. Ayrıca bu kişilerin bağımlı davranışlarının altında kendileri ile

---

³⁰⁴ Theodore Millon, **Disorders of Personality: Introducing a DSM / ICD Spectrum from Normal to Abnormal**, Edition 3, John Wiley & Sons, 8 Nisan 2011, p.34.

³⁰⁵ Fikret Er, Harun Sönmez, “Üniversite Öğrencilerinde Mükemmeliyetçilik: Anadolu Üniversitesi Örneği”, **AKÜ Fen Bilimleri Dergisi**, Cilt.8, No.1, (2009), s.11.

³⁰⁶ **DSM – IV Tanı Ölçütleri Başvuru El Kitabı**, Çeviren: Doç. Dr. Ertuğrul Köroğlu, Amerikan Psikiyatri Birliği Hekimler Yayın Birliği, 1994, Ankara, s.250.

ilgilenilmesini bekleyen ve manipüle eden baskıcı bir eğilim de vardır. Kişilerarası dairesel kuram içerisinde bu davranış biçimleri, histerik kişilik özelliği ile de tanımlanmaktadır³⁰⁷.

Kişilerarası iletişimde instrusif- muhtaç davranış histeri ile yakından ilgilidir. Freud ve Breuer'in "Histeri Üzerine Çalışmalar" adlı eserinden belirttikleri üzere bedensel olarak ortaya çıkan birçok problemin kaynağı histerik düşüncelerdir. Felç, ağrılar, sara tarzı nöbetler, kusma, iştahsızlık ve bunun gibi birçok fiziksel rahatsızlık histeri ile açıklanmıştır. Acı veren ve hastanın yüzleşemediği büyük problemler ya da geçmiş travmalar, bastırılma sonucu fiziksel rahatsızlıklara dönüşebilmekteydi. Ayrıca histerik krizleri genellikle kadınlar yaşamaktaydı³⁰⁸.

Freud'un psikanalizi, histeri olgusunu inceleme çalışmaları ile ortaya çıkmıştır. Sinirli, ajite, dramatik, tepkileri ani ve gösterişçi kadınları ifade etmek için histeri terimi kullanılmıştır. Bu özelliklere sahip kadınlar, eşlerinin hem kendileri üzerinde tahakküm kurmasını beklemekte hem de kendisine merhamet etmesini istemektedir. Yani karşısındaki kişi hem güçlü hem de güçsüz olmalıdır. Bu davranış isteği, kişinin ıstırap çekerek kendisine acımasını sağlamaktadır. Histerik insanlar asla mutlu olamamaktadır ve sürekli şikayet etmektedir. Sürekli diğerlerinden şikayet eden, kaygılarını fiziksel acıya dönüştüren bu kişiler, kişilerarası iletişimde diğerlerini de suçlamaktadır. Öncelikle diğerinin gücünü talep eder, sonra da bu güce isyan eder³⁰⁹. Bu aşırı dramatik iletişim şekli, yanlış ve bozulmuş bir kişilerarası iletişim şeklini doğurmaktadır. Histrionik kişiler, çaresiz ve bağımlı tutum sergilerler. Sevgi objelerinden ayrıldıklarında, yoğun bir anksiyete yaşamaktadırlar³¹⁰.

Bağımlı kişiliğe sahip insanlar kişiler arası iletişimde, diğerlerine muhtaç bir davranış sergilerler. Kendilerine güvenleri yoktur. Kurallara uymaya çalışırlar ve başkalarının ihtiyaçlarını tatmin etmeye yönelik iş anlayışları vardır. Kendilerine duydukları saygı tamamen başka kişilere ve onların onaylarına bağlıdır³¹¹. Bu kişiler tek başlarına kaldıklarında çaresiz hissetmektedirler. Herhangi bir ilişkileri bittiğinde, yeni sığınacak bir ilişki

---

³⁰⁷ Leary, **a.g.e.**, ss.292-300.

³⁰⁸ S.Freud ve J.Breuer, **Histeri Üzerine Çalışmalar**, Emre Kapkın (çev.), 1. Basım, İstanbul: Payel Yayınları, Ekim 2001, ss.51-65.

³⁰⁹ Morelli ve Couderc, **a.g.e.**, ss.70-74.

³¹⁰ Geçtan, **a.g.e.**, s.279.

³¹¹ Solmuş, **a.g.e.**, s.110.

aramaktadırlar. Örneğin, sevgilisinden ayrılmış bir kadın, kendini tek başına ve çaresiz hissedip hızlıca yeni bir ilişki arayışına geçebilmektedir³¹².

Ayrıca kişilerarası iletişimde instrutif-muhtaç davranış biçimi, bağımlı kişilik bozukluğuna eş düşmektedir. Bağımlı kişilik bozukluğu DSM-IV Tanı Ölçütleri El Kitabına göre, “uysal ve yapışkan davranışa ve ayrılma korkusuna yol açacak biçimde kendisine bakılma gereksinmesinin aşırı olması” şeklinde açıklanmıştır. Bu kişiler, gündelik hayatlarında, her durumda başkalarından öğüt ve destek alma zorunluluğu çekmektedir. Kendi başlarına iş başlatamamaktadır. Çoğu durumda başkalarının bakım ve desteğini dilerler³¹³.

2.2. KİŞİLERARASI İLETİŞİMDE NORMAL DIŞI DAVRANIŞLARIN GÖRÜNÜRLÜĞÜ

2.2.1. Sözlü İletişim Durumunda Normal Dışı Davranışlar

2.2.1.1. Baskın-Kontrolcü Davranış

Sözlü iletişimin unsuru olan dil, Miller tarafından “diğer insanları kontrol etmek için sahip olunan en güçlü yöntem” olarak tanımlanmıştır. Halliday ise dilin işleyişi ile ilgili üç önermede bulunmuştur. Buna göre dil gerçekliği yansıtmaktadır. Farklı konuşma tarzı ve kelimelerin seçimi, belirli deneyimlerin sonuçlarını oluşturmaktadır. İkincisi, dilsel farklılıklar sosyal farklılıkları ifade etmektedir. Üçüncüsü ise dil kişilerarası ilişkilerin bir aracı ve de onu destekleyen sosyal ilişkilerin failidir³¹⁴. Bu düşünceler göz önüne alındığında, iletişimde güç kullanımında dilin bir araç olarak kullanılabilirdiği görülmektedir. Dil, önemli bir iletişim yolu olarak insanları etkilemek ve kontrol etmek için kullanılabilir. İfadeler yolu ile bir başka kişiye bilgi iletimi sağlanarak, dolaylı olarak o kişinin düşünmesi ve hareket etmesi yönetilebilmektedir.

2.2.1.1.1. Konuşmada Aşırı Hakimiyet

Emir kipi, kontrolcü davranışın en karakteristik özelliğidir. Asimetrik güç yapısının olduğu durumlarda emir kipinin kullanılması normaldir. Sorgulayıcı iletişim yöntemi de

---

³¹² Mehmet Kerem Doksat, “Kişilik Bozuklukları”, **Türkiye’de Sık Karşılaşılan Psikiyatrik Hastalıklar Sempozyum Dizisi**, No.62, (2008), ss.253-254.

³¹³ Amerikan Psikiyatri Birliği, **a.g.e.**, s.248.

³¹⁴ Anne Lanceley, “Use of Controlling Language in The Rehabilitation of The Elderly”, **Journal of Advanced Nursing**, Vol.10, No.2, (1985), s.125.

kontrolcü davranışın özelliğidir. Soru sorarak bir cevap beklenmektedir. Güç ilişkisinin olduğu durumlarda soruların cevaplanması mecbur kılınmaktadır. Ayrıca gücü elinde bulunduran kişi, iletişimde kimin ne konuşacağı, nasıl konuşması gerektiği ya da ne kadar konuşması gerektiğine yönelik davranışları yönetmektedir. Kimin ne kadar süre konuşması gerektiği kontrol edilebilir. Konuşmasını istemediği kişinin ise sözünü kesebilir. Ayrıca iletişimi dolaylı olarak engellemek de güçlü kişinin yöntemidir. Gücü elinde bulunduran kişinin geri bildirim eksikliği de kişilerarası iletişimde güçsel dengeyi belirlemektedir. Kontrolcü kişi, “evet, eh, hı hı” vb. gibi kısa ifadeler ile konuşmayı geçiştirebilir. Bu ifadelerin nasıl üretilmesi gerektiği, kültürden kültüre değişim göstermektedir. Sosyal etkileşim ve iletişimde gücün dağılımını belirleyen özelliklerin çoğu, güç ilişkisini yaratmak, sürdürmek ya da kaldırmak için katılımcılar tarafından yönetilmektedir³¹⁵.

Kontrolcü ve ikna edici bir mesajın kullanımında dilin yoğunluğu, diğer kişilerin savunucu iletişime geçip geçmeyeceğini etkilemektedir. Dil yoğunluğu açıklık ile de ifade edilmektedir. Searle, açık ve dolaylı ikna yöntemlerini doğrudan ve dolaylı konuşma eylemleri ile tanımlamıştır. Açık iletiler, tek bir anlam ifade etmekte ve kaynağa dair az şüphe uyandırmaktadır. Açık komutlar cümlelerin sonuna eklenen “meli,malı” ifadeleri ile zorlayıcı bir etkiye sahiptir ve kişinin ne yapması gerektiğini açıkça ve doğrudan belirtir. İletiler yüksek ve düşük kontrol olmak üzere iki seviyede görülebilmektedir. Yüksek kontrol iletiler, güçlü ve yönlendiricidir. Düşük kontrol iletileri ise daha az güçlü olmakla birlikte kibar olma eğilimindedir ve daha fazla belirsizliğe sahiptir³¹⁶.

Kişilerarası iletişimde kontrolcü davranış ile uyumlu davranış biçimlerinin farkını şu örnekler ile gösterilebilmektedir. Kontrolcü dilde “bunu şimdi yapmanı istiyorum, fikrini sormadım” gibi ifadeler yer almaktadır. İşbirlikçi dilde ise “görüşünü takdir ediyorum, en iyi çözümü araştıralım” ve “ bu konuda endişeli hissediyorum, birlikte nasıl halledebiliriz?” gibi daha işbirliğine yakın ve nazik bir dil kullanılmaktadır. Kontrol edici ifadeler, işbirlikçi ifadelerde olduğu gibi ilişkiye değer vermemektedir. İşbirlikçi ifadeler, paylaşılan beklentilere

---

³¹⁵ Allwood, **a.g.e.**, pp.1- 14.

³¹⁶ Claude H. Miller ve Diğerleri, “Psychological Reactance and Promotional Health Messages: The Effects of Controlling Language, Lexical Concreteness, and the Restoration of Freedom”, **Human Communication Research**, Vol.33, Sayı.2, (2007), pp.222-224.

ve karşılıklı saygıya dayalı olarak, insanların birbirlerini değerli hissetmelerini sağlamaktadır. Kontrolcü ifadeler ile insanlar kendilerini engellenmiş ve kırgın hissetmektedir³¹⁷.

2.2.1.1.2. Ses Tonunun Hakimiyeti

Kontrolcü- baskın davranışın sözlü görünümünden birisi de sesle ilgili ipuçlarını ifade etmektedir. Ses kontrolüne sahip kişilerin, kaynaklar ve sonuçlar üzerinde de daha çok kontrol sahibi oldukları tespit edilmiştir. Konuşma süresi, konuşma ses yüksekliği, konuşma temposu ve ses tonu gibi özellikler, iletişimin sözlü ifadesinde gücün kullanılmasında önemlidir. Kontrolü elinde bulunduran kişi, iletişimde daha aktif bir rol oynamaktadır. Bu kişiler, zorlayıcı ya da pozitif, dolaylı ya da doğrudan, baskın ya da daha az baskın gibi şekillerde stratejiler uygulayarak tahakküm kurarlar³¹⁸. Sözcüklerin kullanımı ile diğerleri üzerinde tokat etkisi yapma ya da ezme gibi etkiler yaratılabilir. Sen demek ile siz demek arasında fark vardır. Birisine “baksana ya da bak!” diye hitap eden kişi üstünlük yaratmaktadır³¹⁹.

2.2.1.2. Kinci-Benmerkezci Davranış

Kişilerarası iletişimde kinci-benmerkezci davranışı benimseyen kişiler kendilerini diğerlerinden daha üstün ve diğerlerini manipülasyon nesnesi olarak gören kişilerdir³²⁰. Bu sebeple kişilerarası iletişim sürecinde, gerek sözlü gerekse sözsüz olarak çeşitli manipülasyon aygıtlarını kullanmaktadırlar. Bu manipülasyon aygıtlarını, şantaj ve tehditler, suçluluk duygusu yaratma, yalanlar, aşırı övme, yeme ve değersizleştirme ve bağımlılık yaratma gibi davranışlar oluşturmaktadır.

2.2.1.2.1. Şantaj, Tehdit ve Manipülasyon

Şantaj veya tehditleri, bir kişiye istemediği bir davranışı yapmaya zorlayan, o kişiden maddi manevi çıkar sağlama amacı taşıyan ve dolaylı olarak ya da doğrudan söylenen korkutucu sözler oluşturmaktadır. Bu sözlere verilen anlam, ilişki içerisinde bulunan kişiler tarafından belirlenmektedir. Örneğin, bir kadın kocasını ailesi ile görüşmemeyi ima eden bir

---

³¹⁷ Sean Grover, “Do You Have a Controlling Personality?”, 30.11.2017, <https://www.psychologytoday.com/us/blog/when-kids-call-the-shots/201711/do-you-have-controlling-personality> (27.03.2019).

³¹⁸ Norah E. Dunbar ve Judee K. Burgoon, “Perceptions of power and interactional dominance in interpersonal relationships”, **Journal of Social and Personal Relationships**, Vol.22, No.2, (2005), pp.207-215.

³¹⁹ Erdem, **a.g.e.**, s.85.

³²⁰ Leary, **a.g.e.**, ss.332-340.

söz ile tehdit edebilir ve istediği davranışın gerçekleşmesini sağlayabilir. Yine kinci-benmerkezci kişiler, karşı tarafta suçluluk duygusu uyandırarak o kişiyi manipüle edebilir. Aynı zamanda bu kişiler sözleri ile diğerlerinin sürekli temkinli olmasını sağlayarak onları çekingen bir davranışa sürüklerler³²¹.

Diğer manipülasyon davranışı olan suçluluk yaratma ve suçlama davranışı ile de bu kişiler, haklı çıkmak için haksız oldukları konuyu kendilerinden uzaklaştırarak, diğer kişilere yöneltmekte uzadırlar. Önce kendilerini iyi gösteren olumlu cümleler kurduktan sonra, ilişkinin gelişen seyrinde gerçek yüzlerini ortaya çıkararak, karşısındakini yerme ve değersizleştirme davranışları ortaya çıkmaktadır. Sözleri ile karşısındakini aşağılama, değersiz biriymiş gibi gösterme yaygın olarak gerçekleşmektedir. Maddi ve manevi olarak da kendine bağımlı hale getirebilir ya duygusal bir bağımlılık yaratabilirler³²². Böylece ilişkideki kişi hem iletişim içinde olduğu bu narsist sapkın insanın sözlü aşağılamalarına maruz kalarak kendini kötü hissetmekte hem de bu kişiye olan çeşitli nedenlerdeki bağımlılığı nedeniyle ilişkisini bitirememektedir.

2.2.1.2.2. Tek Yönlü Konuşma

Bu kişiler konuşmalarında sürekli kendilerinden bahsetme ve övünme halindedirler. Cümlenin yapısını sürekli “ben” kelimesi oluşturur. “Ben başarılıyım, ben zekiyim”. Bu kişiler aslında diğerlerinden ilgi, değer görme ve iltifat beklemektedir. Bu sebeple konuşmalarında diğerleri üzerinde yüksek bir imaj yaratma kaygısı vardır. Bu kişiler için iltifat ne kadar değerli ise eleştiriler de o derece istenmeyen ve sinir edicidir. Önceleri olumlu bir izlenim yaratmayı başarsalar da daha sonraları diğerlerinin tepkisini çekmektedirler. Kendi çıkarlarını sağlayacak her türlü ikna dilini kullanırlar. Konuşurken her zaman kendilerini haklı çıkarmayı başarırlar. Kendilerini hiç suçlu görmedikleri gibi diğerlerini suçlama ya da sistemi suçlama eğilimleri vardır³²³.

Kinci-benmerkezci kişi kişilerarası iletişimde sohbetin liderliğini kaptırmadan en fazla konuşan kişidir. Sürekli konuşurlar, karşısındaki kişilerin konuşmalarına izin vermedikleri gibi, konuşmaları halinde sözlerini keserler. Sohbetin ana konusu her zaman

---

³²¹ Morelli ve Couderc, **a.g.e.**, ss.55-59.

³²² **A.g.e.**, ss.55-59.

³²³ Rüçhan Gökdağ, “The Effect of Narcissistic Personality on Interpersonal Communication”, **Online Journal of Art and Design**, Vol.4, Issue 1, (2016), pp.41-48 .

kendi hayatlarıdır. Bir iki cümle dinledikten hemen sonra sözü keserek “Evet benim de başıma buna benzer şeyler gelmişti” gibi konuyu kendilerine çevirirler. Bu kişilerarası iletişimde karşılıklılık ilkesine zıt düşmektedir. Dinleme becerileri yoktur. Ayrıca narsisistik kişiliğin en yaygın belirtilerinden biri yalan söylemeleridir³²⁴. Bu duruma en ilgi çekici ve eğlenceli bir örnek, yeşilçamın unutulmaz filmlerinden olan “Neşeli Günler” filmindeki Ziya karakterinin herkesi gerçekte olmayan anıları ile kandırması verilebilir.

2.2.1.3. Soğuk-Düşmanlı Davranış

Kişilerarası iletişimde soğuk-düşmanlı davranış biçiminin saldırganlık, fiziksel ve psikolojik şiddet, göstermecilik, ilişkisel saldırı ve takipçilik, cinsel saldırılar, dedikodu gibi kişinin diğerlerine olan düşmanca tutumlarını ortaya koydukları davranış biçimlerinde gerçekleştiğinden bahsetmiştir. Şimdi ise bu düşmanca tutumun sözlü görünümünü incelenecektir.

2.2.1.3.1. Hakaret ve Küfür Kullanımı

Sözlü iletişimde düşmanca davranışlar, “sözel saldırganlık” olarak görülmektedir. Sözel saldırganlık, kişinin diğerinin kişiliğine, hayatına, dini inanışına, etnik kökenine vb. birçok özelliğine yönelik kaba ve çirkin, diğerini yıpratmaya ve aşağılamaya yönelik, tartışmalardan galip çıkmayı sağlayan sözlerinden oluşur. Bu girişim, diğer kişinin özgüveninin parçalanmasına da yönelik olabilir. Ayrıca kişinin fiziksel görünümüne, aile ve eğitim seviyesine yönelik bir alay etme ve aşağılama da görülebilir. Bu yöntem kişilerin psikolojik olarak acı çekmesine neden olur. Bu davranış, diğerini yaralamak, düşmanlığını ispat etmek için olabileceği gibi, kişinin diğerini küçümseyerek egosunu tatmin etmesi ile de gerçekleşebilmektedir³²⁵.

Sözel saldırganlığın görünümü “hakaret ve küfür”dür. Her ikisi de insanın kimliğine yönelik saldırı türleridir. Hakaret, geçmişte belirlenmiş ve kabul edilmiş geleneksel sözel kuralların yerine getirilmemesi şeklinde ortaya çıkabileceği gibi, geleneksel olmayan durumlarda aşağılayıcı bir sözün sarf edilmesi ile de ortaya çıkabilmektedir. Hakaret

---

³²⁴ Agâh Aydın, “Narsisistik Kişilik Bozukluğuna Sahip Kişilerle Konuşurken Dikkat Edilmesi Gerekenler”, 21.8.2018, <https://www.uplifers.com/narsisistik-kisilik-bozukluguna-sahip-kisilerle-konusurken-dikkat-edilmesi-gerekenler/#ixzz5jqpsp891> (01.04.2019).

³²⁵ Serdar Kaypakoğlu, **Kişilerarası İletişim Cinsiyet Farklılıkları Güç ve Çatışma**, İstanbul: Derin Yayınları, 2010, ss.188-190.

aşağılayıcı, onu kırıcı bir anlam taşıırken, küfür, direk olarak olumsuz bir anlamı ifade eden kaba, çirkin sözleri içermektedir. Hakaret ve küfür, diğer kişilere yönelik göndermelerle ya da ima yoluyla da gerçekleştirilebilmektedir. Ayrıca gerçek olmayan olayların, gerçekmiş gibi anlatılması yani iftira atma eylemi ile de sözel saldırganlık gerçekleşmektedir³²⁶. Konunun daha iyi anlaşılması için tüm bu açıklamalara birer örnek verilecektir:

- Geçmişte kabul görmüş geleneksel sözel kuralların yerine getirilmemesi ile gerçekleşen hakarete örnek olarak, selam veren bir kişiye cevap vermemek örnek gösterilebilir.
- Aşağılayıcı, onur kırıcı ve özgüveni düşürücü bir hakarete “Sen tam bir şerefsizsin” örnek verilirken, hakarete ise “Beceriksiz, hanım evladı, korkak tavuk” gibi sözler örnek verilebilir.
- İkinci veya diğer kişilere yönelik doğrudan ya da ima yoluyla hakaret, “karın tam bir kevaş”, “karının ne olduğunu herkes biliyor” gibi sözler örnek verilebilir.
- İftiraya yönelik hakarete ise “sen tam bir sahtekarsın, dolandırıcısın” gibi sözler örnek verilebilir.

Hakaret ima eden sözler veya küfürler, toplumsal kurallar ve kültürel bağlam içerisinde anlam kazanmaktadır. Hatta bazı sözler, ilişki içerisinde belirlenen kurallar dahilinde değerlendirilmektedir. Örneğin, bir anne evladına düşmanca bir tutum içerisinde olmasa dahi, belki sevme anlamında belki de ufak bir kızgınlık belirtmek için “eşek sıpası seni, gavurun evladı” gibi bir sözler söyleyebilir. Türk kültüründe de saç sakalı birbirine karışmış bir kişi için, düşmanlık içermeyen ancak mizahi bir unsur barındıran “at hırsızı” ifadesi kullanılmaktadır. Tonlama ile de bazı sözler hakaret veya küfür anlamına gelebilmektedir. Bir hayvanın adı olarak “ayı” kelimesi, sert bir şekilde söylendiğinde, kişinin fiziksel ya da davranışsal kabalığına yönelik bir hakaret anlamı taşıyabilmektedir. Hakaret, fiziksel ve zihinsel özellikler ya da problemlere, sosyal özelliklere, etnik, dini, sınıfsal özelliklere yönelik sözler ile gerçekleşebilmektedir³²⁷. Bu hakaretin sınıflandırılmasına örnek vermek gerekirse:

---

³²⁶ Ömer Demircan, “İletişim Açısından Hakaret ve Küfür”, **Dilbilim Araştırmaları Dergisi**, Cilt 5, (1994), ss.264-273.

³²⁷ Hilal Oytun Altun, “Hakaret Anlamı Olmayan Kelimelerin Hakaret Amaçlı Kullanımı”, **Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi**, Cilt.1, Sayı.2/1, (Temmuz 2009), ss.1-15.

- Fiziksel ve zihinsel özelliklere ya da problemlere yönelik hakaret: “şişko balina”, “geri zekalı”, “dört göz”
- Sosyal özelliklere yönelik hakaret: “ezik”, “hanım köylü”, “korkak tavuk seni!”
- Sırasıyla etnik, dini ve sınıfsal özelliklere yönelik: “Çingene gibi, tipe bak”, “gâvur dölü, ne olacak!” “Allah’ın köylüsü, ne olacak!”

2.2.1.3.2. Kara Mizah ve Alayın Kullanımı

Kara mizah ve alay da düşmanlı sözlü iletişime örnektir. Sözlerin hangisinin kara mizah veya alay olarak algılanacağı da ilişkinin boyutuna ve kişilerin algılarına göre değişiklik gösterir. Üstünlük ve saldırganlık sağlamak amacıyla yapılan mizahta saldırganlık unsuru bulunmalıdır. Kötü niyetli ve agresif bir tutum içinde olmalıdır. Alay etmek başlı başına bir saldırganlık ifadesidir³²⁸.

2.2.1.3.3. Psikolojik Şiddet Olarak Sözel Saldırı

Sözel saldırının temelinde ayrıca psikolojik şiddet de yatmaktadır. Bu psikolojik şiddete en iyi örnek, iş yerinde gerçekleştirilen “mobbing” eylemleri gelmektedir. Türkçe karşılık olarak “iş yerinde psikolojik şiddet” ya da “duygusal şiddet” ya da “bezdiri” gibi kelimeler kullanılmaktadır. Bu iş yerinde gerçekleştirilen bezdirme, yıldırma, duygusal şiddet çalışanlar arasında gelişen kıskançlık ve düşmanlık duygularının bir yansımasıdır. Bu yöndeki davranışlar, hem aşağılayıcı, küçük gören, özellikle kadın çalışanlara yönelik ayrımcı ifadeler olabileceği gibi hem de tehdit, şiddet içeren sözler olabilmektedir. Üstün alta uyguladığı baskı sözel yolla ifade edilebilmektedir³²⁹.

Bunlar dışında ayrıca bu kişiler karşılarındaki kişiyi önemsemedikleri için konuşmalarına fırsat vermeyebilir ve onaylamayan, ters cevaplar verebilirler. Kişilerarası iletişimde önemli bir konu olan dinleme konusunda da ben merkezci bir tutum geliştirebilirler. Sadece kendileri konuşabilir, diğerlerinin konuşmasını dinlemeyebilir, sözlerini kesebilirler.

2.2.1.3.4. Sözel Taciz

³²⁸ Alexander Brock, “Humor, Jokes, and Irony Versus Mocking, Gossip, and Black Humor”. Karlfried Knapp ve Gerd Antos (Ed.). **Handbook of Interpersonal Communication** içinde. Sage Publications, 2011, p.551.

³²⁹ Oğuz Polat, Işıl Pakiş, Mobbing: İşyerinde Psikolojik Taciz, Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi Cilt.3, Sayı.4, (Ekim 2012), ss.211-212.

Bunlar dışında cinsel içerikli konuşmalar ile kişiler taciz edilebilmektedir. Özellikle kadınlar bu konuda mağduriyet yaşamaktadır. Yolda yürüyen bir kadına yönelik “hoop, şu güzelliğe bak!” şeklindeki bir söz, olumsuz bir görünümde olmasa bile, istenmeyen ve rahatsız edici, cinsel saldırı amacı taşıması nedeniyle sözel saldırıya bir örnek olarak verilebilir. Bunun dışında dedikodu yapmak da iki kişinin, üçüncü bir kişi arkasından doğru ya da yanlış konuşması, iftira atması ve çekiştirmesi ile gerçekleşen bir düşmanca sözel davranıştır³³⁰.

2.2.1.4. Sosyal Çekinik Davranış

Kişilerarası iletişimde sosyal çekinik davranış klinik psikolojide şizoid kişilik bozukluğu ile aynı anlamları ifade etmektedir. Bu davranış bozukluğu, kişinin diğerlerinden soğuk, mesafeli, kaçınmacı ve düz davranması nedeniyle kişilerarası iletişimin normal bir şekilde gerçekleşmesini engeller. Kişilerarası iletişimin normal bir şekilde gerçekleşmesi için iki kişinin kendilerini belli ölçüde açmaları gerekir. Ancak sosyal çekinik kişiler, kendilerini açmada başarısız bir profil sergilerler. DSM-IV Tanı Ölçütleri Başvuru El Kitabı’nda şizoid kişilik bozukluğu, “sürekli, toplumsal ilişkilerden kopma ve başkalarıyla birlikte olunan duyguların anlatımında kısıtlı kalma örüntüsü” şeklinde bahsedilir³³¹. Buradan yola çıktığımızda kişilerarası iletişimin normal bir şekilde gerçekleşmesi için duyguların doğru anlatımı ve aktarımı olması gerekir. Sosyal çekinik ya da şizoid kişilik bozukluğu olan kişiler ise duyguların ve düşüncelerin hem sözlü hem de sözsüz anlatımını gerçekleştirememektedir.

2.2.1.4.1. Sözel İletişimde Duygusal Küntlük

Sosyal çekinik davranışın kişilerarası iletişimde sözlü görünümü, duyguların ve düşüncelerin anlatımında sözel ifadelerin yetersiz ya da kısıtlı düzeyde olması ile açıklanabilir. Bu davranışı benimseyen kişiler, çevreleri ile karşılıklı etkileşim içerisine giremezler. Özellikle grup ilişkilerinde, grup içi etkileşimlerde oldukça kişiliksiz ve yüzeysel gözükürler. Çok fazla konuşmazlar ve bir yerlere dalmış gibi gözükürler. Bu sebeple sosyal aktivitelerin olduğu durumlarda başkaları ile sözlü olarak anlaşmaları zor olmaktadır. Zorunlu ilişkilerin kurulduğu okul ya da iş yeri gibi bölgelerde sosyal iletişimleri resmi olduğu için anlaşmak daha kolaydır. Ayrıca bu kişiler diğerlerinden çekinebilir, korkabilir ya da onları aldırılmaz bir

---

³³⁰ Kaypakoğlu, a.g.e., ss.188-190.

³³¹ Amerikan Psikiyatri Birliği, a.g.e., s.243.

tavır içerisinde olabilirler. Sözel olarak en göze çarpan özellikleri yavaş ve tekdüze konuşmalarıdır³³². Kişilerarası iletişimde konuşma, ses tonu, kelimelerin kullanımı, cümlelere duyguların işlenmesi ile bir anlam ifade eder.

2.2.1.4.2. Kısıtlı Konuşma Şekli

Sosyal çekinik kişiler, sözlü iletişimde geribildirim verilmesinde yetersizdirler. Soru sorulduğunda kısa ve cevaplar verdikleri ve iletişimi devam ettiremedikleri için, yakın ilişki, arkadaşlık ya da romantik ilişki kurmaları zordur. Sosyal çekinik davranışı ifade eden şizoid kişilik bozukluğu, “yalnız hastalık” olarak da adlandırılır. Çünkü bu rahatsızlığa sahip kişiler genellikle yalnızdır. Çevrede olan biten her şeye kayıtsız kalmaktadır. Sosyal ilişkilere de kayıtsızdır. Örneğin sinir bozucu, rahatsız eden bir olay hakkında konuşurken ya da tartışırken bile duygularını belli eden sözel ifadeler kullanmazlar. Çoğu kişisel durumlarda umursamıyorlarmış gibi gözükebilirler. Ayrıca herhangi bir eleştiriye maruz kaldıklarında ya da övüldüklerinde hiçbir tepki göstermezler³³³. Ayrıca nadiren konuşma başlatabilirler.

2.2.1.4.3. Sözel İletişimin Gerçekleşmemesi

Şizoid kişilik bozukluğu tanısı, hayatı boyunca sosyal çekingenlik göstermiş kişilere konmaktadır. Bu kişiler insan ilişkilerinde yetersiz ve içine dönüktür. Şizoid kişiler, yalnız çalışmaya daha yatkındır. Hatta çoğu diğer insanlarla anlaşmak durumunda kalmayacakları için gece işlerini tercih etmektedir. Bu kişiler kendilerini diğerlerinden soyutlayabilirler. Çoğunun çok fazla yakın arkadaşı ya yoktur ya da varsa bir tanedir. Bazen en yakınları sadece aile üyeleri ya da akrabaları olabilmektedir. Toplumsal becerilerden uzak olan bu kişiler, asosyaldir. Konuşmaları amaca yönelik gerçekleşmektedir. İnsanlarla anlaşmaktan uzak olan bu kişiler, hayvanlarla daha iyi iletişim kurabilmektedir³³⁴.

2.2.1.5. Hakkını-Fikrini Savunmayan Davranış

Kişilerarası iletişimde hakkını- fikrini savunmayan davranış şeklinin sözlü ifadesi genel olarak “ ben güçsüz, zayıf ve pasif bir insanım” şeklindedir. Bu kişiler konuşmalarında

---

³³² Sevilay Zorlu, “Şizoid Kişilik Bozukluğu”, Ocak 2012, https://www.tavsiyeediyorum.com/makale_8157.htm (Ocak 2019).

³³³ *Schizoid Personality Disorder: A Must Read Guide*, 23.04.2018, <https://www.thrivetalk.com/schizoid-personality-disorder/> (07.04.2019).

³³⁴ *Şizoid Kişilik Bozukluğu*, 12.11.2018, <https://www.psikolojik.gen.tr/sizoid-kisilik-bozuklugu.html> (07.04.2019).

kendilerini küçültme, aşağılama yoluna giderler. Sözlü ifadelerinde, kendilerini geri plana atan, suçlu, hüznü ve ezik bir görünüm hakimdir. Bu davranış şekli, dengesiz ve bir tarafın güçlü diğer tarafın güçsüz olduğu bir konuşma sürecini oluşturur. Özellikle bu kişiler, kişilerarası iletişimde kontrolcü- baskın, kinci-benmerkezci ve soğuk- düşmanlı davranış yaratan kişiler tarafından baskı altına alınır, aşağılanır, kişilikleri diğerlerinin sözleri ile yok edilir. Kinci- benmerkezci kişiler tarafından küstahça, soğuk- düşmanlı kişiler tarafından cezalandırıcı bir sözel yaklaşıma maruz kalırlar³³⁵.

2.2.1.5.1. Kendini Aşağılayan Konuşma Tarzı

Bu kişiler kendilerini değersiz hisseden pasif kişilerdir. Bu düşünce biçimi kişilerin sözlerine de yansır. Kendilerini açık bir şekilde ifade ettiklerinde kabul görmeyip, aşağılanacaklarını hissettikleri için duygu, düşünce ve isteklerini diğerlerinden saklarlar. Bu durum sosyal ortamda gerçek anlamda var olmadıklarını göstermektedir. Ayrıca “hayır” demekten de korkmaktadırlar. Bu durum olayların kendi istekleri doğrultusunda gerçekleşmesini engeller, kendilerini istemedikleri durumlara sokarlar ve haklarını savunamazlar. Zayıf ve güçsüz oldukları düşüncesi ile başkalarından kendisi için karar verme isteği yaratır. Ancak bu durumdan dolayı insanlar tarafından kullanılabilirler. Sözlerinden “ben değersizim, sen daha önemlisin” vurguları vardır³³⁶.

Bu suçlu, hüznü, hakkını ve fikrini savunmayan davranış şekli, aşağılık kompleksinin ve yetersiz özgüvenin bir görünümüdür. Aşağılık kompleksine sahip kişiler ise genelde başkaları ile ilişki kurmada güçlük çeken, kendini değersiz ve yetersiz hisseden kişilerdir. Bu kişiler düşük benlik duygusuna sahip oldukları için diğerlerinden reddedilmekten korkar ve onaylanma ihtiyacı hissederler. Bu sebeple konuşma sırasında kendilerine yöneltilen reddedici sözler onları kırmakta ve değersizlik hislerini daha da arttırmaktadır. Başkalarından onay almak için, diğerlerini yüceltici sözler sarf edebilirler³³⁷.

---

³³⁵ Leary, **a.g.e.**, pp.282 -290.

³³⁶ Duygu Buğa, “Davranış Biçimleri”, 17.09.2012, <http://duygubuga.blogspot.com/2012/09/davrans-bicimleri.html> (08.04.2019).

³³⁷ Duygu Buğa, “Davranış Biçimleri”, 17.09.2012, <http://duygubuga.blogspot.com/2012/09/davrans-bicimleri.html> (08.04.2019).

2.2.1.5.2. Boyun Eğmeci Konuşma Tarzı

Boyun eğme davranışı, aşırı uyumlu kişilerde görüldüğü gibi hakkını-fikrini savunmayan kişilerde de görülmektedir. Davranışlarına ek olarak sürekli özür dileyen ve kararsız bir konuşma şekli de sözel olarak görülmektedir. Ayrıca konuşurken yumuşak ve ürkek, kimi zaman titrek bir ses tonu kullanmaktadırlar. Bu kişiler zayıf ve kolay yönlendirilebilir kişilerdir. Çatışmalarda haklı olsalar bile diğerlerinin kazanmasına yardımcı olurlar ve kendilerinin suçlu olduğunu sözel olarak ifade ederler. Konuşmaları tereddütlüdür ve duraksamalar görülmektedir. Çünkü en doğruyu seçmeye çalışırlar. Sık sık boğazlarını da temizlemektedirler³³⁸. Bunun sebebi heyecanlanan insanların boğazlarının kurumasıdır. Konuşmaları doğal bir görünümde olmaz. Sürekli emin olmayan ve kendinden şüphe duyan bir konuşma hâkimdir. Ayrıca heyecanlı kişilerin soluk ritmi de bozular. Bu da sözcükler arasında sık soluklamaların artmasına ve duraklamaların fazla olmasına neden olur. Akıcılık yok olur, seste titreme görülür ve bazen yüksek bazen alçak sesler çıkabilir³³⁹.

Bu davranışlar, aşırı acımasız bir eş ile mazoşist bir eşin evliliğinde, utangaç bir arkadaş ile narsistik özelliklere sahip bir arkadaş arasında ya da pasif ama sorumlu bir çalışan ile baskıcı bir patron arasında görülebilir. Bu konuda örnekler verebiliriz. İki kişi arasında geçen örnek bir konuşma:

- Sence nereye gidelim?
- ❑ Bilmiyorum, ben şimdi seni yanlış bir yere götürürüm. En iyisi sen karar ver, sen daha iyi bilirsin (Kendisinin yetersiz olduğunu hissetmekte ve karşı tarafı yüceltmektedir).
- Yarın benimle partiye gelir misin?
- ❑ Imm, şeyy... Peki, tamam (Aslında partiye gitmek istemiyordur).
- Bu raporları yarın akşama kadar bitir demiştim ama bitirmemişsin. Böyle yavaşlık, böyle tembellik olmaz!
- ❑ Haklısınız müdür bey, bitirmem gerekirdi. Siz dert etmeyin, ben hemen bitirmeye çalışacağım (Aslında yetiştirilemeyecek kadar çok rapor vardır ve o süre içerisinde bitmesi tek kişi için mümkün değildir).

---

³³⁸ Kaya, a.g.e., ss.178-181.

³³⁹ Müjgan Özçay, **Sesler Sözler Etkiler**, 3.Baskı, Sosyal Yayınları, Haziran 2006, s.57.

2.2.1.6. Yakın-İtaatkâr Davranış

Kişilerarası iletişimde yakın-itaatkâr davranış, kişilerin diğerleri ile işbirlikçi, dostane ilişkiler kurma amacıyla uyumlu olma davranışını tanımlamaktadır. Ancak burada normal dışı olan şey bu uyumun aşırı düzeyde gerçekleşmesidir. Bu kişilerin sosyalleşme algısında diğerleri tarafından sevmek ve kabul görmek, diğerleri ile her zaman iyi iletişim kurmak, samimi ve yakın olmak yer almaktadır. Yani toplumda var olabilmek, sosyal bir varlık olabilmek için, diğerleri ile sürekli uyum içinde olmak, sosyal kuralları yerine getirmek, diğerlerinin kanaatlerini benimsemek ve uygulamak gerekmektedir. Bu davranış şekli hakkını- fikrini önemsemeyen davranış şekli ile benzerlik göstermektedir³⁴⁰.

Hakkını-fikrini savunmayan kişi, özgüvensiz ve tedirgindir. İçsel olarak aslında diğerleri ile kavga halinde olabilir. Diğerlerinin yanında iken uyumlu ve sönük sözlü ve sözsüz davranışlar sergilerlerken, kendi halindeyken daha rahat olabilmektedir. Yakın-itaatkar davranışa sahip kişi özgüvensiz değildir. Sadece diğerleri ile iyi ilişkiler kurmak istemektedir. Ancak bunu gerçekleştirirken aşırıya kaçarak kendinden ödün vermektedir³⁴¹.

2.2.1.6.1. Sürekli Onaylayan Konuşma Tarzı

Yakın-itaatkâr davranışın sözlü görünümü “haklısın, sana katılıyorum” şeklinde sürekli onaylamacı bir mesaj içermektedir. Diğerlerini eleştirmekte, onlara “hayır” demekte zorlanırlar. Diğerleri ile yüzleşmekten kaçınabilirler. Bu kişiler başkalarının her zaman önce gelmesine izin verirler ve kendi ihtiyaçlarını geri planda tutarlar. Suçları olsun olmasın özür dilerler. Ortak herhangi bir konuda karar verme sürecinde genelde seçim hakkını diğerlerine verirler³⁴². Örneğin, herhangi bir konuda fikirlerini beyan etmek istediklerinde bile diğerlerinden reddedilme korkusu ile “ Muhtemelen yanlış ama benim düşüncem şöyle...” şeklinde konuya giriş yaparlar. Bir arkadaş grubunun herhangi bir konuda karar verme aşamasında bu kişilerin, “Ne seçerseniz seçin benim kabulümdür.” şeklindeki ifadesi diğer bir örnek olarak verilebilir.

---

³⁴⁰ Leary, a.g.e., pp.292- 300.

³⁴¹ Tackett-Newburg, “4 Communication Styles That May Be Keeping You From Being Promoted at Work”, 03.2017, <https://blogs.psychcentral.com/success-workplace/2017/03/4-communication-styles-that-may-be-keeping-you-from-being-promoted-at-work/> (09.04.2018).

³⁴² Tackett-Newburg, “4 Communication Styles That May Be Keeping You From Being Promoted at Work”, 03.2017, <https://blogs.psychcentral.com/success-workplace/2017/03/4-communication-styles-that-may-be-keeping-you-from-being-promoted-at-work/> (09.04.2018).

İtaatkâr-yakın kişiler, herkesi memnun etmeye çalışan, iyilikseverliğe önem veren, kendi isteklerini geri plana atan, olumsuz düşüncelerini ve duygularını karşısındaki kişiye ifade etmekten kaçınan kişilerdir. Özellikle kendilerinden sosyal statü anlamında üstün kişiler, patronlar, öğretmenler, aile büyükleri gibi kişiler tarafından gelen emirlere uyum gösterme eğilimindedirler. Sürekli diğerlerini memnun etmek ihtiyacı hissetmektedirler. İlişkilerin zayıflamasına ve sonlanmasına aşırı duyarlı kişilerdir. Çatışmalardan kaçınmak için başkalarından gelen etkileri kolayca kabul ederler ve tartışmasız uyum içine girerler³⁴³. Bu kişiler, çok yakın ilişki içerisinde oldukları kişiler bile olsa, diğerleri ile ilgili olumsuz gördükleri bir durumu onlara karşı sözel olarak ifade etmekten imtina etmektedir. Özellikle grup içerisinde genelin kabul gördüğü bir fikri benimserler. Bunun sebebi dışlanmaktan korkmalarıdır. Başkalarını eleştirmek, iyi ilişkiler kurmak için uygun bir davranış değildir³⁴⁴.

2.2.1.6.2. Çatışmadan Kaçınan Konuşma Tarzı

Çatışma ve çatışma yönetimi, kişilerarası iletişim içerisinde incelenen bir konudur. İnsanların sürekli etkileşim halinde olduğu ortamlarda çatışma sürekli var olan bir durumdur. Çatışmanın varlığı olumsuz olarak görülse bile, sorunların konuşularak halledilmesi ilişkilerin gelişmesi ve düzenlenmesi açısından olumludur. Çatışma yönetimi, her iki tarafın da çözüm bulabilmek için karşılıklı fikir alışverişi içinde olduğu “problem çözme”, her iki tarafın da bazı görüşlerden vazgeçerek mantığa dayalı bir yaklaşım içinde olduğu “uzlaşma”, kazanmak için zorlayıcı davranışlarda bulunulan “zorlama”, geri çekilmeyi içeren “kaçınma” ve karşı tarafı memnun etmek için bazı farklılıklarda vazgeçmeyi amaçlayan “uyuma” şeklinde beş şekilde gerçekleşmektedir³⁴⁵. Yakın-itaatkar kişiler ise çatışmanın olduğu durumlarda kaçınma veya uyuma tarzını gerçekleştirirler. Çatışma yaratacak söylemlerden kaçınmak, ılımlı konuşmak bu kişilerin özellikleridir. Ancak çatışma çıktığında da diğerinin fikirlerini kolayca kabul edebilirler.

Bu kişiler “ben” demekten korkmaktadır ya da hemen arkasından bir ekleme yaparak “bu benim fikrim, ama...” tarzında bir konuşma gerçekleştirirler. “Belki, acaba, yalnızca,

---

³⁴³ Habib Hamurcu ve Nurten Sargın, “Lise Öğrencilerinin Boyun Eğme Davranışları ile Psikolojik İhtiyaçları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt.2, Sayı.31, (2011), ss.174-175.

³⁴⁴ Hamurcu ve Sargın, *a.g.m.*, ss.174-175.

³⁴⁵ Fatih Karcıoğlu ve Zişan Duygu Alioğulları, “Çatışmanın Nedenleri ve Çatışma Yönetim Tarzları İlişkisi”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt.26, Sayı. 3-4, (2012), ss.215-224.

rahatsız ettiğim için üzgünüm” gibi ilaveler de sık kullanılanlardır. Yumuşak ve titrek bir ses tonuna sahiptirler. Bu konuşma şekli hakkını-fikrini savunmayan kişilerle benzerdir. Tereddütlü ve arada en doğru kelime ve cümleleri bulmak için duraklayarak, hızlıdan yavaşa doğru geçerek konuşmalarını sürdürürler³⁴⁶. İtaatkâr ilişkide, bir taraf uysal bir şekilde iletişim kurmaktadır. Mesajlar diğer kişinin istediği şekilde düzenlenmektedir³⁴⁷.

Yakın-itaatkâr kişiler kısaca, “başkalarını kırmamaya, incitmemeye özen gösteren, herkesi memnun etmeye çalışan, iyiliksever olmaya eğilimli olan, hayır demekten çekinen, hoşlanmadığı durumları ifade etmekte ve öfkesini göstermekte zorluk çeken, sürekli onaylanma gereksimi duyan, düşüncelerini ve haklarını savunamayan ve benzeri davranışlara sahip” kişileri tanımlar³⁴⁸.

2.2.1.7. Aşırı Normal-Fedakar Davranış

Kişilerarası iletişimde aşırı normal ve fedakar davranış biçiminin sözlü görünümü “ben normal, sorumluluk sahibi, makul, merhametli, yardımsever, toplum standartlarına uygun bir bireyim” ifadeleri ile genel olarak tanımlanabilir³⁴⁹.

2.2.1.7.1. Mükemmeliyetçi Konuşma Tarzı

Aşırı normal kişiler, başkalarıyla iletişim kurarken sözlü ifadelerini, diğerleri üzerinde iyi bir izlenim bırakmak, merhametli ve doğru bir kişi olduğunu göstermek için ayarlarlar. Sorumluluk sahibi ve aşırı normal davranışlar sergilemeye çalışan bu kişiler, kendilerinden çok diğerlerini önemsemektedirler³⁵⁰. Bu davranış, kendini sosyal ortamlarda kabul gören, toplum standartlarına uygun, normal bir insan, olgun bir birey olarak göstermeye çalışan kişileri ifade eder. Başkalarına yardım etmek, danışmanlık yapmak bu kişiler için önemlidir. Sorumluluk sahibi insan toplum tarafından kabul gören ve istenilen bireylerdir. Ancak burada ifade edilmek istenen, kişinin kendi benliğinden sıyrılarak tamamen başkaları

---

³⁴⁶ İletişimde Saldırgan, “İtaatkâr ve Kendini Kabul Ettirme Davranışları”, <https://www.perakendeokulum.com/iletisimde-saldirgan-itaatkar-ve-kendini-kabul-ettirme-davranislari/> (15.04.2019).

³⁴⁷ Devito, **a.g.e.**, ss.32-34.

³⁴⁸ Adem Peker, Yüksel Eroğlu ve Nihan Çitemel, “Boyun Eğici Davranışlar ile Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Arasındaki İlişkide Cinsiyetin Aracılığının İncelenmesi”, **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, Cilt.9, Sayı.1, (2012), s.208.

³⁴⁹ Leary, **a.g.e.**, ss.315-320.

³⁵⁰ Theodore Millon, **Disorders of Personality: Introducing a DSM/ ICD Spectrum from Normal to Abnormal (Third Edition)**, Jhon Wiley & Sons, Inc., 2011, p.34.

için yaşayan, toplumda iyi konum elde etmek için kendiden vazgeçen kişileri ifade etmektedir. Bu da aşırılığın normal dışı bir davranış oluşturmasına yol açar³⁵¹.

2.2.1.7.2. Aşırı Yardımsever Konuşma Tarzı

Bu kişiler diğerlerine sözlü olarak yardım etmeye, danışmanlıkta bulunmaya istekli kişilerdir. “Sen böyle yapmalısın, şunu yapsan daha iyi, bak bence onu öyle yapma ben sana yardımcı olayım, bırak sen onu yapamazsın senin yerine ben yapayım” şeklinde aşırıya kaçan, sürekli başkalarının iyiliğini isteyen kişiler hem kendilerini bu yolda yormaktadır hem de diğerlerinin işlerine fazlaca karışarak onların tepkilerini çekmektedir. Bu kişiler diğerleri üzerinde hayranlık uyandırmak için etkili sözlü iletişim şeklini uygulayabilirler. Yumuşak bir ton, sempatik bir ses, ılımlı bir konuşma bu sorumluluk sahibi kişilerde görülebilir. Ayrıca bu kişiler diğerlerine yerine getiremeyecekleri vaatlerde bulunabilirler³⁵².

Her insan, şefkat, kontrol, kaçış, zevk ve rahatlama gibi belli ihtiyaçlarını karşılamak için iletişim kurar. İletişim kurarken kişilerarası davranışları oluşturan kişilerarası kontrol odakları vardır³⁵³. Sorumluluk sahibi ve normallik takıntısına sahip bu kişiler için ise kişilerarası kontrol odağı, sosyal ortamda kabul görmek, olgun ve yardımsever biri olarak gözükmek ve güçlü olmaktır. Bu kişiler zayıf görünmeye tahammül edemezler. Bu kişilerden “çok başarısızım, hayatım berbat” gibi sözler az duyulmaktadır. Ayrıca sosyal ortamda pasif ya da agresif bir rol almazlar³⁵⁴. Buradan yola çıkarsak bu kişilerin sempatik, yumuşak bir ses tonu ile kırmadan, ılımlı bir konuşma yürüttüklerini söyleyebiliriz.

2.2.1.7.3. Aşırı İyi Niyetli Konuşma Tarzı

Ayrıca bu kişiler diğerlerini kendileri gibi iyi niyetli anlamaya eğilimlidir. Düşmanca ya da zayıfça yaklaşan kişileri de sevgi dolu ve güçlü olarak algırlar. Başkalarına güvenmeyi daha kolay bulurlar. Diğer kişiler onları suçladıklarında, kendilerini savunmak ya da tartışma yaratmak yerine özür dilemeyi tercih ederler. Diğerlerini suçlamakta yavaş iken özür dilemekte hızlıdırlar. Diğerleri üzerinde sözcükleri ile kibar ve saf bir görünüm yaratmaya çalışırlar. Sürekli olarak olumlu ve anlayışlı bir konuşmayı teşvik ederler. Herkese

---

³⁵¹ Millon, a.g.e., p.34.

³⁵² Leary, a.g.e., pp.315-316.

³⁵³ Carolyn M. Anderson ve Matthew M. Martin, “Communication Motives of Assertive and Responsive Communicators”, **Communication Research Reports**, Vol.12, No.2, (2009), ss.186-187.

³⁵⁴ Leary, a.g.e., p.316.

kendilerini kolayca açar, planlarını, düşüncelerini ve duygularını hemen anlatırlar³⁵⁵. Bu da çoğu zaman kullanılmalara, zarar görmelerine neden olabilir.

2.2.1.8. İnstrusif-Muhtaç Davranış

Kişilerarası iletişimde instrusif- muhtaç davranışın sözlü görünümü, “sana muhtacım” mesajı ile genel olarak ifade edilebilir. Yani bu davranışa sahip kişiler, diğerlerinden ilgi, bağlılık ve bakım beklemektedir³⁵⁶.

2.2.1.8.1. Bağımlı Konuşma Tarzı

Diğerlerine bağımlı davrandıklarında daha az endişeli olan bu kişiler, bağımsız, düşmanca ve güçlü davranışlardan kaçınırlar. Bu fikir sözlerine de yansımaktadır. Sempatik ve yardım bekleyen, başkalarının dikkatini çekmeye çalışan acıklı sözel bir iletişim kullanırlar. Bu kişiler sıklıkla özür dilerler. Sürekli öz eleştirel ifadeler kullanır ve öz değerinin düşük olduğunu ifade ederler. Ne söylediğinden emin olmayan, kolayca utanabilen kişilerdir. İnsanlardan destek talep ederler. Kendilerinden emin olmayan, suçlu ve depresif konular, konuşmalarının ana temalarını içerir. Gelecek hakkında umutsuzca konuşurlar³⁵⁷.

Bu kişilerin davranışları klinik psikolojide “bağımlı kişilik bozukluğu” nu karşılamaktadır. Bağımlı kişilik bozukluğu DSM-IV Tanı Ölçütleri Başvuru El Kitabı’na göre “genç erişkinlik döneminde başlayan ve değişik koşullar altında ortaya çıkan, uysal ve yapışkan davranışa ve ayrılma korkusuna yol açacak biçimde kendisine bakılma gereksinmesinin aşırı olması” şeklinde tanımlanmıştır. Bu kişiler, gündelik kararlarını verirken, diğerlerinden bolca öğüt ve destek alırlar. Diğerlerinin tavsiyelerine uyarak hareket ederler. Özyeterlilik değerleri düşük olduğu için kendi başına karar vermeleri zordur. Ayrıca diğerlerinin desteğini yitirmekten ve kabul görmemekten korktukları için aynı görüşü paylaşmadıklarını ifade etmekte zorluk çekerler. Kendi başlarına iş başlatma konusunda başarısızdırlar. Örneğin, kendi başlarına sosyal bir aktivite başlatamazlar çünkü kendilerini bu konuda yeterli görmezler. Tek başına olduklarında aşırı korku hissederler³⁵⁸. Bu sebeple ilişki bitirmekte zorluk çekerler ya da hemen yeni bir ilişki arayışına girebilirler.

---

³⁵⁵ Keisler, *Beyond The Disease Model of Mental Disorders*, s.30.

³⁵⁶ Leary, **a.g.e.**, ss.292-300.

³⁵⁷ Donald J. Kiesler, **The 1982 Interpersonal Circle: Acts Version**, Virginia Commonwealth University, 1985, pp.24-25.

³⁵⁸ Amerikan Psikiyatri Birliği, *DSM – IV Tanı Ölçütleri Başvuru El Kitabı*, s.248.

Bu durumu özellikle Türkiye’de evliliklerinde problem yaşayan kadınlarda görebiliriz. Bu kadınlar yaşadıkları problemlere, belki de koca şiddetine rağmen, kocalarını bırakmak, ayrılmak istememektedir. Bu ayrılmak istememenin altında maddi bağımlılık dışında, psikolojik olarak kadın başına yalnız kalma korkusunun etkisi de olabilmektedir. Eşlerini kaybettikten sonra hem yalnız kalmamak için hem de tek başına güçsüz ve bakıma muhtaç hissettikleri için evlenen eşlerin sayısı az değildir³⁵⁹.

2.2.1.8.2. Histerik Konuşma Tarzı

İnstrusif-muhtaç davranış, histeri ile de yakından ilgilidir. Uysal bağımlı kişiler fobik belirtiler göstermesinin yanı sıra bağımlılıkla ilgili baskıcı davranışlar da gösterebilmektedir³⁶⁰. Bu açıdan baktığımızda klinik psikolojide “histerik kişilik bozukluğu” bu davranışı karşılamaktadır. Histerik kişiler, arkadaşlık kurmakta hızlı davranırlar ancak ilişki kurulduktan sonra merkezci ve düşüncesiz, manipülatif intihar tehditleri, jestleri veya girişimlerinde bulunabilirler. Çaresizlik ve bağımlılık duyguları nedeniyle güvence için sürekli bir talep olabilmektedir. Karşı cinsi sürekli kontrol etmeye çalışabilir ve bağımlı ilişki içine girebilirler³⁶¹. Bu kişiler hem eşlerine gücü verirler hem de sonra bundan rahatsız olup şikayet edebilirler. Eşin merhametli olmasını beklerler. Sürekli bir tatminsizlik içine girebilirler. Gündelik dilleri, sinirli, ajite, teatraldır. Kısaca hiçbir zaman mutlu olmazlar ve sürekli şikayet ederler. Özellikle kadınlar “beni mutlu edemiyorsun, tatmin edemiyorsun” şeklinde eşlerini suçlayabilirler³⁶².

2.2.2. Sözsüz İletişim Durumunda Normal Dışı Davranışlar

2.2.2.1. Baskın-Kontrolcü Davranış

Normal dışı düzeyde bir kontrol davranış, diğerleri üzerinde tahakküm kurma ve onların saygılarını kazanmaya, güçlü hissetmeye yöneliktir. Bu sebeple kontrolcü davranışın en belirgin görünümünden birisi, bu kişilerin diğer kişileri sürekli denetlemeye çalışmalarıdır. Sözlü anlamda konuşmanın idare edilmesine yönelik davranış, sözsüz anlamda ise bedensel davranışlar ile kendini göstermektedir. Bu kişiler bir insanı baskı altında tutacak

---

³⁵⁹ Konuyla ilgili olarak bkz. <http://www.antalyapsikiyatri.com/aile-evlilik-ve-cift-sorunlari/evlilikte-bagimlilik>

³⁶⁰ Leary, *Beyond The Disease Model of Mental Disorders*, pp.292-300.

³⁶¹ The American Psychiatric Association, *DSM-III (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders):Third Edition*, 1980, ss.313-314.

³⁶² Morelli ve Couderc, *Beyond The Disease Model of Mental Disorders*, ss.70-74.

kadar çok denetleme isteğine sahip olabilmektedirler. Daha nevrotik durumlarda ise kişi, denetleyemediğini hissettiğinde öfkeli ve saldırgan bir tutum içerisinde olabilmektedir. Bu kişiler, diğerleri hakkında, her konuda bilgi sahibi olmak isterler. Bilgiyi bile tekellerinde bulundurmaları onları rahatlatmaktadır. Başkalarının kendi emirlerini yerine getirmelerini beklemektedirler³⁶³.

2.2.2.1.1. Kendini Büyüten Görünüm

Kontrolcü-baskın davranış şeklini kişilerarası iletişimin sözsüz görünümünde, bakış, kaş kaldırma, duruş, kol ve bacak pozisyonları, fiziksel olarak atılganlık, gülümseme, tehdit jestleri, yakınlık ve dokunma ile açıklanabilmektedir. Gerçekte var olmayan bir tozu, ikonik olarak el ile ileri atma şeklinde görülen süpürme hareketi de bu kişilerin sıkça kullandıkları davranışlardır. Bu davranışlar kişinin kendisine fazlaca olan güvenini ve korkusuzluğunu gösterme biçimidir. Ayrıca bu kişiler geniş bir alanı kaplamak için gösterişli, kabarık, büyük kıyafetler, aksesuarlar veya gösterişli saç şekilleri kullanabilmektedir³⁶⁴. Kıyafetin ya da aksesuarların gösterişli olmasının yanı sıra pahalı ve değerli olması da diğer bir özellik olabilmektedir. Ayrıca hakimiyetini sağlamak isteyen kişi vücudunun konumunu yükseltmek istemekte, kimi zaman sandalyeye ters oturmakta bazen çene yukarıda, masayı elle kavrar bir vaziyette bir hal alabilirler³⁶⁵. Vücut büyütme davranışı, ellerin ensede kilitlenmesi, bulunduğu ortama yayılma hali kontrolcü-baskın kişilerde sık görülmektedir³⁶⁶.

2.2.2.1.2. Baskın-Kontrolcü Baş Hareketi

Beden dilinde önemli diğer bir unsur olan baş bölgesi de baskın-kontrolcü davranışın sözsüz görünümünde önemlidir. Baş bölgesi, kişilerarasında anlaşmanın, temel algılamaların ilk gerçekleştiği bölümdür. Başın eğim durumuna göre karşı tarafa bir mesaj iletilmektedir.³⁶⁷ Kişi başını, onaylamadığı bir durumda öne doğru eğmektedir. Bu hareket aynı zamanda üstünlüğün de göstergesidir. Yargılayıcı ve eleştirel bir tutum yer almaktadır. İlgili ve istekli bir dinleme anında baş, kişiye doğru dönük ve genellikle yana doğru eğilmiştir. Ancak

---

³⁶³ Horney, *Çağımızın Tedirgin İnsanı*, ss.166-176.

³⁶⁴ Judee K Burgoon, Norah Dunbar, "Nonverbal Expressions of Dominance and Power in Human Relationships", Valerie Lynn Manusov(Ed.), **The SAGE Handbook of Nonverbal Communication** içinde (279-297), 2006, pp.279-292.

³⁶⁵ Ersin Altıntaş ve Devrim Çamur, **Beden Dili Sözsüz İletişim**, 3.Baskı, İstanbul: Aktüel Yayınları, 2005, ss.195-201.

³⁶⁶ Erdem, **a.g.e.**, ss.152 – 155.

³⁶⁷ Ö.Faruk Reça, **Başarılı ve güzel Beden Dili ve Konuşma Sanatı**, 1. Basım, Ankara: Tutku Yayınevi, Temmuz 2010, ss.39-40.

yargılayan, onaylamayan ve üstünlük taslayan bir iletişim halinde kişi bu davranışları göstermez³⁶⁸.

2.2.2.1.3. Üstünlük Belirten Bakış

Göz ise baş bölgesindeki en önemli iletişim kurmayı sağlayan organımızdır. Bakışlar kimi zaman sert ve odaklanmış bir şekilde kullanılabilir. Yırtıcı hayvanlar da avlarına yönelik olarak bu bakma davranışını kullanmaktadırlar. Bu karşı tarafa meydan okuyan bir bakıştır³⁶⁹. Ayrıca üstünlük bakışı da denilen bu davranışta kişi, herkesten kendini üstün ve güçlü olduğunun mesajını verir. Bakışa burun deliklerinin genişlemesi ve bazı durumlarda ellerin bağlanması ya da bacak bacak üstüne atmak da eşlik etmektedir. Üstün olduğunu düşünen kişi “gözle dışarıda bırakma” denilen hareketi kullanır. Bu harekette kafa geriye atılır ve burnun üzerinden bakıyormuş gibi bir görünüm oluşur³⁷⁰.

2.2.2.1.4. Üstünlük Belirten El Sıkışma

Diğer bir gücün etkili olduğu iletişim şekli el sıkışma sırasında ortaya çıkmaktadır. Egemenliğini kurmaya çalışan kişi, avucunu aşağıya bakacak şekilde çevirmektedir. Avucun sıkma şiddeti de gücün bir ifadesi olarak kullanılmaktadır. Baskın bir şekilde karşı tarafı etkisiz hale getirerek hakimiyeti sağlamak için ezici bir el sıkışma şekli kullanılmaktadır³⁷¹. El sıkışma dışında yine eller ile gerçekleştirilen davranışlardan biri de ellerin iletişim sırasında kullanılmasıdır. Eller yüksek bir kule olarak, baş parmak da kişiye dönük bir şekilde konumlandırılır. Baş parmağı egonun, otoritenin ve güvenin simgesidir. Baş parmaklar bazen kıyafetten dışarı çıkacak şekilde ön planda tutulabilmektedir. İşaret parmağı da tehdit etmek ve otorite kurmak için kişiye doğru yöneltilmektedir³⁷².

2.2.2.1.5. Zayıf Duyguları Gizleyen Beden Dili Kullanımı

Gülümseme, kontrolcü kişilerin hakimiyeti sağlamak ve güçlerini göstermek için duygularını gizlemeleri sağladıkları bir maske olarak kullanılabilir. Kişi gülümserken durumu daha net değerlendirebilir ve kontrolünü tekrardan eline alabilir. Bu gülümseme

---

³⁶⁸ Erdem, **a.g.e.**, s.170.

³⁶⁹ Reza, **a.g.e.**, ss.39-54.

³⁷⁰ Çiftçınar, **a.g.e.**, s.107.

³⁷¹ Erdem, **a.g.e.**, s.116.

³⁷² Ashish Dutta, **Çağdaş Yaşamın Sessiz Dili: Beden Dili**, 1. Basım, İstanbul: Arunas Yayıncılık, 2011, ss.28-48.

davranışı kişinin gerçek duygularını yansıtan bir davranış olmadığı için sahtedir. Bu insanlar güce o kadar önem verirler ki duygularını bile kontrol altına almak isterler. Yapılan araştırmalarda kişiler çoğu kez beden dilini iyi ayarlasalar bile güçsüzlükleri ses tonlarına yansıyabilmektedir³⁷³. Diğer insanlara karşı zayıf bir görünüm, bu kişilerin kaçındıkları bir durumdur. Bu sebeple bu kişiler, zayıf görünüm yaratabilecek duygularını gizlemeyi başarmaktadır. Onları güçsüz ve başarısız, hakimiyetini kaybetmiş ve zavallı bir şekilde asla görmeyiz.

2.2.2.2. Kinci-Benmerkezci Davranışın Sözsüz İletişimde Görünürlüğü

Kinci-benmerkezci kişilerin üstünlük, kibir ve diğerlerini manipüle nesnesi olarak görme düşünceleri kişilerarası iletişimde, sözlü olarak yansıtıldığı gibi sözsüz olarak da açıkça görülmektedir. Bu düşüncelerin kişilerin beden diline yansımaları rahatlıkla okunabilmektedir. Bu kişiler, kibirli davranış veya tutumlarını göstermektedir. Örneğin, bir restoranda müşteri konumunda olan bir narsisist kişi, garsonun yavaş hareketlerini edepsizlik veya aptallık olarak görebilir, o kişiden şikayetçi olabilir. Sözlü olarak ifade ettiği kibirli davranışa, beden dili de eşlik etmektedir. Aşağılayıcı bir bakış, yüz çevirme hareketi, göz göze gelmeme ya da yukarıdan bakma ile bu kibirlik davranış gerçekleşir³⁷⁴.

2.2.2.2.1. Aldatıcı İyi İzlenim Bırakma

Bu narsisist davranışlar, uzun süreli ilişkilerin başlangıcında tam tersi bir şekilde görülmektedir. Kişi, toplumsal hayata iyi bir şekilde dahil olmuş, normal ve uyumludur. Sözlü ifadelerine ek olarak hareketleri ve jestleri diğer kişiler tarafından oldukça nazik ve kibar karşılanmaktadır. Hatta birçok narsisist bu nezaketli davranışları ile diğerleri üzerinde hayranlık oluşturmaktadır. Bu etkileme süreci kıyafet ve aksesuarlara da yansımaktadır. Temiz, düzgün ve gösterişli bir giyim görülmektedir. Bu kişilerin yüzünde kendinden emin sahte bir gülüş yer almaktadır³⁷⁵. Ancak tüm bu etkileme süreci zamanla kendini kibirli ve küstah davranışlara bırakmaktadır.

---

³⁷³ Juluis Fast, **Body Language of Sex, Power, and Aggression**, New York: M. Evans and Company, 1977, pp.90-140.

³⁷⁴ Morelli ve Couderc, **a.g.e.**, ss.94-98.

³⁷⁵ **A.g.e.**, ss.94-98.

2.2.2.2.2. Yalan Söylemenin Beden Dilinde Görünümü

Kinci-benmerkezci davranışın sözlü görünümünde yalan söylemekten bahsetmiştik. Yalan, diğer kişilerin gerçeği bildiği durumlarda söylenenin yalan olduğunun fark edilmesiyle ortaya çıkar. Ancak gerçeğin bilinmediği durumlarda yalanın söz ile anlaşılması zordur. Ancak konuşurken ses tonunun değişimi veya doğru şekilde çıkmaması ile anlaşılabilir. Yalan, en iyi beden dilinde kendini ortaya çıkarır. Kişi usta bir yalancı değilse ve dinleyende iyi bir gözlemci ise, beden dilinde oluşan tuhaf hareketler ile yalancı yakalanabilmektedir. Kişi yalan söylediğinde duygularını gizlemeye çalışır. Sandalyeyi sıkıca kavrayabilir, burnunu veya ensesini kaşıyabilir. Kaşlarını kaldırmadan gülebilir. Ayrıca omuz silkme davranışında da artış görülebilir³⁷⁶.

Bu kişiler yalan söyleme konusunda usta olabilirler. Her ne kadar yalan söylemek beden dilinden okunabilse de bu kişiler için bu durum gerçekleşmeyebilir. Yalan söyleme konusunda yüksek derecede usta olabildikleri için, yakalanma olasılıkları az olduğu söylenebilir.

2.2.2.2.3. Üstünlük Belirten Beden Dili

Kinci-benmerkezci kişiler, kontrolcü-baskın kişiler gibi kendilerini üstün görme eğilimindedirler. Bu sebeple davranışlarında büyülenmeci hareketler söz konusudur. Güç merkezci kişilerde olduğu gibi, ben merkezli kişiler de oturdukları yere yayılırlar ve rahat davranışlar sergilerler. Çok fazla yer kaplarlar. Ayrıca eller ensede kilitli bir şekilde olabilir. Bu hareketi uygulayan kişilerle iletişim kurmak ve onları ikna etmek oldukça güçtür. Çünkü bu kişiler kendilerini diğerlerinden üstün, yetenekli ve zeki görmektedir. Kibirli baş hareketinde ise baş arkaya doğru eğilmekte ve çene yukarı doğru kalmaktadır. Bu hareket ile gözler de yukarıdan bakan bir konuma gelmektedir. Böylece diğerlerinden üstünlük ve kibir ortaya çıkmaktadır. Gerinmek de bir kibir göstergesidir. Gerinerek yürümek, oturmak ve ayrıca omuzların kabartılması da kibir göstergesidir. Eller belde ya da arkada olduğunda kibir görülürken ayrıca buna başın geriye çekilmesi de eklendiğinde buna tehdit de eşlik eder³⁷⁷.

---

³⁷⁶ Hartley, a.g.e., s.241.

³⁷⁷ Erdem, a.g.e., ss.150-180.

2.2.2.3. Soğuk-Düşmancıl Davranış

Kişilerarası iletişimde soğuk-düşmancıl davranış biçiminin sözsüz görünümü belki de olumsuz anlamda en şiddetli ve rahatsız edici davranışları kapsar. Kişilerin iletişim sırasında düşmanlık besleyen bir tutum ile birlikte diğerlerine olan sözsüz davranışları ya da beden dili, en açık şekilde görülebilmektedir. Bu sözsüz davranış şekillerini, saldırganlık, şiddet, düşmancıl bir beden dili, sadizm, rahatsız etme ve zarar verme gibi konu başlıkları ile incelenecektir.

2.2.2.3.1. Sadist Eylemler

Öncelikle kötücül ve düşmancıl davranışı ifade eden sadistik eylemlerden bahsedelim. Horney, sadistliğin “başkalarını fiziki ya da psikolojik olarak yaralama” şeklinde açıklamıştır. Bu yaralama davranışı, kişinin diğer kötü davranışlara karşılık kendisini müdafaa etmesi dışındaki davranışlara atıfta bulunur. Kişi kışkırtmayla ya da korku hissettiğinde diğer güce misilleme yapmak isteyebilir. Sadistik tutumları ise doğrudan birine acı vermek ve kişinin kendisini tatmin etmesi amacıyla yapılan davranışları içermektedir. Horney’e göre bunlardan birisi tutsak etmektir. Buna örnek olarak bir adamın karısını aşırı kıskanması sonucu onun dışarıya bile çıkmasını engelleme, sürekli davranışları ile dışarıdan ve diğerlerinden izole etmesi olabilir. Eş olarak seçtiği kişi bu köleliğe uygunsa, bu ilişki bu çarpık şekilde devam eder. Sadist kişi bu seçilen eşe sadece kendisinin ona sunduğu iyilikleri ve olanakları sağlayabileceğine inandırır. Eş yeterince bağımlı olduğunda onu terk etmek ile tehdit edebilir. Ayrıca bu yapışkan ilişkinin nedenini de eşe bağlayarak onu suçlar³⁷⁸.

Sadist kişilerin yer aldığı kişilerarası iletişimde, bir taraf ağır bir şekilde sadist kişinin davranışları sonucu zarar görmektedir. Sadist kişi, mağdur olana şiddetten, psikolojik baskıya, paranoyak kıskançlıktan korkutmaya kadar birçok davranışta bulunabilmektedir. Bu ilişkilerin başlangıcında sadist kişi kendini gayet normal olarak tanıttığı ve gerçek yüzünü göstermediği için mağdur, nasıl bir durumun içerisinde girdiğinin farkında olmaz. Normal ilişkiler ile sadist ilişkiler arasında belirgin farklar vardır. Normal ilişki besleyici iken sadist ilişkide davranışlar boğucudur. Normal ilişkilerde kişilerin özgüveni olması gereken düzeyde iken, sadist ilişkide sadist kişi kendini Tanrı gibi görür ve böyle davranır. Normal ilişkilerde

---

³⁷⁸ Horney, *Ruhsal Çatışmalarımız(Yapıcı Bir Nevroz Teorisi)*, s.154.

kişiler arasında uygun yoğunlukta bir ilgi var iken, sadist ilişkilerde bir taraf kısıtlayıcı ve rahatsız edici şekilde kıskançlık davranışları gösterir³⁷⁹.

Sadist kişilerin kendilerini başkalarına acı çektirerek tatmin duygusu yaşamak için bu şekilde davrandıklarından bahsetmiştik. Bu kişiler, diğerlerini gerek hayal kırıklığına uğratarak, gerek rahatsız ederek, baskılayarak veya aşağılayarak acı verirler. Başkalarını kullanarak ve onlardan yararlanarak doyuma ulaşabilir. Örneğin, herhangi bir ofiste sadist kişilikli bir çalışan, çalışma arkadaşını kandırarak tüm işi onun yapmasını sağlayabilir. Bir adam karısına kocalık görevlerini yapmayarak ya da onu umursamayarak, sorumlu olduğu davranışları yerine getirmeyerek de sadistçe bir tutum oynayabilir³⁸⁰. Burada adamın bunu zevk için yapması gerekir. Bitmiş bir ilişkide bu durumların olması normal karşılanabilir.

2.2.2.3.2. Saldırgan Beden Dili Kullanımı

Kişilerarası iletişimde soğuk-düşmanlık davranışın diğer bir görünümü saldırganlıktır. “Saldırganlık, birine ya da bir şeye zarar veya acı vermek amacıyla yapılan davranıştır.” Saldırgan davranışlarda niyet önemlidir³⁸¹. Diğer kişilerin haklarının yok sayıldığı, onların haklarına zarar verici tehditkâr davranış şeklini ifade eder. Diğer kişinin duyguları önemsiz, kazanmak amaçlanır. Düşmanca göz teması, dik bakış, ses tonunu yükseltme, parmak sallama gibi hareketler saldırgan davranışlardır³⁸².

Saldırgan davranışların anlaşılmasında niyet önemlidir. Niyetin anlaşılması için ise, ortamdaki başka bir bireyin hedef halinin, eylemlerinin ve algısal izlenimlerinin tanımlanması gerekir. Kişilerarası iletişimde bir kişinin diğerinin davranışlarını yorumlamasına bağlı olarak davranışlar tanımlanabilir. Burada niyetleri anlama yeteneği önem kazanır³⁸³. Örneğin, Türk toplumlarında sıkça kavga konusu olan ve “bana el kol hareketi yapma” diye sıkça söylenen bir sözsüz eylem vardır. Karşı taraf bu eylemi kavganın başlangıç sinyali olarak algılar. Ayrıca yine Türkiye’de düşmanca ve edepsizce karşılanan başparmağın işaret parmağı ile orta parmak arasına girdiği bir el hareketi vardır. Aynı hareket Batı toplumlarında orta parmağın

---

³⁷⁹ Diane H. Felmlee, “Fatal Attraction”, Brian H. Spitzberg (Ed.) **The Dark Side of Close Relationships** içinde (1-3), Lawrence Erlbaum Associates, Inc., 1998, p. 13.

³⁸⁰ Horney, *Ruhsal Çatışmalarımız (Yapıcı Bir Nevroz Teorisi)*, ss.170-171.

³⁸¹ Kağıtçıbaşı, **a.g.e.**, ss.384-391.

³⁸² Kaya, **a.g.e.**, s.178.

³⁸³ Dawn M. Sweet ve Rebecca G. Burzette, “Development of the Nonverbal Cues of Interpersonal Violence Inventory: Law Enforcement Officers’ Perceptions of Nonverbal Behavior and Violence”, **Criminal Justice and Behavior**, Vol.45, Issue 4, (2018), pp.5-6 .

gösterilmesi ile gerçekleştirilir. Yine barış işareti olan işaret ve orta parmağın birlikte gösterildiği el işaretinin ters yönde gösterilmesi de benzer anlama gelmektedir. Bu hareketler iletişim halindeki insanlar arasındaki konuma, ilişki boyutuna, verilen anlamlara, kişilerin karakterlerine göre farklılık göstermektedir³⁸⁴.

Bu kültürlerarası farklılıklar dışında evrensel olarak kabul edilen saldırgan davranışı açıklayan beden dili hareketleri vardır. İnsanlar düşmanca bir tutum içerisinde olduklarında, öfkelendiklerinde benzer davranışları gösterebilirler. Bu insanın fizyolojik yapısıyla da ilgili bir durumdur. İnsan beyni tehdit hissettiğinde savaşıma ya da kaçma tepkisi gösterir. Savaşmaya hazır bir vücutta, insanda “amigdala” olarak adlandırılan otonom sinir sistemi içerisinde sinirler birbirleri ile etkileşime girer. Bu etkileşim ile adrenal bezleri adrenalini üretir, kalp hızı artar, solunum hızlanır, kas gerginliği oluşur ve yüz kızarır. Bu fizyolojik değişim ile insanın beden dili şekil alır. Sıkışık eller, sıkışık çene kasları, gergin veya sert bir vücut, kızgın bir ifade, büyümüş göz bebekleri ve hızlı nefes alma görülür³⁸⁵.

Düşman beden dili, cinsel beden diline benzemektedir. Ancak eylemin amaçları burada farklılık göstererek uygulanan hareketlerin ölçüsü belirlenmektedir. Evrimsel olarak jestler, zarar verici ve tehlikeli bir patlamanın gerçekleşebileceğine dair açık uyarılar sunmaya hizmet eder. Kişi bir sandalyeye tırnaklarını geçirebilir, sıkıca tutunabilir. Ayrıca ellerini yumruk yaparak hızlı ve tekrarlar şeklinde masaya vurabilir. Yumruk göstermek “suratına bir tane indireceğim” şeklinde sözlü ifade ile desteklenebilir. Erkeklerde bu tip davranışlar sık görülürken, kadınlarda ise ağızını ısırma, emmek veya çiğneme gibi daha az agresif ve ince hareketler görülebilir. Savaş anında ise göğüs daha büyük ve korkutucu şekilde şişer ve sonunda şiddet eylemi gerçekleşir³⁸⁶.

Kişilerarası iletişimde düşmanca sözsüz iletişimde gözler, uzatılmış ve kesintisiz bir halde hedefe odaklanmıştır. Gözler başka yöne doğru devrilir bir hareket alabilir. Bu aynı zamanda alaycılığı da gösterir. Kaşlar ise çatık durumdadır. Gözler fazlaca açık ve göz kırpmaları az gerçekleşir. Bu hem hedefi daha net görmek hem de göz dağı vermek için yapılır. Bakışlarda öfke görülür. Çaprazlanmış kollar ya da elleri kalçada tutma görülebilir. Beden

---

³⁸⁴ Binnur Erigkon Cangil, “Beden Dili ve Kültürlerarası İletişim”, **Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı. 2, (2004), ss.71-72

³⁸⁵ Sweet ve Burzette, **a.g.m.**, pp.6-15.

³⁸⁶ *Hostile Body Language*, 6 Mart 2013, <http://bodylanguageproject.com/the-only-book-on-body-language-that-everybody-needs-to-read/hostile-body-language/> (04.04.2019).

mesafesi ise uzaktır. Ancak saldırı anında mesafe çok yakın olur³⁸⁷. Sert bir ses, dişlerin görünmesi ve gergin bir duruş hakimdir³⁸⁸. Omuzlar arkaya çekilebilir ve hareketli hale gelebilir. Çene kilitlenir ve ileri doğru çıkar. Dudaklar da gergindir. Öfke nedeniyle kişinin yüzü aşırı kızarabilir. Konuşması hızlıdır ve ses tonu alaycı olabilir ya da emir verir gibi olabilir. Ayrıca ses tonu yükselebilir. Baş ile tasdik etme hızları kesin ve hızlıdır. Burnu havada, her an saldırıya hazırdır. Hissettiği öfke ve düşmanlık hissi elleriyle bir şeyleri hırpalamasına neden olabilir. Yürürken ise sabırsız ve hızlı adımlar atar. Konuşurken ise sert el hareketleri yapmaktadır³⁸⁹.

2.2.2.3.3. Takipçilik

Bunlar dışında bir başka düşmanlı davranış takipçiliktir. Takipçilik(stalking), kişinin güvenliğini tehdit eden, bir başka kişi tarafından iradeli ve kötü niyetli, tekrarlanan taciz etme davranışdır. Takipçilik bir suç eylemidir. Takipçi kendini avcı konumuna koyar ve mağdurun peşinden gider. İsteddiği tepkiyi alamadığında öfkelenir ve davranışları daha baskıcı olmaya başlar. Sosyopatik olan takipçiler, kurbanları ile doğrudan iletişim kurmak istemez. O kişiyi rahatsız etmek bile ona yeterli bir hazzı yaşatmaktadır. Takip edilen kişiler, takipçinin kriterlerine uygun olmalıdır. Bu takipçilik eylemleri, çiçek göndermek, aşk mektupları yazmak ve yollamak, sürekli telefon etmek ya da cevap vermeden arayıp kapatmak şeklinde sıralanabilir. Günümüzde sosyal medyanın hayatımıza yerleşmesi ile birlikte bu taciz olayları daha da artmış, tacizci için daha kolay hale gelmiştir³⁹⁰.

2.2.2.3.4. Cinsel Saldırı ve Taciz

Son olarak en rahatsız edici ve şiddetli eylemlerden olan cinsel saldırı ve taciz de bu soğuk- düşmanlı davranışlardandır. Cinsel saldırı, kişinin isteği olmadan cinsel ilişkiye girilmesinin zorlanmasını ifade eder. Cinsel taciz ise kişinin vücudundaki herhangi bir bölgesine rızası olmadan dokunmak, cinsel organı sürtmek, mahrem alanına girmek şeklinde sözsüz şekilde görülmektedir. Bunun dışında bakış şekli de cinsel taciz olarak tanımlanabilir.

---

³⁸⁷ *Nonverbal Communication: Hostility and Immediacy Cues*, Bellevue Collage, <https://bc.instructure.com/courses/987641/files/39353732/> (17.02.219).

³⁸⁸ Micheal Argyle, Floreisse Alkema ve Robin Gilmour, "The communication of friendly and hostile attitudes by verbal and non-verbal signals", *European Journal of Social Psychology*, Vol.1, Issue 3, (Temmuz/ Eylül 1971), pp.389.

³⁸⁹ Telman ve Ünsal, *a.g.e.*, ss.69 – 71.

³⁹⁰ William R. Cupach, "Obsessive Relational Intrusion and Stalking", Brian H. Spitzberg(Ed.), *The Dark Side of Close Relationships* içinde (233-258), Lawrence Erlbaum Associates, Inc., 1998, pp.233-258.

Kişinin ağız ve çene bölgesinden başlayıp vücudunun tamamını inceler şekilde ve kişiyi rahatsız edici şekilde süzmek³⁹¹ olarak tanımlanabilecek mahrem bakış, cinsel taciz olarak tanımlanabilir.

2.2.2.4. Sosyal Çekinik Davranış

2.2.2.4.1. Davranışlarda Duygusal Küntlük

Kişilerarası iletişimde sosyal çekinik davranışın sözsüz görünümü tıpkı sözlü iletişimde olduğu gibi düz, donuk, yetersiz, az etkileşimlidir. Sosyal çekiniğin klinik gösterimi olan şizoid kişilik bozukluğuna sahip kişiler, iletişim yeterliliklerine sahip olmadıkları ya da kullanmada başarılı olmadıkları için beden dilini doğru kullanamamaktadır. Bu kişiler, diğerlerinden kopuk, etkileşimleri az, gündelik konular ve kişilerarası problemler ile ilgilenmekten uzak, değersiz konularla ilgilenen insanlar oldukları için, davranışlarında da yüzeysellik ve duygusuzluk görülür. İletişim içerisinde olduğu insan ile mesafeli bir görünüm sergilerler³⁹². Örneğin, kişilerarası iletişimde ilgili bir beden duruşu kişiye dönük olması gerekirken bu kişilerin yönü başka tarafa dönük olabilir. Başları önüne eğik ya da uzaklara bakıyor olabilirler. Bu kişilere kısaca “kişilerarası künt” kişiler de denilebilir.

2.2.2.4.2. Cansız Beden Dili Kullanımı

Yavaş, tekdüze ve anlamsız konuşmalara uyusuk davranışlar, anlamsız el kol hareketleri girmektedir. Neşeli görünümleri azdır ve yüz ifadeleri donuktur. Diğerlerinin duygularına da yavaş ve az tepki verirler. Bu davranış kabalıktan değil, bu kişilerin davranış seçimlerinden kaynaklıdır. İlgisiz ve uyusuk davranışlar, diğer kişileri sinir edebilir ve yadırganabilirler. Konuşmalarında doğal olmadıkları gibi hareketlerinde de doğal değildirler³⁹³. Bunların hepsi sosyal olmayan davranışların göstergesidir. Pasif, tepkisiz kişilerdir. Ayrıca cinselliğe ilgi duymadıkları için, bu yönde bir davranış göstermezler. Hatta

---

³⁹¹ Gürüz ve Temel Eğinli, **a.g.e.**, s.161.

³⁹² Leary, **a.g.e.**, ss.269- 280.

³⁹³ Sevilay Zorlu, “Şizoid Kişilik Bozukluğu”, Ocak 2012, https://www.tavsiyeediyorum.com/makale_8157.htm (Ocak 2019).

birçok kişi evlenmez. Sosyal etkileşimlerden kopuk, kişilerarası temasları az veya yüzeysel bu kişiler ilgisiz ve soğuk olarak algılanırlar³⁹⁴.

Sosyal çekinik kişiler, sözsüz iletişimin en önemli unsurlarından biri olan göz teması kurma konusunda başarısızdırlar. Sözsüz iletişimde, göz teması gözün içine doğrudan bakmadan ancak belli aralıklarla temas kurularak gerçekleşmektedir. Ancak bu kişiler, göz teması kuramamaktadır. Göz teması kurmak yakınlık sağladığı için, bu kişiler yakınlık kurmak istemediklerinden ötürü göz temasından kaçınırlar. Tüm bunlar bu kişilerin ruhsuz, ilgisiz, duygusuz ve amacı belirsiz biri olarak görülmelerine neden olur. Gülümseme, şefkatle sarılma tepkileri bile yoktur ya da çok siliktir. Kaygı duyma ya da öfkelenme belirtileri göstermezler³⁹⁵.

2.2.2.5. Hakkını-Fikrini Savunmayan Davranış

Kişilerarası iletişimde hakkını-fikrini savunmayan davranış şeklinin sözsüz ifadesi yine sözlü ifadeye olduğu gibi güçsüz, pasif, ezik, hüznü, tereddütlü görünümüdür. Bu zayıflık düşüncesi beden diline yansımaktadır. Pasif davranışın diğerlerine verdiği mesajın aşağılık duygusu olmaktadır. Diğerlerinin isteklerine, ihtiyaçlarına ve doğrularına kendininkinden daha fazla değer verir ve benimser. Bu görüşe sahip kişiler, diğerlerinin kazanmasını motive eder ve kendisinin kaybetmesini umursamaz³⁹⁶. Çünkü kendi düşüncesine göre kendisi değersiz bir varlıktır. Hakkını-fikrini savunmayan kişilerin tüm davranışlarında kararsızlık, küçülme ve kendini yok etme görülür. Diğer insanlara karşı açık ve korkusuz olmaktan, davranışlarını içlerinden geldiği gibi ifade etmekten çekinirler. Rahat ve doğal bir beden dili, diğerlerinin onları yanlış anlamasına, kaba ve küstah görmesine, onaylamayıp reddetmesine neden olacağı düşüncesi hakimdir³⁹⁷.

2.2.2.5.1. Kendini Küçülten Görünüm

Sözsüz iletişimde postur ve diğer vücut hareketlerine baktığımızda, kendini ufaltan, eğik ya da biçimsiz, sünmüş bir görünümün olduğu görülmektedir. Kişi kendini o kadar güçsüz hisseder ki omurgası kamburlaşır ve dik durmayı beceremez. Bakıldığında cansız bir

---

³⁹⁴ Ergan, Kütürk ve Coştur, **a.g.e.**, s.112.

³⁹⁵ Solmuş, **a.g.e.**, s.15.

³⁹⁶ Telman ve Ünsal, **a.g.e.**, s.68.

³⁹⁷ Leary, **a.g.e.**, pp.282 -290.

vücut duruşu görülmektedir. Vücut heyecanlı olduğu durumlarda sürekli hareket halinde olmaktadır. Vücut sanki yığılmıştır³⁹⁸. Heyecanı ve doğru davranışı yapma düşüncesi ile hareketler kararsız ve sürekli değişken bir hal alır. Oturdıkları yerin ucuna doğru sanki her an kalkıp gidecekmiş gibi oturma şekli görülür. Baskın-kontrolcü kişilerde gözüken kendini büyültme hareketi, vücudu saçları, duruşu, kıyafetleri ile kabarma hareketi, hakkını fikrini savunmayan kişilerde tam tersi küçülme şeklinde kendini göstermektedir. Büyük bir koltuk içerisinde ufacık bir insan şeklini alacaklardır. Vücutları eğik öne doğru olabilir. Göğüsleri öne doğru, omuzları yukarıda bir şekilde durabilirler. Bu konumda baş da içeri doğru geçmektedir³⁹⁹.

2.2.2.5.2. Tedirgin Beden Dili Kullanımı

Vücut duruşu dışında eller, kollar ve bacaklar da tedirgin bir görünümde olmaktadır. El ovuşturma ya da karşıdaki kişiyi sıkıca tutma, elleri ağza götürerek ağzı saklama gibi davranışlar görülmektedir. İnsanların ellerini tutabilir ya da ellerini önünde kavuşturabilir. Kaygılarını saklamak için ya da ellerini nereye koyacaklarını bilemedikleri için ellerini ceplerinde tutabilir ya da oturur vaziyetteyken bacaklarının altına doğru alabilirler. Ayrıca eller devamlı hareket halinde olabilir, heyecandan ya da stresten ellerinde bulunan kağıt, peçete vb şeyleri yıpratıp parçalayabilirler. Bacakları ise rastgele bırakılmıştır. Yürürken ayakları bazen yere sürter⁴⁰⁰. Bazen kollarını kavuşturarak rahat bir duruş yaratmaya çalışabilirler. Standart kol kavuşturma hareketi, köşeye çekilmiş kişilerin başvurdukları bir eylemdir. Bu hareket aslında bir savunma konumudur⁴⁰¹.

Vücudun tamamında bir huzursuzluk hissi görülür. Gözler de bu huzursuzluğu gösterir. Bu kişilerin bakışlarında yalvarırmış gibi bir ifade vardır. Diğerleri ile göz göze gelmekten kaçınırlar. Bu davranış sanki yok olmayı istercesine gerçekleştirilir. Göz göze gelmemek için uzaklara ya da önlerine bakabilirler. Suçlu olduklarını hissettiren bir bakışa sahiptirler. Üzgün, sanki bir aksilik varmış gibi bakarlar. Bu suçlu bakışı kalkık kaşlar da destekler. Tedirginlik ve suçluluk hissettikleri zaman alt dudaklarını ısırabilirler. Sıkıntılı bir konuşma içerisindedirler ise heyecanlandıkları ve yüz bölgesine aşırı kan pompalandığı için

---

³⁹⁸ Kaya, a.g.e., 181.

³⁹⁹ Telman ve Ünsal, a.g.e., s.70.

⁴⁰⁰ A.g.e., s.70.

⁴⁰¹ Erdem, a.g.e., s.141.

yüzlerinde kızarma görülebilir. Huzursuz oldukları için bazı duygularını gösterememektedirler. Bu sebeple de gülümsemekte zorlanabilmektedirler. Gülümsemeleri sınırlı bir görünüme bürünebilir. Yüz hatları uzamış ve çenesi sarkmış bir görünümdeyler⁴⁰².

2.2.2.5.3. Ölü Balık Tokalaşması

Tokalaşma konusunda da bu huzursuzluk ve çekingenlik görülmektedir. Çekinceli bir tokalaşmada kişi elini çekinerek uzatmaktadır. Samimiyet kurmaktan çekinir. Diğer kişi ile yabancı hisseder. Ellerin tamamen tutulması gerekirken bu kişiler, sadece parmak uçlarını tutarlar ve hemen bırakırlar. Bu tokalaşma formalite olarak yerine getirilmektedir⁴⁰³. Çekingen kişilerin tokalaşması “ölü balık tokalaşması” olarak adlandırılır. Duygusuzca gerçekleştirilen bu tokalaşmada, karşı tarafa olumsuz duygular geçmektedir. Beden dili samimiyetsiz bir algı oluşturmaktadır. Kişi her ne kadar bu hareketi çekingen bir tavırla gerçekleştirmiş olsa da karşı tarafa “sana güvenmiyorum” mesajı iletilmektedir. Karşı taraf kendini önemsiz hissedebilir⁴⁰⁴.

Ayrıca bu kişiler kişisel mesafe alanlarını da uzak tutmaktadır. Diğerlerinden çekindikleri ve fazla samimiyet kuramadıkları için, kendi alanlarını koruma ihtiyacı hissederler.

2.2.2.6. Yakın-İtaatkar Davranış

Kişilerarası iletişimde yakın-itaatkar davranışın sözsüz görünümü, hakkını-fikrini savunmayan davranışta olduğu gibi gerçekleşmektedir. Diğerleri ile uyum ve işbirliği yaratmaya, onlar tarafından onaylanmaya önem veren kişiler, başkalarının davranışları hakkında ne düşündüğünü fazlaca önemsedikleri için, vücut hareketleri de rahat olmamaktadır⁴⁰⁵.

2.2.2.6.1. Aşırı Uyumlu Beden Dili Kullanımı

İnsanlar kendilerini genişletip çok fazla yer kapladıklarında, baskın bir görünüme sahip olurlar. Ancak kendilerini kısıtlayıp, çok az yer kapladıklarında ise itaatkar olarak

---

⁴⁰² Telman ve Ünsal, **a.g.e.**, ss.70-71.

⁴⁰³ Erdem, **a.g.e.**, s.118.

⁴⁰⁴ Aykut Bakay, “Mülakatlarda Beden Dili: Ölü Balık Tokalaşması”, 02.04.2016, <https://aykutbakay.com/mulakatlarda-beden-dili-olu-balik-tokalasmasi/> (08.04.2019).

⁴⁰⁵ Leary, **a.g.e.**, pp.292- 300.

algılanmaktadırlar. Postürel olarak genişleme, uzuvları kendinden uzağa hareket ettirme gibi güç oyunları baskın kişilerde sık görülür⁴⁰⁶. Ancak yakın-itaatkar kişiler, diğerlerinin memnuniyetini kazanmak için böyle güç oyunlarına girmezler.

Bu kişiler, ılıman sözlerine ek olarak diğerlerine kibar davranışlarda bulunmaya çalışabilirler. Bedenleri genellikle kapalıdır. Vücut küçültme hareketi yakın-itaatkar kişilerde de görülür. Kollarını içe doğru ve çapraz şekilde koyabilir. Kendine dokunma davranışı, insanların heyecanlı ve stresli anlarında, kendilerini rahatlatmak için gerçekleştirdikleri bir eylemdir. Bu sebeple aşırı uyumlu kişiler de kendilerine dokunabilirler. Ellerini ovuşturabilir ya da samimiyeti sağlamak için karşıdaki kişiye dokunabilir, ellerini tutabilirler. Kaygılarını saklamak için ellerini ceplerinde tutabilirler. Nasıl konumlandıracaklarını bilemedikleri kollarını kavuşturabilirler⁴⁰⁷.

2.2.2.6.2. İtaatkar Yürüyüş

Yakın-itaatkar kişiler, yürürken diğerlerinin ardından gitmektedir. Önde giden olmak mevki ve gücün birer göstergesidir. “Krallar önden gider” mantığı ile üstün ve lider konumundaki kişilerin önden gittiği söylenebilir⁴⁰⁸. Bunun tersi olarak aşırı uyum gösteren kişi de diğerlerini güçlü gördüğü için onların ardından gidebilir. Uyum gösterdikleri arkadaşları sanki liderleriymiş gibi, onlar önde, uyumlu kişiler arkasında bir görünüm oluşabilmektedir. Diğer kişi ile uyum büyük ölçüde gerçekleşiyorsa, hareketler bile eş zamanlı olarak gerçekleşebilmektedir. Senkronize hareketler, aşırı uyumlu davranışın bir görünümü olabilir. Bu kişiler, bu şekilde sıcaklık ve anlayış duygusu geliştirmeye çalışabilirler. Karşısındaki kişinin sözlerine katıldığını ifade eden baş sallama hareketi sık aralıklarla tekrarlanabilir. Bu “ben seninleyim, senin bakış açına katılıyorum” anlamına gelir⁴⁰⁹.

2.2.2.7. Aşırı Normal-Fedakâr Davranış

Kişilerarası iletişimde aşırı fedakâr – normal davranışın sözsüz görünümü, sözlü görünümünde olduğu gibi “diğerlerine yardım etmeliyim ve toplumun benimsediği normal bir

---

⁴⁰⁶ Larissa Z. Tiedens ve Alison R. Fragale, “Power Moves: Complementarity in Dominant and Submissive Nonverbal Behavior”, *Journal of Personality and Social Psychology*, , Vol. 84, No. 3, (2003), pp.558-559.

⁴⁰⁷ Telman ve Ünsal, *a.g.e.*, s.70.

⁴⁰⁸ Ken Cooper, *Sözsüz İletişim: İnsan Yönetiminde Vücut Dilini Nasıl Kullanırsınız?*, İlgı yayıncılık, 1985, s.42.

⁴⁰⁹ Fast, *a.g.e.*, pp.90-102.

insan olmalıyım” düşüncesini benimseyen davranışları içermektedir. Bu kişilerin sorumlu, makul, yardımsever, aşırı normal, olgun olma davranışlarının gereğinden fazla ve takıntılı bir hal alması, bu davranışın normal dışı olarak nitelendirilmesine neden olmaktadır⁴¹⁰.

2.2.2.7.1. Aşırı Sorumlu Eylemler

Toplum, içerisinde yaratmış olduğu kişilerin, topluma ve üyelerine hizmet eden, düşünceli, olgun, güçlü bireyler olmasını bekler. Bu sebeple kişilerin davranışlarını da buna göre değerlendirir ve ya kabul eder ya da dışlar. Ancak her kişinin toplumun istediği gibi olmasını beklemek, tartışmalı bir konudur. Şüphencilik, kıvraklık, rekabet ya da alçakgönüllülüğün gerekli cevaplar olmadığı ve tutarlı bir ortaklık davranışının uygun olduğu ütopye toplumlarda bu davranış kural olmuştur⁴¹¹. Bu konu başlığı altında bahsedilen kişiler ise bunu takıntılı bir halde önemseyen ve dışlanmaktan korkan, davranışları ile diğerleri üzerinde normal ve sorumluluk sahibi bir birey olarak görünmeye çabalayan kişileri incelemektedir. Buradaki aşırılık, kişinin toplumu ve diğerlerini önemsemesinin kendi öz kimliğini yansıtmaktan daha önemli olmasıdır⁴¹².

Kişilerin aşırı normal- fedakâr davranışı benimsemelerinin nedeni, aşırı fedakarlık şeması ile açıklanabilmektedir. Diğerlerinin ihtiyaçlarını gönüllü olarak kendi memnuniyeti pahasına gerçekleştirmeye gönüllü olan bu sorumlu kişiler, başkalarının sıkıntılı bir durumda olmasını engellemek, suçluluk hissi yaratan kendi bencillik duygularını bastırmayı sağlamak, iyi bağlar yaratmak amacıyla bu davranışları gerçekleştirirler⁴¹³. Kendi ihtiyaçlarına odaklandıklarında suçluluk hissine kapılırlar.

Aşırı fedakar kişiler, “sen mutluyun mutluym” mesajını ifade eden davranışlarda bulunurlar. Özellikle toplum tarafından teşvik edilen aşırı fedakarlık rolü, evli eşler arasında kadınlara yüklenmiştir. İyi bir eş(kadın) olmanın geleneksel görüşü, kocası aracılığıyla yaşayan, kendisini ailesi için tatmin edici bir ev hayatı sağlamaya adanmış, şefkatli bir kadın olarak görülmektedir. “Saçını süpürge etme” deyişi de bu fikrin bir ürünü olarak yaratılmıştır. Ayrıca bunun dışında bazı aileler çocuklarına karşı aşırı fedakar

---

⁴¹⁰ Leary, **a.g.e.**, ss.315-320.

⁴¹¹ **A.g.e.**, ss.315-316.

⁴¹² Jeffrey E. Young, Janet S.Klosko, ve Marjorie E. Weishaar, **Schema Therapy: Conceptual Model, Schema Therapy: A Practitioner's Guide**, Guilford Publications, 2003, p.16.

⁴¹³ Young, Klosko, ve Weishaar, **a.g.e.**, p.16.

davranışlarda bulunmaktadır. Anne ve babalar çocuklarına “tüm dünyam sensin” dercesine davranışlarda bulunur⁴¹⁴.

2.2.2.7.2. Aşırı Kişilerarası Duyarlılık

Aşırı normal-fedakâr kişiler, diğerleri ile fazlaca ilgilenmektedir. Bu ilgilenme şekli beden diline de yansımaktadır. “Kişilerarası duyarlılık” kavramı sözel olmayan iletişimde önemli bir faktördür. Kişilerarası duyarlılık, kişilerin, kişilerarası ve sosyal çevrelerini doğru hissedebilmek ve algılayabilme becerilerini ifade eder. Sözel olmayan ifadeler bireylerin verdiği tepkiler duyarlılık ile ilgilidir⁴¹⁵. Sorumlu kişilerin kişilerarası duyarlılığı yüksek olabilir. Çünkü bu kişiler diğerlerinin hislerine ve ihtiyaçlarına fazlaca önem vermektedir. Bu yüzden diğerlerinin sözsüz iletilerini daha iyi okuyabilirler. Herhangi bir stres ve problem anında beden diline yansıyan ifadeler, sorumlu kişiler için yardım ve destek sinyallerini çaldırmaktadır.

2.2.2.8. İnstrusif-Muhtaç Davranış

Kişilerarası iletişimde instrusif - muhtaç davranışlar, sözlü iletişimde olduğu sözsüz iletişimde de yardıma muhtaç ve bağımlı davranışlar şeklinde görülmektedir. Bu kişiler davranışları ile diğerlerinden ilgi ve bakım beklerler. Sadece sözel olarak gerçekleşen tavsiyeler ile değil sözel olmayan davranışlar ile de yardım almadan hareket edememektedirler⁴¹⁶.

2.2.2.8.1. Pasif Beden Dili Kullanımı

Bu kişiler, pasif davranışlar sergilerler. Bu davranışlar, hakkını –fıkrını savunmayan davranış ile yakın-itaatkar davranışta olduğu gibi bir beden dili oluşturur. Yine vücudun içe doğru sünmesini ifade eden vücut küçültme hareketi gerçekleştirilmektedir. Omuzlar büzüşmekte ve yığılmış bir görünüm oluşmaktadır. Bu kişiler çaresizlik ve umutsuzluk düşünceleri ile boğuştukları için stresli bir görünüm yaratabilirler. Saat veya diğer mücevherlerle, saçlarıyla uğraşabilir, yüzleriyle oynayabilir, dudaklarını ısırabilirler. Ayrıca göz göze gelmekten kaçınır ve uzaklara doğru bakabilirler. Gergin bir gülümseme ve

---

⁴¹⁴ John Oldham ve Lois B. Morris, **The New Personality Self-Portrait: Why You Think, Work, Love, and Act the Way You Do**, New York: Bantam, 1995., pp.214-218.

⁴¹⁵ Kaya, **a.g.e.**, s.159 .

⁴¹⁶ Leary, **a.g.e.**, ss.292-300.

yumuşak bir ses tonu yine bu davranışın sözsüz görünümüdür. Kendi kişisel alanının işgal edilmesine izin vermezler ve kendilerine dokunulmasından rahatsızlık duyarlar⁴¹⁷.Göz temasının zayıf olması, güçsüzlüğün ya da amaçsızlığın bir göstergesidir⁴¹⁸. Bu kişiler de göz temasından kaçınabilirler.

2.2.2.8.2. Histerik Davranış Bozukluğu

İnstrusif-muhtaç davranışın histerik davranış ile ilgisini sözlü iletişimde görünürlük konu başlığı altında incelemiştik. Bazı kişiler bu bağımlılığa olan takıntılı ve fobik davranışlardan ziyade baskıcı histerik davranışlarda bulunabilir. Yani diğerlerinin ilgisini çekmek için aşırı hareketler göstermektedirler. Histrionik kişilik olarak tanımlanan bu kişiliğe sahip bireyler, görünümelerini ve davranışlarını abartılı hale getirebilir, baştan çıkarıcı davranabilirler. Bu şekilde çevrelerinden sürekli güvence, ilgi ve övgü beklerler. Sıradan bir olay yaşandığında aşırı ağlama davranışı gösterebilir ya da gereksiz öfke nöbetleri geçirebilirler. Bu kişilerin davranışları impulsiftir ve estetikten de yoksundur. Bu davranışları ile karşı cinsten kişiler kendilerini terk edebilir⁴¹⁹. Yüzlerinde gergin bir ifade olabilir.

2.2.3. Yazılı İletişim Durumunda Normal Dışı Davranışlar

2.2.3.1. Baskın-Kontrolcü Davranışın Yazılı İletişimde Görünürlüğü

2.2.3.1.1. Yazılı İletişim Ortamında Emir Kipinin Kullanılması

Kişilerarası iletişimde baskın-kontrolcü davranışın yazılı iletişimde görünürlüğü, sözlü ve sözsüz iletişimde olduğu gibi, üstünlük kurmaya yönelik olarak gerçekleşebilmektedir. Sözlü durumlarda yer aldığı gibi emir kipi ile konuşma gerçekleştirilebilir. Türk Dil Kurumu'nda emir kipi "fiilin yapılmasını dileyen veya emreden isteme kipi. Türkçede bu kip birinci teklik ve çokluk kişiler için kullanılmaz. İkinci kişiler için -in, -iniz, üçüncü kişiler için, -sin, -sinler ekleri kullanılır" şeklinde ifade edilmektedir⁴²⁰. Emir kipinin kullanımını tarihsel açıdan bakıldığında her dönemde farklılıklar gösterdiği görülmektedir. Günümüzdeki kullanımında ise 1. tekil ve 1. çoğul şahıs emir çekimi ile kullanılmamaktadır. Bunun sebebi kişinin kendi kendine emir verememesi ile açıklanmıştır.

⁴¹⁷ Telman ve Ünsal, **a.g.e.**, s.70.

⁴¹⁸ Cooper, **a.g.e.**, s.107.

⁴¹⁹ Geçtan, **a.g.e.**, ss.278-279.

⁴²⁰ TDK, (2005), Büyük Türkçe Sözlük, TDK Yay., 549: Ankara, s.1144.

Diğer tekil çekimlerde ise “gel” şeklinde ya da daha kibarı “gelin (geliniz)” ve çoğul çekimlerde “gelsin”, “gelsinler” gibi örneklerle gösterilebilecek şekilde ifade edilmektedir⁴²¹. Bu kullanımlar hiyerarşik ilişkinin bulunduğu durumlarda normal olarak sayılırken, yakın ve samimi ilişkilerde normal dışı olarak kabul edilebilmektedir. Çünkü iletişimde ilişkinin düzeyi, içeriğe anlam veren çerçeveyi oluşturmaktadır⁴²².

2.2.3.1.2. Üstünlük Belirten El Yazısı

Kişinin el yazısı incelenerek karakter analizi yapan çalışma alanı olan grafolojide, kalemin kağıt üzerindeki baskısı, karakter büyüklüğü, kelimeler ve sayfa satırları arasındaki mesafelerin seçimi, harflerin çizimi ve eğimi önemlidir. Yapılan çalışmalarda yazının eğiminin az ve daha dik bir görünümde olması kişinin daha kararlı, güçlü, sabit, baskın, soğukkanlı ve duygusallıktan uzak olduğunu göstermektedir⁴²³. Kağıdın kenarlarından bırakılan boşluğa marj denilmektedir. Yazıya başlarken her zaman kağıdın üst kısmına yakın şekilde başlayan kişiler, kendilerini başkalarından daha üstün ve kuralların ötesindeki bir güç olarak görmeye yatkın kişileri oluşturmaktadır⁴²⁴. Ayrıca yazılarını satırın altına taşıyanlar da dış dünyada gücü önemseyen baskın kişilikleri oluşturmaktadır⁴²⁵.

2.2.3.2. Kinci-Benmerkezci Davranışın Yazılı İletişimde Görünürlüğü

2.2.3.2.1. Yazılı İletişim Ortamında Benmerkezci Söylem

Kişilerarası iletişimde kinci-benmerkezci davranışın yazılı iletişimdeki görünürlüğü sözlü ve sözsüz iletişimdeki gibi bencil, kibirli, kendini beğenmiş bir hava içerisinde görülmektedir. Narsist olarak adlandırılan bu kişiler, yazılı iletişimde dahi üstün olarak kabul edilmek isterler. Yazıların çoğunda “senden daha iyiyim” mesajı ve üstünlük havası mevcuttur. Başkalarını kıskırtmak ya da kızdırmak için yazma eğilimine geçebilirler. Bu kişiler yazılarında kendi başarıları ve yeteneklerini abartılı bir şekilde ifade edebilirler. Kendi kitaplarının ya da yazılı metinlerinin mutlaka yayınlanması gerektiğini düşünürler⁴²⁶.

---

⁴²¹ Ali Çiçek, “Emir Kipi Üzerine”, *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt. 16, Sayı.1, (2014), ss.335-339.

⁴²² Cüceloğlu, *Yeniden İnsan İnsana*, s.21.

⁴²³ Karami, *a.g.m.*, ss.29-31.

⁴²⁴ Bünyamin Gülmez, *El Yazımız Sizi Anlatıyor*, 2. Basım, Efil Yayınevi, Nisan 2016, s.10.

⁴²⁵ *A.g.e.*, s.49.

⁴²⁶ Christine Hammond, “How to Tell a Narcissist by Their Writing”, 09.01 2017, <https://pro.psychcentral.com/exhausted-woman/2016/08/how-to-tell-a-narcissist-by-their-writing/> (10.04.2019).

2.2.3.2.2. Üstünlük Belirten El Yazısı

Kelimelerin kullanımını dışında kişinin el yazısı da kinci-benmerkezci davranışın yazılı iletişimde görülmesini sağlar. Baskın- kontrolcü kişilerde olduğu gibi kinci-benmerkezci kişiler de yazılarını dik ve az eğimli olarak yazmaktadır. Bu kişinin üstünlük algısı ile ilgili ve benmerkezciliğini ortaya koymaktadır. Bu kişiler daha bencildir⁴²⁷. Ayrıca büyük el yazısı kullanan kişiler de bu kişileri oluşturmaktadır. Kendini önemseyen, fark edilmekten ve sahnede yer almaktan çekinmezler. Başkalarının duygularını ve isteklerini umursamaz ve arkadaşlarını ezip geçerler⁴²⁸.

2.2.3.3. Soğuk-Düşmancıl Davranış

Kişilerarası iletişimde soğuk-düşmancıl davranışın yazılı iletişimdeki görünürlüğü, diğer iletişim biçimlerinde görüldüğü gibi, düşmanlık, nefret, aşağılama, tehditkar kelimelerin kullanılması, hakaret ve küfür içeren kelimelerin kullanılması şeklinde görülebilmektedir. Kişiler yazılı metinlerde düşmanlık hissettikleri kişilere yönelik hakaret ve küfür içeren, tehditkar ve küçümseyici ifadeler kullanarak diğerlerini rahatsız edebilmektedir. Bu yazılı metinler mektup, telgraf, küçük notlar veya duvar yazıları gibi geleneksel kişilerarası yazılı iletişim ortamlarında olabileceği gibi, facebook, twitter, whatsapp ve diğer sosyal medya ve internet sitelerinde görülebilmektedir⁴²⁹.

2.2.3.3.1. Yazılı İletişim Ortamında Nefret Söylemi

Bu düşmancıl söylem literatürde “nefret söylemi” kavramına eş düşmektedir. Nefret söylemi, bir nefret suçu olarak, bir ya da daha fazla kişiyi, grubun ırkına, etnik kökenine, cinsiyetine, cinsel eğilimlerine, dinine ya da mezhebine, siyasal tercihinine, sosyo-ekonomik durumuna, fiziksel özelliklerine gönderme yaparak, aşağılama, düşmanlaştırma, ötekileştirme gibi nefret unsurlarını barındıran ve bunların yayılmasını teşvik eden söylemleri ifade etmektedir. Düşmancıl sözlerin yanında çarpıtma, kinaye, abartma ile de nefret söylemi

---

⁴²⁷ Karami, **a.g.m.**, s.31.

⁴²⁸ Bünyamin Gülmez, **a.g.e.**, s.32.

⁴²⁹ Nemanja Djuric ve Diğerleri, “Hate Speech Detection with Comment Embeddings”, **WWW 2015**, Florence, Italy, May 18 – 22 2015, p.29.

gerçekleşebilmektedir⁴³⁰. Nefret söylemi Türkiye’de Uluslar arası Hrant Dink Vakfı’nın belirlediği nefret kategorilerine ayrılmıştır. Bunlar abartma, çarpıtma, küfür aşağılama, düşmanlık ve savaş söylemi, simgeleştirme şeklinde sınıflandırılmıştır⁴³¹.

Özellikle internet kullanımı arttıkça ve internetin kısıtlayıcı olmaması ile kişilerin sınırsız erişimi sayesinde nefret söylemi içeren yazışmalarda artış olmaktadır. Kişiler, bu platformlarda uzaktan ve yazılı iletişimin verdiği rahatlık ile diğer kişilere yönelik yazılı saldırılarda bulunabilmektedir. Birçok sosyal medya şirketi bu nefret dolu yazıları ayırt ederek ortadan kaldırmak için algoritmik çözümler yaratmışlardır. Ancak hala istenilen denetim sağlanamamıştır⁴³².

2.2.3.4. Sosyal Çekinik Davranış

Kişilerarası iletişimde sosyal çekinik davranışın yazılı iletişimde görünürlüğü, diğer iletişim türlerinde görüldüğü gibi gerçekleşebilir.

2.2.3.4.1. Asosyal El Yazısı

Kelimelerin kullanımı ile ilgili bir araştırma bulunmamaktadır. Ancak el yazısı ile ilgili bazı çıkarımlarda bulunulabilir. Sosyal çekinik kişilerin diğer kişilerin duygularını algılayamayan, diğerleri ile arasına mesafe koymayı tercih eden, asosyal kişiler olduklarını belirtmiştir. Bu bağlamda asosyal kişilerin yazı şekillerini açıklayarak, sosyal çekinik davranışın yazılı iletişimdeki görünürlüğünden bahsedebiliriz. Örneğin, kelime aralıklarını geniş tutmayı tercih eden kişiler, diğer insanlar ile aralarına mesafe koymaya özen göstermektedir⁴³³. Ayrıca sağa doğru eğimli ve kıvrılmış el yazısı şekli de diğer insanlara güvenin az olduğunu ve mesafe koymayı tercih ettiğini gösteren bir görüntüdür⁴³⁴.

---

⁴³⁰ Hülya Öztekin, “Yeni Medyada Nefret Söylemi: Ekşi Sözlük Örneği”, **Journal of International Social Research**, Vol.8, Issue 38, (2015), ss.925-930.

⁴³¹ Zeynep Burcu Vardal, “Nefret Söylemi ve Yeni Medya”, **Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, Cilt.2, Sayı.1, (Bahar 2015), s.136.

⁴³² Nemanja Djuric ve Diğerleri, **a.g.e.**, p.29.

⁴³³ Gülmez, **a.g.e.**, s.27.

⁴³⁴ Karami, **a.g.m.**, p.31.

2.2.3.5. Hakkını-Fikrini Savunmayan Davranış

2.2.3.5.1. Yazılı İletişim Ortamında Kendini Aşağılayan Yazılı İfadelerin Kullanımı

Kişilerarası iletişimde hakkını-fikrini savunmayan davranışın yazılı iletişimde görünürlüğü, diğer iletişim türlerinde görüldüğü gibi gerçekleşebilir. Bu kişiler, kendini küçümseyen ve ezdiren davranışlarını sözlü ve sözsüz iletişimde gösterdikleri gibi yazılı iletişimlerinde de gösterebilirler. Sözlü olarak kullandıkları terimleri yazılı olarak ortaya koyabilirler. Yazılı iletişim, sözlü ve sözsüz iletişime göre kişinin bedensel olarak var olmadığı, sözlü iletişime kıyasla yapılan hataların daha hızlı düzeltilebildiği bir iletişim ortamıdır. Bu bakımdan bu kişiler, yazılı iletişimde diğer iletişim türlerine göre daha rahat olabilirler ve kendilerini daha rahat ifade edebilirler⁴³⁵. Bunun yanı sıra kişiler yine kendilerini bu ortamlarda da yazılı unsurlar kullanarak aşağılayabilirler.

2.2.3.5.2. Özgüvensiz El Yazısı

Hakkını- fikrini savunmayan davranışın yazılı iletişimdeki görünürlüğü el yazısı ile de ifade edilmektedir. Özgüveni düşük ve aşağılık kompleksine sahip bu kişilerin yazılarında kelimeler iç içe geçmiş, üst üste binmiş gibi bir yönde olabilir⁴³⁶. Yazılarında sıkışık harf aralıkları görülen bu kişiler, özeleştiriyi yaparken kendilerini aşağılarlar. Ayrıca yazıları çok ufak olabilmektedir. Bu kişinin sosyal hayattaki görünmez olma isteğinin yazılı iletişime yansımalarıdır⁴³⁷. Ayrıca kalemin kağıda baskısı hafif olabilmektedir.

2.2.3.6. Yakın-İtaatkâr Davranış

2.2.3.6.1. Yazılı İletişim Ortamında Aşırı Uyumlu İfadelerin Kullanımı

Kişilerarası iletişimde yakın-itaatkâr davranışı gerçekleştiren kişiler yazılı iletişimde de diğer iletişim biçimlerinde olduğu gibi aşırı uyumlu ve temkinli davranabilirler. Sözcüklerin seçiminde diğerlerinin ne düşünebileceğini önemseyerek karar alabilirler. Çünkü bu kişiler, herkesi memnun etmeye çalışan, kendini arka plana atan ve olumsuz duygu ve

---

⁴³⁵ Yücel, **a.g.e.**, ss.68-84.

⁴³⁶ Karami, **a.g.m.**, p.31.

⁴³⁷ Gülmez, **a.g.e.**, ss.29-31.

düşüncelerini karşı tarafa yansıtmaktan kaçınan kişilerdir⁴³⁸. Örneğin bir whatsapp yazışmasında grubun içerisinde yer alan bir itaatkâr kişi grubun her yazdığına uyum gösterebilir. Grubun kimliğine göre bir kimlik almaya çalışabilir. Günlük hayatta kullanmayacağı kelimeleri uyum sağlamak amacıyla kullanabilir.

2.2.3.6.2. İtaatkar El Yazısı

Yakın-itaatkar kişilerin el yazıları sola doğru eğimli ve kıvrılmış halde olabilmektedir. Bu onların sosyal açıdan duygusal, hassas, onay almaya muhtaç bir karaktere sahip olduklarını göstermektedir⁴³⁹. Ayrıca bu kişiler, yazıya başlarken kağıdın üst kısmından yaklaşık 5 cm kadar aşağıda başlamaktadırlar. Bu yazı şekli kişinin herkesin isteğine boyun eğen bir yapıda olduğunu göstermektedir⁴⁴⁰. Keskin çizgilerin az ve cümlelerin dağınık olması da kişinin aşırı ılıman bir yapıda olduğunu gösterebilir. Tıpkı konuşmalarındaki gibi yazı şekilleri de yumuşak olabilmektedir.

2.2.3.7. Aşırı Normal-Fedakâr Davranış

2.2.3.7.1. Yazılı İletişim Ortamında Aşırı Sorumlu İfadelerin Kullanımı

Kişilerarası iletişimde aşırı normal-fedakâr davranış, yazılı iletişimde diğer biçimlerde olduğu gibi görülmektedir. Bu kişilerin normal ve sorumluluk sahibi gözükmek, başkaları üzerinde iyi bir görünüm yaratmak için fazlaca çaba gösterdiklerinden diğer konu başlıkları altında bahsedilmiştir. Bu amaç ve çaba elbette yazılı iletişime de yansiyacaktır. Bu görünüm kelimelerin hassasiyetle seçimi ile gerçekleşebilir⁴⁴¹.

2.2.3.7.2. Mükemmeliyetçi El Yazısı

Yazı şekilleri bu mükemmeliyetçiliğin getirdiği düşünme biçimiyle, hem güzellik hem de düzenlilik açısından en fazla dikkati çeken kişiler olabilir. Görünmeyen bir cetvel kullandıkları ve simetri açısından mükemmel oldukları düşünülebilmektedir⁴⁴². Kalem baskısı, satır mesafelerinin ayarlanması, harfler arası boşlukların ayarlanması gibi konularda

---

⁴³⁸ Hamurcu ve Sargin, **a.g.m.**, ss.174-175.

⁴³⁹ Karami, **a.g.m.**, s.31.

⁴⁴⁰ Gülmez, **a.g.e.**, s.11.

⁴⁴¹ Leary, **a.g.e.**, ss.315-320.

⁴⁴² **A.g.e.**, s.63.

en makul olan kişiler olabilmektedir. Ayrıca bu kişiler harfleri birbirine bağlamakta aşırı titizlik gösterirler⁴⁴³.

2.2.3.8. İnstrusif-Muhtaç Davranış

2.2.3.8.1. Yazılı İletişim Ortamında Bağımlı İfadelerin Kullanımı

Kişilerarası iletişimde instrusif- muhtaç davranışın yazılı görünümü sözlü ve sözsüz iletişimde olduğu gibi “sana muhtacım, bağımlıyım” mesajını içeren kelimelerin seçimi ile gerçekleşebilmektedir⁴⁴⁴.

2.2.3.8.2. İçe Dönük El Yazısı

Bu kişiler, içe dönük kişileri ifade etmektedir. Bu bağlamda bu davranışın yazılı iletişimdeki görünürlüğü, el yazısının içe dönüklüğü anlatan biçimleri ile tanımlanmaktadır. Örneğin, bu kişilerin yazıları neredeyse sola doğru yatacak şekilde eğilidir. Sola doğru kıvrımlı yazı şekli 120 derece ile 180 derece arasında değişim gösterebilmektedir. Eğitim arttıkça kişinin muhtaçlığı ve aşırı histerik tutumları artmaktadır⁴⁴⁵. Ayrıca bu kişilerin kişilerarasındaki mesafeyi ayarlayamama durumu, yazılarında kelime aralıklarını dar tutmaları şeklinde görülmektedir⁴⁴⁶.

2.3. KİŞİLERARASI İLETİŞİMDE NORMAL DIŞI DAVRANIŞLAR VE SOSYAL ÖĞRENME KURAMI İLİŞKİSİ

2.3.1. Karşılıklı Etkileşim ve Normal Dışı Davranış İlişkisi

Sosyal öğrenme teorisinde nedensel süreçler, karşılıklı etkileşim ya da karşılıklı determinizm açısından kavramsallaştırılmıştır. Psikolojik, işlevsel, davranışsal, bilişsel ve çevresel etkiler arasında sürekli karşılıklı etkileşim vardır. Sosyal öğrenme teorisi içerisindeki öz sistem, eylemi kontrol eden bir aracı değil, bilişsel yapıları ve davranışları algılama, yorumlama ve düzenleme görevi gören alt işlevlerden oluşmaktadır. Karşılıklı determinizm, kişilerarası gelişim, kişilerarası işlemler ve sosyal sistemler için etkileşimli işleyiş düzeyinde

⁴⁴³ A.g.e., s.70.

⁴⁴⁴ Leary, a.g.e., ss.392-300.

⁴⁴⁵ Karami, a.g.m., s.31.

⁴⁴⁶ Gülmez, a.g.e., s.27.

psikososyal olayları incelemek için analitik bir ilke görevi görmektedir. Kendilik sistemi ise davranışı kontrol eden bir kavram değil, referans sağlayan bilişsel yapıları ve davranışın algılanması, yorumlanması ve düzenlenmesini sağlayan alt işlevleri ifade eder⁴⁴⁷. Kişisel belirleyiciler, davranışlar ve çevresel etkiler arasında dinamik bir etkileşim söz konusu olduğunu bir önceki karşılıklı etkileşim konu başlığı altında incelenmişti.

Burada insanların davranışlarının hem çevreden etkilendiği hem de çevreyi etkilediği belirtilmişti. Bu davranışlar, kişisel ve toplumsal olarak “normal” olarak belirlenen davranışlar olabileceği gibi, kişilerin ve toplumun kabul etmediği, aykırı, düzen bozucu ve rahatsız edici olarak görülebilen normal dışı davranışları içerebilmektedir. Yani zararlı karşılıklı etkileşimler de gerçekleşebilmektedir. Çevreden gelen veya doğal olarak edinilen bilgiler ile kişinin inançları, benlik algıları, istekleri ve niyetleri şekil alır ve davranışlarına yansır. Yani kişinin ne düşündüğü, neye inandığı ve nasıl hissettiği, nasıl davrandığına etki eder. Bu davranışlar da çevrenin oluşmasına etki eder. Bu üçlü nedensellik sisteminde kişi ve çevre arasında karşılıklılık incelenmektedir. Çevre sosyal ikna, modelleme ve ders şeklinde kişilerin bilişlerini ve duyuşsal eğilimlerini değiştirmektedir⁴⁴⁸.

İnsanlar çevre ile ilgili eylemlerinde sadece dış uyaranlara tepki vermezler. Birçok dış etki bilişsel süreçler yardımıyla davranışı etkiler. Bilişsel faktörler ise hangi dış olayların gözleneceğini, nasıl algılanacağını, kalıcı etkisinin olup olmadığını, hangi değer ve etkinlikleri içerdiğini ve ilettikleri bilgilerin gelecekte kullanılmak için nasıl düzenleneceğini belirlemektedir. Kişiler davranışları ile sosyal ortamı ve günlük hayattaki ortaya çıkan koşulları yaratmada rol oynarlar. Bu sebeple, sosyal öğrenme bakış açısı, psikolojik işlevsellik, davranışsal, bilişsel ve çevresel etkiler arasında sürekli karşılıklı etkileşimi içermektedir. Burada üçlü karşılıklı etkileşim söz konusudur. İnsanların eylemleri ve sonuç beklentileri nasıl davrandıklarını ve eylemlerinin yarattığı çevresel etkileri de beklentilerini değiştirmektedir. Sadece davranışlar değil, fiziksel özellikleri ve sosyal olarak kazandırdıkları nitelikleri, rolleri ve statüleriyle farklı çevresel reaksiyonları harekete geçirmektedir⁴⁴⁹.

Sosyal kontrol mekanizması, kişinin hangi davranışlarının doğru hangilerinin yanlış olduğunu belirlemektedir. Kişiler belli davranışlar neticesinde sosyal ortamlarda ceza

---

⁴⁴⁷ Albert Bandura, “The Self System in Reciprocal Determinism”, *American Psychologist*, Vol.33, No.4, (April 1978), p.344.

⁴⁴⁸ Bandura, *A social cognitive theory of personality*, pp.154-196.

⁴⁴⁹ Bandura, *The Self System in Reciprocal Determinism*, pp.344-346.

almazlarsa aynı davranışı gerçekleştirmeyi sürdürebilmektedir. Sosyal problemler de yetersiz kalan veya sapkın ödüllendirici sistemlerin varlığından kaynaklanmaktadır. Normal dışı davranışları ödüllendirilen kişiler, dışarıdan dayatılan kontroller tarafından engellenmezlerse bu davranışlarına devam ederler⁴⁵⁰. Bu durum özellikle Türkiye'deki kadınlar üzerinde yaşandığı gündelik hayatta çıkan haberlerde sıklıkla görülebilmektedir. Sözlü olarak ya da fiziksel cinsel tacizler, gerekli ve caydırıcı şekilde cezalandırılmaması ve hatta tam tersi kadınların dışarı çıkma saati, giyinme tarzı ve hareketlerinin yorumlanması nedeniyle bu normal dışı davranışa maruz kalmalarının doğru ve normal kabul edilmesi, bu çevre içerisindeki diğer normal kişilerin de etkilenerek bu davranışı gerçekleştirmekte imtina etmemelerine neden olduğu görülür. Bu düşünce tarzı normal dışı davranışları, bu normal dışı davranışlar da çevreyi oluşturur. Diğer etkilenmemiş anlamında saf olarak nitelendirilebilecek kişiler de bu çevrede etkilenerek aynı davranışı gerçekleştirebilirler⁴⁵¹. Bu tezde bu durumun her kişilerarası iletişimdeki normal dışı davranışlarda gerçekleşebileceği iddia edilmektedir.

Narsisistleşen kişiler ve ilişkiler de bu bağlamda incelenebilir. Kişilerarası saf ilişkiler, yasal bağlar olmadan duygusal bağın egemenliği altında gelişir. Ortak bir anlaşma ile kişiler ilişki içerisindeki özgürlüğünü sağlayabilirler. Ancak zamanla bu saf ilişkiler yerini narsist ilişkilere bırakmaya başlamıştır. Yakın, samimi ya da romantik ilişkilerde kişilerin bağımsızlığının artması ile “biz” kavramı yerini “ben” kavramına bırakmıştır. Eskiden evli çiftler arasında “sen eşittir ben”, “diğer yarım” fikri hakim iken, gittikçe bireyselleşme, kişisel çıkarları düşünme ve narsisist kişilere dönüşme görülmektedir. Kişiler birbirine benzer androjin varlıklar haline gelmektedir. Benmerkezcilik oluşmakta ve öteki abartılı bir şekilde değersizleştirilmektedir⁴⁵². Yani benmerkezci düşünceler, benmerkezci davranışlara dönüşmekte ve bu şekilde benmerkezci insanlar topluluğu oluşmakta, daha sonra diğer kişileri de etkilemektedir.

Karşılıklı etkileşim kültürel olarak gerçekleşen sosyal öğrenmeyi anlatmaktadır. Thorndike'ın “kör sınaama” olarak tanımladığı öğrenme tarzı ile birey, kendisini ödüllendiren alışkanlıkları öğrenecektir. Örneğin, bir köyde sopa ile dayak atmak yaygın bir davranış olabilir. Yetişkinler ve yaşlılar bir eğitim yöntemi olarak sopa ile çocukların ve gençlerin

---

⁴⁵⁰ Bandura, *Social Learning*, pp.1-46.

⁴⁵¹ Bu konuyla ilgili olarak şu haber örnek olarak verilebilir. Bkz. http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/1203151/Kadina_sozlu_taciz_serbest_mi_Soz_Yargitay_da.html

⁴⁵² Morelli ve Couderc, *a.g.e.*, ss.24-35.

üzerine yürüyebilirler. Kültür bu dayanın ölçüsünü belirleyebilir, bu davranışı ödüllendirerek nesilden nesle devam etmesini sağlayabilir⁴⁵³. İnsanlar kendini özgür olarak nitelendirirler. Ancak kişi özgür iradesi dışında gelişen ve değişen bir toplum içerisinde şekillenmektedir. Kişiler çeşitli örgütlü yer ve zamanda zorunlu şekillerde ilişkilere girmekte ve bu normal olarak kabul edilmektedir. Bu ortamlarda kişiler uyumlu olmaya, itaat etmeye, bazı durumlarda sessiz kalmaya teşvik edilir. Bu ortam içerisinde kişi aşırı uyumlu ya da hakkını-fikrini savunmayan davranışı diğerlerini model alarak öğrenebilir.

Bu örnekler çeşitli şekillerde çoğaltılabilir. Bu örnekler toplumsallaşmanın bir görünümünü oluşturmaktadır. Kişiler içerisinde buldukları toplumun diğer üyeleri ile kişilerarası iletişim ve etkileşimler sağlayarak yeni davranışları öğrenirler. Kimi durumda bu davranışları kazandıklarının farkında olmaksızın gerçekleştirebilir, kimi zaman ise bilinçli bir şekilde toplumun belirlediği standartlara uyarak bunu gerçekleştirebilirler.

2.3.2. Sembolleştirme Kapasitesi ve Normal Dışı Davranış İlişkisi

İnsanların sembol kullanma yönünde olağanüstü bir kapasiteleri vardır ve seçenekleri yerine getirmek ya da düşüncesiz eylemlerinin sonuçlarına katlanmak yerine, düşünceleri sonucu öngördükleri eylemleri yerine getirme özellikleri vardır⁴⁵⁴. Bandura gözlemsel öğrenmenin hayali ve sözel semboller ile gerçekleştiğini söyler. Uyarılar modellendikten sonra hafızada görüntü ve sözcüklere kodlanmış olarak temsil edilirler. Bu şekilde yanıt alma ve çoğaltma aracı olarak işlev görürler. Gözlemsel öğrenmenin ve modellenen içeriklerin insanlar tarafından uzun süreli olarak hafızada tutulmasının nedeni gözlemlenen olayların sözel olarak kodlanmasıdır⁴⁵⁵. Kişilerarası iletişim de sembollerden oluşan bir dil ile gerçekleşmektedir. Bu semboller sözlü, sözsüz ve yazılı olarak gerçekleşebilmektedir. Sembollerini anlama ve kullanma yeteneği kişilerin deneyimleri ile gelecek eylem ve kararlarında etkili olmakta, onları yönlendirecek bilişsel modellere dönüştürmektedir⁴⁵⁶.

Normal dışı davranışların da oluşmasında ve öğrenilmesinde bu sembolleştirme sürecinde, sembolleştirilen fikrin yanlış olması ve yanlış yorumlanması neden olabilir. Örneğin, güçlü olmak, saygınlık kazanmak, mal-mülk elde etmek ya da zengin olmak

---

⁴⁵³ Yörükhan, **a.g.e.**, ss.56-62.

⁴⁵⁴ Bandura, *The Self System in Reciprocal Determinism*, pp.344-345.

⁴⁵⁵ Bandura, *Social Learning Theory of Identificatory Processes*, pp.213-255.

⁴⁵⁶ Yalçın ve Şengül, **a.g.e.**, ss.754-755.

sevilmek ve toplumda iyi bir konum elde edebilmek için etkili bir yol olarak görülür ve böyle sembolleştirilebilir. Bu algı sosyal yapı içerisinde güç, saygınlık ve zenginliğin fazlaca bir güvenlik duygusu verebilmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak saygınlık kazanma duygusunun fazla olduğu kişilerde düşmanlık hissi ve diğerlerini aşağılama isteği oluşabilir. Kişi çocukluk çağında küçük düşürülmüş ya da aşağı görülmüş ve böylece kendine vermiş olduğu değeri yitirmiş olabilir. Diğerlerini aşağılayarak ve küçük düşürerek saygın ve güçlü olabileceğini kodlamıştır. Bu şekilde diğerlerinden öğrendiği bu fikir ile kendisi de aynı davranışı uygulayabilmektedir⁴⁵⁷.

2.3.3. Öngörü Kapasitesi ve Normal Dışı Davranış İlişkisi

İnsanın önemli bir ayırt edici özelliğinin öngörü yeteneğine sahip olması olduğu öngörü kapasitesi başlığı altında incelenmiştir. İnsanlar geçmişten gelen bilgiler yani tecrübeler ile davranışlarını belirlemektedirler. Aynı zamanda insanlar, eylemlerinin olası sonuçlarını da tahmin edip, buna göre hedef belirleyip, eylem planı oluşturabilecek yeteneğe sahiptir⁴⁵⁸. İnsanlar, kendilerini sorumlu gördükleri yetersiz performanslarına kendileri eleştirel olarak cevap verirler. Sosyal öğrenme teorisine göre, kendi kendini düzenleyici teşvikler, motive edici fonksiyonları ile performansı değiştirmektedir. İnsanlar, belirli başarılarına bağlı olarak kendi kendilerini tatmin ettiklerinde, istenilen başarıya ulaşmak için kendilerini motive ederler. Birçok davranış, kendini tatmin etme ve gurur duyma ya da tatmin etmeme ve eleştirme şeklinde kendi kendine değerlendirme sonuçları ile düzenlenmektedir⁴⁵⁹.

İnsan davranışı sadece dış takviye tarafından kontrol edilmez. Kişinin önceki deneyimleri sonucu olarak, hangi eylemlerinin ona değer kazandıracığı, hangilerinin takdir edilir olup olmayacağı ve istenmeyen sonuçlar doğurabileceğine yönelik düşünceleri de davranışlarını etkiler. Ödül beklentisi ile gözlenen ve model alınan davranışın ödül üretmede ya da olumsuz sonuç sağlamada etkili olup olmadığına bakılarak davranışlar ayarlanabilir ve gözlemsel öğrenme arttırılabilir. Sosyal öğrenme kuramı, gözlemcilerin bir modelin taklit edilmesine ve daha sonra onları ödüllendirmesine kadar beklemekten ziyade, modellenmiş davranış kalıplarını benimsemeye yönelik kazanç değerini önceden gözlemleyerek, daha

---

⁴⁵⁷ Horney, *Çağımızın Tedirgin İnsanı*, ss.161-200.

⁴⁵⁸ Bandura, *Human Agency in Social Cognitive Theory*, pp.1175-1184.

⁴⁵⁹ Bandura, *The Self System in Reciprocal Determinism*, pp.349-350.

yüksek bir gözlemsel öğrenmenin sağlanabileceğini belirtir⁴⁶⁰. Kişiler, kişilerarası iletişimde normal dışı olarak belirtilen davranışların cezalandırılmadığını ve hatta belli ödüller getirdiklerini öngörerek davranışları gerçekleştirebilirler.

2.3.4. Dolaylı Öğrenme Kapasitesi ve Normal Dışı Davranış İlişkisi

İnsanlar kendi davranışlarını ve bunların sonuçlarının ne olacağını beklemek yerine, başkalarının davranışlarını ve sonuçlarını gözleyerek öğrenme sürecini gerçekleştirebilir. Bu sosyal öğrenmenin temel ilkelerinden biridir. Dolaylı olarak öğrenme gözlem ve model alma yolu ile öğrenme şeklinde gerçekleşmektedir. Gözlem yolu ile öğrenme sürecinde davranış, bilişsel süzgeçlerden geçirilir ve kişiye yarar sağlayacak şekilde davranışların ortaya çıkarılması sağlanır⁴⁶¹. Bir başka kişinin performansındaki değişimleri gözlemlemek, kişiye önemli bilgiler vermektedir. Ancak bu veriler tek başına kişisel tepkileri oluşturmazlar. Davranışlar çeşitli yardımcı süreçler ile yargılayıcı bir işlevde kendi kendine tepkiler üretmektedir. Belli performansların ödüle değer olup olmadığı, değerlendirilen kişisel standartlara göre değişir⁴⁶². Yani modelin davranışı belli iç standartlara göre değerlendirilerek kazanılır.

Bandura, insanların daha önceden biçimlendirilmiş bir agresif davranış pratikleri ile dünyaya gelmediğini bu davranışları diğerlerinden öğrendiklerini söyler. Basit bir fiziksel şiddet davranışı bile az miktarda taklitçilik ile gerçekleşmektedir⁴⁶³. Modelleme uyarılarının işlevi gözlemciye, normal dışı davranış kalıplarını nasıl organize edeceğine dair bilgiyi iletmek olabilir. Bunları fiziksel gösterim, resimsel temsil ve sözlü açıklama ile iletebilir. İnsanlar modelleri izleyerek öğrenmektedirler. Örneğin, çocuklar saldırgan arkadaşlarını gözleyerek, saldırgan davranışların yararlı olabileceğini öğrenebilirler. İnsanın çocukluk çağından itibaren önce ailesi, sonra okul ortamı, arkadaşları, iş hayatı vb. birçok sosyal ortamda model alabileceği kişiler aracılığıyla kimlik oluşumu sağlanabilir⁴⁶⁴.

Her kişinin dolaylı öğrenme kapasitesi farklı olabilir. Bazı kişilerin günlük yaşamında diğerlerini gözleyerek ya da model alarak öğrenip davranış geliştirmek geçerli iken,

---

⁴⁶⁰ Bandura, *Social Learning*, pp.1-46.

⁴⁶¹ Yardımcı ve Mert, **a.g.m.**, ss.28-29.

⁴⁶² Bandura, *The Self System in Reciprocal Determinism*, p.349.

⁴⁶³ Osman Dolu, **Suç Teorileri**, 3.Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, Ekim 2011, s.250.

⁴⁶⁴ Burger, **a.g.e.**, ss.27-28.

bazı kişiler kendi tecrübelerine dayanarak davranışlarda bulunmak geçerli olabilir. Ayrıca kişinin kimi model alacağı ve ne kadar alacağı da değişim gösterebilir. Modellemeye karşı duyarlılık modellerin özellikleri, gözlemcinin nitelikleri ve eşleştirme davranışları olmak üzere üç faktör tarafından belirlenmektedir. Modelin statüsü, yaşı, cinsiyeti, gözleyen için önemi gibi faktörler modellemeyi etkiler. Ayrıca başkalarının davranışlarını takip ederek, kendi bağımsız davranışlarından daha iyi sonuçlara ulaşan gözlemciler de modellemeye uygun hale gelmektedirler⁴⁶⁵.

Kişilerarası iletişimde modeller, diğerlerini rahatsız eden ve iletişimi olumsuz yönde etkileyen normal dışı davranışları uyguladıklarında, kendi çıkarları için olumlu sonuç elde ediyorlarsa, bunu gözleyen kişiler de aynı davranışı uygulayabilmektedir. Örneğin, modele bakarak kişilerarası iletişimde baskın-kontrolcü bir davranışın modeldeki gibi kendisine sosyal ortamda bir güç, ego tatmini ve prestij sağladığını, kişilerarası kaygıyı azalttığını fark ederse, kendisi de aynı olumlu duyguları yaşamak için bu davranışı benimseyebilir⁴⁶⁶.

Bir başka örnekte ise, diğerlerine soğuk ve düşmanca davranışın sosyal ortamda hayatta kalmak ve kendi gücünü elde etmek gibi bir yarar sağladığını gözlemleyerek öğrenen bir çocuk, kendisi de arkadaşlarına düşmanca ve saldırgan davranışlarda bulunabilir. Bu davranışların kişiye bir yarar sağlaması ve ceza gibi olumsuz sonuç doğurmaması gerekmektedir. Ceza getirisi kişiyi normal dışı davranışta bulunmasından caydırabilir. Ayrıca hangi kişilere ya da gruplara düşmanca davranılabileceği, bu davranışların nasıl tepki getireceği ve hangi durumlarda böyle davranılması gerektiği öğrenilir⁴⁶⁷.

Yapılan çalışmalarda, insanların davranışlarını başkalarını örnek alarak değiştirdiği ve başkalarına uyduğu ve hem romantik ilişkilerinde hem de arkadaşlıklarında, diğerlerine göre daha çok benzerliğe sahip kişileri model aldıkları görülmüştür. Ayrıca zaman içinde kişiler arkadaşlarına ve romantik ortaklarına daha benzer hale gelmektedir. Birbirlerini örnek alarak ortak sözlü ve sözsüz dil oluşturmaktadırlar. İnsanlar farkında olmadan, düşünceden, daha fazla etkileşim sağlamak, daha fazla sevmek ve rahatlık sağlamak amacıyla “bukalemun etkisi” adı verilen birbirine benzeme davranışını gerçekleştirirler⁴⁶⁸. Ancak bu

---

⁴⁶⁵ Bandura, *Social Learning*, pp.21-35.

⁴⁶⁶ Bandura, *Social Learning*, pp.37-46.

⁴⁶⁷ Kağıtçıbaşı, **a.g.e.**, ss.384-391.

⁴⁶⁸ Tiedens ve Fragale, **a.g.m.**, p.599.

normal dışı davranışların da kazanılmasına yol açar. “Üzüm üzüme baka baka kararı” atasözünü temsil ettiği gibi, bir kişi diğerinden sapkın davranışlar da öğrenebilir.

2.3.5. Kendini Düzenleme Kapasitesi ve Normal Dışı Davranış İlişkisi

Kendini düzenleme kapasitesi kişinin davranışlarını kısmen beklentilerine göre düzenleyebilmesini ifade etmektedir. Kendileri için olumlu sonuçlar yaratacak davranışların uygulanmasını, olumsuz sonuçlar yaratacak olanlardan ise uzak durulmasını ifade eder. İnsan kendini düzenleme yeteneğini geliştirdikten sonra, kendine istekler, referanslar, güdüler veya caydırıcı durumlar sağlayabilmektedir⁴⁶⁹. İnsanlar, farklı bireyler ya da aynı kişiler tarafından farklı etkinlikler ve farklı ortamlarda örneklenen ve öğretilen davranışlar ile değerlendirme yaparak genel ilkeler çıkarırlar. Düzenli olarak ilişkide bulunan kişiler, kabul gören davranış biçimlerinden etkilenmektedir. Ayrıca insanlar, hoş olmayan davranışlarını da sosyal ortam içerisinde gelen tepkilere göre değiştirebilirler. Kendilerini geliştirmek istedikleri konuda ise kendilerini motive ederler. Davranışlar, sadece dış etkiler tarafından gelen tepkiler ile değişmez, aynı zamanda kişisel ödül ve ceza anlayışı ile de şekil alır⁴⁷⁰.

Kişi olumsuz gördüğü davranışlarda kendini kınayabilir. Kendini hor görmekten daha yıkıcı bir sonuç yoktur. Ancak ödüllerin cazibesi, kendini kınamaya ağır basarsa, sonuç keyifsiz bir uyum olabilir. Kişi hoşuna gitmese de normal dışı bir davranışı gerçekleştirebilir. Örneğin, kişilerarası iletişimde itaatkar ve kendini aşağılayıcı davranış şekilleri kişinin hoşuna gitmese de ona kabullenilme ve ilgi görme gibi sosyal ödül sağladığı için gerçekleştirilebilir⁴⁷¹.

Sosyal ve ahlaki pek çok davranış için öz-düzenleme standartları daha fazla etkiye sahiptir. İnsanlar belli bir ahlak standardını benimsediklerinde buna sadık kalmak için kendilerini düzenleyebilirler. Öz yönetim, kişisel standartlara uygun olarak yürütülür. Ahlaki uygulamalar, engelleyici ve proaktif olmak üzere iki şekilde gerçekleşir. Engelleyici yön, kişinin insanlık dışı davranmasını engellemeyi, proaktif yön ise kişinin insanca davranma gücünü ifade eder. Ahlaki standartlar, vicdan ve süperego gibi unsurları, davranışların sürekli gözetmenleri olarak konumlandıran içselleştirme teorilerinin ima ettiği gibi, sabit iç davranış

---

⁴⁶⁹ Bandura, *A social cognitive theory of personality*, pp.154-196.

⁴⁷⁰ Bandura, *The Self System in Reciprocal Determinism*, pp.353-354.

⁴⁷¹ Bandura, *The Self System in Reciprocal Determinism*, pp.354.

düzenleyicileri olarak işlev görmemektedir. Ahlaki öz yönelmelerin insanlık dışı davranışlardan seçici olarak ayrılabilirdiği birçok sosyal ve psikolojik manevralar vardır⁴⁷². Örneğin bir çalışan, iş yerinde iş arkadaşları tarafından başka bir iş arkadaşına mobbing yapan kişileri, grup tarafından kabul edilmek için örnek alabilir ve kendisi mobbing uygulayabilir. Ancak kişinin vicdani yönü ağır basar ve kendini bu davranış için kınarsa, mobbing yapmayabilir ve hatta arkadaşlarını uyarabilir.

2.3.6. Özyeterlilik ve Normal Dışı Davranış İlişkisi

Öz yeterlilik, insanların motivasyon seviyesini, bir iş için ne kadar gayret göstereceğini ve engeller karşısında ne yapması gerektiğini belirlemektedir. Yani kişinin bir iş için kendi yeteneklerine olan inancıdır⁴⁷³. Öz yeterlilik, kişinin bir konuda başarılı olmuş ve gelecekteki eylemlerinde de aynı deneyimi yaşayabileceğini gösteren ustalık deneyimleri, başka kişilerin başarısını örnek almayı sağlayan sosyal modellerin deneyimleri ve diğer kişiler tarafından iyi gönde ikna, teşvik ve övgüde bulunulmasını ifade eden sosyal ikna olmak üzere üç şekilde görülür. Bu öz yeterlilik ise dört süreçte gerçekleşmektedir. Kişi ilk süreçte düşüncelerini, isteklerini ve ihtiyaçlarını belirler. Daha sonra kişinin bilişsel olarak kendini teşvik ettiği motivasyonel süreç gerçekleşir. Üçüncü olarak kişinin duyguları ve zor durumlarda ortaya çıkan stres ve kaygılarını ayarlayabilmelerini ifade eden duygusal süreç ve son olarak da yaşanılanların şans mı yoksa kişinin kendi kontrolünde mi gerçekleştiğini ifade eden denetim süreci gerçekleşir⁴⁷⁴.

Kişi, kişilerarası iletişimde normal dışı olarak görülebilecek herhangi bir davranışı gerçekleştirmeye karşı kendisinde yetenek görürse o davranışı gerçekleştirir. Bunu diğerlerini gözleyerek ya da model alarak gerçekleştirdiği öğrenmede de gösterebilir. Örneğin, bir kadın aşırı normal ve fedakar bir davranışı gerçekleştiremeyecek kadar bağımsızlığına düşkün olabilir. Toplumun talebi kadının yuvası için fedakar bir eş ve anne rolü oynamasını isteyebilir. Ailesi ya da diğer yakın çevresindeki kadınlar fedakar bir eş ve anne olabilir. Ancak kişi, bu konuda kendini yeterli görmezse, toplum ne kadar dışlasa da bu davranışı öğrenmeyebilir ve uygulamayabilir. Bunun tam tersi bir örnek olarak kişiden aşırı bağımsız

---

⁴⁷² Bandura, *A social cognitive theory of personality*, pp.154-196.

⁴⁷³ Bandura, *Human Agency in Social Cognitive Theory*, pp.1175-1184.

⁴⁷⁴ Arseven, *a.g.e.*, ss.67-70.

ve özgür bir birey olması beklenirken, bu kişi kendini diğerlerine bağımlı ve muhtaç rolü oynayarak daha rahat hissedebilir. Bu davranışı model olarak ya da kendi tecrübeleri ile öğrenmiş olabilir⁴⁷⁵.

Kısacası kişinin normal dışı davranışı öğrenmesi ve uygulaması, öz yeterlilik düşüncesine göre şekil almaktadır. Önce kendi istek ve ihtiyaçlarına göre bir karara varırlar. Sonra bilişsel olarak kendilerini bu davranışı gerçekleştirebileceklerine dair motive eder ve önlerine çıkan engellerle baş ederler. Son olarak da bu davranışı isteyerek gerçekleştirip gerçekleştirmediklerini denetlerler.

2.4. KİŞİLERARASI İLETİŞİMDE NORMAL DIŞI DAVRANIŞLARIN SOSYAL ÖĞRENME KURAMINA GÖRE ÖĞRENİLME SÜRECİ

2.4.1. Normal dışı Davranışların Model Alınarak Öğrenilmesi

Bandura, sosyal öğrenme kuramı ile ilgili yaptığı deneylerde sosyal modellerin gözlenmesi ile gözlemcinin modelin davranışları ile uyumlu yeni davranışları öğreneceğini ortaya koymuştur. Bu sonuçlar toplumsal davranış kalıplarının oluşmasında modellemenin etkisini gösterir⁴⁷⁶. İnsanlar sadece deneme-yanılma yolu ile değil, aynı zamanda sosyal ortam içerisinde normal dışı davranışları model olarak da öğrenirler. Kültür, aile gelenekleri, eğitim, sosyal ve politik uygulamalar, arkadaşlıklar bireyin şekillenmesini, sosyalleşme sürecinin gerçekleşmesini sağlayan unsurlardır. İnsan, doğduğu andan itibaren kimlik yaratım sürecine girer⁴⁷⁷. Bu süreçte kişi, normal dışı davranış kalıplarını öğrenerek bir kimlik yaratabilir. Sosyal öğrenmenin en önemli unsurlarından biri modeldir. İnsanlar, başka insanları gözlemleyerek bir davranışı öğrenirler. Model gözlemlenerek yeni bilişsel beceri ve davranışlar kazanılabilir, öğrenilenler güçlendirilebilir veya söndürülebilir⁴⁷⁸.

Bu bilgiler doğrultusunda model olarak öğrenmenin sadece normal davranışlarda değil aynı zamanda normal dışı davranışların öğrenilmesinde de gerçekleştiği söylenebilir. Bandura'nın meşhur Bobo Doll deneyinde çocuklar, agresif davranışları gözlemleyerek ve model olarak öğrendiği ortaya koyulmuştur. Üç gruba ayrılmış çocuklardan ilk grup çocuklara,

---

⁴⁷⁵ Bandura, *A social cognitive theory of personality*, pp.176-182.

⁴⁷⁶ Albert Bandura ve Frederick J. McDonald, *Influence of Social Reinforcement and the behavior of models in shaping children's Moral Judgment*, pp.274-281.

⁴⁷⁷ Albert Bandura, *Social Learning Theory of Identificatory Processes*, pp.213-255.

⁴⁷⁸ Yeşilyaprak(Ed.), **a.g.e.**,252.

oda içerisinde bulunan oyuncaklara hem sözel hem de sözel olmayan saldırıları gerçekleştirilen bir model gönderilmiştir. İkinci gruba agresif olmayan bir model gönderilmiş ve üçüncü gruba ise model gönderilmemiştir. Daha sonra çocuklar hafif derecede öfke uyarılarına maruz bırakılmıştır. Sonuç olarak ilk gruptaki çocuklar, agresif modeli taklit ederek oyuncaklara şiddet uygulamışlardır. Kız çocukları agresif modelin sözel, erkek çocukları ise agresif modelin sözsüz davranışlarını taklit etmişlerdir⁴⁷⁹.

Bu deneyden yola çıkarak, kişilerarası iletişimde normal dışı davranışların da öğrenilebileceği söylenebilir. Modelleme ile öğrenmenin en önemli etkeni model alınan kişi ya da kişilerin özellikleridir. Modelin cinsiyeti, yaşı, statüsü, kişi için önemi normal dışı davranışın öğrenilmesinde etki etmektedir. Genellikle benzer yaş aralıklarında olan kişiler yakın görüldüğü için model olarak seçilebilir. Ayrıca aynı cinsiyete sahip veya kişinin kendisi ile benzer özelliklere sahip olması da model almayı etkiler⁴⁸⁰. Sosyal ve teknik becerilere sahip ya da yüksek statülü, toplum içerisinde sevilen ve sayılan kişiler de modellemeye etki eder⁴⁸¹.

Kısacası kişi, kişilerarası iletişimde normal dışı davranışlar olarak ifade edilen davranışlarda bulunan modelin bu davranışlarını çeşitli nedenler ile taklit edebilir, modelleyebilir.

2.4.2. Normal Dışı Davranışların Gözlem Yolu ile Öğrenilme Süreci

Sosyal öğrenmede model alınan kişi gözlemlenir. Gözlemeleme, modelin diğerlerinden farklı özelliklerinin fark edildiği dikkat süreci, modelin davranışlarının ve sonuçlarının gözlemlendiği ve sonra prova edildiği hatırlama süreci, davranışların gerçekleştirildiği davranış oluşturma süreci ve davranışın sürdürülmesine etki eden motivasyon süreci olmak üzere dört aşamadan oluşmaktadır⁴⁸². Normal dışı davranışların öğrenilmesi de bu süreçlerden geçmektedir.

---

⁴⁷⁹ Bobo Deneyi, 20.012019, <https://www.psykonot.com/bobo-doll-deneyi/> (14.05.2019)

⁴⁸⁰ Yeşilyaprak(Ed.), **a.g.e.**, s.252.

⁴⁸¹ Bandura, *Social Learning Theory of Identificatory Processes*, pp.213-255.

⁴⁸² Bandura, *Social Learning*, pp.1-46.

Normal dışı davranışları sosyal öğrenme kuramına göre öğrenme süreci aşağıda gösterilmiştir⁴⁸³:

Tablo 1
Normal Dışı Davranışların Sosyal Öğrenme Kuramına Göre Öğrenim Süreci

Normal Dışı Davranış Model Alınan Kişiler	
Modellenen Kişiyeye Dair Özellikler	Gözlemleyenin Özellikleri
DİKKAT SÜRECİ (ATTENTION)	
<ul style="list-style-type: none"> • Basit Olması • Çekici Olması • Uygun Olması • İşlevsel Değere Sahip Olması	<ul style="list-style-type: none"> • Kavrama Özelliği • Davranışa Yatkın Oluş • Tercih Etme İsteği • Duyuşsal Seviye
HATIRLAMA SÜRECİ (RETENTION)	
<ul style="list-style-type: none"> • Semboller ile Kodlama • Organize Etme • Zihinsel Tekrarlama Süreci	<ul style="list-style-type: none"> • Bilişsel Beceriye Sahiplik • Bilişsel Yapının Oluşturulması
NORMAL DIŞI DAVRANIŞI OLUŞTURMA SÜRECİ	
<ul style="list-style-type: none"> • Zihinsel Temsil ve Betimleme • Gözlem Yapma • Geribildirim Verme	<ul style="list-style-type: none"> • Fiziksel Yeterlilik
MOTİVASYON SÜRECİ (MOTIVATION)	
<ul style="list-style-type: none"> • Modelin Aldığı Ödüller veya Cezalar	<ul style="list-style-type: none"> • Tercihler • Değerler • Eğilimler • İçsel Standartlar
Modelden Gözlemlenen Normal Dışı Davranışın Gerçekleştirilmesi	

Normal dışı davranışların model alınarak öğrenilmesinde öncelikle, modellenecek davranış belirlenmektedir. Gözlemci buna uygun olarak bilişsel ve davranışsal yapıyı oluşturmaktadır. Daha sonra model alınacak kişi belirlenmektedir. Bu model dikkat çekici, basit veya çekici bir özelliğe sahip olmalıdır. Model belirlendikten sonra davranış semboller ile kodlanır ve organize edilir ve daha sonra normal dışı davranış gerçekleştirilir. Burada gözlemcinin fiziksel yeterliliğe sahip olması beklenmektedir. Modelin davranışa karşılık aldığı ödül veya cezalar, gözlemcinin davranışı gerçekleştirip gerçekleştirilmemesinde etkili

⁴⁸³ Murat Demirbaş ve Rahmi Yağbasan, "Fen Bilgisi Öğretiminde Sosyal Öğrenme Teorisine Dayalı Öğretim Etkinliklerinin, Öğrencilerin Akademik Başarılarına Olan Etkisinin İncelenmesi", **Kastamonu Eğitim Dergisi**, Cilt.14, No.1, (Mart 2006), s.117.

olmaktadır. Ayrıca davranışı gerçekleştirebilmesi için kendi tercihleri, değerleri veya içsel standartları bunu gerçekleştirmeye uygun halde olması gerekmektedir⁴⁸⁴.

3. BÖLÜM

ARAŞTIRMA: KÖTÜ KIZLAR FİLMİNİN KİŞİLERARASI İLETİŞİMDE NORMAL DIŞI DAVRANIŞLAR VE SOSYA ÖĞRENME KURAMI BAĞLAMINDA GÖSTERGEBİLİMSEL ÇÖZÜMLENMESİ

Tezin bu bölümünde, araştırmanın nedenlerini açıklayan problem, bu problem doğrultusunda meydana getirilen kuramsal çerçeve, araştırmanın amacı, önemi, sayıtlıları, sınırlılıkları ve kullanılan yöntem açıklanmaktadır.

3.1. PROBLEM

İnsanlar iletişim kurarak hayatta kalmakta, paylaşım yapmakta, dünya ile etkileşim kurabilmekte ve diğerlerinden yeni duygu, düşünce ve davranış kalıpları öğrenerek hayatlarına yeni anlamlar katabilmektedir⁴⁸⁵. Kişilerarası iletişim süreci iki veya daha fazla kişi arasındaki duygu ve düşünce paylaşımını ifade etmektedir. Bu kişilerarası iletişim sürecinde kişiler çoğu zaman, iletişim içerisinde buldukları kişiler tarafından benimsenmeyen, hoşça karşılanmayan ve hatta diğer kişilere duygusal ve fiziksel anlamda zarar verebilecek davranışlarda bulunabilirler⁴⁸⁶. Bu davranışlar kişilerarası iletişimde normal dışı davranışları ifade edilebilmektedir.

Kişilerarası iletişimin fonksiyonlarından biri olan öğrenme, iletişim sürecinde kişinin sosyalleşmesi ve toplumsallaşması için önemlidir. Kişiler sadece deneme- yanılma yöntemi ile yeni şeyler öğrenmezler. Kişiler, iletişim içerisinde buldukları kişileri gözleyerek ya da model olarak yeni düşünce ve davranış kalıplarını öğrenebilirler. Bu öğrenme süreci kişinin

---

⁴⁸⁴ Demirbaş ve Yağbasan, **a.g.e.**, s.117-118.

⁴⁸⁵ Zilloğlu, **a.g.e.**, s.65.

⁴⁸⁶ Hovardoğlu, **a.g.m.**, s.7.

kendi kontrolü dahilinde bilişsel süreçlerden geçerek gerçekleşmektedir. Bandura tarafından kuramlaştırılan bu öğrenme şekline sosyal öğrenme kuramı denilmektedir⁴⁸⁷.

Bu tezin problemini kişilerarası iletişimde gerçekleşen normal dışı davranışlar ve bu davranışların iletişim sürecindeki kişilerin birbirini gözleyerek veya model alarak öğrenmesi oluşturmaktadır. Yani kişilerarası iletişimde normal dışı davranışlar, sosyal öğrenme gerçekleştirilerek diğer normal insanlar tarafından öğrenilir.

3.2. ÖNEM

Bu araştırma öncelikle kişilerarası iletişimdeki normal dışı davranışların belirlenmesi adına önemlidir. İletişim alanındaki çalışmalar genellikle kişilerarası iletişimin aydınlık yüzünü incelemektedir. Ancak bu çalışma kişilerarası iletişimde kişilerin diğerlerini olumsuz anlamda nasıl ve ne derece etkileyebileceklerini incelemektedir. Yani kişilerarası iletişimin karanlık yüzünü ortaya koymaktadır. İkinci olarak ise bu çalışma, kişilerarası iletişimdeki normal dışı davranışların diğer kişiler tarafından da gözlenerek ya da model alınarak öğrenilebileceğinin tespiti açısından önemlidir.

3.3. AMAÇ

Kişilerarası iletişimde normal dışı davranışların belirlenmesi ve bunları sosyal öğrenme kuramı bağlamında incelenmesi bu araştırmanın temel amacını meydana getirmektedir. Sinemanın dil dışı göstergelerden meydana gelen bir iletişim sistemi vardır⁴⁸⁸. Sinemanın, insanların hayat ile olan ilişkisini incelemesi, hayatın gerçekliklerini anlatmanın en etkili yollarından biri olması nedeniyle bir filmin göstergebilimsel çözümlemesi yapılmaya karar verilmiştir. Çünkü film, gerçeğin unsurlarını, kendine özgü yeni bir gerçeklik kurmak için bir araya getirmektedir⁴⁸⁹.

Aşağıda yer alan sorulara yanıt bulunması amaçlanmaktadır:

1. Kişilerarası iletişim ve normal dışı davranış ilişkisi nedir?
2. Kişilerarası iletişimde normal dışı davranışlar nelerdir?

---

⁴⁸⁷ Keisler, *Beyond The Disease Model of Mental Disorders*, pp.93-95.

⁴⁸⁸ Duygu Öztin Bağder, "Sinema Göstergebilimi", *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, Cilt.10, (1999), ss.144-145.

⁴⁸⁹ Mehmet Çiçek, "Göstergebilim ve Sinema ya da Sinema Göstergebilimi", *Kesit Akademisi Dergisi*, Cilt.2, Sayı.3, (Mart 2016), s.27.

3. Kişilerarası iletişimde normal dışı davranışların sözlü, sözsüz ve yazılı görünürlüğü nedir?
4. Kişilerarası iletişimde öğrenmenin önemi nedir?
5. Sosyal öğrenme kuramı ile normal dışı davranış ilişkisi nedir?
6. Kişilerarası iletişim ile sosyal öğrenme kuramı ilişkisi nedir?
7. Kişilerarası iletişimde normal dışı davranışlar nasıl öğrenilir?
8. Kişilerarası iletişimde normal dışı davranışların öğrenilmesinde modelin özelliklerinin etkisi nedir?
9. Kişilerarası iletişimde normal dışı davranışların öğrenilmesinde gözlemcinin özelliklerinin etkisi nedir?
10. Kişilerarası iletişimde normal dışı davranışların öğrenilmesine etki eden unsurlar nelerdir?

3.4. SINIRLILIKLAR

Bu araştırmadaki çözümleme, konu ile ilgili literatür taramaları ve Kötü Kızlar filmi ile sınırlıdır.

Araştırmada filmin içeriğinin oluşumunu çözümlemek için anlatı çözümlemesi ve söylem analizi, filmde kişilerarası iletişimde yer alan normal dışı davranışların ve sosyal öğrenme kuramı ile ilişkisini incelemeye yönelik göstergebilimsel çözümleme yöntemi kullanılmıştır.

Bu sınırlılık göz önünde bulundurularak araştırmanın sonuçları değerlendirilmelidir.

Ayrıca filmin göstergebilimsel çözümlemesinde yazılı iletişim ile ilgili veri bulunamadığından kişilerarası iletişimde normal dışı davranışların yazılı iletişimdeki görünürlüğüne dair çözümleme yapılmamıştır.

3.5. YÖNTEM

İki temel araştırma yöntemi vardır. Bunlardan ilki sosyal araştırmada kullanılacak olan verilen sayısal yolla elde edilmesini ifade eden nicel araştırma yöntemi, ikincisi ise kişilerin sosyal davranışlarını, grupları ve kültürleri inceleyen nitel araştırma yöntemidir. Nitel araştırma, insanların hayatlarını sürdürdükleri dünyayı ve bu dünyada elde ettikleri tecrübelerini nasıl algıladıklarını ve nasıl yorumladıklarını ortaya koymaktadır. Nitel

araştırma, araştırma ortamı ile sınırlı, araştırmaya konu olan kişilerin görüşlerini, dünyayı algılayışlarını ve yorumlamalarına odaklanan bir araştırma yöntemidir⁴⁹⁰.

Sosyal olguları içerisinde buldukları çevre ile birlikte araştırmayı ve anlamlandırmayı hedef alan nitel araştırma yönteminde, toplanan veriler doğrultusunda önceden bilinmeyen bazı sonuçlar birbirleri ile ilişkisi ile birlikte açıklanmaya çalışılmaktadır. Bu durum araştırmacının esnek hareket etmesini, toplanılan veriler ışığında araştırma sürecini yeniden şekillendirmesini ve verilerin analizinde tümevarıma dayalı bir yaklaşım izlemesini gerektirmektedir⁴⁹¹. Tümevarım yaklaşımında toplanılan veriler tanımlayıcı ve probleme ilişkin ana noktaları ortaya çıkarıcı bir yapı sağlar. Doğruluğu ya da yanlışlığı test edilmek için hazırlanmış bir hipotez yoktur. Kuram oluşturma çabası hakimdir. Temaların sürekli değişmeye açık bir esneklik durumu vardır. Ayrıca nitel araştırma yönteminde amaç, araştırılan konu ile ilgili olarak okuyucuya betimsel ve gerçekçi bir görüntü sunmaktır⁴⁹². Kısaca yorum yapmaya açık bir yöntem olduğu söylenebilmektedir.

Nitel araştırma yöntemlerinden biri göstergibilimdir. Göstergibilim, kısaca göstergelerin bilimidir. Göstergibilim iletişim için kullanılan her şeyin; sözcüklerin, görüntülerin, davranışların, jestlerin, seslerin, müziğin incelenmesini ifade etmektedir. Göstergibilim, göstergeler aracılığıyla iletişimde bulunma yollarının ve bunların nasıl kullanılacağına dair kurallar üzerine odaklanmaktadır⁴⁹³. Göstergeler, kendilerinden başka bir şeye gönderme yapan yapıları oluşturur. Kodlar ise göstergelerin birbiri ile nasıl ilişkilendirildiğini belirleyen sistemlerdir⁴⁹⁴.

Göstergibilim çözümlemesini ilk gerçekleştiren kişi F. Saussure'dur. Saussure, her göstergenin bir görüntü, nesne veya ses gösteren ile temsil edilen kavram olan gösterilenden oluştuğunu belirtir. Gösterge, sözcük, ses, görüntü gibi herhangi bir şey olabilmektedir. Her gösterge, gösteren ve gösterilen denilen kavramlardan oluşur⁴⁹⁵. Peirce ise göstergibilimde göstergelerin aynen nesnelere benzeyen ikon, gösteren ile gösterilen arasındaki bağı ifade

---

⁴⁹⁰ Ahmet Güler ve Diğerleri, **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma**, 2.Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2013, ss.30-31.

⁴⁹¹ Ali Yıldırım ve Hasan Şimşek, **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, 8.Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, Mayıs 2011, ss. 39-40

⁴⁹² **A.g.e.**, ss. 47

⁴⁹³ Seyide Parsa ve Alev Fatoş Parsa, **Göstergibilim Çözümleneleri**, 3.Baskı, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi, Yayın No: 27, 2012, s.1.

⁴⁹⁴ Ahmet Özgür, **Göstergibilim**, s.5.

⁴⁹⁵ Parsa ve Parsa, **a.g.e.**, s.8.

eden belirti ve niyetli olarak gösteren ile gösterilen arasındaki bağı ifade eden simgeden oluşmaktadır. Barthes ise göstergebilime yan anlam kavramını getirmiştir. Bunun yanı sıra Barthes, günlük hayatta yer alan öğelerden sanat yapılarına kadar her şeyin bir göstergesi olduğunu belirtir⁴⁹⁶.

Metz, yayınladığı “sinema dil mi yoksa dil yetisi mi?” adlı makalesinde, sinemanın dil gibi bir gösterge sistemi olduğunu belirtir. Metz, sinema diline yapısal dilbilim yöntemi ile yaklaşmaktadır. Sinema göstergebiliminde kendi yöntemini kurar ve sinemasal olarak anlamın nasıl yaratıldığını inceler. Sinemada göstergebilim, görüntünün ne olduğundan ziyade, görüntünün seyirciye nasıl aktarıldığı ne gibi bir anlam verilmeye çalışıldığını inceler. Kısaca sinema göstergebilimi, sinema iletisi olan filmleri incelemeyi amaçlar⁴⁹⁷.

Bu araştırmada *Kötü Kızlar* filminin, göstergebilimsel çözümlemesi yapılacaktır. Roland Barthes’ın göstergebilimsel çözülmeme yaklaşımı doğrultusunda, filmde kişilerarası iletişimde normal dışı davranışların görüntü ve söylem analizi ile göstergelerinin çözümlemesi ve daha sonra sosyal öğrenme kuramı bağlamında öğrenme süreci ile ilgili göstergelerin çözümlemesi yapılacaktır.

3.5.1. Veri Toplama Aracı

Bu çalışmada veri toplama aracı olarak *Kötü Kızlar* filmi içerisinde yer alan sözlü, sözsüz ve yazılı iletişim unsurları kullanılmıştır.

3.5.2. Evren/Örneklem

Bu çalışmada tüm argümanları karşılaması sebebiyle *Kötü Kızlar* filmi, kişilerarası iletişimde yer alan normal dışı davranışları ve sosyal öğrenme kuramı ile ilişkisini göstergebilimsel olarak çözümlenmesi için seçilmiştir.

3.5.3. Bulgular ve Değerlendirme

- **Kişilerarası İletişimde Normal dışı Davranışları ve Bu Davranışların Sosyal Öğrenme Kuramı ile İlişkisini Gösteren Film: “Kötü Kızlar”**
- **Yönetmen:** Mark Waters

---

⁴⁹⁶ A.g.e., ss.12-16.

⁴⁹⁷ Bağder, a.g.m., ss. 144-146.

- **Yapımcı:** Lorne Michaels, Tony Shimkin
- **Kitap Yazarı:** Rosalind Wiseman
- **Senaryon:** Tina Fey
- **Oyuncular:** Lindsay Lohan, Rachel McAdams, Amanda Seyfried, Lacey Chabert, Jonathan Bennett, Lizzy Caplan, Daniel Franzese, Tina Fey
- **Yapım:** 2003
- **Gösterim Yılı:** 2004
- **Tür:** Gençlik/Komedi
- **Türkiye’de Gösterim Ölçümü:** 17 hafta gösterimde kalan film, 52.886 kişi tarafından izlenmiştir⁴⁹⁸.
- **Özet:** Afrika’da zoolog bir aile ile büyüyen Cady’nin dünyasını anne ve babası, Afrika’daki birkaç kişi ve hayvanlar alemi oluşturmaktadır. Cady, liseye kadar okula gitmemiş ve evde eğitim görmüştür. Afrika’daki hayatında Cady, güçlü olanın hayatta kalabildiği görüşünü ilke olarak benimsemiştir. Daha sonra ailesi artık 15 yaşına gelen Cady’i liseye göndererek, gerçek bir ortamda sosyalleşebilmesini sağlamaya çalışır. Bu zamana kadar orman kanunları ile hareket eden Cady, lisede gerçek anlamda sosyal bir hayata adım atar. Lisede “plastikler” diye lakap takılmış okulun popüler ve havalı kızları ile tanıştıktan sonra, önce oyun olarak başlayan onlara benzeme hikayesi yavaş yavaş gerçek anlamda bir sosyal öğrenmeye hatta birebir taklide dönüşür. Lisenin popüler kızının eski sevgilisine aşık olması da bu değişimin pekiştireci olmaktadır.

3.6. GÖSTERGELER İLE ANLATININ ÇÖZÜMLENMESİ

3.6.1. Sinemasal Anlatının Çözülmesi

Sinemasal anlatı güçlü bir iç dinamiği içerisinde barındırır. Klasik sinemasal anlatılarda temel ilke aksiyondur. Aksiyonu ise olaylar dizisi hareketlendirir. Filmde düğüm noktaları ile aksiyon yükselir ve “climax” yani doruk noktaya ulaşır. Bu noktadan sonra değişim başlar ve aksiyon azalır, anlatı sonuca ulaşır. Bu sinemasal anlatı, giriş-gelişme-sonuç kalıbını formüle ederek anlatmaktadır⁴⁹⁹.

⁴⁹⁸ *Kötü Kızlar*, 2008, <https://boxofficeturkiye.com/film/kotu-kizlar-2004101?> (16.06.2019)

⁴⁹⁹ Parsa ve Parsa, a.g.e., s.102.

Filmde ana karakter olan ve yabani bir hayatta büyüyen, orman kanunları ile hareket eden Cady'nin, kendi yaşitlarının ve onların oluşturdukları kurallar ile karmaşık ilişkilerini içeren yeni bir hayata adım atması işlenmektedir. Filmin giriş bölümünde Cady, ilk kez ailesinden koparak hayatın içerisine dahil olmaktadır. Bu süreçte Cady'nin liseye ve yeni arkadaşlarına adapte olmakta zorlanması ve yabancılık hissi anlatılarak, filmdeki ana problem açıklanır.

Gelişme bölümünde ise Cady'nin yeni arkadaşlar edinmesi, daha sonra okulun popüler kızları "Plastikler" ile tanışması ve yeni arkadaşları ile Plastikleri oyuna getirmek için plan yapması ile aksiyon artar. Cady'nin farkında olmadan yavaş yavaş Plastikler gibi olması ve grubun başı olan Regina'yı model alarak öğrenip, onun bir kopyası haline gelmesi ve bu sebepten kendi kimliğini ve arkadaşlarını kaybetmesi ile film doruk noktaya ulaşır.

Sonuç bölümünde ise düğümlenmiş olan olay örgüleri çözüme kavuşur. Cady, öz kimliğine geri döner ve Plastikler grubu dağılır.

3.6.2. Sözlü Anlatımın Çözümlemesi

Anlatı, temelini bir dizi olayların oluşturduğu, olayların kurmaca ya da gerçek dünyada gerçekleştiği, iç içe geçmiş izleksel ve yapısal diziye sahip olduğu olayların aktarılmasına denir⁵⁰⁰. Filmin baş karakteri Cady'nin söylemlerine göre sosyal öğrenme analizi yapılacaktır.

Filmde Cady lise hayatı ile ilgili başından geçen olayları kendi ifadeleri ile anlatmaktadır. Film Cady'nin liseye gönderilme merasimi ile başlar ve Cady için önemli bir gün olduğundan bahsedilir. Sudan çıkmış bir balık gibi, insanların nasıl gruplar halinde davrandığını veya kendisinin nasıl davranması gerektiğine yönelik bir fikri yoktur. Lise sosyal ilişkileri kaotik ve basamaklı bir karmaşa içerisindedir⁵⁰¹. Okulun ilk günü Cady için pek olumlu geçmez. İlk günü şöyle ifade etmektedir:

“Okulun ilk günü bulanık geçti. Stresli, sürreal bir gün. En basit şeyler için bile başım derde girdi. Hiç yetişkinlerin bana güvenmediği, her fırsatta bağırdığı bir

---

⁵⁰⁰ Alev Yemenici, “Söylem Çözümlemesinde Üç Temel Yaklaşım ve Kültürlerarası İletişimde Söylem Çözümlemesinin Önemi”, *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, Cilt.6, (1995), s.161.

⁵⁰¹ Visakan Veerasamy, “An Analysis of Power And Social Dynamics In 'Mean Girls'”, Aug 31, 2014, <https://medium.com/@visakanv/an-analysis-of-power-in-mean-girls-a55c6dff0884> (22.04.2019).

dünyada yaşamamıştım. Afrika'da bir sürü arkadaşım vardı. Ama şimdilik burada hiç yok.”⁵⁰²

Cady ilk gününde hem öğretmenlerinden sınıf kurallarına uymadığı için tepki görmüş hem de diğer öğrenciler tarafından kabul edilmemiştir. Yemekhanede grup halinde oturan öğrenciler arasında yer edinememiş, diğerleri tarafından tuhaf ve yabancı olarak görülerek dışlanmış. İkinci gün ise ona ilk yakınlığı gösteren Janis ve Damian adında iki arkadaştır. İlk arkadaşlıkları Cady’i dersliği bulmak için yardımcı olmak için kandırıp dersten kaçırdıklarında başlar. Cady okulun ikinci gününde yeni arkadaşları yüzünden istemeyerek dersten kaçmıştır. Ona göre dersten kaçmak doğru bir davranış olmasa da sırf yeni arkadaşları tarafından kabul görebilmek için kuraldışı bir davranışta bulunur. Bu durumu şu sözler ile ifade eder:

“Ders asmanın yanlış olduğunu biliyorum. Ama Janis arkadaş olduğumuzu söyledi. Yani arkadaşlığı pas geçecek durumda değildim.”⁵⁰³

Cady ve yeni arkadaşları çimenlerin üzerinde otururken, Cady ilk kez okulda “Plastikler” olarak anılan, okulun en popüler kızlarını görür ve hayranlıkla inceler. Filmin ilerleyen bölümlerinde Cady, Plastiklerin lideri Regina’nın gösterdiği sahte ilgiye inanarak onlara yaklaşacaktır. Ayrıca yeni arkadaşları ile Plastiklerin gerçek yüzünü ortaya çıkartmak için bir oyunun içerisine girecektir. Bu şekilde Plastiklerden biri olur. Cady plastiklerin arasında olmayı şöyle ifade etmektedir:

“Plastikler ile yemek yemek, gerçek dünyayı bırakıp kızlar dünyasına girmek gibiydi ve kızlar dünyasının bir yığın kuralları vardı”.⁵⁰⁴

Cady’nin Regina’nın eski erkek arkadaşı ve okulun en popüler çocuğu Aaron’a aşık olması filmin gidişatını etkileyen bir diğer noktadır. Aaron’u etkileyebilmek için her şeyi yapmaya çalışan Cady, Plastiklerin itaatkar üyeleri tarafından uyarılması ile Aaron’dan vazgeçer. Bu durumu şu şekilde ifade eder:

“Aaron’dan hoşlanmama izin verilmiyor olsa da, ona bakmama izin veriliyor.”⁵⁰⁵

Bu ifade Cady’nin grup tarafından dışlanmamak için uyumlu ve itaatkar davranış sergilemesinin bir göstergesidir.

---

⁵⁰² Mark Waters, *Kötü Kızlar*, Mean Girls, ABD: A Viacom Company, 2004, 04.15 - 04.35 sn.

⁵⁰³ Waters, *a.g.e.*, 06.44 – 06.50 sn.

⁵⁰⁴ *A.g.e.*, 13.40-13.46 sn.

Daha sonra Cady, Regina'nın gerçek yüzünü görür. Ona karşı nefret duysa bile yine de onun onayını almak istemektedir. Bu durum şu ifadeler ile desteklenir:

“Regina ile takılmanın tuhaf yanı hem ondan nefret ediyor hem de benden hoşlanmasını istiyordum”. Ayrıca “plastiklerle olmak ünlü olmaktı. Çünkü insanlar her zaman onlara saygı gösterirdi. Kimse yabancı saymazdı.”⁵⁰⁶

Okula geldiğinden beri yabancı olarak görülen Cady'nin Plastiklerin ve liderleri Regina'nın okulda saygı görmesi ve ünlü olması, onun Regina'ya dönüşmesinde etkili olmaktadır. Cady, Regina gibi insanları yönetebileceği ve istediği şeyleri çekiciliğini ve zekasını kullanarak elde edebileceğini öğrenir. Bu model alarak öğrendiği değişim ona okul içinde güç kazandırmıştır. *“Çevremdeki herkesi nasıl kontrol edebileceğimi öğrenmişim”⁵⁰⁷* ifadesi bu durumu destekler.

3.8. FİLMDE YER ALAN KARAKTERLERİN KİŞİLERARASI İLETİŞİMDEKİ NORMAL DIŞI DAVRANIŞLARININ GÖSTERGEBİLİMSEL ÇÖZÜMLEMESİ

Gösterilen, gerçekliğin zihinsel bir tasarımını ifade etmektedir. Gösteren, gösterilen ile tanım olarak ayrılmayan, fiziksel varlığı tanımlamaktadır⁵⁰⁸. Gösterge ise bir gösterilen ile bir de gösterenden meydana gelmektedir. Toplum içerisinde oluşmakta, bir kez oluştuktan sonra toplum tarafından tekrar tekrar işlevselleştirilebilmekte ve kullanım nesnesi haline gelebilmektedir⁵⁰⁹.

Aşağıda yer alan tabloda, filmde yer alan ve kişilerarası iletişimde normal dışı davranışları yansıtan karakterlerin, bu davranışlarına yönelik göstergebilimsel çözümlemesi yer almaktadır. Bu çözümlemede normal dışı davranışların gösteren, gösterilen ve göstergeler yer almaktadır. Göstergeler sözlü ve sözsüz olmak üzere iki şekilde incelenmektedir. Ayrıca filmde sosyal öğrenme kuramı doğrultusunda, gözlemleyen karakter Cady ve model alınan karakter Regina olarak ifade edilmektedir.

---

⁵⁰⁵ A.g.e., 15.27-15.31 sn.

⁵⁰⁶ A.g.e., 43.15-43.18 sn.

⁵⁰⁷ A.g.e., 55.22-55.25 sn.

⁵⁰⁸ Roland Barthes, **Göstergebilimsel Serüven**, (Çev.: Mehmet Rifat-Sema Rifat), 4.Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999, ss.50-53.

⁵⁰⁹ Roland Barthes, **a.g.e.**, ss. 44-54

Tablo 2

Karakterlerin Kişilerarası İletişimdeki Normal Dışı Davranışlarının Göstergibilimsel Çözümlemesi

Karakter Adı	Kişilerarası İletişimde Normal Dışı Davranışlar	Gösteren	Gösterilen	Gösterge	
				Sözlü Gösterge	Sözsüz Gösterge
Cady	Aşırı Normal-Fedakâr Davranış	<ul style="list-style-type: none"> • Zeki • Analitik • Samimi 	<ul style="list-style-type: none"> • Mükemmel Öğrenci • Mükemmel Arkadaş 	<ul style="list-style-type: none"> • Aşırı yardımsever Konuşma • Etkili Sözlü İletişim • Yumuşak Ton, Sempatik Ses 	<ul style="list-style-type: none"> • Aşırı İyi Niyetli Davranış • Aşırı Kişilerarası Duyarlılık
Gretchen ve Karen	Yakın-İtaatkar Davranış	Grup Kurallarına İtaat	Aşırı Uyumlu Grup Üyesi	<ul style="list-style-type: none"> • Onaylayıcı Konuşma • Sürekli Özür Dileme 	<ul style="list-style-type: none"> • Liderin arkasından yürüme • Liderin kurallarına uyma
Regina	Kinci-Benmerkezci Davranış	Diğer Öğrenciler Tarafından Saygı Duyulması	Okulun Tehlikeli ve Popüler Kızı	<ul style="list-style-type: none"> • Yalan Söyleme • Tehdit ve Manipülasyon • Tek Yönlü Konuşma • Başkalarını Aşağılama 	<ul style="list-style-type: none"> • Sahte ilgi Gösterme • Üstünlük Bakışı • Ebeveyninin Büyük Odasını Sahiplenme • Adının Baş Harfini İçeren Aksesuar ve Giysi Kullanımı
	Baskın-Kontrolcü Davranış	Lider Davranışlar	Ana Kraliçe	<ul style="list-style-type: none"> • Emir Kipi Kullanımı • Konuşma Hâkimiyeti • Baskın Ses TONU 	<ul style="list-style-type: none"> • Gösterişli Kıyafet ve Aksesuar Kullanımı • Üstünlük Bakışı • Zayıf Duyguların Gizlenmesi

Filmin baş karakteri ve gözlemci olan Cady isimli lise öğrencisidir. Cady, filmin başında zeki, analitik ve samimi özellikleri ile mükemmel öğrenci ve mükemmel arkadaş olarak gösterilmektedir. Sürekli yardım etmeye hevesli, başkalarının iyiliğini kendinden çok önemseyen sözlü göstergeler ile bu görünümü oluşturmaktadır. Yumuşak bir ton ve sempatik

bir sese sahiptir. Bunun dışında Cady'nin diğerlerinden sorumlu ve aşırı kişilerarası duyarlı davranışları aşırı normal-fedakar davranışın sözsüz göstergesini oluşturmaktadır.

Filmin diğer önemli karakter ve model alınan kişisi olan Regina'nın filmde ilk görüldüğü sahne eller üstünde getirildiği zamandır. Burada hem diğer öğrencilerin aşırı saygı gösterdiği bir karakter olması ile okulun tehlikeli ve popüler kızı olduğu gösterilmekte hem de liderlik davranışları ile filmde ana kraliçe olarak gösterilmektedir. Yani hem baskın-kontrolcü hem de kinci-benmerkezci davranışı yansıtmaktadır. Baskın-kontrolcü davranışın sözlü göstergeleri emir kipi ile konuşma, baskın ses tonuna sahip olması ve konuşma hakimiyetini sağlamasıdır. Ayrıca zayıf duygularını gizlemeye ve sürekli dik görünüm sergilemeye çalışması ve film boyunca hem üstünlük belirten bir bakış ile diğerlerini süzmesi gibi davranışlar da sözsüz göstergeleri oluşturmaktadır. Kinci-benmerkezci davranışın sözlü göstergeleri ise yalan, tehdit ve şantajlarla, çeşitli oyunlar ile diğerlerini kendi istekleri doğrultusunda manipüle etmesi, diğerlerini aşağılaması ve sürekli tek yönlü konuşmasıdır. Ailesinin büyük olan odasını sahiplenmesi, baş harfini gösteren kolyesi ile sahte ve diğerlerini etki altına alan davranışları da sözsüz göstergeleri ifade etmektedir.

Filmde Regina'nın liderliğini yürüttüğü plastikler grubunun üyeleri olan Gretchen ve Karen, sosyal öğrenme sürecini ifade etmeseler de kişilerarası iletişimde yakın-itaatkar davranışı temsil ettikleri araştırma içerisinde incelenmiştir. Regina'nın kurallarına aşırı itaat etmeleri, sürekli arkasından yürümeleri, onaylayıcı konuşmaları, özür dilemeleri gibi davranışlar bu normal dışı davranışın sözlü ve sözsüz göstergelerini oluşturmaktadır.

3.9. FİLMDE SOSYAL ÖĞRENMEYE ETKİ EDEN GÖSTERGELER İLE DÜZ ANLAM VE YAN ANLAMIN ÇÖZÜMLENMESİ

Anlam, toplumsal ilişkiler ve toplumsal yapılar içerisinde oluşmaktadır. Dilin içerisindeki anlam, kodlar, düz anlamlar, yan anlamlar ve mitler ile oluşturulmaktadır⁵¹⁰. Anlamlandırmanın birinci düzeyi olan düzanlam, göstergenin göstereni ile gösterileni arasındaki ilişkiyi ve göstergenin dışsal gerçeklikteki gönderisi ile ilişkisini tanımlamaktadır. Yananlam ise göstergelerin kişilerin duyguları, heyecanları ya da kültürel değerleri ile

---

⁵¹⁰ Ahmet Özgür a.g.e., s.36.

meydana getirdikleri anlamları ifade eder. Bu anlam özeldir⁵¹¹. Sinemada ise yan anlamın dayanağını düz anlam, düz anlamın dayanağını ise yan anlam oluşturmaktadır⁵¹².

Tablo 3
Filmde Sosyal Öğrenmeye Etki Eden Göstergeler ile Düz Anlam ve Yan Anlamın Çözümlemesi

Sosyal Öğrenmeye Etki Eden Göstergeler	Düz Anlam	Yan Anlam
Abartılı Uygunsuz Kıyafet	Yaşa Uygun Olmayan Görünüm	Amerikan lise kültüründe kız öğrencilerin popülerlik algısını ifade eder. Bu davranışları uygulamak okulda saygı kazandırmaktadır.
Makyaj		
Lüks araba ve evler	Zenginliğin göstergesi	
Yalan Söyleme	Normal Dışı Davranış	İnsanları kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmeye zorlayarak hem güç hem de saygınlık kazanmanın yoludur.
İnsanları manipüle etme		
Aşırı Konuşma Hakimiyeti		
Üstünlük Bakışı		
Büyüklenmeci Diğer Davranışlar		

Cady'nin Regina'ya dönüşmesinde yani sosyal öğrenme sürecinin gerçekleşmesinde etki eden bu göstergeler düz anlam olarak normal olmayan davranışlara ve farklı anlamlara sahip olsalar da filmde yer alan lise hayatında bir kız öğrenci olarak nasıl saygın, popüler ve güçlü olabileceğinin göstergesini oluşturmaktadır. Cady, bu anlamlar doğrultusunda saygınlık ve güç kazanmak için Regina'yı modellemektedir.

⁵¹¹ Ahmet Özgür, a.g.e., ss.37-38.

⁵¹² Oğuz Adanır, **Sinemada Anlam ve Anlatım**, İstanbul: Alfa Yayınları, 2. Basım, 2003, s.50.

3.10. FİLMDE YER ALAN SÖZLÜ VE SÖZSÜZ GÖSTERGELERİN SOSYAL ÖĞRENME KURAMININ BOYUTLARI İLE ÇÖZÜMLENMESİ

Filmde Cady karakterinin sosyal öğrenme süreci yani modelleme ile öğrenmesi aşağıda yer alan boyutlara bağlı olarak gerçekleştirilmektedir. Bu boyutların filmdeki göstergeleri işe şu şekildedir:

Tablo 4
Filmde Yer Alan Sözlü ve Sözsüz Göstergelerin Sosyal Öğrenme Kuramının Boyutları ile Çözümlemesi

Sosyal Öğrenme Kuramının Boyutları	Gösteren	Gösterilen	Gösterge	
			Sözlü Gösterge	Sözsüz Gösterge
Karşılıklı Belirleyicilik	Amerikan lise kültüründe kız öğrenci	Amerikan lise kültürünün aşırı temsili ve kuralları ile popülerliğin oluşması	Cady'nin " <i>Plastikler ile yemek yemek, gerçek dünyayı bırakıp kızlar dünyasına girmek gibiydi ve kızlar dünyasının bir yığın kuralları vardı</i> " ifadesi	<ul style="list-style-type: none"> • Derse İlgisizlik • Uygunsuz öğrenci görüntüsü • Büyükleme davranışlar
Sembolleştirme Kapasitesi	Regina'nın okulda popüler olması	Cady'nin Regina'yı modelleyerek popüler olabileceğini düşünmesi, popülerlik algısı	Cady'nin " <i>...plastiklerle olmak ünlü olmaktı. Çünkü insanlar her zaman onlara saygı gösterirdi. Kimse yabancı saymazdı</i> " ifadesi	Cady'nin Regina gibi insanları manipüle ederek ve onun gibi görünerek okulda ünlü olma çabası
Öngörü Kapasitesi	Regina'nın tüm davranışlarının normal karşılanması	Normal dışı davranışların cezalandırılmak yerine ödüllendirileceği düşüncesi	" <i>...insanlar her zaman onlara saygı gösterirdi. Kimse yabancı saymazdı</i> " ifadesi	Cady'nin saygınlık kazanacağını düşünerek gerçekleştirdiği tüm normal dışı davranışlar
Dolaylı Öğrenme Kapasitesi	Cady'nin yeni görünümü	Regina'nın tüm davranışlarının modellenmesi	Regina'nın tüm sözlü ifadelerinin kullanılması	Cady'nin görünüm ve davranış olarak tamamen Regina'yı taklit etmesi
Kendini Düzenleme Kapasitesi	Cady'nin kendini değiştirmesi	Cady'nin Regina'nın kopyası haline gelmesi	Cady'nin Regina gibi konuşması	Cady'nin görünüm ve davranış olarak Regina gibi olmaya çalışması

Sosyal Öğrenme Kuramının Boyutları	Gösteren	Gösterilen	Gösterge	
			Sözlü Gösterge	Sözsüz Gösterge
Öz yeterlilik	Cady'nin zekasını ve çekiciliğini fark etmesi	Cady'nin zekası ve çekiciliği ile Regina gibi lider ve popüler olup istediğini elde edeceğine inanması	"Çevremdeki herkesi nasıl kontrol edebileceğimi öğrenmiştim" ifadesi	Cady'nin görünüm ve davranış olarak tamamen Regina'ya dönüşmesi

Tabloda sosyal öğrenme kuramın boyutları ve filmdeki göstergeler arasında bağ kurulmuştur.

Filmde lise ortamında popüler ve saygınlık kazanmış bir öğrenci olmak için bazı kurallara uyularak bu doğrultuda davranışlarda bulunulması gerektiği gösterilmektedir. Bu algı öğrencilerin böyle davranarak çevreyi oluşturması ve diğerlerinin de bu çevreden etkilenecek nasıl davranacaklarını öğrenmelerine yol açmıştır. Yani burada "karşılıklı belirleyicilik" söz konusudur. Filmin baş karakteri Cady de lisede sosyal dışlanma problemi yaşadığı için okulda saygın ve popüler olmanın yolunu aramaktadır ve bu doğrultuda Cady bazı davranışları gerçekleştirdiği takdirde bu sosyal ödülleri elde edebileceğini çevresi tarafından öğrenmektedir. Bu durum Cady'nin sözleri ve davranışları ile görülmektedir.

Cady, Regina'nın davranışlarını onaylamasa da onun gibi davranarak okul içerisinde saygın ve popüler birisi haline geleceğini zihninde kodlar. Bu kodlama şekli Cady'nin sembolleştirme kapasitesi doğrultusunda gerçekleşmektedir. Bu şekilde sosyal öğrenme sürecinin ilk adımı gerçekleşmiş olmaktadır. Cady'nin "...plastiklerle olmak ünlü olmaktır. Çünkü insanlar her zaman onlara saygı gösterirdi. Kimse yabancı saymazdı" ifadesi ve davranışları ile bu sürecin gerçekleştiği görülmektedir.

Cady'nin Regina gibi davranarak sosyal ödül alacağı ve normal dışı davranışların cezai yaptırıma sahip olmadığı, kendisinin de böyle davranarak olumsuz bir tepki almayacağı düşünceleri onun öngörü kapasitesini ifade etmektedir. Yani modelleyerek öğrendiği ve uygulamaya sokacağı davranışların sonucu önceden öngörebilmektedir. Bunlar söylemleri ve davranışları ile görülür.

Cady'nin filmde tamamen Regina haline gelmesi onun dolaylı öğrenme kapasitesini göstermektedir. Yani Regina'nın hem görünümü hem sözlü ve sözsüz iletişimini modelleyerek öğrenmesi dolaylı öğrenmeyi gerçekleştirebildiğinin göstergesidir.

Cady, zihninde kodladığı semboller, davranışın sonucunu öngörebilmesi ve dolaylı öğrenmeye açık olması ile birlikte bu davranışları gerçekleştirmek için kendinde değişimler yaratması onun kendini düzenleme kapasitesini göstermektedir. Filmde başlangıçta tamamen zıt bir davranış şeklini gerçekleştirirken, daha sonra kendi karakterine ters düşen ve onaylamadığı normal dışı davranışları öğrenip kendini bu yönde şekillendirmektedir.

Son olarak Cady'nin modelleyerek öğrendiği davranışları kendisinin de yapabileceğine olan inancı onun özyeterliliğini oluşturmaktadır. Bu normal dışı davranışları gerçekleştirebilmek için fiziki ve ruhsal yeterlilik konusunda özgüvene sahip olmasaydı, bu öğrenme sadece zihinsel bir süreç olarak kalabilecektir ve uygulamaya sokulmayacaktır. Çünkü Bandura, davranışların öğrenilse bile her zaman gerçekleştirilmeyebileceğini belirtmektedir⁵¹³. Cady'nin özyeterlilik inancı, "*Çevremdeki herkesi nasıl kontrol edebileceğimi öğrenmiştim*" ifadesi ve gerçekleştirdiği davranışları ile görülmektedir.

3.11. MODELLEME İLE ÖĞRENME GÖSTERGELERİ

Sinemada göstergeler belirti, ikon ve simge olarak üç şekilde bulunur. Bir nesnenin gerçeklik ile olan ilişkisini ifade eden göstergeye belirti, nesne ile aynı şekilde benzediği göstergeye ikon ve nesnenin yorumlanarak oluşturulduğu göstergeye simge denilmektedir⁵¹⁴. Peter Wollen "Sinemada Göstergeler ve Anlam" adlı kitabında sinemanın estetik yönünün göstergenin üç boyutu olan belirti, ikon ve simgesel boyutlarının birleştirilmesi ile elde edildiğini belirtir⁵¹⁵.

Filmde modelleme ile öğrenmeyi gerçekleştiren Cady karakteridir. Cady, Regina'yı modelleyerek ona benzemeye çalışmaktadır. Bu benzerlik belirti, ikon ve simge şeklinde aşağıda gösterilmeye çalışılmıştır.

---

⁵¹³ Bandura, *Social Learning*, pp.1-46.

⁵¹⁴ Ahmet Özgür, **a.g.e.**, ss.13-14.

⁵¹⁵ Parsa ve Parsa **a.g.e.**, s.114.

Tablo 5
Modelleme ile Öğrenme Göstergeleri

	Belirti	Simge	İkon
Modelleme ile Öğrenme	<ul style="list-style-type: none"> • İnsanları manipüle etme • Yalan söyleme • Diğer büyüklenmeci davranışlar • Dersi asma • Konuşmada hakimiyet • Sert ve baskın bir ses tonu • Emir kipi kullanımı • Baskın beden dili	<ul style="list-style-type: none"> • “<i>kapa çeneni, sürtük</i>” ve “<i>Bana aşık olman benim suçum değil</i>” gibi sözler • Aşırı makyaj • C Harfi kolyesi • Uygunsuz kıyafetler	

Cady, yeni dünyası olan lise hayatında yaşadığı sosyal dışlanma ve yabancılık hissinden kurtulmak için, lisenin en popüler ve saygın kızı olan Regina’yı model almıştır. Regina’nın davranışları, onun insanlar üzerinde kontrol sağlaması ve yalan, tehdit, manipülasyon, sahte izlenim yaratma gibi zarar verici bir görünümde olması bakımından Cady tarafından normal dışı olarak kabul görmektedir. Ancak Cady, Regina’nın bu davranışları ile güç ve saygınlık kazandığını ve hiçbir zaman yabancı sayılmadıklarını fark etmesi ile davranışlarını modellemiştir. Bu modelleme ile öğrenmenin belirtisi insanları manipüle etme, yalan söyleme, diğer büyüklenmeci davranışlar, dersi asma, konuşmada hakimiyet, sert ve baskın bir ses tonu, emir kipi kullanımı ve baskın beden dili şeklinde görülmektedir. Dilin de simge olarak sayılması bakımından “*kapa çeneni, sürtük*” ve “*Bana aşık olman benim suçum değil*” gibi ifadeleri kullanması, aşırı makyajı, uygunsuz kıyafetleri ve kolyesi de modellemenin simgeleridir. Cady, filmin başında salaş kıyafetler giyen, doğal görünen, arkadaş canlısı, yardımsever bir karakterdir. Hatta öyle ki bu yardımseverliği aşırı boyutta olduğu ve kendine zarar veren iyi niyetli yapıda olduğu için aşırı normal-fedakar davranışı yansıtmaktadır.

SONUÇ

İnsanların doğdukları andan itibaren bilinçli veya bilinçsiz olarak çevreleri ve çevrelerindeki kişiler ile devamlı iletişim kurmaları iletişimi, sosyal varlık olan insan için vazgeçilmez bir hale getirmektedir. İletişim kurma becerisi insanı, günlük hayatın her anında ve her ortamında başka insanları etkilemesi ve onlardan etkilenmesi özelliği ile biyolojik bir varlık olmaktan çok toplumsal bir varlık haline getirdiğini göstermektedir. Yaşadığı toplumun bir üyesi olan insanın toplumsallaşması iletişim ile gerçekleşir⁵¹⁶.

İletişimin bir çeşidi ve iki ya da daha fazla kişi arasındaki samimiyete ve karşılıklı ilgiye dayanan iletişim şekli olan kişilerarası iletişim, insanların hem kendi kimliklerini oluşturması hem de diğer insanları algılamaları, çevrelerini anlamlandırmaları ve bunlar doğrultusunda davranışlarını nasıl şekillendirmeleri gerektiğini belirler. Kişilerarası iletişim hem sosyoloji hem psikoloji hem de sosyal psikolojinin inceleme alanı içerisinde girmektedir. Buna bağlı olarak kişilerin toplumsal hayatta yer aldığı roller, buna ilişkin davranışlar, kişilerin psikolojik özelliklerinin etkisi ve duyuşsal ve bilişsel yapılarının etkisi gibi unsurlar kişilerarası iletişim içerisinde incelenmektedir. Toplumsal, bilişsel ve duygusal yapılar ile kişilerarası davranışların yansımaları kişilerarası iletişimde sözlü, sözsüz ve yazılı biçimde görülmektedir.

Bu kişilerarası iletişim süreçlerinde insanlar kendi kültürleri içerisinde, toplum tarafından onaylanan ve diğer kişilerce kabul gören davranışlar gösterebileceği gibi normal dışı olarak ifade edilebilecek, hoş olmayan, toplumun onaylamadığı ve başka insanlara psikolojik ve fiziksel olarak zarar verebilecek davranışlarda da bulunabilirler. Çalışmanın amacıyla ifade edilen kişilerarası iletişim ve normal dışı davranış arasında ilişkiyi göstermektedir.

Kişilerarası iletişimde normal dışı davranışları belirlemek için normal ve normal dışı kavramlarının neye göre belirlendiğini incelemek gerekir. Çünkü bu kavramlar kültürden kültüre, toplumdan topluma ve hatta kişiden kişiye değişebilmektedir. Bu konu ile ilgili psikoloji açısından çalışmalar yapılmış, çeşitli boyutlar etrafında tanımlandırılmaya çalışılmıştır. Ancak kişilerarası iletişimde normal dışılığın ne olduğu ve bu davranışların neler olduğu detaylı bir şekilde incelenmemiştir. Çalışmanın önemli odak noktalarından biri de

---

⁵¹⁶ Gürüz ve Aysen Temel Eginli, **a.g.e.**, ss. 1-2.

kişilerarası iletişimde normal dışı davranışları tespit etmek ve bunların sözlü, sözsüz ve yazılı iletişimdeki görünürlüklerini belirlemektedir.

Kişilerarası iletişimde normal dışı davranış ilişkisini değerlendirmek için bu doğrultuda Sullivan'ın kişilerarası kişilik kuramı incelenmiştir. Kişilerarası davranış, kişilerarası etkileşime gönderme yapar. Sullivan tarafından ortaya atılan kişilerarası kişilik kuramına göre ise kişilik, kişilerarası etkileşimlerde görülen tekrarlayıcı davranışlar ile tanımlanmıştır. Güven ve özsaygı, kişilerarası davranışların biçimlendirilmesinde ana güdü ve ihtiyaçtır⁵¹⁷. Bu kişilerarası kişilik kuramına dayanan kişilerarası döngüsel model de kişilerarası davranış yakınlık ve baskınlık şeklinde iki ana boyut ile açıklar. Bu boyutlar dairesel bir düzlemde şekil alır.

Kişilerarası döngüsel modelde yatay ekseninde soğukluk-düşmanlık ve yakınlık-dostluk, dikey ekseninde ise baskın-kontrolcü ve pasif-itaatkar olmak üzere dört farklı kutup oluşur. Bu dört kutup ise kişilerarası döngüsel model sekiz farklı kişilerarası davranış şeklini ortaya çıkartır⁵¹⁸. Bunlar baskın-kontrolcü davranış, kinci-benmerkezci davranış, soğuk-düşmanlık davranış, sosyal çekinik davranış, hakkını fikrini savunmayan davranış, yakınlık-itaatkar davranış, aşırı normal-fedakar davranış ve instrusif-bağımlı davranış olarak sıralanır.

Kişilerarası döngüsel model çerçevesinde tanımlanan bu kişilerarası davranışların sözlü, sözsüz ve yazılı iletişimde görünürlükleri mevcuttur. Sözlü iletişimde sesin kullanımı, tonlama, nefes kullanımı gibi ayarlamalarla ilgili olarak, sesin yükselmesi ya da tonlamanın sertleşmesi baskın, benmerkezci ya da düşmanlık davranışları ifade edebilirken, sesin titremesi veya tekdüze olması pasif, itaatkar veya sosyal çekinik gibi normal dışı davranışların varlığını göstermektedir. Bunun dışında kullanılan kelimelerin uygunsuzluğu ve zarar verici boyutta olması da hem sözlü iletişimde normal dışılığı gösterirken hem de bunların yazılı ortamda görülmesi yazılı iletişimde normal dışılığın varlığını göstermektedir.

Sözsüz davranış ya da beden dili olarak beden dilinde davranışların pasif veya baskın olması, dostça veya düşmanca olması, diğeri üzerinde sahte ama güçlü bir imaj oluşturuyor olması ya da kendini küçülten bir anlamda olması gibi amaçlar ile normal dışı davranışların

---

⁵¹⁷ Akyunus ve Gençöz, **a.g.m.**, ss.2-3

⁵¹⁸ Akyunus ve Gençöz, **a.g.m.**, s.2.

sözsüz görünümü ortaya çıkartır. Ayrıca kıyafet, saç ve makyaj gibi dış görünümün de uygunsuzluğu bu normal dışı davranışların sözsüz görünümünü ifade etmektedir.

Normal dışı davranışlara ilişkin yaklaşımlardan bir tanesi de sosyal bilişsel yaklaşımdır. Albert Bandura tarafından geliştirilen bu yaklaşıma göre kişiler hem çevrelerinden etkilenmekte hem de çevrelerini etkileyebilmektedir. Davranışçı ve bilişsel yaklaşımın ortak ögesi olan bu yaklaşıma göre kişilerarası iletişimde yer alan normal dışı davranışlar da hem çevrenin etkisiyle öğrenilmekte hem de kişilerin davranışları ile çevreyi değiştirebilmektedir⁵¹⁹. Bu yaklaşım sosyal öğrenme kuramını ortaya çıkartmıştır.

Sosyal öğrenme kuramına göre kişiler, diğer kişileri gözleyerek ya da model alarak onların davranışlarını öğrenebilmektedir. Bu davranışlar normal ya da normal dışı davranışlar şeklinde olabilir. Model alınan kişinin ve gözlemleyeninin özellikleri model alma sürecinde etkili olmaktadır. Bu öğrenme süreci dikkat, hatırlama, davranış oluşturma ve motivasyon olmak üzere dört aşamada gerçekleşir. Bazı normal dışı davranışlar öğrenilse de davranışa dönüştürülmeyebilir.

Çalışmanın diğer bir sorusu ise kişilerarası iletişimde öğrenmenin öneminin ne olduğudur. Öğrenme, kişilerarası iletişimde önemli bir konudur. Kişilerarası iletişimin gerçekleştirilmesinde etkili olan ihtiyaçlardan biri de öğrenmedir. İnsanlar çevrelerini, diğer kişileri ve toplum içerisindeki yerlerini anlamak, konumlandırmak için kişilerarası iletişim kurar. Toplum içerisinde hangi davranışların uygun olduğu, nasıl davranması ya da davranmaması gerektiği, diğerlerinin davranışlarının anlamını da bu şekilde elde eder. Ayrıca kişinin kimlik oluşumu, toplumsal anlamda cinsiyeti ve rollerinin belirlenmesi, kültürün öğrenilmesi de iletişim kurarak gerçekleştirilir.

Kişilerarası iletişimde normal dışı davranışlar da diğerleri modellenerek ya da gözlemlenerek öğrenilmektedir. Bu görüşü öğrenmenin kişilerarası iletişimdeki yeri ve önemi ile Albert Bandura'nın sosyal öğrenme kuramı kanıtlamaktadır. Sosyal varlık olan insan, kendi kimliğini bulmak, toplum içinde hangi davranışın uygun ya da uygun olmadığını belirlemek, hangi davranışının ödül getireceği ya da cezalandırılacağını görmek için diğer kişileri gözleyerek ya da model alarak öğrenir. Bu model alınan ya da gözlenen davranışlar normal dışı davranışlar olabilir ve sözlü, sözsüz ve yazılı iletişimde görülebilir. Yani

---

⁵¹⁹ Bandura, *A Social Cognitive Theory of Personality*, pp.154-196.

kişilerarası iletişimde normal dışı davranışlar sosyal öğrenme kuramına göre diğerlerinden model alınarak ya da gözlemlenerek öğrenilmektedir.

Kişilerin sadece deneme-yanılma yolu ile öğrenmelerinin zor olduğu, diğerlerinden dolaylı olarak da davranış öğrenebileceklerinin belirtildiği sosyal öğrenme kuramının ayrıca beş boyutu bulunmaktadır. Bunlar çevre-birey- davranış arası etkileşimi ifade eden karşılıklı belirleyicilik, insanların sahip oldukları kendini düzenleme, öngörebilme ve dolaylı öğrenme kapasiteleri ve kişinin davranışı gerçekleştirebileceğine dair inancını ifade eden öz yeterliliğidir. Kişilerin bu kapasitelerine göre kişilerarası iletişimde normal dışı davranışlar diğerleri modellenerek ya da gözlenerek öğrenilmektedir.

Kişilerarası iletişimde normal dışı davranışların sosyal öğrenme kuramına göre modelleme ve gözlenerek öğrenme sürecinde, gözlemcinin ve modellenen kişinin özelliklerinin de önemli olduğu bahsedilmiştir. Gözlemcinin kavrama yeteneğinin, dolaylı öğrenme kapasitesinin, davranışa yatkınlığının, bilişsel becerisinin, fiziksel yeterliliğinin uygun bir yapıda olması; tercihlerinin, normlarının ve içsel standartlarının davranışı gerçekleştirebilecek düzlemde olması gerekmektedir. Ayrıca modelin de davranışlarının gözlemcinin algılayabileceği şekilde basit, çekici ve gözlemcinin standartlarına uygun olması gerekmektedir. Yaş, cinsiyet ve statü gibi durumlar gözlemcinin modeli seçmesinde önem taşır. Ayrıca modelin gerçekleştirdiği normal dışı davranış sonucunda ödül veya ceza alması gibi durumlar da modellemeyi etkiler.

Bu varılan bilgiler doğrultusunda, kişilerarası iletişimde normal dışı davranışların sosyal öğrenme kuramı ile ilişkisini incelemek amacıyla “Mean Girls” adlı filmin göstergebilimsel çözümlemesi yapılmıştır. Filmin seçilmesinde, filmde yer alan karakterlerin kişilerarası iletişimde normal dışı davranışları temsil etmesi ve özellikle ana karakterin normal dışı davranışları sosyal öğrenme kuramına bağlı olarak modelleme yolu öğrenmesi etkili olmuştur.

Film Amerikan lise kültürünün aşırı bir temsilini oluşturmaktadır. Bu kültür içerisinde birçok normal dışı davranış normal olarak kodlanmış ve bu şekilde davranışların herhangi bir yaptırıma maruz kalmaması ve hatta lise içerisinde bazı kazanımlar sağlaması devamlılığının sağlanmasında etkili olmuştur. Ana karakterin sosyal ortamdan uzakta, farklı kültür içerisinde yetişmesi ve onun bulunduğu ortama uyum sağlamakta zorlanması, onun

okulun popüler ve saygı duyulan karakterini model olarak almasında ve sosyal öğrenmeyi gerçekleştirmesinde etkili olmuştur. Ayrıca karakterlerin aynı yaş, cinsiyet ve beklentilere sahip olması da modellemenin hem gerçekleşmesinde rol oynamış hem de kişilerarası iletişimde normal dışı davranışların modellenerek öğrenilmesinde modelin özelliklerinin önemli olduğunu göstermiştir.

Filmde yer alan karakterler, çalışmada belirlenen kişilerarası iletişimde normal dışı davranışların dört farklı davranışını temsil etmektedir. Bu davranışlar, karakterlerin sözlü ve sözsüz iletişim göstergeleri aracılığıyla elde edilmiştir. Bu doğrultuda ana karakterin aşırı normal-fedakar davranışı, yardımsever konuşması gibi sözlü göstergeyle ve aşırı kişilerarası duyarlılık, iyi niyetli davranış gibi sözsüz göstergeler ile belirlenmiştir. Filmde model alınan karakter ise hem konuşma ve ses tonu hakimiyeti ile baskın-kontrolcü davranışın hem de yalan söyleme, manipülasyon ve tehdit gibi durumlar ile kinci-benmerkezci davranışın sözlü göstergesini ortaya koymaktadır. Bunun dışında üstünlük belirten bakış, gösterişli ve kendini yüceltici kıyafet, aksesuar ve mekan seçimleri ile kontrolcü-baskın ve kinci-benmerkezci davranışın sözsüz görünümünü göstermektedir. Bunun dışında diğer karakterler de onaylayıcı, itaatkar ve uyumlu sözlü ve sözsüz davranışları ile aşırı uyumlu davranışı temsil etmektedir.

Filmde ana karakterin sosyal öğrenme sürecini gerçekleştirmesini gösteren ifadeler sözlü anlatımın çözümlenmesi ile belirlenmiştir. Bunun yanı sıra sosyal öğrenme kuramının beş boyutu etrafında ana karakterin sosyal öğrenme süreci sözlü ve sözsüz göstergeler ile açıklanmıştır. Bandura'nın insanların yeni davranışlar edinmeleri konusunda belirttiği altı boyuttan yola çıkılarak, bunların öğrenme sürecinde etkisi göstergeler ile ifade edilmiş ve bu yetiler doğrultusunda öğrenmenin gerçekleştirildiği sonucuna varılmıştır. Son olarak ise gözlemci olan ana karakterin modelin kişilerarası iletişimde yer alan normal dışı davranışları modelleyerek öğrenmesini gösteren belirti, simge ve ikonlar aracılığı ile açıklanmıştır.

Yapılan film içeriğinin göstergebilimsel çözümlemesi ile kişilerarası iletişimde normal dışı davranışların sosyal öğrenme kuramı bağlamında açıklaması yapılmış ve kişilerarası iletişimde yer alan normal dışı davranışların gözlemlenerek ve modellenerek öğrenildiği ortaya konulmuştur.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Adanır, Oğuz. **Sinemada Anlam ve Anlatım**. 2. Basım. İstanbul: Alfa Yayınları, 2003.
- Adler, Alfred. **Sosyal Duygunun Gelişiminde Bireysel Psikoloji**. Dr.Halis Özgü (çev.).İstanbul: Hayat Yayınları, 2002.
- Akademik Kitap Klübü. **Psikoloji Kitabı**. 1. Basım. İstanbul: Alfa Yayınları, 2012.
- Allwood, Jens. **Power and Communication**. Allwood and Ljung (Ed.). University of Stockholm: Dept of English, 1980.
- Altıntaş, Ersin ve Devrim Çamur. **Beden Dili Sözsüz İletişim**. 3.Basım. İstanbul: Aktüel Yayınları, 2005.
- Amerikan Psikiyatri Birliği Hekimler Yayın Birliği. **DSM – IV Tanı Ölçütleri Başvuru El Kitabı**. Ertuğrul Köroğlu (çev.). 2.Basım. Ankara, 1994.
- Amerikan Psikiyatri Birliği. **DSM – IV Tanı Ölçütleri Başvuru El Kitabı**. Ertuğrul Köroğlu (çev.). Ankara: Hekimler Yayın Birliği, 1994.
- Argyle, Micheal. **The Psychology of Interpersonal Behavior**. Canada: Penguins Book, 1976.
- Baltaş, Zuhale ve, Acar Baltaş. **Bedenin Dili**. 45. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2010.
- Bandura, Albert. “A social cognitive theory of personality”. L. Pervin ve O. John (Ed.). **Handbook of Personality (2nd ed.)** içinde. New York: Guilford Publications, 1999, pp.154-196.
- Bandura, Albert. “Social Learning Theory of Identificatory Processes”. David A. Goslin (Ed.). **Handbook of Socialization Theory and Research** içinde. Rand McNally& Copany, 1969, p.213-262.
- Bandura, Albert. **Self-efficacy in Changing Societies**. Cambrige University Press, 1995.
- Bandura, Albert. **Social Learning Theory**. Newyork: General Learning Press, 1971.
- Barthes, Roland. **Göstergebilimsel Serüven**. Mehmet Rifat-Sema Rifat (çev.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999.
- Brock, Alexander. “Humor, Jokes, and Irony Versus Mocking, Gossip, and Black Humor”. Karlfried Knapp ve Gerd Antos (Ed.). **Handbook of Interpersonal Communication** içinde. Sage Publications, 2011, pp.541-566.

- Burger, Jerry M. **Kişilik: Psikoloji Biliminin İnsan Doğasına Dair Söyledikleri**. İnan Deniz ve Erguvan Sarıoğlu (çev.). 1. Basım. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2006.
- Burgoon, Judee K ve Dunbar, Norah. “Nonverbal Expressions of Dominance and Power in Human Relationships”. Valerie Lynn Manusov (Ed.). **Handbook of Nonverbal Communication** içinde. Sage Publications, 2006, pp.279-297.
- Burkovic, Yıldız. **Sosyal Fobi**. İstanbul: Timaş Yayınları, 2011.
- Butcher, James, Susan N. Mineka ve Jill M. Hooley. **Anormal Psikoloji**. 1. Basım. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2013.
- Canter, David. **Suç Psikolojisi**. Ankara: İmge Kitabevi, 2011.
- Chapaux- Morelli, Pascale ve Pascal Couderc. **İkili İlişkilerde Duygusal Manipülasyon: Narsist Bir Partnerle Yüzleşmek**. İstanbul: İletişim Yayınları, 2011.
- Conville, Richard L. ve L. Edna Rogers. **The Meaning of Relationship in Interpersonal Communication**. 1. Edition. United States of America: Praeger Publishers, 1998.
- Cooper, Ken. **Sözsüz İletişim: İnsan Yönetiminde Vücut Dilini Nasıl Kullanırsınız?**. İstanbul: İlgi Yayıncılık, 1985.
- Cupach, William R. “Obsessive Relational Intrusion and Stalking”. Brian H. Spitzberg ve William R. Cupach (Ed.). **The Dark Side of Close Relationships** içinde. Lawrence Erlbaum Associates, Inc., 1998, pp.233-256.
- Cüceloğlu, Doğan. **İletişim Donanımları**. 54. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2017.
- Cüceloğlu, Doğan. **İnsan ve Davranışı**. 15. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2006.
- Cüceloğlu, Doğan. **Yeniden İnsan İnsana**. 46. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2012.
- Çelen, H. Nermin. **Öğrenme Psikolojisi**. 3.Baskı. Ankara: İmge Yayınevi, 2017.
- Çetinkaya, Bünyamin. **Kendini Açma**. Pagem Akademi. 2.baskı, 2011.
- Çiftınar, Bülent. **Beden Dili**. Ekin Yayınevi, 2013.
- Dance, Frank. **Human Communication Theory: Comparative Essays**. Harper & Row, 1982.
- Davison, G.C. ve J.M. Neale. **Anormal Psikolojisi**. 7. baskı. Türk Psikologlar Derneği Yayınları, 2004.
- Devito, Joseph A. **Kişilerarası İletişim**. Sacide Vural (çev.). Ankara: Gazi üniversitesi İletişim Fakültesi Yayını, 2010.

- Dolu, Osman. **Suç Teorileri**. 3.Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2011.
- Dökmen, Üstün. **Sanattan ve Günlük Yaşamda İletişim Çatışmaları ve Empati**. 44. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2010.
- Dutta, Ashish. **Çağdaş Yaşamın Sessiz Dili: Beden Dili**. 1. Basım. İstanbul: Arunas Yayıncılık, 2011.
- Eagleton, Terry. **Kötülük Üzerine Bir Deneme**. Şenol Bezci (çev.). İstanbul: İletişim Yayınları, 2011.
- Erasmus, Desiderius. **Deliliğe Övgü**. Ahmet Çalışkanlar (çev.). İstanbul: Olympia Yayınları, 2016.
- Erdem, Orhan. **İletişimde Başarının Yolu: Beden Dilini Anlamak**. 1.Basım. İstanbul: Yakamoz Yayınları, 2012.
- Erdoğan, İrfan. **İletişimi Anlamak**. 4. Basım. Seçkin Yayıncılık, 2011.
- Eroğlu, Feyzullah. **Davranış Bilimleri**. 11. Basım. İstanbul: Beta Yayınları, 2011.
- Ersanlı, Kurtman. **Davranışlarımız**. Samsun: Eser Matbaacılık, 2010.
- Fast, Juluis. **Body Language of Sex, Power, and Aggression**. New York: M. Evans and Company, 1977.
- Feist, Jess ve Gregory J. Feist. "Chapter 8 Sullivan: Interpersonal Theory". **Theories of Personality 7th Ed.** içinde. ABD: The McGraw-Hill Companies, 2009, pp. 213-238.
- Felmlee, Diane H. "Fatal Attraction". Brian H. Spitzberg ve William R. Cupach (Ed.). **The Dark Side of Close Relationships** içinde. Lawrence Erlbaum Associates, Inc., 1998, pp.3-33.
- Foucault, Micheal. **Deliliğin Tarihi**. Mehmet Ali Kılıçbay (çev.). 4.Basım. Ankara: İmge Kitabevi, 2006.
- Foucault, Micheal. **Psikoloji ve Ruhsal Hastalık**. Muhsin Hesapçoğlu (çev.). Birey Yayıncılık. 1. Basım, 2000.
- Freud, Sigmund ve J. Breuer. **Histeri Üzerine Çalışmalar**. Emre Kapkın (çev.). 1. Basım. İstanbul: Payel Yayınları, 2001.
- Freud, Sigmund. **Narsizm Üzerine ve Schreber Vakası**. 4. Basım. Metis Yayınları, 2012.
- Fromm, Eric. **İnsanda Yıkıcılığın Kökenleri 2.cilt**. Şükrü Alpagut (çev.). 2. Basım. Payel Yayınları, 1995.

- Fromm, Eric. **Şiddetin ve Sevginin Kaynağı**. Yurdanır Salman ve Nalan İçten (çev.). 5. Basım. Payel Yayınları, 1990.
- Geçtan, Engin. **Dinamik Psikiyatri ve Normal Dışı Davranışlar**. 11. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi, Ocak 1995.
- Güler, Ahmet, Mustafa Bülent Halıcioğlu ve Serkan Taşğın. **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma**. 2.Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2013.
- Gülmez, Bünyamin. **El Yazınız Sizi Anlatıyor**. 2. Basım. Ankara: Efil Yayınevi, 2016.
- Gürüz, Demet ve Ayşen Temel Eğinli. **Kişilerarası İletişim (Bilgiler-Etkiler-Engeller)**. 5. Basım. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2015.
- Hartley, Peter. **Kişilerarası İletişim**. 2.Basım. Ankara: İmge Yayınevi, 2014.
- Heider, Fritz. **The Psychology of Interpersonal Relations**. Third Printing. Martino Fine Books, 1964.
- Horney, Karen. **Çağımızın Tedirgin İnsanı**. İstanbul: Tur Yayınları, 1980.
- Horney, Karen. **Ruhsal Çatışmalarımız (Yapıcı Bir Nevroz Teorisi)**. Selçuk Budak (çev.). Ankara: Öteki Psikoloji, 1991.
- Hortaçsu, Nuran. **En Güzel Psikoloji Sosyal Psikoloji**. 1.Basım. İmge Kitabevi Yayınları, 2012.
- İleri, Canan. "Anlatım", Hülya Pilancı (Ed.). **Sözlü ve Yazılı Anlatım** içinde. Açıköğretim Fakültesi Yayınları, No: 590, 1998, ss.3-11.
- İnceoğlu, Metin. **Tutum Algı İletişim**. 6.Basım. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2011.
- Johnson W. ve Roger T. Johnson. **Social Interdependence Theory**. D. J. Christie (Ed.). Encyclopedia of Peace Psychology, 2009.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem. **Günümüzde İnsan ve İnsanlar Sosyal Psikolojiye Giriş**. 13. Basım. İstanbul: Evrim Yayınevi, 2012.
- Kaya, Alim. **Kişilerarası İlişkiler ve Etkili İletişim**. 10.Basım. Ankara: Pagem Akademi, 2017.
- Kaypakoğlu, Serdar. **Kişilerarası İletişim Cinsiyet Farklılıkları Güç ve Çatışma**. İstanbul: Derin Yayınları, 2010.
- Kearney, Christopher A. ve Timothy J. Trull. **Abnormal Psychology and Life: A Dimensional Approach**. Wadsworth Cengage Learning, 2012.

- Keisler, Donald J. **Beyond The Disease Model of Mental Disorders**. Praeger Publishers, 1999.
- Kiesler, Donald J. Ph.D., **The 1982 Interpersonal Circle: Acts Version**. Virginia Commonwealth University, 1985.
- Leary, Timothy. **Interpersonal Diagnosis of Personality**. California: Resource Publications, 1957.
- Malle, Bertram F. "Attribution theories: How People Make Sense of Behavior". D. Chadee (Ed.). **Theories in Social Psychology** içinde. New York: Oxford University Press, 2011, pp.72-95.
- May, Rollo. **Kendini Arayan İnsan**. Ayşen Karpaz (çev.). İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık, 1997.
- Millon, Theodore. **Disorders of Personality: Introducing a DSM / ICD Spectrum from Normal to Abnormal**. Edition 3. John Wiley & Sons, 2011.
- Oldham, John ve Lois B. Morris. **The New Personality Self-Portrait: Why You Think, Work, Love, and Act the Way You Do**. New York: Bantam, 1995.
- Oskay, Ünsal. **İletişimin ABC'si**. İstanbul: Simavi Yayınları, 1992.
- Özçay, Müjgan. **Sesler Sözler Etkiler**. 3.Baskı. Soysal Yayınları, 2006.
- Öztürk Çelik, Zakine. "Sözlü Anlatım (Konuşma)". Hülya Pıllancı (Ed.). **Sözlü ve Yazılı Anlatım** içinde. Açıköğretim Fakültesi Yayınları. No: 590, 1998, ss.41-55.
- Parsa, Seyide ve Alev Fatoş Parsa. **Göstergebilim Çözümlemeleri**. 3.Basım. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi, 2012.
- Reca, Ö.Faruk. **Başarılı ve Güzel Beden Dili ve Konuşma Sanatı**. 1. Basım. Ankara: Tutku Yayınevi, 2010.
- Sakallı, Nuray. **Sosyal Etkiler: Kim Kimi Nasıl Etkiler?**. 1.Baskı. Ankara: İmge Yayınevi, 2001.
- Samovar, Larry A., Richard E. Porter ve Edwin R. McDaniel. "Nonverbal Communication: The Messages of Action, Space, Time, and Silence". **Communication Between Cultures: Eighth Edition** içinde, 2013, pp.243-284.
- Solmuş, Tarık. **İşyeri Terapisi: İş Yaşamında Kişilik ve Davranış Sorunları**. 1. Basım. İstanbul: Papatya Yayıncılık, 2010.

- Solomon, Denise ve Jennifer Theis. **İnterpersonal Communication: Putting Theory into Practice: 1 Edition**. Routledge Publishing, 2013.
- Spitzberg, Brian H. "Sexual Coercion in Courtship Relations". Brian H. Spitzberg ve William R. Cupach (Ed.). **The Dark Side of Close Relationship** içinde. Lawrence Erlbaum Associates, Inc., 1998, pp.179-233
- Strack, Stephen. **Differentiating Normal and Abnormal Personality: 2nd Edition**. Springer Publishing Company, 2006.
- Sutker, Patricia B. ve Henry E. Adams. **Comprehensive Handbook of Psychopathology. Third Edition**. Kluwer Academic Publishers, 2002.
- Şimşek, M. Şerif, Tahir Akgemici ve Adnan Çelik. **Davranış Bilimlerine Giriş ve Örgütlerde Davranış**. 7.Basım. Ankara: Gazi Kitabevi, 2011.
- TDK, **Büyük Türkçe Sözlük**, Ankara: TDK Yayınları, 2005.
- Telman, Nursel ve Pınar Ünsal. **İnsan İlişkilerinde İletişim**. 1.Basım. İstanbul: Epsilon Yayıncılık, 2005.
- The American Psychiatric Association, **DSM-III (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders): Third Edition**, 1980.
- Thibaut, John W. ve Harold H. Kelley. **The Social Psychology of Groups**. Andesite Press, 2017.
- Tusting, Karin ve David Barton. **Öğrenme Kuramları ve Yetişkin Öğrenme Modelleri Üzerine Kısa Bir İnceleme**. Ahmet Yıldız ve Aylın Demirli (çev.). Ankara: Dipnot Yayınları, 2011.
- Tutar, Hasan. **Davranış Bilimleri**. 1.Basım. Seçkin Yayıncılık, 2013.
- Ültanır, Y.Gülcan. **Öğrenme Kuramları**. 2.Basım. Ankara: Hatiboğlu Yayınevi, 1997.
- Yeşilyaprak, Binnur (Ed.). **Eğitim Psikolojisi (Gelişim- Öğrenme- Öğretim)**. 21.Basım. Ankara: Pagem Akademi, 2011.
- Yıldırım, Ali ve Hasan Şimşek. **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**. 8.Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2011.
- Young, Jeffrey E., Janet S. Klosko ve Marjorie E. Weishaar. **Schema Therapy: A Practitioner's Guide**. NewYork: Guilford Press, 2003.
- Yörükhan, Turhan. **Öğrenme, Etkileşme, Sosyalleşme, Kültür ve Kişilik**. 1.Basım. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, 2013.

Yücel, Erdinç. **İletişim Eyleminin Anatomisi**. Konya: Çizgi Kitabevi, 2011.

Zıllıoğlu, Merih. **İletişim Nedir?**. 4. Basım. İstanbul: Cem Yayınevi, 2010.

Sürelî Yayınlar

Akyunus, Miray ve Tülin Gençöz. “Kişilerarası Problemler Envanteri-Döngüsel Ölçekleri Kısa Formu Psikometrik Özellikleri: Bir Güvenirlilik ve Geçerlik Çalışması”, **Düşünen Adam The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences**, Cilt.29, Sayı.1, 2016, ss.36-48.

Akyunus, Miray ve Tülin Gençöz. “Kişilik Bozukluğu İnanışlarının Kişilerarası Döngüsel Model Üzerindeki Temsili”, **Türk Psikoloji Dergisi**. Cilt.31, Sayı.77, 2016, ss.1-7.

Altun, Hilal. “Hakaret Anlamı Olmayan Kelimelerin Hakaret Amaçlı Kullanımı”, **Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi**. Cilt.1, Sayı.2/1, 2009, ss.1-15.

Andersen, Susan M. ve Serena Chen. “The Relational Self: An Interpersonal Social-Cognitive Theory”, **The American Psychological Association**. Vol.109, No.4, 2002, pp.619-645.

Anderson, Carolyn M. ve Martin, Matthew M. “Communication Motives of Assertive and Responsive Communicators”, **Communication Research Reports**. Vol.12, No.2, 2009, pp.186-191.

Argyle, Micheal, Floreisse Alkema ve Robin Gilmour. “The Communication of Friendly and Hostile Attitudes by Verbal and Non-verbal Signals”, **European Journal of Social Psychology**. Vol.1, No.3, 1971, pp.385-402.

Atak, Hasan. “Ruh Sağlığı Çalışmalarında Yeni Bir Psikososyal Değişken: Eylemlilik”, **Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry**. Vol.3, No.3, 2011, ss.483-512.

Bakan, İsmail ve İlker Kefe. “Kurumsal Açından Algı ve Algı Yönetimi”, **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**. Cilt.2, Sayı.1, 2012, ss.19-34

Baltacıoğlu, İsmayil Hakkı. “Grafoloji Konusu, Metodu, Prensipleri”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**. Cilt.12, Sayı.1.2, 1954, ss.133-138.

Bandura, Albert. “The Role of İmitation İn Personality Development”, **The Journal of Nursery Education**. Vol.18, No. 3, 1963, pp.238-320.

Bandura, Albert ve Frederick J. McDonald. “İnfluence of Social Reinforcement and the behavior of models in shaping children’s Moral Judgment”, **Journal of Abnormal And Social Psychology**. Vol.67, No.3, 1963, pp.274-281.

- Bandura, Albert. "Human Agency in Social Cognitive Theory", **American Psychologist**. Vol.44, No.9, 1989, pp.1175-1184.
- Bandura, Albert. "Social Cognitive Theory: An Agentic Perspective", **Asian Journal of Social Psychology**. Vol.2, No.1, 1999, pp.21-41.
- Bandura, Albert. "The Self System in Reciprocal Determinism", **American Psychologist**. Vol.33, No.4, 1978, pp.344-358.
- Bayrakcı, Mustafa. "Sosyal Öğrenme Kuramı ve Eğitimde Uygulanması", **Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**. Sayı.7, 2007, ss.198-210.
- Bedük, Aykut ve Ebru Ertürk. "Sosyal Mübadele Teorisi Bağlamında Güç Mesafesi ve Örgütsel Adalet Algılamalarının Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Üzerindeki Etkisi: Bir Araştırma", **İşletme Bilimi Dergisi**, Cilt.3, Sayı.1, 2015, ss.1-19.
- Bem, Daryl J. "Self-Perception Theory", **Advances in Experimental Social Psychology**. Vol. 6, 1972, pp.1-62.
- Bienvenu, Millard J. "An Interpersonal Communication Inventory", **Journal of Communication**. Vol.21, No.4, 1971, pp.381-388.
- Bowlby, John. "The Making and Breaking of Affectional Bonds: I. Aetiology and Psychopathology in the Light of Attachment Theory", **British Journal of Psychiatry**. Vol.130, 1977, pp.201-210.
- Bradlee, Peter M. ve Robert A. Emmons. "Locating Narcissism Within The Interpersonal Circumplex and The Five-Factor Model", **Personality and Individual Differences**. Vol.13, No.7, 1992, pp.821-830.
- Campbell, Jared M. ve Öznur Ataş Akdemir. "The Development of Interpersonal Communciation Scale: The Study of Validity and Reliability". **Turkish Studies International Academic Journals**. Vol.11, No.19, 2016, pp.859-872.
- Cropanzano, Russell ve Marie S. Mitchell. "Social Exchange Theory: An Interdisciplinary Review", **Journal of Management**. Vol.31, No.6, 2005, pp.874-900.
- Çiçek, Ali. "Emir Kipi Üzerine". **Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**. Cilt.16, Sayı.1, 2014, ss.333-351.
- Çiçek, Mehmet. "Göstergebilim ve Sinema ya da Sinema Göstergebilimi", **Kesit Akademisi Dergisi**. Cilt.2, Sayı.3, 2016, ss.25-41.
- Demirbaş, Murat ve Rahmi Yağbasan. "Fen Bilgisi Öğretiminde Sosyal Öğrenme Teorisine Dayalı Öğretim Etkinliklerinin, Öğrencilerin Akademik Başarılarına Olan Etkisinin İncelenmesi". **Kastamonu Eğitim Dergisi**. Cilt.14, No.1, 2006, ss.363-382.

- Demircan, Ömer. “İletişim Açısından Hakaret ve Küfür”. **Dilbilim Araştırmaları Dergisi**. Cilt.5, 1994, ss.264-273.
- Djuric, Nemanja, Jing Zhou, Robin Morris, Mihajlo Grbovic, Vladan Radosavljevic ve Narayan Bhamidipati. “Hate Speech Detection with Comment Embeddings”, **WWW 2015 Companion**. Florence/ Italy, May 18 - 22, 2015, pp.29-30.
- Doksat, Mehmet Kerem. “Kişilik Bozuklukları”, **Türkiye’de Sık Karşılaşılan Psikiyatrik Hastalıklar Sempozyum Dizisi**. No.62, 2008, ss.239-254.
- Dunbar, Norah E. ve Judee K. Burgoon. “Perceptions of Power and Interactional Dominance in Interpersonal Relationships”, **Journal of Social and Personal Relationships**. Vol.22, No.2, 2005, pp. 207-233.
- Emerson, Richard M. ”Social Exchange Theory”, **Annual Review of Sociology**. Vol. 2, 1976, pp.335-362.
- Er, Fikret ve Harun Sönmez. “Üniversite Öğrencilerinde Mükemmeliyetçilik: Anadolu Üniversitesi Örneği”, **AKÜ Fen Bilimleri Dergisi**. Cilt.8, No.1, 2009, ss.11-16.
- Erdoğan, Özge, Gül Fatma Uzuner ve Ahmet Gülay. “Sözlü İletişim Becerilerinin Geliştirilmesine İlişkin Sınıf Öğretmenlerinin Yaptıkları Çalışmaların İncelenmesi”. **Ana Dili Eğitimi Dergisi**. Cilt.6, No.1, 2018, ss.166-182.
- Erigkon Cangil, Binnur. “Beden Dili ve Kültürlerarası İletişim”. **Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi**. Sayı. 2, 2004, ss. 69-78.
- Erkuş, Ahmet ve Ebru Günlü. “İletişim Tarzının ve Sözsüz İletişim Düzeyinin Çalışanların İş Performansına Etkisi: Beş Yıldızlı Otel İşletmelerinde Bir Araştırma”, **Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi**. Cilt.20, Sayı.1, 2009, ss.7-24.
- Fishbein, Diana H. “Biological Perspectives in Criminology”, **Criminology**. Vol. 28, No.1, 1990, pp.27-72.
- Freedman, Mervin B, Timothy F. Leary, Abel G. Ossorio ve. Hubert S. Goffey. “The Interpersonal Dimension of Personality”, **Journal of Personality**. Vol.20, No.2, 1951, pp.143-161.
- Gökdağ, Rüçhan. “İletişim Bozukluklarının Kişilerarası İlişkiler ve Etkileşimdeki Yerinin Önemi, Nedenleri ve Sorunlu Bireylerle İletişim Önerileri”, **Kurgu Dergisi**. Sayı: 19, 2002, ss.145-150.
- Gökdağ, Rüçhan. “The Effect of Narcissistic Personality on Interpersonal Communication”, **Online Journal of Art and Design**. Vo.4, No.1, 2016, pp.41-48.

- Gözüm, Sebahat ve Beyhan Bağ. “Etkin Sağlık Eğitiminde Sosyal Bilişsel Öğrenme Kuramının Kullanımı”, **Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi**. Cilt.1, Sayı.2, 1998, ss.32-43.
- Hamurcu, Habib ve Nurten Sargin. “Lise Öğrencilerinin Boyun Eğme Davranışları ile Psikolojik İhtiyaçları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. Cilt.2, Sayı.31, 2011, ss.171-187.
- Hogg, Michael A. “Subjective Uncertainty Reduction through Self-categorization: A Motivational Theory of Social Identity Processes”, **European Review of Social Psychology**. Vol.11, No.1, 2000, pp.223-255.
- Horowitz, Leonard M., Kelly R. Wilson, Bulent Turan, Pavel Zolotsev, Michael J. Constantino ve Lynne Henderson. “How Interpersonal Motives Clarify the Meaning of Interpersonal Behavior: A Revised Circumplex Model”, **Personality and Social Psychology Review**. Vol.10, No.1, 2006, pp.67-86.
- Houwer, Jan De. Barnes-Holmes, Dermot ve Moors, Agnes. “What is learning? On The Nature and Merits of A Functional Definition of Learning”. *Psychonomic Bulletin & Review*. Volume 20. Issue 4. August 2013.
- Hovardaoğlu, Selim. “Kişilerarası İlişkiler ve Davranış Bozuklukları”, **Kriz Dergisi**. Cilt.3, Sayı.1, 1995, ss.4-9.
- Karami, Ashraf. “Relationship Between Personality and Handwriting Using Eysenck Test”, **International Journal of Psychological and Brain Sciences**. Vol.2, No.2, 2017, pp.28-39.
- Karçioğlu, Fatih ve Zişan Duygu Alioğulları. “Çatışmanın Nedenleri ve Çatışma Yönetim Tarzları İlişkisi”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**. Cilt.26, Sayı.3-4, 2012, ss.215-237.
- Kılıç, Veysel. “Dilin İşlevleri: Metin Eylem Kuramı Yaklaşımı”, **Sosyal Bilimler Dergisi/Journal of Social Sciences**. Vol.1, No.2, 2007, pp.124-138.
- Kocasavaş, Yıldız. “Etkili İletişimin Sözsüz Adımı Olan Beden Dili ve Türkçe Eğitimindeki Rolü”, **Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt.1, Sayı.7, 2007, ss.47-55.
- Koç, Bozkurt. “Kişilerarası İlişki Tarzlarının Saldırganlık ile İlişkisi”, **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi**. Cilt.4, Sayı.3, 2014, ss.160-182.
- Lanceley, Anne. “Use of Controlling Language in the Rehabilitation of The Elderly”, **Journal of Advanced Nursing**. Vol.10, No.2, 1985, pp.125-135.
- Miller, Claude H., Lindsay T. Lane, Leslie M. Deatrck, Alice M. Young ve Kimberly A. Potts. “Psychological Reactance and Promotional Health Messages: The Effects of

- Controlling Language, Lexical Concreteness and the Restoration of Freedom”, **Human Communication Research**. Vol.33, Sayı.2, 2007, pp.219-240.
- Oğuz, Ayla. “Anthony Burgess’in Otomatik Portakal Adlı Romanında Şiddet ve Sosyal Öğrenme”, **Kesit Akademi Dergisi**. Cilt.3, Sayı.10, 2017, ss.316-326.
- Öner, Özgür ve H. Hüseyin Özsan. “Şizoid Kişilik Bozukluğu”, **Türkiye Klinikleri J. Psychiatry**. Cilt.3, Sayı.1, 2002, ss.27-34.
- Öztekin, Hülya. “Yeni Medyada Nefret Söylemi: Ekşi Sözlük Örneği”, **Journal of International Social Research**. Vol.8, No.38, 2015, ss.925-930.
- Öztiin Bağder, Duygu. “Sinema Göstergibilimi”. **Dilbilim Araştırmaları Dergisi**. Cilt.10, 1999, ss.143-152.
- Parks, Malcolm R. ve Mara B. Adelman. “Communication Networks and The Development of Romantic Relationships: An Expansion of Uncertainty Reduction Theory”, **Human Communication Research**. Vol.10, No.1, 1983, pp.55-79.
- Peker, Adem, Yüksel Eroğlu ve Nihan Çitemel. “Boyun Eğici Davranışlar ile Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Arasındaki İlişkide Cinsiyetin Aracılığının İncelenmesi”, **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**. Cilt.9, Sayı.1, 2012, ss.205-221.
- Polat, Oğuz ve Işıl Pakiç. “Mobbing: İşyerinde Psikolojik Taciz”, **Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi**. Cilt. 3, Sayı.4, 2012, ss.211-217.
- Redmond, Mark V. “Uncertainty Reduction Theory”, **English Technical Reports and White Papers**, 2015.
- Rotter, Julian B. “Generalized Expectancies For Internal Versus External Control Of Reinforcement”, **Psychological Monographs: General and Applied**. Vol.80, No.1, 1966, pp.1-28.
- Safran, Jeremy D. “Towards A Refinement of Cognitive Therapy In Light of Interpersonal Theory”, **Clinical Psychology Review**. Vol.10, No.1, 1990, pp.107-121.
- Sarıyıldız, Alpay. “El Yazısı (Grafoloji)’nin Türkçe Eğitimi Açısından Önemi”, **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**. Cilt.17, Sayı.2, 2013, ss.83-88.
- Solmaz, Başak. “Söylenti ve Dedikodu Yönetimi”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. Sayı.16, 2006, ss.564-575.
- Sümer, Nebi ve Derya Güngör. “Yetişkin Bağlanma Stilleri Ölçeklerinin Türk Örnekleme Üzerinde Psikometrik Değerlendirmesi ve Kültürlerarası Bir Karşılaştırma”, **Türk Psikoloji Dergisi**. Cilt.14, Sayı.43, 1999, ss.71-106.

- Sweet, Dawn M. ve Rebecca G. Burzette. "Development of the Nonverbal Cues of Interpersonal Violence Inventory: Law Enforcement Officers' Perceptions of Nonverbal Behavior and Violence", **Criminal Justice and Behavior**. Vol.4, No.4, 2018, pp.1-22.
- Topçuoğlu, Volkan, Sefa Sarıbeyoğlu ve Esat Göktepe. "Bir Olgı Dolayısıyla Erotomani Kavramının Gözden Geçirilmesi", **Düşünen Adam Dergisi**. Cilt.10, Sayı.3, 1997, ss.61-64.
- Tüzün, Olcay ve Kemal Sayar. "Bağlanma Kuramı ve Psikopatoloji", **Düşünen Adam: Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi**. Cilt.19, No.1, 2006, ss.24-39.
- Tiedens, Larissa Z. ve Alison R. Fragale. "Power Moves: Complementarity in Dominant and Submissive Nonverbal Behavior", **Journal of Personality and Social Psychology**. Vol.84, No.3, 2003, pp. 558-568.
- Vardal, Zeynep Burcu. "Nefret Söylemi ve Yeni Medya", **Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**. Cilt.2, Sayı.1, 2015, ss.132-156.
- Yalçın, Süleyman Kaan ve Murat Şengül. "Dilin İletişim Süreci İçerisindeki Rolü ve İşlevleri", **Türkoloji Araştırmaları**. Cilt.2, Sayı.2, 2007, ss.249-269.
- Yardımcı, Tuğba ve Hatice Mert. "İmplant Edilebilen Kardiyoverter Defibrilatörlü Hastaların Bakımında Sosyal Bilişsel Teori'nin Kullanımı", **Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi**. Cilt.12, Sayı.1, 2015, ss.25-31.
- Yemenici, Alev. "Söylem Çözümlemesinde Üç Temel Yaklaşım ve Kültürlerarası İletişimde Söylem Çözümlemesinin Önemi", **Dilbilim Araştırmaları Dergisi**. Cilt.6, 1995, ss.152-166.

Tezler

- İmamoğlu, Seval. "Genç Yetişkinlikte Kişilerarası İlişkilerin Cinsiyet, Cinsiyet Roller ve Yalnızlık Algısı Açısından İncelenmesi", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2008.

Diğer Yayınlar

- Aydın, Ağâh. "Narsisistik Kişilik Bozukluğuna Sahip Kişilerle Konuşurken Dikkat Edilmesi Gerekenler". 21.8.2018. <https://www.uplifers.com/narsisistik-kisilik-bozukluguna-sahip-kisilerle-konusurken-dikkat-edilmesi-gerekenler/> (01.04.2019).
- Bakay, Aykut. "Mülakatlarda Beden Dili: Ölü Balık Tokalaşması". 02.04.2016, <https://aykutbakay.com/mulakatlarda-beden-dili-olu-balik-tokalasmasi/> (08.04.2019).

- Buğa, Duygu. “Davranış Biçimleri”. 17.09.2012.
<http://duygubuga.blogspot.com/2012/09/davrans-bicimleri.html> (08.04.2019).
- Çil, Çağlar. “Başarının Psikolojisi: Sosyal Karşılıklı Bağımlılık Teorisi”. 2017.
<https://psikolig.com/basarinin-psikolojisi-sosyal-karsilikli-bagimlilik-teorisi/>
(02.02.2019).
- Grover, Sean. “Do You Have a Controlling Personality?”. 30.11.2017.
<https://www.psychologytoday.com/us/blog/when-kids-call-the-shots/201711/do-you-have-controlling-personality> (27.03.2019).
- Hammond, Christine. “How to Tell a Narcissist by Their Writing”. 09.01 2017.
<https://pro.psychcentral.com/exhausted-woman/2016/08/how-to-tell-a-narcissist-by-their-writing/> (10.04.2019).
- Hostile Body Language. 06.03.2013. <http://bodylanguageproject.com/the-only-book-on-body-language-that-everybody-needs-to-read/> (04.04.2019).
- İletişimde Saldırgan, İtaatkar ve Kendini Kabul Ettirme Davranışları.*
<https://www.perakendeokulum.com/iletisimde-saldirgan-itaatkar-ve-kendini-kabul-ettirme-davranislari/> . (15.04.2019).
- Kadına sözlü taciz serbest mi? Söz Yargıtay'da.* 16 Ocak 2019.
http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/1203151/Kadina_sozlu_taciz_serbest_mi_Soz_Yargitay_da.html (18.06.2019)
- Kötü Kızlar.* 2008. <https://boxofficeturkiye.com/film/kotu-kizlar-2004101?> (16.06.2019).
- Nonverbal Communication: Hostility and Immediacy Cues, Bellevue Collage.*
<https://www.coursehero.com/file/14982195/Nonverbal-Communication-Immediacy-and-Hostility/> (17.02.219).
- Nevin Yıldırım'ın Avukatları: Haksız tahrik ve iyi hal indirimi uygulansın.* 06.05.2019.
https://www.ntv.com.tr/turkiye/nevin-yildirim-avukatları-haksız-tahrik-ve-iyi-hal-indirimiuygulansin,y6o_gDX6YEW-HC66-4jxUg (16.06.2019).
- Schizoid Personality Disorder: A Must Read Guide.* 23.04.2018.
<https://www.thrivetalk.com/schizoid-personality-disorder/> (07.04.2019).
- Şizoid Kişilik Bozukluğu.* 12.11.2018. <https://www.psikolojik.gen.tr/sizoid-kisilik-bozuklugu.html> (07.04.2019).
- Tackett-Newburg, Kristi. “4 Communication Styles That May Be Keeping You From Being Promoted at Work”. 03.2017. <https://blogs.psychcentral.com/success-workplace/2017/03/4-communication-styles-that-may-be-keeping-you-from-being-promoted-at-work/> (09.04.2018).

Uluhan, Emine Filiz. “Evlilikte Bağımlılık”. 2015. [http://www.antalyapsikiyatri.com/aile-
evlilik-ve-cift-sorunlari/evlilikte-bagimlilik](http://www.antalyapsikiyatri.com/aile-
evlilik-ve-cift-sorunlari/evlilikte-bagimlilik) (18.05.2019).

Veerasamy, Visakan. “An Analysis of Power And Social Dynamics In 'Mean Girls'”, Aug 31, 2014. <https://medium.com/@visakanv/an-analysis-of-power-in-mean-girls-a55c6dff0884> (22.04.2019).

Zorlu, Sevilay. “Şizoid Kişilik Bozukluğu”. Ocak 2012. https://www.tavsiyedyorum.com/makale_8157.htm (Ocak 2019).

Waters, Mark. Kötü Kızlar. Mean Girls. ABD: A Viacom Company, 2004.

